

Медыяадукцыя на ўроках гісторыі і грамадазнаўства

Дапаможнік для настаўнікаў

Мінск, 2020

УДК 373.5.016:94

ББК 74.266.3я77

Медыяадукацыя на ўроках гісторыі і грамадазнаўства: дапаможнік для настаўнікаў / А.Палейка, С.Кудраўцава, Г.Давідоўская, Н.Кушнер [і інш.]; пад рэд. Н.В. Кушнер. — Мінск, 2020. — 252 с.

Дапаможнік уяўляе сабой зборнік артыкулаў, прысвечаных метадычным і практычным аспектам медыяадукацыі і фарміравання медыяграмацнасці вучняў у працэсе навучання гісторыі і грамадазнаўству. Кніга разлічана на настаўніц і настаўнікаў гісторыі і грамадазнаўства, якія імкнуцца разнастаіць свае заняткі, зрабіць іх больш цікавымі для вучняў, паспяхова фарміраваць не толькі прадметныя, але і метапрадметныя кампетэнцыі, у тым ліку медыяграмацнасць.

У афармленні вокладкі выкарыстана літаграфія “Францыск Скарына”. Мастакі Ляіля і Валянцін Варэцы. Серыя “Славутыя асобы Беларусі” (1995 г.).

© Nastaunik.info, 2020

© Таварыства беларускай школы, 2020

Змест

Ад аўтараў	5
------------------	---

Частка I. Тэорыя і методыка медыяадукацыі на ўроках гісторыі і грамадазнаўства

Павел МАРЦІНОЎСКІ. Медыяадукацыя і гісторыя (ідэі з канца 2020 года)....	7
Йозэф РЖЫДКЫ. Праграма HistoryLab: вывучэнне гісторыі праз крыніцы..	24
Марціна ЧУРДОВА. Медыяадукацыя ў выкладанні гісторыі.....	36
Ева ЗАЙЦОВА. Рэалізацыя гістарычных праектаў (на прыкладзе базавай школы ў Печках).....	47
Святлана КУДРАЎЦАВА. Вэб-сэрвісы як інструменты медыяпедагага....	58
Святлана КУДРАЎЦАВА. Як пабудаваць урок з медыяадукацыйным зместам з дапамогай лічбавых інструментаў?	77
Алена ПАЛЕЙКА. Гістарычная персана ў сацыяльных сетках	90
Галіна ДАВІДОЎСКАЯ. Плакат і карыкатура ў навучанні гісторыі	93
Іна ШЫМКО. Карціны Яна Матэйкі на ўроках гісторыі Беларусі	103
Надзея КУШНЕР. У год 2000 з XIX стагоддзя: рэтрапаштоўкі на ўроках гісторыі і грамадазнаўства	123
Таццяна ШУМЕЛЬ. Комікс як сродак фарміравання медыяграмацыйнасці ў навучанні гісторыі	133
Галіна ДАВІДОЎСКАЯ. Кіно як медыятэкст на ўроках гісторыі	153
Іна ШЫМКО. Савецкія камедыі як медыятэксты на ўроках гісторыі.....	159
Надзея КУШНЕР. Анімацыйныя фільмы як медыятэксты на ўроках грамадазнаўства	176
Алена ПАЛЕЙКА. Як расказаць гісторыю краіны за пяць хвілін?	
Параўнальны аналіз анімацыйных ролікаў на гістарычную тэматыку.....	188

**Частка II. Медыяадукацыйныя распрацоўкі ўрокаў
па гісторыі і грамадазнаўстве**

Надзея КУШНЕР. “Кола эмоцый” на ўроку грамадазнаўства: цяжкасці перакладу медыятэксту	196
Алена ПАЛЕЙКА. Воркшоп: Як мінімізаваць “эфект Люцыфера”?	201
Ала ГУЛЮК. Медыятэксты на ўроку гісторыі па тэме “Паўстанне 1794 года на беларускіх землях”	207
Ала ГУЛЮК. Медыяадукацыйны ўрок па тэме “Літаратура і мастацтва ў першай палове XIX ст.”	211
Іна ШЫМКО. Медыяадукацыйны ўрок па тэме “Прычыны вайны і ход ваенных дзеянняў у 1914—1916 гг.”	223
Віктар ЖУК. Праца з медыятэкстамі на ўроку гісторыі па тэме “Польска-савецкая вайна 1919—1921 гг.”	234
Вольга САЎЧАНКА. Медыятэксты на ўроку гісторыі па тэме “БССР ва ўмовах станаўлення савецкага грамадства. Заходняя Беларусь пад уладай Польшчы”	239
Надзея КУШНЕР. Глобалізацыя праз прызму карыкатур	244
Звесткі пра аўтараў	251

Ад аўтараў

У сучасным свеце відавочна, што медыяадукацыя павінна з’яўляцца важнай часткай адукацыйнага працэсу на ўсіх прадметах школьнай праграмы — як гуманітарных, так і прыродазнаўчых. Кампетэнцыі ХХІ стагоддзя (*кааперацыя, камунікацыя, крытычнае мысленне, крэатыўнасць*) немагчыма сфарміраваць толькі на ўроках па адным прадмеце — гісторыі, ці, напрыклад, грамадазнаўстве. Да гэтай працы павінны спрычыніцца педагогі ўсіх кірункаў — фізікі, матэматыкі, біёлагі, хімікі, філолагі і літаратуразнаўцы. Разам з тым трэба адзначыць, што патэнцыял гісторыі і грамадазнаўства ў плане медыяадукацыі велізарны — у многіх момантах нашмат большы, чым у іншых прадметаў (ды не пакрыўдзяцца на нас калегі ☺). Таму вопыт у галіне фарміравання медыякампетэнцый і медыяграматнасці для настаўнікаў гісторыі і грамадазнаўства вельмі запатрабаваны.

Прадстаўлены зборнік артыкулаў з’яўляецца лагічным працягам серыі выданняў для педагогаў, прысвечаных медыяадукацыі. У мінулыя гады ўжо выйшлі такія выданні, як:

- *Медыяадукацыя ў школе: фарміраванне медыяграматнасці вучняў: дапаможнік для настаўнікаў* / М.І. Запрудскі, А.А. Палейка, А.У. Радзевіч, Т.П. Мацкевіч і інш.; пад рэд. М.І. Запрудскага (Мінск, 2016);
- *Палейка А.А. Медыятэксты ў навучанні гісторыі і грамадазнаўству: дапаможнік для настаўнікаў* (Мінск, 2018);
- *MEDIAадукацыя: міжнародны досвед, практыка, перспектывы. Матэрыялы Міжнароднай інтэрнэт-канферэнцыі* (г. Мінск, 14 кастрычніка 2019 года) / Дзяржаўная ўстанова адукацыі “Акадэмія паслядыпломнай адукацыі” (Мінск, 2020).

На старонках дадзенага дапаможніка сабраны шэраг публікацый па медыяадукацыі, якія на працягу апошніх гадоў былі прадстаўлены на адукацыйным партале nastaunik.info, старонках навукова-метадычных часопісаў (“Беларускі гістарычны часопіс”, “Гісторыя і грамадазнаўства”). Іх аўтары — настаўнікі гісторыі і грамадазнаўства — дзеляцца практычным досведам метадычнай работы на ўроках (праца з візуальнымі выявамі — карцінамі, плакатамі, паштоўкамі, карыкатурамі і коміксамі; аўдыёвізуальнымі крыніцамі — трэйлерамі да фільмаў, вытрымкамі з кінафільмаў, анімацыйнымі фільмамі; стварэнне ўласных медыяпрадуктаў — постаў у сацыяльных сетках, ментальных карт і г.д.). Становіцца відавочна, што за апошнія гады беларуская настаўніцкая супольнасць значна прасунулася наперад у справе авалодання тэхнікамі медыяадукацыі і ўкаранення іх у практычную штодзённую дзейнасць на занятках.

У першай частцы — “Тэорыя і методыка медыяадукацыі на ўроках гісторыі і грамадазнаўства” — прадстаўлены досвед беларускіх і чэшскіх настаўнікаў адносна выкарыстання розных медыятэкстаў і прыёмаў працы з імі на занятках. Аўтары абралі розныя падыходы да прадстаўлення свайго вопыту: гэта можа быць аповед пра ўласны досвед выкарыстання розных формаў працы з вучнямі альбо прыклады выкарыстання аднаго тыпу метадычных сродкаў (напрыклад, вэб-сэрвісаў) ці медыятэкстаў (карцін, коміксаў, анімацыйных фільмаў і г.д.) пры вывучэнні розных тэм.

Другая частка — “Медыяадукацыйныя распрацоўкі ўрокаў па гісторыі і грамадазнаўстве” — уключае артыкулы, прысвечаныя выкарыстанню медыятэкстаў і фарміраванню медыяграмацкасці вучняў пры вывучэнні канкрэтных тэм з розных класаў па гісторыі і грамадазнаўстве. Разнастайнасць досведу настаўнікаў пры рабоце ў галіне медыяадукацыі паказвае, наколькі неабдымным і невычэрпным з’яўляецца гэты кірунак развіцця адукацыі.

Такім чынам, калі ў артыкулах першай часткі мы часцей сустракаем прыклады выкарыстання таго ці іншага тыпу навучальных сродкаў у розных тэмах, то ў артыкулах другой часткі наадварот — прыклады выкарыстання розных сродкаў пры вывучэнні адной тэмы.

Спадзяемся, што гэты вопыт будзе карысным для калег у працэсе ўдасканалвання працы па фарміраванні медыяграмацкасці (сваёй асабістай і сваіх навучэнцаў) і ўкараненні практык медыяадукацыі ў навучальны працэс на ўроках гісторыі і грамадазнаўства.

Плённае супрацоўніцтва з педагогамі іншых краін і абмен досведам падчас адукацыйных візітаў і ў сеткавай камунікацыі паспрыялі інтэграцыі найлепшага замежнага досведу медыяадукацыі ў беларускую школу. На стварэнне дапаможніка вельмі паўплывалі спрыяльныя ўмовы для абмеркавання медыяадукацыйнай праблематыкі і высокі ўзровень прафесійнай камунікацыі ў сеткавых настаўніцкіх суполках *Медыяадукатар* і *Web Клас гісторыі і грамадазнаўства* ў Facebook.

Далучайцеся, дарагія калегі! Разам мы можам зрабіць многае!

Частка I. Тэорыя і методыка медыяадукацыі на ўроках гісторыі і грамадазнаўства

Медыяадукацыя і гісторыя (ідэі з канца 2020 года)

Павел МАРЦІНОЎСКІ

Для асноўнага абазначэння гэтага тэрміна я б выкарыстаў назву, якая была апублікавана ў тэматычным дакладзе Чэшскай школьнай інспекцыі (ЧШІ) “Медыяадукацыя ў пачатковых і сярэдніх школах у 2017/2018 навучальным годзе”¹. Па сутнасці, у аснову гэтага дакладу пакладзена Рамачная вучэбная праграма², згодна з якой распрацоўваюцца **канцэпцыя медыяадукацыі** як адукацыйнага працэсу і **канцэпцыя медыяадукаванасці** як сукупнасці ведаў і ўменняў навучэнцаў прымяняць атрыманыя веды ў стандартных жыццёвых сітуацыях.

Скразная тэма “Медыяадукацыя” ў пачатковай школе прапануе элементарныя веды і навыкі, звязаныя з медыя-камунікацыяй і працай з медыя. Медыяадукацыя накіравана на тое, каб забяспечыць вучня базавым узроўнем медыяадукаванасці. Гэта ўключае ў сябе, з аднаго боку, набыццё некаторых базавых ведаў аб функцыянаванні і сацыяльнай ролі сучасных СМІ (аб іх гісторыі, структуры), з другога боку, набыццё навыкаў, якія забяспечваюць ўсвядомлены, актыўны і самастойны ўдзел асобы ў медыякамунікацыі.

Рамачная вучэбная праграма для пачатковай школы таксама вызначае **тэматычныя кірункі медыяадукацыі**, якія дзеляцца на так званыя **рэцэптыўныя і прадуктыўныя** віды дзейнасці:

1) *крытычнае чытанне і ўспрыманне медыйных паведамленняў* (напрыклад, крытычны падыход да рэпартажу і рэкламы, разуменне сутнасці медыяпаведамлення, тлумачэнне яго мэтаў, правілаў і г. д.);

2) *інтэрпрэтацыя ўзаемасувязяў паміж медыяпаведамленнямі і рэальнасцю* (напрыклад, уменне знаходзіць розніцу паміж рознымі тыпамі паведамленняў, паміж рэкламай і паведамленнем, паміж фактычным і “фіктыўным” месцам, выяўляць сацыяльна значныя каштоўнасці у тэксце і г. д.);

3) *стварэнне медыяпаведамлення* (збор матэрыялаў у адпаведнасці з крытэрыямі, прынцыпамі справаздачнасці і інш.);

4) *успрыманне аўтара медыя-паведамлення* (напрыклад, выяўленне аўтарскага стаўлення, думкі і інш.);

5) *функцыянаванне і ўплыў сродкаў масавай інфармацыі на грамадства* (напрыклад, фактары, якія ўплываюць на сродкі масавай інфармацыі, уплыў сродкаў масавай інфармацыі на паўсядзённае жыццё, грамадства, палітычнае жыццё і культуру з сучаснага і гістарычнага пункту гледжання і г. д.);

6) *стварэнне медыяпаведамленняў* (напрыклад, выбар сродкаў выказвання і іх камбінацый для стварэння карэктнага і камунікатыўна-адпаведнага паведамлення, стварэнне медыяпаведамлення для школьнага часопіса, радыё, тэлебачання або інтэрнэта, тэхналагічныя магчымасці і іх абмежаванні);

7) *праца ў камандзе* (напрыклад, рэдакцыя часопіса, радыё, тэлебачання або інтэрнэт-СМІ).

Рамачная вучэбная праграма прапануе медыяадукацыю як скразную тэму ў некалькіх адукацыйных галінах, такіх як “Чалавек і грамадства”, “Мова і моўная камунікацыя”, “Інфармацыйна-камунікацыйныя тэхналогіі” і “Мастацтва і культура”.

Затым у дакладзе ЧШІ прыводзяцца вынікі апытанняў, згодна з якімі большасць настаўнікаў як у пачатковай, так і ў сярэдняй школе разглядаюць медыяадукацыю перш за ўсё як інструмент, які дазваляе навучэнцам крытычна падыходзіць да стварэння медыя і ўмець вызначаць сябе ў адносінах да іх, да сваёй уласнай творчасці і яго адлюстравання. На другім месцы стаіць той факт, што медыяадукацыя павінна забяспечыць студэнта ведамі, неабходнымі яму для арыентацыі не толькі ў грамадстве, але і ў медыяпрасторы. І толькі ў апошнюю чаргу настаўнікі бачаць медыяадукацыю як інструмент фарміравання мыслення навучэнцаў такім чынам, каб яны выкарыстоўвалі пэўныя крыніцы інфармацыі як больш надзейныя і адэкватныя, чым іншыя.

Як прапануе Рамачная вучэбная праграма, гісторыя (у рамках адукацыйнага поля “Чалавек і свет”) проста створана, каб з асобных тэм утвараць тэматычныя кірункі. Каманда вакол партала *“Гісторыя ў XXI стагоддзі”* (D-21) ужо даўно працуе над гэтым пытаннем у рамках сучаснай гісторыі³. А таксама цесна супрацоўнічае з Інстытутам вывучэння таталітарных рэжымаў (ÚSTR), адпаведна, шэраг супрацоўнікаў ÚSTR з’яўляюцца членамі рэдкалегіі D-21. Гэтая каманда таксама стаіць ля вытокаў рэвалюцыйнага (і не толькі) навучальнага партала *Historylab*⁴, які прадстаўляе сабой адукацыйны дадатак для працы з гістарычнымі крыніцамі.

У рамках яго інтэрактыўных інструментаў навучэнцы крок за крокам аналізуюць дакументы перыяду, гістарычныя фатаграфіі або аўдыёзапісы. Або вучэбная праграма па гісторыі нейкім чынам аўтаматычна змешваецца з вучэбнай праграмай па медыяадукацыі. Аднак пад тэрмінам “навучальны план” мы разумеем не толькі набывае гістарычных і медыйных ведаў (інфармацыі), але і навыкаў. Самі аўтары паказваюць на натхняльную адукацыйную праграму (ці, хутчэй, стратэгію) Брытанскай Калумбіі⁵.

Вялікая цікавасць настаўнікаў да партала **Historylab** была заўважана і выдавецтвам Fraus, якое выпускае падручнікі па гісторыі. На цяперашні час (восень 2020 года) тэстуюцца новы падручнік, які звязваў бы тэкст у кнізе з выявай ў мабільным дадатку⁶.

Праблема ўзнікае, калі мы падарожнічаем па гісторыі назад у часе, паколькі сённяшнія СМІ паступова знікаюць, гэтак жа як і праца з медыяадукацыяй на ўроках гісторыі. Бо нават портал Historylab ахоплівае сваімі матэрыяламі прамежак максімальна да другой паловы XIX стагоддзя. Пытанне ў тым, наколькі стваральнікі змогуць паглыбіцца супраць плыні часу. Пакуль што гэтая ініцыятыва больш залежыць ад асобных выкладчыкаў, якія, аднак, перадаюць інфармацыю аб сваіх дасягненнях у рамках розных семінараў, канферэнцый, парталаў і зборнікаў матэрыялаў.

Для мяне асабіста стала цікавай праца Міраслава Абраціла⁷, якая звязвае медыяадукацыю з экалагічнай адукацыяй. **Медыяадукацыя дзеліцца на 4 этапы:**

1. Размаўляць і слухаць. Сюды адносяцца базавыя рытарычныя навыкі, навык выступаць публічна, не баяцца вылучыцца падчас дыскусіі і фармуляваць сваю ідэю перад іншымі. Для гэтага патрабуецца ўменне весці гутарку, разумець фармулёўкі іншых.

2. Пісаць і чытаць — і паміж радкоў. Неабходна навучыцца разумець прачытаны тэкст і яго сэнс таксама ў кантэксце іншых сацыяльных падзей — аналізаваць прачытаны тэкст, крытычна ацэньваць яго, фармуляваць уласны вопыт і меркаванне па тэме. Гэтая вобласць таксама ўключае ў сябе моўную падрыхтоўку на чэшскай або замежных мовах. На практыцы даволі часта, на здзіўленне, аказваецца, што жадаючых нешта напісаць больш, чым тых, хто гатовы ўважліва чытаць.

3. Аналіз інфармацыі — праца з рэкламай. З рэкламай сёння сустракаецца кожны і амаль на кожным кроку, яе дзеянне ў грамадстве прымае розныя формы. Для нас вельмі важна зразумець асноўныя механізмы.

4. Сувязі з грамадскасцю. Працуючы са школьнікамі, мы можам лічыць гэты крок завяршэннем нашай працы. Справа ў тым, каб умець

прадстаўляць не толькі сябе, але і ўсю групу — быць гатовым паважаць агульную думку і выбіраць пэўныя “дыпламатычныя крокі” ў публічным фармуляванні сваіх поглядаў.

Выснова: калі мы гаворым пра медыяадукацыю ў розных прадметах (або адукацыйных абласцях), то я асабіста разумею гэтую інтэграцыю як *натуральны працэс, падчас якога навучэнцы крытычна ўспрымаюць* (не толькі друкаванае слова, але і, напрыклад, малюнак, мапу і г. д., або крытычна слухаюць аўдыёзапіс, сябе падчас працы ў групе і г.д.) *атрыманыя факты, затым апрацоўваюць іх і інтэрпрэтуюць далей*. І я адразу думаю, чаму б не папрацаваць такім чынам, калі гэта магчыма, у рамках любога ўрока ці занятка ў школе.

Калі пачынаць медыяадукацыю?

Многія настаўнікі задаюць пытанне: *калі пачынаць медыяадукацыю?* Адказ будзе такі: *як мага хутчэй*. Але важна адаптаваць метады да ўзросту вучняў. Так, адзін з педагогаў, які выкарыстоўвае медыяадукацыю на першай ступені пачатковай школы, Іржы Бэнеш⁸, ужо ў другім клас вучыць дзяцей параўноўваць дзве крыніцы. Для працы ён абраў кніжную і кіна-апрацоўку аповеду “Як кроцік Каляды святкаваў”⁹. Хоць сюжэт і героі ідэнтычныя ў абедзвюх версіях, яны адрозніваюцца ў дэталях. Вучні адзначаюць формы апрацоўкі, ушлыў гукаў у выпадку кінаверсіі і г. д. Яны ўсведамляюць разнастайнасць поглядаў на адно пытанне, вучацца адстойваць сваю пазіцыю, раздзяляць паняцці “падабаецца/не падабаецца” і тлумачыць, чаму так, а не інакш.

Іншы варыянт працы абрала калега Зузана Вранава¹⁰ з вучнямі чацвёртага класа пачатковай школы. У прадмеце “Чалавек і свет” (асновы гісторыі, геаграфіі і прыродазнаўства) яна хацела паказаць вучням, як злучаецца “вялікая” і “малая” гісторыя, што адбывалася пры жыцці іх бабуль, дзядуляў і бацькоў (або ў другой палове XX стагоддзя). Увесь праект заняў некалькі тыдняў. Спачатку некаторыя члены сям’і выступалі ў ролі відавочцаў і распавядалі вучням некаторыя эпізоды са свайго жыцця. Затым вучні гэта абмяркоўвалі. Пасля вучні стваралі мапы асацыяцый, шукаючы кропкі, дзе супадаюць апавяданні відавочцаў і дзе ў відавочцаў розныя перажыванні. У наступнай частцы вучні прыносілі ў школу “сямейныя скарбы”, або прадметы, якія павінны былі нешта расказаць пра сям’ю (адна вучаніца, напрыклад, прынесла ракавінку, якую прывезла яе бабуля ў студэнцкія гады з мора з Балгарыі; іншая вучаніца прынесла скрынку цукерак, якая перадаецца ў яе сям’і з пакалення ў пакаленне ўжо больш за 100 гадоў і г.д.). Вучні апісвалі прадметы і звязвалі сваю гісторыю з

сямейнай памяццю. На наступным этапе праекта вучні выкарыстоўвалі інтэрнэт для пошуку ключавых дат другой паловы XX стагоддзя. Яны запісалі іх на вось (доўгі рулон абгорткавай паперы), абмеркавалі гэтыя падзеі, а затым вярнуліся да сямейных гісторыяў і таксама дадалі іх на вось. Для рэфлексіі над сямейнымі гісторыямі яны выкарыстоўвалі свае цацкі. Напрыклад, адна з вучаніц, чые бабуля і дзядуля прыехалі з вёскі, прынесла фігуркі хатніх жывёл, каб з іх дапамогай прадэманстраваць працэс калектывізацыі. Адзін з вучняў зрабіў сцяну з дэталеў Лега, бо частка яго сям'і засталася за мяжой пасля падзей 1968 года. У канцы яны стварылі зводку, набор артыкулаў і малюнкаў таго, пра што яны даведаліся на ўроках. Яны прадставілі свае працы ў школьным калідоры іншым вучням са школы.

Праца з некалькімі рэсурсамі

Праца з некалькімі крыніцамі (матэрыяламі) дадае ў адукацыйны працэс не толькі даследчую дзейнасць, але і *прастору для абмеркавання, пошуку аргументаў*, і адначасова гэтая дзейнасць паказвае, што *не абавязкова існуе толькі адна відавочная ісціна, але мы можам паглядзець на пэўныя абставіны з розных пунктаў гледжання*. Гэта яшчэ не павінна быць дыскусія (глядзі далей), але толькі *двайны погляд* (погляд з розных пунктаў гледжання) на адну рэч. Для такой актыўнасці дастаткова простага занятку.

Вучні збіраюцца разам і прымаюць такое становішча, калі яны ляжаць/сядзяць/стаяць на каленях — галоўнае, каб яны былі не на крэсле, а крыху ніжэй. Іх просяць апісаць клас. Вучні выяўляюць, што праз лаўкі і крэслы ім не відаць іншага канца пакоя. За імі — невядомая вобласць. Штосьці прымушае іх падымацца, рухацца. Апісанне можа быць кароткім. Падчас другой часткі вучні на тым жа месцы, дзе яны былі раней, падымаюцца і зноў робяць апісанне класа. Затым яны параўноўваюць два апісанні. Што-небудзь змянілася? Безумоўна, так. І што для гэтага спатрэбілася? Змянілася б неяк апісанне пакоя, калі б яны зрабілі 5 крокаў? Што, калі б яны маглі зрабіць 20 крокаў? Што, калі мы пойдзем у іншы канец пакоя?

Пытаннем параўнання розных гістарычных крыніц займаецца славацкі гісторык і дыдактык Віліям Кратахвіл, які выдаў у Славакіі падручнік гісторыі¹¹. Яго падручнік вядзе вучняў да крытычнага мыслення, да прыняцця розных пазіцый, да аргументацыі. Вучань не з'яўляецца пасіўным ўдзельнікам урока, ён фактычна стварае змест ўрока сваёй працай.

Пры працы са старэйшымі вучнямі славацкі калега выкарыстоўвае дзве крыніцы, напрыклад, у вывучэнні перыяду *грэчаскай гісторыі*. Тэкст, напісаны дэмакратам і праціўнікам жорсткага рэжыму, і тэкст, напісаны спартанскім ваяром, які, наадварот, усхваляе свой рэжым і не разумее дэмакратыю. Справа нават не ў тым, хто з двух аўтараў мае рацыю, а ў тым, каб вучань суперажываў асобным героям і тлумачыў аргументы абодвух бакоў. З дапамогай такой формы працы навучэнцы атрымліваюць значна больш пластычнае ўяўленне пра дадзенае грамадстве, у параўнанні з простым вывучэннем дат і падзей.

Пры вывучэнні *неалітычнай рэвалюцыі* вучні з дапамогай малюнкаў параўноўваюць жыццё чалавека-паляўнічага/збіральніка і чалавека-земляроба. Ацаніць перавагі сельскай гаспадаркі даволі лёгка. Вядома, задуманая такім чынам праца ўжо прыдатная, так як школьнік вучыцца параўноўваць. Ён спрачаецца не з тым, што прачытаў з тэксту, а з тым, што ён чытае з малюнка. Ён заўважае дэталі. Але давайце паглядзім праўдзе ў вочы: ці сапраўды пераход да сельскай гаспадаркі азначае бяспрэчныя выгады?

Я знайшоў два паведамленні ў інтэрнэце. Адно пра карэнны народ Аўстраліі — так званых аўстралійцаў, або абарыгенаў¹². Другі тэкст — пра карэнных жыхароў Паўднёвай Афрыкі — бушменаў. Я крыху скараціў тэксты, каб зрабіць іх прыдатнымі для выкладання, але пакінуў інфармацыю пра жыццё абедзвюх цывілізацый, пра карысць, якую прыносяць ім паляванне і збіральніцтва, пра тое, як цывілізацыі прыстасоўваюцца, каб не пакутаваць ад голаду. Затым падзяліў клас на дзве групы (гэта тэма абмяркоўваецца ў шостым класе, гэта прыкладна 11-гадовыя дзеці), каб кожная група чытала свой тэкст. Калі групы скончылі чытаць, я спытаў, ці могуць гэтыя тэксты быць праўдай. Я пакінуў спасылкі ў тэкстах, паколькі вучу дзяцей, што важна спасылацца на крыніцы інфармацыі. Вучні справядліва заўважылі, што яны паглядзяць спасылку, даведаюцца, адкуль бяруць інфармацыю аўтары тэкстаў, і тады адкажуць на маё пытанне. Аднак некаторыя гораха заяўлялі, што гэта падман, бо такім чынам жыць ніхто не можа. Але што такое “такім чынам”? Мы запісалі, якія паводзіны і лад жыцця падаецца вучням дзіўным, чым яны адрозніваюцца ад “нормы”, г.зн. ад сённяшніх паводзін чалавека. Было цікава назіраць, як пасля агучвання розных аргументаў клас іх або прымаў, або адмаўляў.

Пасля гэтага я даў слова другой групе. Вучні казалі, што так людзі могуць жыць, але яны пацвердзілі, што гэта дзіўна. Важны момант — калі хтосьці жыве па-іншаму, гэта дзіўна. Потым мы звярнулі ўвагу на тое, ці лічаць згаданыя абарыгены свае паводзіны дзіўным. Не, яны прымаюць

іх як належныя. І мы шукалі аргументы, чаму паляванне і збіральніцтва ім падыходзяць. Затым мы прыгадалі аргументы, чаму нам падыходзіць земляробства. Аказваецца, важным фактарам з'яўляецца маёмасць, якой паляўнічыя і збіральнікі амаль не маюць. Іншымі словамі, калі б мы хацелі мець нашы мабільныя тэлефоны, нашы цацкі, кнігі і г. д., мы абавязкова павінны былі б кінучь жыццё паляўнічага і збіральніка!

У заключэнне абедзве групы абмяняліся тэкстамі. У мяне было падрыхтавана яшчэ адно заданне, якое тычылася назірання за тэкстам. І я заўсёды радуся, калі ўважлівыя чытачы заўважаюць розніцу. Тэкст пра аўстралійскі народ напісаны ў мінулым часе, а пра бушменаў — у цяперашнім. Што б гэта магло значыць? Вучні здагадаліся, што аўстралійцы вымерлі, а вось бушмены яшчэ жывуць. Я папрашу іх праверыць гэта заключэнне да наступнага занятку.

Праўда ў тым, што аўстралійцы яшчэ не вымерлі, але ўжо больш за 100 гадоў аўстралійскі ўрад спрабуе еўрапеізаваць сваіх абарыгенаў або ператварыць іх у земляробаў. А ў Паўднёвай Афрыцы і дагэтуль жыве шмат карэннага насельніцтва.

Пошук лагічнай паслядоўнасці

Важным крокам у медыяадукацыі з'яўляецца неабходнасць навучыць вучняў *выкарыстоўваць логіку* пры аргументацыі. Па магчымасці, настаўнік гісторыі павінен звяртаць увагу на логіку, на наяўнасць матэматычнага мыслення ў развагах чалавека ў кожнай адпаведнай сітуацыі. Матэматыку (і фізіку) выкарыстоўвалі не толькі будаўнікі пірамід, але і архітэктары каналаў пры будаўніцтве ірыгацыйнай сістэмы. Логіка можа патлумачыць многае ў чалавечай дзейнасці. Хоць, вядома, ёсць сферы, дзе лепш абысціся без логікі.

Я зразумеў, што біёлагі працуюць падобным чынам з логікай. Што і прывяло мяне да некалькі іншай канцэпцыі развіцця чалавечага грамадства. Для тэмы, прысвечанай эвалюцыі чалавека з малпы, я падрыхтаваў практыкаванне, у якім мы сядзем з вучнямі ў кола. Я кідаю вучням жывёлу (плюшавую, вядома ж), і мы абмяркоўваем, што гэта можа быць за жывёла. І адразу ж мы абмяркоўваем: Хто мог яго злавіць? Ён паляваў у адзіночку? У групе? Ён дамовіўся? Як? Як яго апрацоўваў? Чым і як ён тузаў мех, скуру і г.д.? Што ён рабіў пасля? Вучні пачынаюць круціцца, ім хочацца размаўляць, аказваецца, камунікацыя неабходна, трэба навучыцца размаўляць. Вучні лагічна разважаюць, шукаючы падобныя дзеянні ў жывёл. Яны шукаюць рашэнне і для чалавека. У канцы мы пазначаем на дошцы круг, у якім запісваем нашы патрэбы, з якімі мы паступова

разбіраліся ў ходзе абмеркавання: агонь, зброя, зносіны, харчаванне, развіццё разумовых здольнасцяў... Вучні звычайна гэтага не ўсведамляюць, але я дадам навакольнае асяроддзе да спісу фактараў, якія паўплывалі на наша развіццё. Мы наўмысна пішам спіс па крузе — мы не ведаем, з чаго пачаў чалавек, ці ведаў ён агонь раней, ці ён забіў больш буйную жывёлу раней. Вымавіў ён напачатку слова альбо вырабіў прымітыўную дзіду. Але адно звязана з іншым, і менавіта таму мы малюем стрэлкі ў крузе, яны ідуць у абодва бакі.

Нядаўна я прачытаў публікацыю Эрнста Майра “Што такое эвалюцыя” (Прага, 2009). Аўтар надае больш увагі ўплыву навакольнага асяроддзя на развіццё індывідаў на планеце. І чалавека, вядома. У мяне ёсць новае заданне для вучняў. Паступова я паказваю некалькі фотаздымкаў лесу. Пачынаем з густога лесу, які ўтварае ідэальнае асяроддзе пражывання для агульнага продка чалавека і малпы. Скрозь густую расліннасць істота перасоўваецца па галінах, дзе схаваная ад драпежнікаў. Другі здымак паказвае, як з-за перападаў тэмператур і іншых працэсаў у прыродзе лес становіцца радзей. Малпы засталіся ў густым падлеску, але чалавек вучыцца жыць на зямлі. У яго ўмацоўваюцца ніжнія канечнасці, ён пачынае бегаць, так што, напрыклад, у выпадку небяспекі ён дабягае да дрэва і ўзбіраецца наверх. Магчыма, ён пачынае выкарыстоўваць першую зброю, каб адпудзіць звяроў. Магчыма, якую-небудзь жывёлу ён аглушыць і заб’е, паспрабуе мяса, а мясная ежа паскорыць яго развіццё. На трэцім малюнку бачны лес, які становіцца яшчэ радзей. Эвалюцыя чалавека як істоты, якая ўсё больш і больш рухаецца на двух нагах, працягваецца. Чацвёрты здымак з саванай ясна паказвае перавагі вертыкальнага руху. Прамаходзячы чалавек мае большы агляд навакольнага асяроддзя, здольны раней рэагаваць на небяспеку. Ён павінен выкарыстоўваць усё лепшую і лепшую зброю. Пытанне ў тым, калі ён пачне выкарыстоўваць агонь, каб абараніць сябе? Абавязкова будзе жыллё.

Вучні з дапамогай лагічных разваг і пытанняў самі прыходзяць да высноў — што важна, *яны вучацца адстойваць сваё меркаванне, камунікаваць адзін з адным, аналізаваць меркаванне іншых.*

Праца са стэрэатыпамі

Важнай часткай медыяадукацыі з’яўляецца праца са стэрэатыпамі. Пасля 2010 года выкладчыкі працавалі над стэрэатыпамі ў рамках супрацоўніцтва паміж галерэяй сучаснага мастацтва DOX і адукацыйна-інфармацыйным цэнтрам EDUin. Была створана *мапа сацыяльных стэрэатыпаў*¹³, якая абапіраецца на мультыяшную мапу, дзе адлюстравана не-

калькі традыцыйных сучасных стэрэатыпаў, якія вучні ведаюць са свайго асяроддзя. Школьнікі знойдуць на карце фігуры “белых” і цыганскіх народаў у розных сітуацыях, свае фігуры таксама маюць так званыя бяздомныя, гомасэксуалы і г. д. У дадатак да прыведзеных сітуацый навучэнцы маюць прастору для стварэння іншых стэрэатыпных сітуацый, якія яны ведаюць і перажываюць. Часткай дзейнасці з’яўляецца абмеркаванне таго, што такое стэрэатып, калі дарэчна выкарыстоўваць стэрэатыпы, ці наадварот, калі стварэнне і выкарыстанне стэрэатыпаў небяспечна. Гэтая дзейнасць патрабуе ад настаўніка быць гатовым да магчымых сітуацый, ёсць небяспека, што падчас гэтай дзейнасці вучні паддадуцца негатыўнай прапагандзе. Вельмі важна, каб вучні (узроставае група ад 15 гадоў і больш) былі падрыхтаваныя да падобнай працы. Выкарыстанне такіх актыўнасцяў на ўроках гісторыі таксама падыходзіць для гэтай тэмы.

У чэшскім асяроддзі мы захоўваем у нацыянальнай свядомасці набор старых гісторый, якія захаваў у літаратурнай форме выдатны чэшскі пісьменнік Алоіс Ірасек, аўтар шматлікіх твораў на гістарычныя тэмы. У школьны перыяд паміж трэцім і пятым класам вучні чытаюць старыя аповесці, а таму пераходзяць на другую ступень з ведамі пра існаванне міфічных герояў і іх дзеянні. Задача гісторыі заключаецца, між іншым, у тым, каб паказаць на разыходжанні ў легендах у параўнанні з даследаваннямі археолагаў і гісторыкаў.

Першая гісторыя — *прышэсце прабацькі Чэха*¹⁴. У той час як многія аўтары, якія працавалі на гэтую тэму, пішуць, што прабацька прыйшоў са сваёй світай з усходу, некаторыя аўтары прыблізна лакалізуюць шлях. Алоіс Ірасек нават згадвае пэўны ландшафт. Падчас першага занятку вучні параўноўваюць асобныя крыніцы або крытычна аналізуюць іх. Пасля гэтага яны шукаюць шлях на мапе. Яны звяртаюць увагу і на ландшафт, і на апісанне месцаў. Праз некаторы час высвятляецца, што альбо прабацька блукаў па нейкай спіралі, што здаецца малаверагодным, альбо інфармацыя Ірасека памылковая.

Ці значыць гэта, што Алоіс Ірасек хлусіць ці што ён не ведае геаграфіі? Я наўмысна задаю гэтае правакацыйнае пытанне! Аказваецца, хоць вучні і ведаюць Алоіса Ірасека як буйнога чэшскага пісьменніка, яны нават ведаюць, што побач са школай ёсць мост і плошча з імем пісьменніка, на самай справе ў іх няма ніякай інфармацыі пра яго жыццё. Таму яны адразу ж пачынаюць шукаць інфармацыю і даведваюцца, што ён быў прафесарам гімназіі і, акрамя ўсяго іншага, выкладаў геаграфію. Таму не маем сумневу, што ён добра ведаў чэшскую геаграфію. Значыць, ён схлусіў? Але чаму?

Кніга “*Старыя чэшскія аповесці*” была ўпершыню апублікаваная ў 1894 годзе, падчас спрэчкі паміж чэшскім і нямецкім народамі аб правах на існаванне ў Цэнтральнай Еўропе. Ірасек сваім стэрэатыпам, які ў той час быў агульнапрынятым у чэхаў, дае нацыі аргумент, цвёрда вызначаючы прыбыццё прабацькі Чэха на пустую зямлю і адразу ж дакладна вызначаючы яго месцазнаходжанне. Студэнты вучацца не толькі ствараць і прымаць стэрэатыпы, але і крытычна працаваць з крыніцамі і мапамі. Гэта дакажа, што задоўга да чэхаў на тэрыторыі Чэшскай дзяржавы пасяліліся не толькі германцы, але і кельты. І як раз дарэчы, археолагі пацвердзілі, што славяне прыйшлі на тэрыторыю дзяржавы ў двух напрамках, прычым не толькі з усходу, але і з поўдня.

Яшчэ адзін каментар да стэрэатыпаў і Ірасека — аб выкарыстанні назвы іншага літаратурнага твора Ірасека пад назвай “*Цемра*”. Стэрэатып з назвы кнігі да пабелагорскага перыяду быў створаны толькі ў 1950-я гады, калі яго працы не прызнаваліся. Выраз “*Цемра*” стаў негатыўным сімвалам не толькі для перыяду дынастыі Габсбургаў, але і для палітычнага рэжыму або для дзейнасці каталіцкай царквы. У рамках стэрэатыпу паняцце “*Цемры*” становіцца сімвалам прыгнёту і пакут чэшскай нацыі ад манархіі. Гэты стэрэатып настолькі ўкараніўся, што нават больш чым праз 50 гадоў пасля свайго ўзнікнення ён шырока выкарыстоўваецца. Працуючы з крыніцамі на ўроках гісторыі, вучні паволі разбіраюць гэты стэрэатып і высвятляецца, што чэхі пакутавалі ў часы прыгоннага права, але і іншыя народы манархіі пакутавалі гэтак жа. Што, напрыклад, няма габсбургскага рэгламенту, па якім ліквідавалі б не толькі чэшскую мову, але і нацыю. Што, наадварот, студэнты семінарыі, будучыя каталіцкія святары, вучылі чэшскай мове, каб мець магчымасць размаўляць са сваімі вернікамі. Што ўзнікае вялізнае мноства чэшскіх літаратурных помнікаў. Будуюць вялікую колькасць славукасцяў, якімі мы і сёння захапляемся. І ў нас нават ёсць некалькі чэхаў, якія былі ва ўрадзе.

Спрэчная тэма

Праца са спрэчнымі тэмамі блізкая да працы са стэрэатыпамі. Са спрэчнымі тэмамі школьнікі сустракаюцца, бадай, у кожнай народнай гісторыі. Паўсюль сустракаюцца трактоўкі гістарычных падзей, у якіх, акрамя афіцыйнага пункту гледжання, з’яўляюцца ісціны, якія не дапускаюць публічнага абмеркавання. Ці мы сустракаемся з двайной інтэрпрэтацыяй гістарычных падзей у залежнасці ад таго, на баку пераможцы мы або прайграем. Вось чаму важны дыялог, інакш мы павінны падрыхтаваць вучняў да такой сітуацыі, дзе існуюць два непрымірымыя погляды.

Вядома, ёсць і супрацьлеглая група падзей, дзе няма дыскусіі, і калі хтосьці сумняваецца ў афіцыйным меркаванні, то гэта нават мае дачыненне да законаў іншай краіны. Такой тэмай з'яўляецца, напрыклад, пытанне пра Халакост.

Апошнім часам пытаннем спрэчных тэм займаецца Цэнтр грамадзянскага выхавання, які апублікаваў некалькі метадык для настаўнікаў. У адной з іх гаворыцца, што *“навучанне таму, як весці дыялог з людзьмі розных каштоўнасцяў і павяжаць іх, з'яўляецца найбольш важнай часткай дэмакратычнага працэсу і мае важнае значэнне для абароны і ўмацавання дэмакратыі і заахвочвання культуры правоў чалавека”*.

У чэшскай гісторыі адной са спрэчных падзей з'яўляецца бітва на Белай гары, якая адбылася 8 лістапада 1620 года. Спрачнай з'яўляецца не сама бітва, а яе зыход. Бітва скончылася няпэўна, і толькі далейшыя крокі абазначылі зыход, напрыклад, калі Прага здалася імперскім салдатам і яны ўвайшлі ў горад праз адкрытыя вароты. Тэрмін “Белая гара” таксама азначае ўвесь перыяд, які ў кнізе Ірасека названы “*Цемра*”. Тэрмін “*Белая гара*” выклікае ў некаторых евангелістаў моцныя негатыў. Тое ж самае і з патрыётамі.

У рамках адукацыйнага семінара ASUD 8 лістапада 2014 года быў праведзены семінар¹⁵, падчас якога настаўнікі прадставілі, як яны вучаць бітве і наступнаму перыяду. Большасць прысутных падыходзяць да тэмы як да традыцыйна спрэчнай тэмы, ёсць некалькі пытанняў, падрыхтаваных для навучэнцаў.

Напрыклад, калега Станек з гімназіі пачынае з пытання: *хто мы?* Калі мы кажам: “Мы перамаглі/прайгралі”. Хто гэтыя мы? Яго вучні затым шукаюць у справаздачах таго перыяду нацыянальнасці, якія ўдзельнічалі ў барацьбе, і сярод іншага яны знаходзяць, што найміты з Чэхіі, Германіі і іншых дзяржаў змагаліся на абодвух баках. Аналагічна, так званы Мараўскі полк быў на самай справе не палком мараўцаў, а палком наймітаў, нанятых на грошы мараўскіх маёнткаў. Такім чынам, вучні лёгка выяўляюць, што не працуюць некалькі традыцыйных аргументаў.

Яшчэ адзін з калегаў разглядае бітву ў плане аховы помнікаў. Пачынае з таго факта, што ўпрыгожванне храма было разбурана. Але, вядома, адразу ўзнікае пытанне, як людзі таго часу разумелі помнікі. І як мы іх разумеем.

Ідэя заключаецца ў кнізе Алоіса Ірасека пад назвай “*Цемра*”, якая была апублікаваная ў 1915 годзе.

У выпадку працы са спрэчнымі тэмамі важна прыйсці да вызначанай высновы. Нам дапамагаюць *мапы асацыяцый* або розныя *метады выдзялення*, дзе навучэнцы разважаюць, чаму яны думаюць, што дадзены факт: “безумоўна мае месца быць”, “магчыма (хутчэй так)”, “хутчэй не”, “безумоўна не можа быць”. Важна даць прастору для групы “не ведаю”. “Я не ведаю” не азначае, што вучань неразумны. Каб аргументаваць сваё “я не ведаю”, вучань можа таксама выкарыстоўваць той факт, што ў яго мала падстаў для свайго меркавання. Вядома, не пашкодзіць, калі два крайнія (супярэчлівыя) меркаванні застануцца нават пасля абмеркавання, але важна тое разважанне, да якога студэнт прыйшоў на аснове добра абгрунтаваных фактаў (відавочных ісцін). А таксама тое, што *вучань мае права прыняць супрацьлеглае меркаванне* ад большасці, калі, вядома, ён адстойвае сваё меркаванне.

Ці магчыма гэта, або ілюстрацыйнае навучанне

Цікавая сітуацыя складваецца ў моманты, калі вучань чамусьці здзіўляецца. Нешта ідзе ў разрэз з яго ўяўленнем пра гэта. Тут неабходна паказаць вучню, чаму яго погляд скажоны, знайсці прычыну яго здзіўлення.

У якасці прыкладу я згадаю праект пра Хрыстафора Калумба і яго падарожжа¹⁶. Я заўважыў, што вучні здзіўляюцца таму факту, што Калумб не ведаў, дзе знаходзіцца Амерыка, або дзівяцца, што ў нашых продкаў не было падрабязных мапаў, як у нас сёння (некаторыя нават у прыкладаннях). Я прашу навучэнцаў намаляваць мапу свету на паперы. Рэдка можна сустрэць чалавека, які дакладна акрэсліў бы ўсе кантыненты і ўсё ж захаваў бы некаторыя “дэталі”, напрыклад, востраў Мадагаскар. У гэты момант я прыводжу аргумент, што нават яны (вучні) не могуць стварыць дакладную мапу, прытым, што ў іх ёсць атласы, прыкладанні і г.д.

Яшчэ адна цікавая частка праекта — спрэчкі пра памеры карабля і пра тое, што і каго Калумб узяў з сабой. Ужо сам памер уражвае. Паводле некаторых даных, карабель Калумба “Санта Марыя” меў даўжыню 22,6 метра. Няма нічога прасцей, чым узяць рулетку і пайсці на дзіцячую пляцоўку. Ён быў амаль 8 метраў у шырыню. Па звестках, на яго борце знаходзілася 40 чалавек. Хоць у класе не так шмат вучняў, усе ж цікава, як клас упісваецца ў названы карабель — і цяпер вучні павінны ўявіць, што плаванне доўжылася 71 дзень! Што магло здарыцца на караблі? Паводле іншых даных, даўжыня карабля складала 40 метраў — гэта добра для параўнання, як мяняецца “жыццёвая прастора” экіпажа. І ўсе яны былі маракамі? Калі не, то каго Калумб узяў бы з сабой?

(У склад каманды ўваходзілі: перакладчык, пісар, каралеўскі інспектар, маляр, бондар, карабельны цяляр, тры біржычы, судовыя клеркі, два цесляры, чатыры памілаваныя асуджаныя, знаўцы мінералаў (у тым ліку золата), рулявы, чатыры матросы, выратавальнік, слуга).

Школьнікі спрабуюць пералічыць розныя прафесіі і знайсці для іх працу на караблі. Я пытаюся: Хто чыніць ветразі? Хто будзе гатаваць? На чым ён будзе гатаваць? На вогнішчы? Яны развялі вогнішча на драўлянай лодцы? І яны прывезлі з сабой запасы дроў?

Менавіта гэтыя пытанні пашыраюць кругагляд вучняў, калі яны вучацца задаваць пытанні і шукаюць на іх адказы. Да таго часу іх “відавочная ісціна” будзе заснаваная на здагадках, няведанні, адсутнасці параўнання. Таму мы прапануем студэнту прастору для *ператварэння здагадак у дакладнасці*, для атрымання *прасторы (часу)* і *матэрыялу для параўнання* і, па магчымасці, для таго, каб паспрабаваць практычна ўсё, што заўгодна.

Праца з помнікамі

Вышэйзгаданы славацкі дыдактык Віліям Кратахвіл (чытаў лекцыі ва Універсітэце Каменскага ў Браціславе, з 2019 года — ва Універсітэце Пуркінэ ва Усці-над-Лабэм)¹⁷ у якасці прыкладу прыводзіць працу з каменным помнікам у гатэлі “Першлак” каля Нова-Быстршыцэ ў Паўднёвай Чэхіі. Ужо само месца цікава і шмат распавядае пра гісторыю не толькі мясцовага рэгіёна, але і ўсёй Цэнтральнай Еўропы. У будынку гасцініцы раней была мытня. Яшчэ ў 1950-я гады пад даглядам была вёска Neue Mühle. Нямецкае насельніцтва было спачатку выгнана, сама вёска была знесена ў момант узнікнення памежнай зоны. Але вернемся да каменя. Гісторыя помніка пачалася ў красавіку 1938 года падчас мабілізацыі, калі адзін з салдат выразаў на камені мапу тагачаснай Чэхаславацкай Рэспублікі і выгравіраваў надпіс “*Наша ёсць і наша застанецца!*”. Пасля падпісання Мюнхенскага пагаднення чэхаславацкая армія павінна была пакінуць горад, а нямецкая армія ўвайшла ў памежныя раёны. Хтосьці выгравіраваў яшчэ адзін надпіс на нямецкай мове: “*BIS wir kommen*”, або “*Пакуль мы не прыйдзем (Да нашага прыходу)*”. Цікава было б даведацца, хто гэта быў, бо ён, напэўна, ведаў чэшскую мову. Але гісторыя працягваецца, 9 мая 1945 года з’явіўся апошні надпіс: “*Праўда перамагае!*” Для працы вучняў важна, каб яны расшыфравалі асобныя надпісы, шукалі аўтараў і сэнс іх дзейнасці. Што яны хацелі сказаць сваім надпісам? Як помнік гаворыць з намі сёння?

Аналагічную працу падрыхтаваў Бэнедыкт Пінц¹⁸. Для вучняў 9 класа (15—16 гадоў) падрыхтавалі праект пра Міладу Гаракову. Ён зыходзіў з таго, што вучні не вельмі добра ведалі Міладу Гаракову, не ведалі, што яе забілі камуністы і што ў гонар яе ёсць некалькі помнікаў у ваколіцах Прагі. Прама ля першага помніка (мікрафон з птушкай) вучні зусім не здагадваліся, каму можа быць прысвечаны помнік, яны толькі прапанавалі, што гэта нейкі спявак і спявачка. Калега падрыхтаваў тэксты, якія раздаў вучням. Вучні чыталі тэксты, а затым паступова складалі іх разам. Яны склалі інфармацыю пра Міладу Гаракову. Потым яны вярнуліся да помніка, аналізавалі сімвалы, усведамлялі метафары, якія нясе ў сябе помнік, жыва распавядалі пра свае назіранні. Неўзабаве яны наведаль ішчэ тры месцы, дзе знайшлі помнікі з імем Мілады Гараковай. У канцы іх чакала абстрактнае тварэнне, прысвечанае ахвярам камунізму і Міладзе Гараковай у парку Злаценка. Цікава, як абстрактнае мастацтва раптам прыцягнула іншую частку класа. Пасля заканчэння мастацкіх прагулак вучні ў класе абмяркоўвалі і складалі мапы асацыяцый. Яны мелі справу не толькі са спадчынай Мілады Гараковай, але і са спадчынай помнікаў. Што ж аўтары хацелі данесці да гледача? Як адлюстроўваўся лёс нявіннай ахвяры? Яны аналізавалі сімвалы і тэмы.

Аналагічна працуе і Ева Зайцова¹⁹, якая разам са сваімі вучнямі прасачыла лёс плошчы ў невялікім мястэчку ў Цэнтральнай Чэхіі. Воссю сюжэту былі статуі, якія ўрачыста адкрываліся або непрыкметна выдаляліся, у залежнасці ад таго, які рэжым быў ва ўладзе. Неад’емнай часткай праекта была праца з сямейнымі ўспамінамі, з летапісамі вёскі і г. д.

Калі перанесці выкладанне гісторыі са школы ў прастору (на публіку), то агульны аб’ём вывучаемай вучэбнай праграмы пашыраецца да вырашальнага моманту, *вучэбная праграма становіцца часткай пайсьядзённага жыцця, акружэння вучня*. І, вядома, наадварот, асяроддзе трапляе ў вучэбную праграму, якую вучань атрымлівае, у лепшым выпадку ён стварае гэта сваёй уласнай дзейнасцю. І гэта з’яўляецца важным момантам для развіцця ўменняў і навыкаў, якія падпадаюць пад медыаадукацыю.

Калі настаўнік дасягне поспеху?

Кожны настаўнік, безумоўна, задаволены, калі вучні цікавяцца вучэбным матэрыялам, калі іх гэта забаўляе і стымулюе. Сучасная амерыканская публіцыстка Ліза Гілберт²⁰, якая займаецца папулярызацыяй навукі, таксама займаецца гісторыяй у сваёй творчасці. Яна вывучае, напрыклад, уплыў сродкаў масавай інфармацыі на фарміраванне агульнай

гістарычнай свядомасці. Звяртае яна ўвагу і на адукацыю. Я згодны з ёй, калі яна кажа, што поспех навучання ў тым, што *навучэнцы пачынаюць успрымаць гісторыю ў многіх месцах па-за класам*. Калі яны думалі пра гісторыю і могуць яе інтэрпрэтаваць. Я перакананы, што медыяадукацыя можа вельмі дапамагчы ім дасягнуць гэтага выніку.

Каб прывесці прыклад, як і ў іншых месцах вышэй, я вярнуся да працы з помнікамі Мілады Гараковай. Паколькі я працаваў разам з калегам падчас праекта, мне было прыемна, калі адзін з вучняў прыйшоў да мяне пасля заканчэння працы. Ён сфатаграфавалі мемарыяльную дошку, размешчаную на суседнім доме, побач з яго домам. Яна была прысвечана Іржы Хейдэ, якога таксама судзілі па справе Мілады Гараковай. Але надзвычай важным быў яго каментар. Ён рэгулярна хадзіў каля дошкі і ніколі не звяртаў на яе ўвагі. Але пасля таго, як мы скончылі праект, ён прачытаў яго з цікавасцю!

Яшчэ адно цікавае пранікненне курсу гісторыі ў грамадскае жыццё ўяўляе праца маёй калегі Ілоны Паржызкавай²¹. Разам са сваімі вучнямі старэйшых класаў гімназіі (16—18 гадоў) яна нанесла на мапу гісторыю малавядомых руін Тыржоўскага замка. Школьнікі назапасілі велізарны матэрыял і ў выніку сваёй працы стварылі інтэрнэт-сайт пра гэты помнік культуры. Сайт працуе і па гэты дзень! У камандзе была адна вучаніца, якая натхнілася працай і напісала верш.

Выснова

Даклад ЧШІ, прадстаўлены ў пачатку артыкула, таксама прысвечаны форме выкладання медыяадукацыі. Паводле апытання, пераважная большасць школ выкарыстоўвае медыяадукацыю ў якасці скразной тэмы праз розныя класы і прадметы. Аднак у некаторых школах медыяадукацыя як у пачатковай, так і ў сярэдняй школе прысутнічае як асобны прадмет. Паколькі ў мяне ёсць вопыт працы з абодвума падыходамі да гэтага пытання, я хацеў бы зрабіць наступную **выснову**.

Медыяадукацыя як скразная тэма, якая злучае розныя навучальныя прадметы, уяўляецца мне **больш складанай для падрыхтоўкі і працы выкладчыка**. Настаўнік павінен валодаць вялікімі і больш глыбокімі ведамі, павінен мець уяўленне пра некалькі навучальных дысцыплін і павінен атрымліваць адукацыю на пастаяннай аснове. З іншага боку, такі спосаб навучання **лягчэй для вучняў**, таму што яны лягчэй разумеюць кантэкст, усведамляюць узаемасувязі, ім лягчэй ужываць лагіку. Вучэбная праграма бліжэй да складанасцяў у рэальным жыцці.

Наадварот, **выкладанне медыаадукацыі як асобнага прадмета лягчэй даецца выкладчыку**, які засяроджваецца толькі на адным прадмеце. Цалкам зразумела, што гэта **цяжэй зразумець вучням**. Яны не бачаць кантэксту, не ўсведамляюць логікі адносін, таму пытанне становіцца закрытым.

Крыніцы і заўвагі

¹ Усю зводку можна спампаваць і праглядзець на сайце ЧШІ:

<https://www.csicr.cz/cz/Aktuality/Tematicka-zprava-Medialni-vychova-na-ZS-a-SS-ve-sk>.

² Пра рамачную вучэбную праграму шмат розных публікацый, метадаў і г.д. Напрыклад: <http://svetmedii.info/medialni-vychova>.

Тэкст рамачнай вучэбнай праграмы: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>.

³ <http://www.dejepis21.cz>

⁴ Historylab <https://historylab.cz/>

⁵ Інавацыйны падыход вучэбнай праграмы Брытанскай Колумбіі быў адметны ўжо ў 2014 годзе, гл.

<https://spomocnik.rvp.cz/clanek/18921/KONCEPCE-SKOLSTVI-V-RYCHLE-SE-MENICIM-SVETE-PODLE-BRITSKE-KOLUMBIE.html>

⁶ Выдавецтва “Фраус” усё яшчэ тэстуе падручнік і пакуль не прапанавала яго. Але прапануе матэрыялы D-21

<https://fred.fraus.cz/cs/o-nas/novinky/vyzkousejte-si-praci-s-historickymi-prameny-v-prostredi-historylabu-11413>

⁷ Obrátil M. Mediální výchova ve škole. Brno, 2013. Матэрыял даступны па спасылцы: <https://www.lipka.cz/soubory/media-f3503.pdf>.

⁸ Іржы Бэнеш напісаў артыкул аб сваёй працы. Гл. Інфармацыйныя лісты ASUD №45 (Прага, 2016), якія даступныя на сайце ASUD: www.asud.cz.

⁹ Кніжная форма носіць назву “Кроцік і Каляды” — <https://www.albatrosmedia.cz/tituly/12861161/krotek-a-vanocce> / а фільм “Крот на Каляды” — <https://www.youtube.com/watch?v=o5K1DLrpyYs>.

¹⁰ Vránová Z. Kroky ke svobodě // Jsou osmičky náš osud? / P.Martinovský [a kol.]. — Praha, 2018. — S. 96–102.

¹¹ Кніга прадаецца ў інтэрнэт-кнігарні:

<https://www.martinus.cz/seria/dejepis-5-rocnik-vydavatelstvo-orbis-pictus-istropolitana>

¹² На гэтую тэму ёсць цікавы фільм “Багі павінны з’ехаць з глузду”.
Спасылка: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Gods_Must_Be_Crazy

¹³ <https://eduin.cz/clanky/eduina-2016-se-spolecenskymi-stereotypy-je-potreba-pracovat-jiz-na-1-stupni-zakladnich-skol/>

¹⁴ Kudy přišel praotec Čech aneb Alois Jirásek neuměl zeměpis // Stereotypy a mýty v dějepisném vyučování. — Ústí nad Labem, 2008. — S. 155.

¹⁵ Тэкст з семінара ў Інфармацыйных лістах ASUD № 42. Praha, 2014, с. 13–14 (тэкст семінара), 61–65 (рабочыя лісты). Да пытання пра выкладанне аб Белай Гары звяртаюцца і іншыя аўтары, напрыклад: Märc J. Mýty na chomutovském gymnáziu // Stereotypy a mýty v dějepisném vyučování. — Ústí nad Labem, 2008. — S. 131.

¹⁶ Праект апісаны ў матэрыялах ASUD, спасылка www.asud.cz. Bursíková L., Martinovský P. Mezipředmětové vztahy v dějepise. — Praha, 2018. — S. 49–54.

¹⁷ Kratochvíl V. Analytické modely // Bursíková L., Martinovský P. Výuka moderních a soudobých dějin. — Praha, 2011. — S. 8–21.

¹⁸ Pinc B. Pomník Milady Horákové // Martinovský P. Jsou osmičky náš osud? — Praha, 2018. — S. 129.

¹⁹ Zajícová E. Příběh malého tichého náměstí // Bursíková L., Martinovský P. Mezipředmětové vztahy v dějepise. — Praha, 2018. — S. 44–48.

²⁰ Арыгінальны тэкст Лізы Гілберт ад кастрычніка 2018 года:

<https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/october-2018/to-chart-a-course-helping-middle-schoolers-broaden-their-vision-of-history>

²¹ Стварыў сайт <http://www.tyrov.unas.cz/hlavnistranka.php3>, і хоць сайт быў створаны ў 2000 годзе, ён усё яшчэ працуе сёння (па стане на кастрычнік 2020 года) // Bursíková L., Martinovský P. Mezipředmětové vztahy v dějepise. — Praha, 2018. — S. 39–40.

Праграма HistoryLab: вывучэнне гісторыі праз крыніцы

Йозэф РЖЫДКЫ

Як сама гісторыя, так і яе выкладанне ў апошнія дзесяцігоддзі вельмі моцна трансфармуецца. Разам са змяненнем свету вакол нас і штодзённых праблем павінны змяняцца пытанні і праблемы гісторыі. Працэс глабалізацыі адсунуў нацыянальную гісторыю на другі план на карысць сусветнай. Першая сусветная вайна скончылася сто гадоў таму, і зараз мы пераасэнсоўваем спосабы, як можна распаўядаць пра яе ахвяр і вінаватых у тых падзеях. Эмансіпацыя меншасцяў уключае ў вывучэнне гісторыі істотны этычны аспект. А кліматычны крызіс, у рэшце рэшт, прымушае нас разважаць пра гісторыю больш маштабна, у кантэксце працяглых перыядаў, нават пра геалагічны перыяд – *антрапацэн*.

І гаворка ідзе толькі пра апошнія дасягненні гістарычнай навукі. Справа ў тым, што выкладанне гісторыі заўсёды вагаецца, як паднесці той ці іншы факт, намагаецца дагнаць сучаснасць, аднак заўсёды ў выніку адстае на некалькі крокаў. Змены ў свеце кідаюць выклік для гістарыяграфіі, і двайны выклік для гісторыі: і новая эпоха, і новыя метады даследавання. На наступных старонках я б хацеў расказаць пра тое, якім чынам мы вырашылі справіцца з гэтымі праблемамі ў Інстытуце даследавання таталітарных рэжымаў (ІДТР), дзе мы распрацоўваем вучэбна-метадычныя матэрыялы ў Дэпартаменце адукацыі і рыхтуем чэшскіх настаўнікаў. У цэнтры ўвагі гэтага тэксту будзе праграма **HistoryLab** — інтэрактыўнае мультымедычнае вучэбнае асяроддзе. Асноўным прынцыпам HistoryLab з'яўляецца арыентацыя на працу з арыгінальнымі інфармацыйнымі крыніцамі пэўнага перыяду. У той жа час мы хочам, каб настаўнікі і вучні ў аднолькавай ступені ўдзельнічалі ў працэсе навучання.

Чаму мы ўзяліся за распрацоўку праграмы

HistoryLab — гэта наш адказ на новы сусветны і прафесійны кантэкст: на этычную актуальнасць гісторыі; на інфармацыйную інфляцыю; на тое, што аўтарытэт гістарычных прац, напісаных навукоўцамі, губляецца ў канкурэнцыі з іншымі СМІ і з меркаваннямі сацыяльных меншасцяў і сведкаў тых ці іншых падзей. Некаторыя асаблівасці праграмы былі адаптаваны пад выключна чэшскія рэаліі, але, несумненна, пэўныя праблемы актуальныя і для значнай часткі краін былога Усходняга блока. Гэта тычыцца, напрыклад, настойлівасці, якая назіраецца пры вывучэнні сучаснай гісторыі ў школах (асабліва нацысцкая акупацыя і дзяржаўны

сацыялізм, які замацаваўся ў нас пасля вайны). Аднак пры гэтым СМІ распаўсюджваюць чуткі, нібы пра такія рэчы на занятках увогуле не распавядаецца або распавядаецца вельмі мала. З апытанняў сярод педагогаў вынікае, што сучасная гісторыя сапраўды выкладаецца, што ў настаўнікаў ёсць жаданне займацца ёю, але ім часта не хапае якасных матэрыялаў. І менавіта таму ім даводзіцца рупліва шукаць рэсурсы, самастойна распрацоўваць метадычную базу, што, у сваю чаргу, адымае шмат часу і не заўсёды з'яўляецца дастатковым для якаснай працы.

HistoryLab таксама з'яўляецца альтэрнатывай *франтальнаму навучанню*, ці спосабу выкладання, калі настаўнік каля дошкі аўтарытэтна перадае інфармацыю сваім вучням. У дадзенай сітуацыі навучэнцам адводзіцца роля пустых кантэйнераў, якія неабходна запоўніць адпаведным змесцівам. Такі працэс навучання, як правіла, дастаткова аднабаковы і не вельмі натхняльны, а галоўнае — ніводная пасудзіна не бывае настолькі трывалай, каб з яе аднойчы не выпарыліся веды. У выпадку, калі дзеці проста пасіўна ўспрымаюць інфармацыю (у асноўным даты і факты), ад іх не чакаюць нічога большага за механічнае запамінанне. У такім разе можна ацаніць толькі якасці памяці вучня, але ні ў якім выпадку не разуменне гісторыі.

Распрацоўка і першае тэставанне праграмы Historylab ІДТР распачаў у 2016 годзе. HistoryLab павінна была стаць адказам на тыя праблемы і выклікі сучаснага грамадства, якія мы ўзгадвалі вышэй. Але недастаткова было падрыхтаваць толькі адно новае лічбавае асяроддзе, дзе б прыгожа параўноваліся гістарычныя крыніцы. Не менш важным з'яўлялася пытанне аб тым, як менавіта працаваць з інфармацыяй. Мы старанна прадумвалі не толькі змест, але і вонкавы выгляд праграмы. А змештавае напаўненне, у сваю чаргу, мусіла адбірацца такім чынам, каб яно добра выконвала сваю функцыю ў пэўнай форме. Верагодна, казаць пра суаднясенне формы і зместу не вельмі правільна, бо гэта схіляе да думак, што крыніцы могуць існаваць самі па сабе, аднабакова, незалежна ад тых пытанняў, якія мы ім задаём, і задач, якія яны дапамагаюць сфармуляваць. З гэтай прычыны ў HistoryLab мы больш працуем са слоўнікам “дасведчанасці” і “праблемных пытанняў” і гаворым пра “гістарычную кампетэнтнасць”, а не пра канкрэтныя веды. Прапаную больш падрабязна разгледзець гэты падыход.

Праграма і ўменне працаваць з гісторыяй — як мы вучым дзяцей

Я падзялю свой аповед на дзве часткі. У першай больш засяроджуся на самой праграме HistoryLab, у другой — на дыдактычных мэтах, якія яна

пераследуе. Што характэрна, у дадзенай прыладзе тэхнічны і зместавы бакі заўсёды пераплятаюцца і дапаўняюць адзін аднаго.

Асноўнай задачай HistoryLab з'яўляецца акцэнтаванне ўвагі на тым, што гісторыя — гэта не проста запамінанне фактаў і дат, што гэтая навука ніколі не перастане занатоўваць палітычныя падзеі. Наадварот, мы хацелі паказаць гісторыю і яе вывучэнне як жывую п'есу з адкрытай канцоўкай, якая заклікае нас скласці пра яе сваё меркаванне, навучыцца пазнаваць яе дзеючых асоб, паразважаць над яе функцыянаваннем.

Важна ўсведамляць, што і вучні, і настаўнік адначасова з'яўляюцца яе сааўтарамі і актёрамі ў ёй, і таму іх унёсак у вывучэнне гісторыі павінен быць раўнацэнным. Навучэнцы працуюць непасрэдна з матэрыяламі, у якіх можна знайсці сведчанне пэўных падзей. Практыкаванні, якія мы падрыхтавалі для HistoryLab, адкрываюцца пры дапамозе адпаведнай крыніцы. Гэтая крыніца павінна адлюстроўваць праблему. Але якім чынам? Паказаныя ў праграме матэрыялы могуць быць загадкавымі, нечытальнымі ці экзатычнымі. Як варыянт, гэтыя сведчанні адлюстроўваюць нешта драматычнае, падазронае ці пацешнае. Сутнасць у тым, што для іх разумення няма неабходнасці ўзнаўляць ранейшыя веды па гісторыі і ўзгадваць тое, што напісана ў падручніку. Калі школьнік, па нашым меркаванні, павінен быць раўнацэнным з намі ў працэсе навучання, мы не чакаем ад яго нейкіх спецыфічных ведаў. У рэшце рэшт, ён толькі вучыцца разумець гісторыю.

Магу прывесці *прыклад*. У адным з практыкаванняў мы адразу ж паказваем навучэнцам наступную фатаграфію, просім іх паглядзець на яе і адзначыць, што яны знаходзяць у ёй цікавага.

Чалавек, які добра ведае гісторыю, адразу ж пазнае на выяве Берлінскую сцяну. І мы ў прыладзе маглі б папрасіць вучняў запісаць, што гэта за месца і што там адбываецца. Аднак гэта быў бы залішне складаны спосаб прымусіць іх прачытаць параграф пра халодную вайну. Справа ў тым, што гэты фотаздымак з’яўляецца чымсьці большым за звычайную ілюстрацыю вядомага гістарычнага эпізоду. Ён ставіць пытанне, ён сам з’яўляецца праблемай і, нарэшце, распавядае нам пра халодную вайну значна лепш, чым мог бы расказаць кароткі запіс: *“Берлінская сцяна стала ў Берліне з 1961 па 1989 год”*.

Якія пытанні дапамагае задаць гэтая фатаграфія? Уявім сабе ланцужок думак якога-небудзь вучня. Сцены звычайна будуюцца вакол дамоў, садоў або фабрык, дык чаму ж тут яна стаіць пасярод вуліцы? Што ж такое цікавае адбываецца з іншага боку сцяны, што людзі, якія стаяць злева, узнімаюць уверх над галавой сваіх дзяцей? Што яны там могуць убачыць? А хіба гэтыя малыя могуць нешта зразумець? А можа, яны такім чынам штосьці паказваюць людзям, якія знаходзяцца на другім баку? О, дык і тым людзям цікава паглядзець. І чаму менавіта на дзяцей? Мо яны сваякі? А ці не можа быць так, што сцяна аддзяліла людзей, якія ведаюць адзін аднаго? Відаць, яна з’явілася вельмі нечакана, калі так рэзка разарвала чалавечыя сувязі. І гэта так, бо людзі сустракаюцца ля сцяны, каб хаця б пабачыцца... А гэта азначае, што больш няма спосабаў, каб сустракацца, і што адзін з бакоў адрэзаны ад вонкавага свету. Як у заапарку... Столькі пытанняў, столькі ідэй! І гэта толькі першая фатаграфія.

Вучань 14 або 18 гадоў — не вельмі важна — усё яшчэ можа не ведаць, што гэта за гістарычная падзея, яму яшчэ не хапае “гістарычнага этыкету”, які б паставіў гэтую сцэну ў правільнае месца і час. Але і без гэтых ведаў ён ужо разумее, што такое Берлінская сцяна, ці, дакладней, можа выказваць розныя гіпотэзы пра яе. І ўсё гэта дзякуючы адной старонка падабранай фатаграфіі.

На наступным этапе практыкаванне дапаўняецца дадатковымі крыніцамі: на тытульнай старонцы часопіса “Life” ад 25 жніўня 1961 года кідкі загалоўак распавядае аб “разарваных сем’ях” і “разбітых сэрцах”. Пасля ўрывака з успамінаў сведкі падзей робіць уяўленне пра тагачасную эпоху больш поўным. Наш вучань ужо смела ідэнтыфікуе той гістарычны эпізод — гэта сцэна з будаўніцтва Берлінскай сцяны, якая была ўзведзена так хутка і нечакана, што нанесла многім людзям вялікую траўму. Важна, каб вучань сам прыйшоў да гэтага факта шляхам працы з уводнай крыніцай. Падчас знаёмства з іншымі (у дадзеным выпадку гістарычнымі) крыніцамі ён яшчэ больш паглыбляе сваё разуменне.

Такім чынам, з дапамогай гэтай праграмы вучні не проста запамінаюць мінулае і прымаюць яго такім, як апісана ў падручніку. Яны павінны самі зразумець, што адбывалася ў мінулым. Яны павінны апынуцца ў ролі гісторыка, вывучыць крыніцы, задаць ім адпаведныя пытанні, сфармуляваць гіпотэзы і самастойна зрабіць высновы. HistoryLab створана для таго, каб спрасціць гэты працэс для вучня. З гэтай прычыны праграма прытрымліваецца прынцыпу, што кожны этап утрымлівае толькі адно заданне, каб вучань мог складаць сваё ўяўленне пра гістарычныя падзеі паступова, крок за крокам. Гэтаму ж прынцыпу адпавядае і ўзровень складанасці кожнага наступнага практыкавання. Спачатку вучні проста назіраюць (для гэтага яны кіруюцца пытаннем: *“Што адбываецца на фатаграфіі, што вы бачыце на ёй?”*). З дапамогай далейшых крыніц яны могуць зрабіць свае назіранні больш дакладнымі. І ў завяршэнні мы можам папрасіць іх адчуць сябе на месцы людзей з фотаздымка і падумаць, пра што яны маглі гаварыць у той момант.

У канцы практыкавання студэнты атрымаюць уяўленне не толькі пра тое, чаму пачалося будаўніцтва Берлінскай сцяны, але і пра тое, што яно значыла для людзей і наколькі радыкальным было ўмяшанне ў іх жыццё. І ў выніку яны шмат даведаюцца пра агульную атмасферу перыяду халоднай вайны. Пры гэтым яны ўсё зрабяць самі, праз уласныя назіранні і стварэнне ўласных гіпотэз, заснаваных на гістарычных крыніцах.

Гістарычная кампетэнтнасць – што мы выкладаем школьнікам

Такім чынам, асноўны прынцып праграмы заключаецца ў непасрэдным узаемадзеянні з крыніцай, якое адбываецца паэтапна. З кожным наступным крокам складанасць задач таксама павялічваецца — і разам з гэтым паліпшаецца разуменне самой крыніцы. У рэшце рэшт, гэта дазваляе вучням увайсці ў гісторыю, так бы мовіць, з яе цэнтра. Замест таго, каб запісваць прадыхаваныя факты ў сшыткі, з дапамогай крыніц яны глядзяць на падзеі вачыма іх удзельнікаў, заўважаюць усю складанасць, прычыннасць, працягласць гэтых падзей і разнастайнасць этычных сувязей.

Вышэй я прадэманструваў адзін са спосабаў працы з крыніцай: спачатку школьнікі толькі назіраюць за імі і разважаюць, а з дапамогай іншых крыніц змяшчаюць іх ў кантэкст, які дазволіць удакладніць іх гіпотэзы. Гэты механізм мы выкарыстоўваем даволі часта, аднак ён не з'яўляецца адзіным магчымым. Часам мы працуем з дыялогам дзвюх крыніц. Гэта могуць быць дзве фатаграфіі аднаго і таго ж месца ў розныя часы, і ў выніку школьнікі павінны задумацца пра сілу перамен, якія там адбываліся. Іншым разам прылада прапановуе дзве розныя сітуацыі, якія, напрыклад, адлюстроўваюць пункты гледжання процілеглых бакоў, і вучні паступова знаёмяцца з іх меркаваннямі. Ці, як варыянт, дзеці параўноўваюць адрэдагаваныя фотаздымкі з іх арыгіналам, і такім чынам вучацца крытычнаму падыходу да крыніц, развіваючы сваю медыяграмацкасць.

З гэтага зыходзіць адна істотная асаблівасць Historylab: паведамленне вучня само па сабе з'яўляецца выкананнем практыкавання. Праз крытыку крыніц, іх параўнанне, разважанні пра іх лагічную ўпарадкаванасць, праз прызнанне таго, што крыніцы часта хаваюць больш інфармацыі, чым даюць, вучні набываюць *гістарычны вобраз мыслення*. Яны пачынаюць разумець, што значыць быць гісторыкам, і разам з гэтым адкрываюць для сябе прыроду гістарычных ведаў. Калі настаўнік каля дошкі дыктуе гістарычныя факты, у школьнікаў можа з'явіцца памылковае ўражанне, што яны маюць тую ж сутнасць, што і факты з іншых навук. Аднак калі вучань самастойна працуе з крыніцай, ён бачыць, наколькі складана сфармуляваць і абараніць любую гіпотэзу ў гісторыі. Ён заўважае, што крыніцы часам неадназначныя, што яны супярэчаць адна адной і што нават добра абгрунтаваная гіпотэза ў выніку выклікае яшчэ больш пытанняў. Гэта паволі падводзіць нас да другой вялікай часткі HistoryLab, а менавіта — *кампетэнцый*, ці гістарычнай грамацкасці.

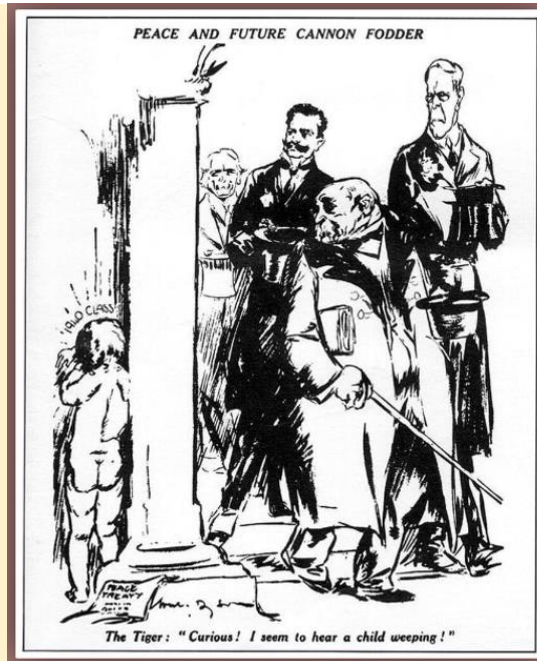
Ужо ў самым пачатку гэтага артыкула я казаў, што HistoryLab не мае на мэце навучаць школьнікаў сухім фактам. Але тады ўзнікае пытанне: *чаму ж яна можа навучыць?* Але кожны, хто цікавіцца гэтай навукай, хутка выявіць, што веданне гістарычных фактаў і разуменне гісторыі — гэта дзве зусім розныя рэчы. І менавіта на разуменне накіравана праграма HistoryLab.

Скажу больш канкрэтна. Разуменне гісторыі, больш дакладна называнае *гістарычнай граматыкай*, вылучаецца некалькімі характэрнымі ўзорамі мыслення. У Дэпартаменце адукацыі мы натхняліся нямецкай і англасаксонскай дыдактыкай. У асаблівасці мы зацікавіліся працамі канадскага мысліцеля Пітэра Сейшаса і яго “шасцю вялікімі гістарычнымі канцэпцыямі”, і на падставе гэтага прыдумалі ўласную канцэпцыю, якую мы сцісла называем *B4+1*. Размова ідзе пра чатыры базавыя кампетэнцыі гістарычнай граматыкі (“B4”), якія суправаджаюцца наборам практычных навыкаў (“+1”). Гэтыя навыкі ўключаюць у сябе здольнасць паўтараць ход працы гісторыка і крытычна ацэньваць крыніцы. Іншымі словамі, з дапамогай практычнай часткі HistoryLab школьнікі вучацца, як працаваць з гістарычнымі матэрыяламі. Прыкладна гэтак жа, як матэматыка не сканчаецца на завучванні формул на памяць, але даследуецца праз рашэнне прыкладаў, так жа вучні даследуюць і гісторыю, ідучы па слядах навукоўцаў, калі спрабуюць інтэрпрэтаваць крыніцы.

Да асноўных гістарычных кампетэнцый таксама можна аднесці здольнасць бачыць *перспектывы эпохі*. Пад гэтым паняццем мы разумеем тое, што мы павінны рабіць высновы пра дзеянні людзей мінулага ў адпаведнасці з іх тагачаснымі намерамі, то бок нам трэба ведаць кантэкст пэўнай эпохі і не ацэньваць падзеі праз прызму сучасных поглядаў. Практыкаванне пра Берлінскую сцяну, якое я прадставіў вышэй, мае на мэце менавіта гэта. Гэтае заданне матывуе вучня зразумець, як людзі маглі ўспрымаць значную палітычную падзею ў свой час і як яна паўплывала на іх жыццё. У іншых практыкаваннях праграмы мы зноў сутыкаемся з двума процілеглымі поглядамі на адну і тую ж сітуацыю, каб паказаць неадназначнасць мінулага і патлумачыць, чаму нам неабходна быць асцярожнымі з хуткімі маральнымі суджэннямі.

Істотнай гістарычнай кампетэнцыяй таксама з’яўляецца разуменне феномена *прычыны і следства*. Гісторыя не наканаваная, яна не працякае па вызначаных законах, але мае мноства прычын, важных у рознай ступені. Некаторыя падзеі, напрыклад, могуць быць вынікам выпадковасці, непажаданым прадуктам пэўных дзеянняў. Так ці інакш, гісторыя — гэта тканіна з розных тэндэнцый, уплываў, працэсаў, намераў, праектаў

і нават супадзенняў. Гэтую кампетэнцыю развівае, напрыклад, практыкаванне з карыкатурай, што выяўляе Версальскі мірны дагавор 1919 года.

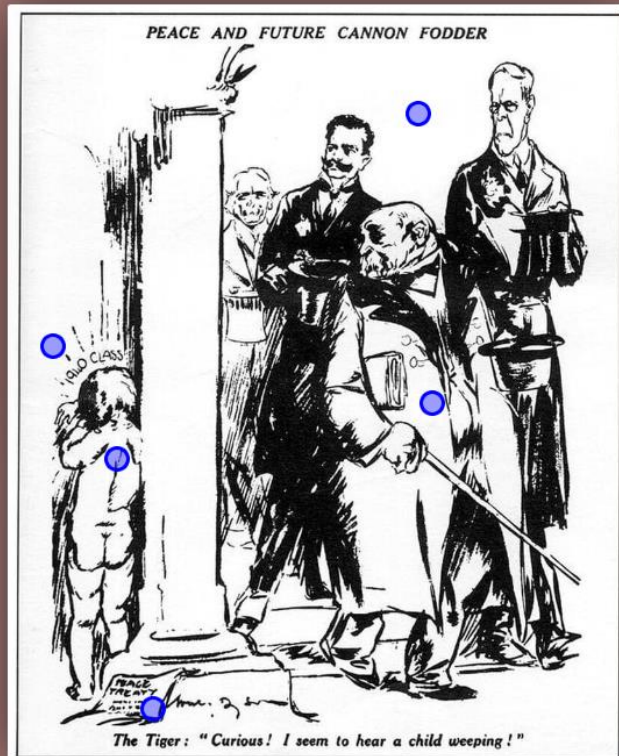
“Свет і будучыня Гарматнае мяса”, — злавесна канстатуе карыкатура. Тут мы зноў падводзім вучняў да руплівага разгляду карыкатуры, дапамагаем ім знайсці некаторыя менш відавочныя сэнсы.

3/4

Přřadte popisky k vyznačeným místům.

- ☐ plačící dítě
- ☐ ročník (vojenské služby) 1940
- ☐ text Versailleské mírové smlouvy
- ☐ překvapení státníci Dohody
- ☐ premiér Francie Georges Clemenceau přezdívaný „Tigr“

Will Dyson: Peace and future cannon fodder. Zdroj: Daily Herald, 17. května 1919

У канцы вучням задаюцца два пытанні: “Каго ці што сімвалізуе дзіця, якое плача?” і “Што думалі аўтары карыкатуры пра змест мірнага дагавора?” Мы ўсе ведаем даты Першай і Другой сусветных войнаў. Аднак трэба заўважыць, што сувязь паміж імі не вельмі відавочная, і ад Першай да Другой сусветнай вайны было зроблена шмат прамежавых крокаў. Практыкаванне з карыкатурай паказвае адну магчымую перспектыву: яно адсочвае ланцужок падзей паміж войнамі, дапамагае ўбачыць у спосабе завяршэння першай прычыну пачатку другой. У той жа час важна, каб практыкаванне не пераконвала ў існаванні нейкай прадвызначанасці – усё ж размова ідзе пра інтэрпрэтацыю значэнняў (нават злавесна прароцкай) карыкатуры 1919 года. Канчатковае меркаванне вучні мусяць скласці самастойна альбо, як варыянт, могуць абмяркоўваць праблемныя пытанні разам у класе. HistoryLab выкарыстоўваецца як для індывідуальнай працы, дыстанцыйнага навучання ці ў якасці дамашняга задання, так і на праектары ў класе з вялікай колькасцю навучэнцаў.

Яшчэ адна кампетэнцыя, якую дае вучням HistoryLab, — гэта здольнасць разумець *працягласць і змену*. Гэта азначае, што рэчы ў гісторыі вельмі рэдка мяняюцца раптоўна і рэзка, але хутчэй падвяргаюцца доўгатаэрміновым, паступовым зменам. Рэвалюцыя можа зрынуць рэжым, але паводзіны людзей патрабуюць значна больш доўгіх пераменаў. І тое, што для адных сканчаецца трыумфам, для іншых аказваецца прычынай заняпаду. З такімі складанымі рэчамі дапамагае разабрацца практыкаванне, прысвечанае стэрэатыпам пра жанчын пасляваеннай эпохі.

Označte důležité prvky na karikaturách. Popište postavy a prostředí.

DŘÍVE bylo v módě, aby děvčata brala hodiny.

DNES děvčata hodiny dávají.

Karel J. Bidlo

Zdroj: Humoristický časopis Dílobráz IV/1948, č. 48

ZÍSKALA SI OBDIV MUŽŮ

ZÍSKALA SI OBDIV A ÚCTU MUŽŮ

Karel J. Zemilka

Zdroj: Humoristický časopis Dílobráz VI/1950, č. 19

Вядома, новая камуністычная ўлада таксама мела вельмі моцнае ўяўленне пра новую ролю людзей у грамадстве. І, канечне, гэтае ўяўленне прынесла з сабой і новы ідэал жаночасці. На месца вобраза легкадумных прыгажунь, якія захапляюць мужчын сэксуальнасцю і якія праводзяць час з задавальненнем, прыходзіць вобраз працавітых і простых жанчын. Са зменай палітычнага рэжыму з'яўляюцца новыя каштоўнасці як для мужчын, так і жанчын.

5/5

Odpovězte na otázky.

(T*)

Jakou společenskou roli ženy karikatury odsuzují a jakou hodnotí pozitivně?

Myslím si, že...

Jak hodnotíte tyto dobové představy dnes?

Myslím si, že...

Практыкаванні паступова падводзяць вучняў да фармулявання гэтых каштоўнасцяў. І ў той жа час паўстае пытанне пра тое, наколькі гэтага ідэалу прытрымліваліся, наколькі ён рэалізаваўся на практыцы і што ад яго засталася па сённяшні дзень. Менавіта да выказвання гэтых гіпотэз вучняў прыводзяць заключныя пытанні. А гэта, у сваю чаргу, набліжае нас да цеснага кантакту з этычнымі аспектамі гісторыі.

Этычная велічыня, ці таксама стаўленне да мінулага, з'яўляецца апошняй з найважнейшых кампетэнцый, якія развівае HistoryLab. Падобным чынам, як кожнае практыкаванне выпрацоўвае практычныя навыкі, так і стаўленне да мінулага адбіваецца ў падзеях сучаснага свету. Мэтай HistoryLab з'яўляецца культываванне гэтага стаўлення. Мы сустракаліся з ім ва ўсіх практыкаваннях. Этычная велічыня праяўляецца, напрыклад, калі мы спрабуем зразумець матывы і перспектывы гістарычных дзеячаў. Таксама мы знаходзім яе ў наступствах іх рашэнняў і дзеянняў. Так было і з Версальскім мірным дагаворам. І калі мы прыем пункт гледжання, што ад яго падпісання ідзе прамая лінія да Другой

сусветнай вайны, ці можам мы асудзіць тых, хто яго падпісваў? Наколькі яны вінаватыя ў ненаўмыслных наступствах сваіх дзеянняў? У рэшце рэшт, этычная велічыня прасочваецца ў ідэалах мужчынскіх і жаночых паводзін вельмі выразна. Гэтае практыкаванне дазваляе нам паглядзець на разнастайныя каштоўнасці людзей мінулага, адрозныя ад нашых. Варта заўважыць, што этычная велічыня таксама ўключае ў сябе крытыку саміх крыніц, асабліва калі яны былі дадаткова зменены. У якасці прыкладу тут можна прывесці наступнае практыкаванне, дзе навучэнцы параўноўваюць адрэтушаваную фатаграфію і яе арыгінал.

4/5

Porovnejte publikovanou fotografii s její původní verzí.
Zakreslete rozdíly, které na fotografiích nacházíte, a popište je.

Sovětské vojsko vstoupilo v Berlín na budově Říšského sněmu v Berlíně, 30. dubna 1945. Foto: Jevgenij Chalčov. Zdroj: ČTK

Sovětské vojsko vstoupilo v Berlín na budově Říšského sněmu v Berlíně, 2. května 1945. Foto: Jevgenij Chalčov. Zdroj: ČTK

Гэтая фатаграфія вядомая ўдвая: як доказ гістарычнага трыумфу і як вядомая падробка. Адразу ўзнікаюць дзве этычныя праблемы рознай ступені сур'ёзнасці. Параўнанне фатаграфій, з аднаго боку, прыводзіць школьнікаў да скептычнага стаўлення да сведчанняў. Гістарычныя крыніцы, гэты асноўны інструмент навукоўца, не з'яўляюцца цалкам надзейнымі. Мы павінны падвяргаць сумневу нават іх і ставіцца да іх з асцярогай. Другая праблема — гэта этычнасць самой выявы. У салдата на кожнай руцэ па гадзінніку. Адзін з іх відавочна не яго. Сцягнуў у кагосьці? Абкраў мёртвага? Але ці можам мы яго асуджаць? Што дае нам права асуджаць чырвонаармейца, які прайшоў да Берліна? З іншага боку, што дае нам права асуджаць ці забываць пра ахвяру яго амаральных дзеянняў? Гэты ўчынак салдата гаворыць нам больш пра Савецкі Саюз ці пра сутнасць вайнаў?

У гэтым практыкаванні вучням прапаноўваецца толькі заўважаць рэтуш і паразважаць, як змяніліся акцэнты на фатаграфіі. Але нават гэтыя простыя пытанні, якія вынікаюць з відавочных рэчаў у крыніцах, пасля выклікаюць яшчэ больш сур'ёзныя пытанні. У рэшце рэшт, было б несправядліва патрабаваць ад вучняў нейкага вердыкту. Засваенне кам-

петэнцыі стаўлення да мінулага не павінна прыводзіць школьнікаў да вынясення хуткіх і жорсткіх суджэнняў. Але трэба, каб вучні зразумелі, што з’явы ў грамадстве заўсёды складаныя, што ў іх шмат граняў і плоскасцяў, што важна ўсвядоміць гэтую неадназначнасць, перш чым яны складуць сваё меркаванне.

Гісторыя ў зменлівым свеце

Спадзяюся, што з дапамогай гэтага невялікага агляду ў мяне атрымалася пазнаёміць вас з некаторымі асноўнымі прынцыпамі праграмы HistoryLab. Як я ўжо казаў у пачатку артыкула, для сучаснасці характэрна вялікая колькасць інфармацыі рознай якасці, мноства жанраў, якія адначасова дапамагаюць развіццю гісторыі як навукі і якія канкурыруюць з яе інтэрпрэтацыямі. У гэтай какафоніі вельмі лёгка дэзарыентавацца. Завучванне фактаў на памяць і супастаўленне іх з “правільнымі” данымі ў новых сітуацыях можа прывесці да яшчэ большай бездапаможнасці. Адной з прычын стварэння HistoryLab было і меркаванне, што больш за вывучэнне далейшых фактаў і запісаў падзей сённяшнім дзецям патрэбен кампас, які б дапамагаў ім арыентавацца. Кампас — гэта гістарычныя кампэтэнцыі, пра якія распавядалася вышэй. Ён вучыць іх скептычна ставіцца да крыніц і быць асцярожнымі ў сваіх меркаваннях, а таксама дае ім інструкцыі, як спраўляцца з інфармацыйнай перагрузкай і як ў ёй арыентавацца. Напрыклад, HistoryLab паказвае школьнікам, якія пытанні яны могуць задаваць крыніцам, як над імі разважаць, а таксама тое, што не на ўсе пытанні можна знайсці адказы.

Праграма з’яўляецца цудоўнай падмогай для настаўнікаў. Яна прапануе старанна адабраныя крыніцы і заданні, якія былі правяраны на практыцы, і мы ўпэўнены, што яны дасягаюць сваіх мэт. У той жа час яны даюць педагогам дастаткова прасторы для імправізацыі і часта выкарыстоўваюцца толькі для таго, каб адкрыць на ўроку нейкую вялікую тэму. Праграма паступова набірае папулярнасць у чэшскіх школах і выкарыстоўваецца сотнямі настаўнікаў. Мы рады, што можам прадставіць HistoryLab і нашым беларускім калегам.

Медыяадукацыя ў выкладанні гісторыі

Марціна ЧУРДОВА

Эмпірычны воркшоп

Воркшоп — гэта інтэрактыўная вучэбная дзейнасць. Звычайна ён змяшчае розныя тэхнікі, якія звязаны адна з адной і ўтвараюць цэласную структуру. Ён прызначаны для таго, каб даць удзельнікам магчымасць атрымаць інфармацыю, паспрабаваць сябе ў новых відах дзейнасці і паглыбіць раней атрыманыя веды. Пры гэтым вельмі важны актыўны ўдзел школьнікаў — навучанне адбываецца на падставе ўласнага досведу, які затым становіцца ўсвядомленым з дапамогай рэфлексіі. Такім чынам, гаворка ідзе не пра набыццё ведаў праз фронтальнае навучанне (засваенне інфармацыі праз чужую інтэрпрэтацыю), а пра навучанне праз непасрэдны вопыт — пошук і аналіз інфармацыі, уваходжанне ў ролю іншага чалавека, мазгавы штурм, розныя крэатыўныя тэхнікі, узаемадзеянне з лектарам, іншымі ўдзельнікамі і г.д. Новыя атрыманыя веды напрыканцы важна абмеркаваць і замацаваць праз самааналіз, бо толькі так мы зможам ацаніць набыты досвед, а таксама інтэграваць яго ў больш шырокі кантэкст функцыянавання грамадства і свету.

Працягласць: 3 гадзіны

Узрост: 12 гадоў і болей

Колькасць вучняў: прыкладна 12—30 чалавек

Метадычнае забеспячэнне:

- карткі з апісаннем вобраза з жыцця героя
- карткі з задачай для пэўных СМІ
- кнігі ці артыкулы пра жыццё нашага галоўнага героя, навуковыя слоўнікі, гістарычныя артыкулы
- слайд/плакат пра беларускую медыяпрасторы
- камп'ютары з Wi-Fi-падключэннем або смартфоны

Перад правядзеннем воркшопа:

Спачатку лепш пазнаёміць удзельнікаў з планам правядзення воркшопа (працягласць майстар-класа, фармат работы, перапынкі). Калі гэта магчыма, я рэкамендую працаваць у нефармальнай прасторы, то бок можна сядзець кругам на крэслах або проста на падлозе.

1. Уступ – увядзенне ў воркшоп

Сустрэча з галоўным героем

У дадзенай частцы вучні ў інтэрактыўнай форме знаёмяцца з асобай, якая будзе іх суправаджаць на працягу ўсяго воркшопа. Выбар героя залежыць ад настаўніка. Гэта можа быць любая гістарычная асоба, пра якую мы хочам больш даведацца або жыццё якой збіраемся даследаваць глыбей, — правіцель/правіцельніца, палітык, мастак/мастачка, даследчык/даследчыца і г.д.

1. Гарачае крэсла: *Хто я?*

Настаўнік прадстаўляе галоўнага героя. Пры гэтым не абавязкова ствараць яго вобраз, дастаткова папрасіць удзельнікаў адгадаць, хто гэта. Вучні могуць задаваць толькі закрытыя пытанні, гэта значыць тыя, на якія можна адказаць толькі “так” ці “не”. Напрыклад: “*Вы жанчына?*”, “*Вы жылі ў XIV стагоддзі?*”, “*Вы нарадзіліся ў каралеўскай сям’і?*” Аднак нельга задаваць такія пытанні, як: “*Адкуль вы?*” або “*Колькі вам гадоў?*”

Варыянты:

1. Настаўнік уваходзіць у клас у вобразе галоўнага героя (таксама можна выкарыстоўваць некаторыя элементы вопраткі канкрэтнай эпохі) і просіць вучняў даведацца з дапамогай пытанняў, хто ён такі.

2. Настаўнік уваходзіць у клас у вобразе галоўнага героя і чытае “свой” тэкст: верш, эсэ, урывак з кнігі ці, магчыма, фрагмент з дзённіка (ён можа быць выдуманым, загадзя створаным настаўнікам), і на падставе гэтага вучні здагадваюцца, хто ён. Калі ў удзельнікаў не атрымліваецца здагадацца, можна працягнуць гульню “Хто я?”.

2. Вобразы з жыцця героя

Настаўнік папярэдне рыхтуе некалькі сітуацый з жыцця героя — асабістага ці грамадскага. Напрыклад, вяселле, сямейная вячэра, дзень народзінаў, бітва, інаўгурацыя, уручэнне ўзнагароды, сустрэча з нейкай важнай асобай (будучым мужам, жонкай, сябрам). Было б добра сфармуляваць заданні з эпізодамі жыцця такім чынам, каб навучэнцы, з аднаго боку, досыць канкрэтна ўяўлялі абставіны і каб, з другога боку, у ўдзельнікаў заставалася прастора для фантазіі. Гэта можа выглядаць так: “*Сямейная вячэра ў каралеўскай летняй рэзідэнцыі*”. Настаўнік піша заданні на асобных картках, іх колькасць залежыць ад колькасці вучняў у класе.

Настаўнік размяркоўвае удзельнікаў на некалькі невялікіх груп, прыкладна па 4—5 чалавек. Кожная група атрымлівае напісанае на паперцы заданне з канкрэтнай сітуацыяй з жыцця героя, якую яна павінна адлюстравіць.

Настаўнік тлумачыць вучням прынцып **жывога вобраза** — гэта фатаграфія, адзін момант з жыцця героя, які яны мусяць стварыць з уласных цел. Кожны ў дадзеным жывым вобразе адыгрывае пэўную ролю, паказвае нейкага персанажа, адзін з вучняў абавязкова адлюстроўвае нашага галоўнага героя альбо гераіню. Усе вучні ведаюць, каго яны паказваюць, ні ў якім выпадку няма такіх удзельнікаў, якія б стваралі масоўку. У жывым вобразе ўдзельнічаюць усе члены групы, заўсёды можна знайсці ролю для кожнага. Падчас вячэры, напэўна, ёсць хтосьці, хто прыносіць ежу, альбо можа прысутнічаць хто-небудзь з сям’і ці сяброў. Гаворка ідзе не пра дакладную копію пэўнай гістарычнай падзеі, аднак важна адчуць сябе на месцы аднаго з герояў і на момант апынуцца ў тагачаснай атмасферы.

Навучэнцам даецца каля 5—7 хвілін на падрыхтоўку ў залежнасці ад іх вопыту працы ў такім фармаце. Мы можам іх папярэдзіць, што ў гэтым вобразе важным з’яўляецца не толькі становішча цела, але і выраз твару, фізічная дыстанцыя (альбо яе адсутнасць) паміж нашымі героямі. Калі ўсе падрыхтаваліся, групы па чарзе дэманструюць іншым свае жывыя вобразы. Гледачы заплюшчваюць вочы і чакаюць, пакуль група не створыць сваю выяву. Калі настаўнік бачыць, што група ўжо гатова, ён пляскае ў ладкі, каб прасігналаваць, што можна расплюшчыць вочы і паглядзець на створаны вобраз. Пасля гледачы спрабуюць адгадаць, што гэта за сітуацыя, могуць дыскутаваць, выказваць сваё меркаванне.

Першых двух відаў дзейнасці дастаткова, каб пазнаёміцца з асобай. Аднак калі ў нас ёсць час і мы хочам больш паглыбіцца ў атмасферу, можна пайсці далей і ажывіць нашыя вобразы. Гэта дазваляе гледачам атрымаць больш інфармацыі, а дзецям, якія адлюстроўваюць пэўную сітуацыю, яшчэ больш зразумець і адчуць герояў. Пералічу некаторыя спосабы, з дапамогай якіх можна ажывіць вобразы, а настаўнік на свой выбар можа выкарыстаць усе альбо выбраць некалькі.

3. Праца з вобразам — ажыўленне

Магчымасці:

1. Каго я адлюстроўваю?

Настаўнік паступова абыходзіць вучняў, якія дэманструюць пэўную сітуацыю і пры гэтым не рухаюцца. Той удзельнік, да якога дакранаецца настаўнік, павінен прадставіцца — агучыць “сваё” імя ці растлумачыць, кім ён з’яўляецца для галоўнага героя.

2. Ажыўленне вобраза з дапамогай рухаў

Настаўнік цікавіцца ў групы, якая ў дадзены момант паказвае свой жывы вобраз: “Якім будзе наступны рух вашага героя? Куды б ён накіраваўся, што б ён зрабіў?”. Вучням даецца час на разважанне, а пасля таго, як педагог плясне ў далоні, усе ўдзельнікі жывога вобраза пачынаюць рухацца ў адпаведнасці з іх уласным уяўленнем пра свайго героя. Гэта павінны быць звычайныя рухі, якія хочацца выканаць без асаблівых разваг. Удзельнікам трэба проста зразумець, куды іх эмацыйна цягне — напрыклад, схіліць галаву, зрабіць крок назад, працягнуць камусьці руку. Мы можам папрасіць навучэнцаў паўтарыць рух некалькі разоў, каб аўдыторыя мела дастаткова часу, каб усё разгледзець.

3. Ажыўленне вобраза з дапамогай гукаў

Настаўнік задае пытанне вучням, якія дэманструюць свой жывы вобраз: “Калі б ваш персанаж хацеў нешта сказаць, што б гэта было? Нейкі гук, адно слова, адзін сказ?” Зноў даецца толькі некалькі секунд на падрыхтоўку, удзельнікам не трэба занадта доўга думаць. Цалкам нармальна, калі вучні пакажуць першае, што прыйдзе ім у галаву. Затым навучэнцы могуць вымавіць свой сказ/сваё слова ўсе разам (пасля таго, як настаўнік плясне ў далоні) альбо паслядоўна.

4. Спалучэнне вобраза і гукі

Студэнты спалучаюць рухі і словы/сказы свайго героя. Яны могуць рабіць гэта ўсе разам ці па чарзе пасля сігнала настаўніка.

З дапамогай гэтага спосабу мы можам “ажывіць” усе групы ці толькі тую, што асабліва нас зацікавіла. Для яскравага адлюстравання вобразаў мы можам выкарыстаць як усе ўзроўні “анімацыі”, так і толькі адзін. Гэта залежыць ад настаўніка.

2. Праца са СМІ

У гэтай частцы навучэнцы паспрабуюць сябе ў ролі журналістаў, кантэнт-стратэгаў або піяршчыкаў. Іх мэта — па-рознаму асвятліць адны і тыя ж падзеі, якія адбываліся ў жыцці нашага галоўнага героя альбо гераіні. Настаўнік загадзя выбірае важныя моманты, якія хоча абмеркаваць з вучнямі. Аднак выбар педагога не мае асаблівага значэння, бо ў кожным выпадку навучэнцы павінны самастойна знайсці інфармацыю пра асобу. Ва ўсялякім разе лепш пачаць з нейкай канкрэтнай падзеі, ад якой можна адштурхнуцца.

Гэта можа быць, напрыклад, вяселле, нараджэнне дзіцяці, шлюб, атрыманне ўзнагароды, заключэнне нейкага дагавора, абнародаванне

новага ўказа, важнае выступленне, эміграцыя – усё, што нам падаецца цікавым і карысным.

Мы просім вучняў уявіць сабе, што ў тыя часы, калі жыў наш герой, існавалі тыя ж сродкі масавай інфармацыі, як і ў сучаснасці: сур’ёзныя незалежныя СМІ; сродкі масавай інфармацыі, якія падтрымліваюць пэўную партыю ці ідэю; бульварныя СМІ; дэзынфармацыйныя сайты; сацыяльныя сеткі.

Мы дзелім усіх навучэнцаў на групы па 3—4 чалавекі. Кожная з груп атрымлівае індывідуальнае заданне. Мы загадзя рыхтуем карткі. Настаўнік можа даць заданні двума спосабамі. Можна напісаць на картцы толькі тып СМІ, з якімі яны будуць працаваць, а таксама мэту іх дзейнасці. Напрыклад: *“Вы працуеце на дэзынфармацыйны сайт. Стварыце пра падзею фэйкавыя навіны”*. У гэтым выпадку вучні на ўласным досведзе зразумеюць, чым вылучаецца дадзены тып СМІ і як ён функцыянуе. Другі варыянт — акрамя пералічанага вышэй напісаць яшчэ і кароткую характарыстыку прыведзенага тыпу СМІ. Першы варыянт прадугледжвае дадатковую самастойную працу, звязаную з пошукам інфармацыі пра пэўныя СМІ. Другі ж варыянт дазваляе школьнікам сэканоміць час і больш засяродзіцца на дасягненні пастаўленай задачы. Ізноў усё залежыць ад рашэння настаўніка, ад таго, якую мэту ён лічыць галоўнай, а таксама ад часавых магчымасцяў і ўзросту навучэнцаў. Я звычайна ў заданні пішу кароткую характарыстыку СМІ.

Вучням прадастаўляецца як мага больш рэсурсаў для пошуку інфармацыі — інтэрнэт, кнігі, артыкулы, слоўнікі. У залежнасці ад колькасці ўдзельнікаў групы можна дазволіць карыстацца ўсімі магчымымі крыніцамі ці толькі некаторымі з іх.

Аднак вельмі добра, калі групы будуць працаваць з рознымі СМІ. Дзённік не з’яўляецца непасрэдным тыпам СМІ, але ён можа даць яскравае ўяўленне пра ўнутраны свет героя, таму я звычайна прапаную стварыць некалькі асабістых запісаў. Вучні могуць нават прыдумаць назву выдавецтва, у якім яны нібыта працуюць.

1. Артыкул з незалежных і аб’ектыўных СМІ

Вы журналісты прэстыжных СМІ, якія імкнуцца да незалежных выказванняў і аб’ектыўнасці. Ваша мэта — даць фактычную інфармацыю пра бягучыя падзеі, раскрыць тэму і ў той жа час паказаць падзею ў больш шырокім кантэксце. Вы правяраеце свае крыніцы, ацэньваеце з’явы ў грамадстве з розных пунктаў гледжання (якія могуць быць вынікі — пазітыўныя ці негатыўныя), карыстаецца дакладнай тэрміналогіяй. Вы за-

клікаеце чытача да пэўнай дзейнасці і разважанняў, імкнецеся прывесці як мага больш фактаў, якія можна праверыць з дапамогай канкрэтных крыніц, не ўкладваеце ў выказванні лішніх эмоцый. Гэта не значыць, што ваш артыкул павінен быць нудным ці сухім, ён можа суправаджацца фатаграфіямі, цытатамі экспертаў і г.д.

2. Артыкул са СМІ, якія падтрымліваюць галоўнага героя

Вы працуеце ў СМІ, якія падтрымліваюць галоўнага героя, бо вас звязваюць агульныя інтарэсы. Гэта можа быць імкненне палепшыць функцыянаванне грамадства ці ўзровень адукацыі, палітычныя інтарэсы або, магчыма, фінансавая выгада. У той жа час вы пазіцыянуеце сябе як надзейныя СМІ, многія людзі нават не ведаюць, на каго вы працуеце і на чым баку стаіце, лічаць вас сур'ёзнай крыніцай, якой можна давяраць. Напішыце артыкул, які пакажа гэтую падзею з выключна пазітыўнага боку, аднак пры гэтым вам нельга карыстацца метадамі асвятлення інфармацыі бульварных ці дэзынфармацыйных выдавецтваў.

3. Артыкул са СМІ, якія маюць меркаванні/перакананні, адрозныя ад меркаванняў/перакананняў галоўнага героя

Вы працуеце ў СМІ, чые меркаванні/перакананні адрозныя ад меркаванняў/перакананняў галоўнага героя. Вы не згодныя з яго поглядамі і ўчынкамі, або яны супярэчаць вашым перакананням. У той жа час вы пазіцыянуеце сябе як надзейныя СМІ, многія людзі нават не ведаюць, на каго вы працуеце і на чым баку стаіце, лічаць вас сур'ёзнай крыніцай, якой можна давяраць. Напішыце артыкул, які пакажа гэтую падзею з негатыўнага боку, але так, каб гэта не было дэзынфармацыяй. Вы проста паказваеце толькі адзін пункт гледжання.

4. Бульварны артыкул, мэтай якога з'яўляецца максімальнае распаўсюджванне і максімальны прыбытак

Напішыце бульварны артыкул пра падзею. Ваша мэта — максімальная чытальнасць і, такім чынам, максімальны прыбытак. Трэба паказаць падзею так, каб яна прыцягнула як мага больш увагі чытачоў. Для гэтага бульварная прэса выкарыстоўвае розныя моўныя і графічныя сродкі: буйныя загалоўкі з вялікай колькасцю знакаў прыпынку, выразныя фатаграфіі, графікі, рэзкія колеры, экспрэсіўныя выказванні. Тэма артыкула павінна зрабіць сенсацыю, падзеі звычайна вырываюцца з кантэксту, прысутнічаюць спасылкі на невядомыя крыніцы, напрыклад, на блізкага сябра, які не хоча, каб яго называлі, заглавак часта не адпавядае зместу артыкула. У тэксце прысутнічаюць плёткі, здагадкі і неабгрунтаваная інфармацыя.

5. Fake news

Вы працуеце на дэзынфармацыйны сайт. Стварыце пра падзею фэйкавыя навіны. Ваш намер — падарваць давер да галоўнага героя, прымусіць грамадства сумнявацца ў яго намерах і ўчынках, бачыць яго толькі з негатыўнага боку. Вы свядома маніпулюеце рэальнасцю і распаўсюджваеце ілжывую інфармацыю, каб яму нашкодзіць. Але ў той жа час вам трэба скласці ўражанне, што ваша інфармацыя дакладная. Менавіта таму ў вашых артыкулах выкарыстоўваюцца вядомыя факты, якія можна праверыць. Паспрабуйце маніпуляваць паведамленнем такім чынам, каб выклікаць у чытача напружанне і негатыўныя эмоцыі ў адносінах да галоўнага героя (страх, крыўда, гнеў, бездапаможнасць і г.д.). Падчас стварэння артыкула вы можаце выкарыстоўваць гэты генератар: <https://www.thefakenewsgenerator.com/>

6. Асабісты профіль героя на Facebook і яго пост пра дадзеную падзею

Паспрабуйце ўявіць сябе ў ролі галоўнага героя і стварыць яго асабістую старонку на Facebook. Выберыце фатаграфіі профілю і вокладкі, напішыце інфармацыю пра сябе, па магчымасці дадайце іншыя фатаграфіі/сям'ю/некалькіх сяброў. Другі крок — напісаць пост на Facebook пра пэўную падзею. Што б пра яе напісаў наш галоўны герой? Ці была б там прымацавана нейкая фатаграфія? Хто і як мог бы каментываць гэты пост? Для стварэння профілю можна выкарыстоўваць наступныя генератары: <https://www.classtools.net/FB/home-page> або <https://simitator.com/generator/facebook/status>

7. Афіцыйны профіль героя на Facebook і пост пра гэтую падзею (таксама можна напрасіць вучняў аб стварэнні PR-запісу замест профілю на Facebook)

Уявіце, што вы працуеце ў групе PR- і кантэнт-стратэгаў для нашага галоўнага героя. Стварыце яго афіцыйны профіль на Facebook. Выберыце прыдатны фотаздымак, запоўніце інфармацыю, пры неабходнасці дадайце іншыя фатаграфіі і сяброў. Другі крок — напісаць пост на Facebook пра пэўную падзею. Як бы вы яе адлюстравалі? Ці была б прымацавана нейкая фатаграфія? Для стварэння профілю можна выкарыстоўваць наступныя генератары: <https://www.classtools.net/FB/home-page> або <https://simitator.com/generator/facebook/status>

8. Дзённік героя

Паспрабуйце ўявіць сябе ў ролі нашага галоўнага героя. Стварыце пяць дзённікавых запісаў: тры — з часу да важнай падзеі, адзін — з часу,

калі падзея адбываецца, і яшчэ адзін — з часу неўзабаве пасля яе. Як адчувае сябе наш герой, пра што думае, за што перажывае, на падставе чаго прымае рашэнні?

3. Прэзентацыя створаных матэрыялаў

Вучні маюць магчымасць прадэманстраваць свае творчыя работы рознымі спосабамі:

- 1) адзін вучань выступае ад усёй групы;
- 2) выступленне ўсёй групы.

Удзельнікі чытаюць толькі частку артыкула або ўвесь артыкул цалкам, паказваюць створаныя профілі і даюць магчымасць іншым групам адгадаць, пра які тып СМІ ідзе гаворка. І толькі пасля абмеркавання можна сказаць усім, якія СМІ яны прадстаўлялі, якія заданні ў іх былі і як яны стваралі артыкул/профіль/дзённік. Ёсць і іншы варыянт: ужо падчас прэзентацыі сваіх работ вучні могуць распавесці, які тып сродкаў масавай інфармацыі яны прадстаўлялі і як яны з ім працавалі.

4. Рэфлексія медыйнай часткі воркшопа

Рэфлексія — гэта арганічная і вельмі важная частка воркшопа, і выключыць яе з плана работы не падаецца магчымым. Яна садзейнічае ўсведамленню атрыманага вопыту, замацоўвае веды, дапамагае ацаніць сітуацыю з розных пунктаў гледжання і натхняе вучняў на далейшую працу з матэрыялам праз абмен пачуццямі і інфармацыяй. Рэфлексія дазваляе вучням разгледзець новы вопыт у больш шырокім кантэксце, знайсці кропкі сутыкнення гэтага вопыту не толькі з іх уласным жыццём, але і грамадствам, у якім яны знаходзяцца. Гэта адбываецца з дапамогай пытанняў настаўніка, але важна пераканацца, што магчымасць праявіць сябе і падзяліцца думкамі атрымалі і менш “прабіўныя” і адкрытыя вучні. Для большай эфектыўнасці я прапаную правесці рэфлексію ў два этапы:

1. рэфлексія над медыйнай часткай воркшопа;
2. агульная рэфлексія (у канцы воркшопа).

Магчымыя пытанні да медыйнай часткі воркшопа:

- Што вы зараз адчуваеце? Якімі ўражаннямі хочаце падзяліцца?
- Наколькі лёгка/складана вам было выконваць працу журналіста, кантэнт-стратэга, піяршчыка?
- Як вы сябе адчувалі ў ролі галоўнага героя?
- Наколькі лёгка вам было працаваць з вашым тыпам СМІ?
- Якім планам вы кіраваліся падчас стварэння артыкулаў?

- Чым адрозніваюцца асобныя тыпы СМІ? Ці існуе выразная мяжа паміж сур'ёзнымі і бульварнымі СМІ?

- Якія адметныя асаблівасці асобных сродкаў масавай інфармацыі вы можаце вылучыць?

- Ці можаце сфармуляваць, як можна адрозніць дэзынфармацыю і фальшывыя навіны ад праўдзівых крыніц? У чым розніца паміж імі? Ці памятаеце вы якія-небудзь прыклады дэзынфармацыі з нядаўняга?

- Ці змяніўся нейкім чынам ваш погляд на сродкі масавай інфармацыі? Калі так, то што змянілася? Калі не, то чаму?

- Ці натхніў вас воркшоп на тое, каб вы пачалі больш цікавіцца пытаннямі СМІ/дэзынфармацыі?

- Ці здзівіла вас што-небудзь з таго, што вы даведаліся?

Вы можаце запытацца пра ўсё, што вас цікавіць. Падчас рэфлексіі таксама варта арыентавацца на адказы вучняў, рэагаваць на тое, што яны хочуць данесці.

5. Увядзенне ў кантэкст беларускіх СМІ

Пасля прэзентацый і рэфлексіі выкладчык павінен пераканацца, што ўсе разумеюць паняцці, якія гучалі падчас воркшопа, і пры неабходнасці растлумачыць іх ці даць магчымасць выказацца тым школьнікам, якія з імі працавалі. Пасля гэтага выкладчык знаёміць вучняў з кантэкстам сучаснай беларускай медыяпрасторы: якія СМІ існуюць у Беларусі, да якой катэгорыі яны адносяцца, якім арганізацыям належаць СМІ і г.д. Можна падрыхтаваць звычайны інфарматыўны слайд/плакат. Вядома, трэба актыўна ўзаемадзейнічаць са студэнтамі падчас прэзентацыі, задаваць ім пытанні, разважаць разам з імі.

6. Агульная рэфлексія воркшопа

Магчымыя пытанні да агульнай рэфлексіі воркшопа:

- Ці ёсць у вас адчуванне, што вы даведаліся пра нешта новае/навучыліся новым рэчам? Якія прыклады можаце прывесці?

- Што вам спадабалася, што было для вас складаным?

- Што вам падалося самым важным у гэтым воркшопе?

- Ці спадабаўся вам гэты метад навучання?

- Як вы думаеце, як вы можаце выкарыстоўваць гэтую інфармацыю/гэты вопыт у сваім далейшым жыцці?

Вы можаце запытацца пра ўсё, што вас цікавіць.

Мэты воркшопа:

Пры падрыхтоўцы і правядзенні воркшопа карысна памятаць пра мэты, якіх мы б хацелі дасягнуць, і праз назіранне і рэфлексію з удзельнікамі сачыць за іх выкананнем. Далей прыведзены мэты, на якія накіраваны воркшоп, але, вядома, вы можаце ставіць і некаторыя свае мэты і ў адпаведнасці з імі адаптаваць гэты матэрыял.

Мэты воркшопа з пункту гледжання выкладання гісторыі:

- атрыманне падрабязнай інфармацыі пра гістарычную постаць, яе ўзаемаадносіны і ўчынкi на аснове самастойнага пошуку ў розных крыніцах;
- паляпшэнне разумення характару і агульнага кантэксту эпохі;
- “дэгістарызацыя вялікіх”, ці усведамленне таго, што гістарычныя асобы — гэта такія ж людзі, як і мы, якія таксама мелі асабістае жыццё, адносіны, розныя пачуцці, перажывалі цяжкія моманты, адчувалі няўпэўненасць. Важна паказаць іншыя пункты гледжання на постаць, якія могуць адрознівацца ад “падручнікавых”, і тым самым матываваць навучэнцаў выпрацоўваць асабістае стаўленне да гісторыі;
- матывацыя студэнтаў на самастойнае навучанне і пошук інфармацыі ў далейшым;
- паказ вучням працы з гісторыяй персанажа, праз якую мы можам убачыць гістарычны кантэкст.

Мэты воркшопа з пункту гледжання медыяадукацыі:

- паляпшэнне медыяграмацкасці, разуменне функцыянавання СМІ і сутнасці медыякамунікацыі;
- развіццё навыку разумець і адрозніваць такія паняцці, як сур’ёзная журналістыка, бульварная журналістыка, дэзынфармацыя, фэйкавыя навіны і інш.;
- паказ функцыянавання медыятэкстаў (якім чынам расстаўляюцца акцэнтны ў выказванні ў залежнасці ад тыпу СМІ), дэманстрацыя залежнасці якасці інфармацыі ад канкрэтнага выдавецтва і асобных мэтаў напісання артыкула;
- развіццё ўмення адрозніваць і параўноўваць “сур’ёзныя”, “бульварныя” і “дэзінфармацыйныя” СМІ, вылучаць іх характэрныя сродкі і спосабы падачы інфармацыі;
- усведамленне ролі і значэння выбару графічных сродкаў (напрыклад, памер шрыфта, пунктуацыя і г. д.), эмацыйнай афарбоўкі слоў і г.д.;

- развіццё здольнасці шукаць і правяраць факты (так званая факталагічная праверка);
- стварэнне медыятэксту паводле задання;
- пашырэнне ведаў пра беларускую медыяпрасторы;
- аналіз уласнага падыходу да СМІ ў паўсядзённым жыцці.

Асобасна-развіваючыя мэты:

- развіццё эмпатыі праз суперажыванне галоўнаму герою;
- развіццё здольнасці працаваць у групе;
- развіццё навыку шукаць і аналізаваць інфармацыю, фармуляваць уласныя погляды і меркаванні;
- развіццё крытычнага мыслення, крэатыўнасці, камунікатыўных здольнасцяў і навыку праяўляць сябе.

Рэалізацыя гістарычных праектаў (на прыкладзе базавай школы ў Печках)

Ева ЗАЙЦОВА

Пошук ісціны такі ж даўні, як і само чалавецтва. Аднак у нас ніколі няма ўпэўненасці ў тым, што наша ісціна з'яўляецца адзінай і праўдзівай. Тым не менш, здавацца нельга. Пошукі праўды могуць стаць прыгодай усяго жыцця. І з той прычыны, што ў гісторыі ўжо нібы ўсё (!) было сказа-на, пошук у яе рэчышчы здаецца больш бяспечным. І гэта праграма на ўсё жыццё. І мы шчаслівыя людзі, бо маем магчымасць назіраць і адшукваць.

Некаторыя з нас памятаюць часы, калі была толькі адна праўда — афіцыйная, тая, што прайшла праз цензуру. Дзіўна, што нашы вучні не могуць паверыць у гэты факт. Яны не ўяўляюць сабе, што маглі быць ча-сы, калі ні ў кога не было тэлефона, калі выходзілі дзве-тры газеты, якія паўтаралі адны і тыя ж фразы. Часы, калі не было ні інтэрнэта, ні Вікі-педыі. Як вы маглі тады вучыцца? Як вы маглі вытрымаць, калі вам было *настолькі складана*? І тады я запытваю сябе, як яны могуць спраўляцца, калі ім *яшчэ больш складана*. У такіх вялізных аб'ёмах інфармацыі яны могуць лёгка заблукаць і, што яшчэ горш, могуць страціць жаданне шу-каць, *дзе знаходзіцца праўда*. “Свет круціцца не столькі з дапамогай гро-шай, колькі з дапамогай даверу”, — пісаў Джозэф Стыгліц. Як мы мо-жам дапамагчы нашым дзецям не страціць гэты давер?

Часам мы хаваем праўду ў сваіх пачуццях. Які дзень, па вашым мер-каванні, самы лепшы? Хто мае рацыю? Са сваімі школьнікамі я размаў-ляю пра розныя пункты гледжання на адну рэч, напрыклад, пачынаю з дня народзінаў. Тут усё зразумела, ніхто не ставіць пад пытанне дату, гэта вельмі важны для цябе дзень, які ты штогод адзначаеш. Усе прыносяць падарункі, спяваюць песні... Проста найлепшы дзень у годзе! Але ці з'яў-ляецца гэты дзень такім жа цудоўным і для твайго брата? Ён хацеў атры-маць той жа падарунак, што і ты, але атрымаў, напрыклад, шкарпэткі (P.S. шкарпэткі не такі ўжо і дрэнны падарунак ☺).

Але давайце прайдзем да больш шырокіх узаемасувязей. Які дзень у мінулым годзе быў для цябе самым лепшым (вядома, дзесьці каля твайго дня нараджэння)? І які з іх быў лепшым для ўсёй тваёй сям'і? А для тваёй рэспублікі? Ці зможаш мне патлумачыць, чаму ты так лічыш? (Кожны спачатку стварае стужку часу, у якой апісвае асабістыя, дзяржаўныя, між-народныя падзеі. Кожны ўзровень мае свой колер. Абмяркуйце ў групах.

Колькі момантаў у вашай групе супала? Колькі супадзенняў вы б знайшлі пры стварэнні часовай стужкі класа?)

Ці можа кожная краіна аднолькава ацэньваць адну і тую ж падзею? Як апісваецца, напрыклад, у французскіх падручніках узнікненне сацыялістычнага блока пасля Другой сусветнай вайны? А як гэта было апісана ў нашых падручніках у эпоху сацыялізму? Чыё стаўленне праўдзівае? Чаму б не паспрабаваць? Кожны з вас можа на некаторы час стаць аўтарам падручніка. Напішы ўрачысты артыкул як журналіст “Чырвонага права” 1955 года або напішы пра свае хваляванні, напрыклад, з пазіцыі Уінстана Чэрчыля. Таксама можаш працаваць журналістам дома. Як бы ваша сямейная гісторыя рэагавала на з’яўленне сацыялістычнага блока? Прадзядуля кажа пра той час як пра самую шчаслівую пару (таму што ён сустрэў прабабулю), другі ж прадзед кіпіць ад злосці ад адной узгадкі пра гэты перыяд (таму што падчас чыстак пяцідзясятых гадоў ён страціў сябра, а ў яго бацькоў адабралі ферму).

Праўда хаваецца нават у казках. Мае вучні могуць расказаць мне шмат казак. Але хіба класічныя казкі не прытойваюць штосьці яшчэ? Вы ўсе ведаеце казку пра Чырвоную Шапачку. Але ці задумваліся вы калі-небудзь пра магчымасць пераказу гісторыі з пункту гледжання, напрыклад, ваўка? Што, калі ён бяжыць у лес, каб папярэдзіць Чырвоную Шапачку і растлумачыць ёй, што чырвонае адзенне нельга насіць у лесе? Хто мае рацыю?

Мы можам перайсці ад казак да зусім нядаўніх часоў, якія вы ўсе памятаеце. Вы чулі пра міграцыйную хвалю?

Ці зразумелі вы дзеянні вашай улады? Вы зразумелі прычыны? У нашых СМІ гучала сапраўдная істэрыка, якую падтрымлівалі і некаторыя палітыкі. Нават у маім класе мы часта абмяркоўвалі прычыны і наступствы. Вынікі раздування страху перад невядомым дайшлі і да маіх вучняў. Слова “мігрант” стала сінонімам небяспекі і жаху. Праглядаю фатаграфіі не вельмі дапамог. Яны не змаглі суперажываць тым, хто прыехаў у Еўропу ў пошуках лепшай будучыні для сябе і сваіх сем’яў і сутыкнуўся з паліцэйскімі кардонамі на межах. Хутчэй за ўсё, яны не так уяўлялі сабе будучыню. Мае вучні маўчаць, самае большае, што яны могуць выразіць, — гэта шкадаванне (таму што там ёсць дзеці).

Я паказваю наступныя фотаздымкі, на якіх знаходзяцца выявы нашага рэжысёра Мілаша Формана, двойчы лаўрэата прэміі “Оскар”. Вучні павінны знайсці сувязь паміж тым натоўпам і гэтым знакамітым чалавекам.

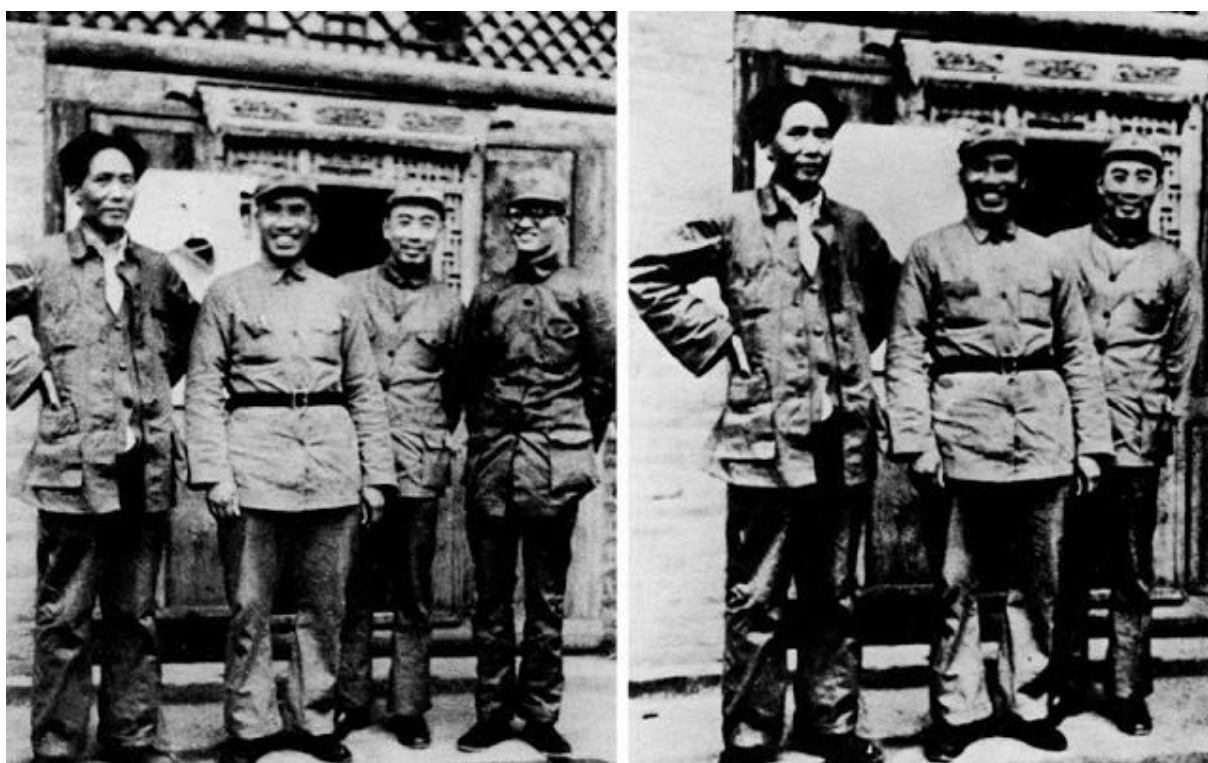

Праз некаторы час яны знаходзяць слова “мігрант”. Але: *“Мілашу Форману пашанцавала... І ён штосьці ўмеў... А прыехаў ён з цывілізаванай Чэхаславакіі...”* Яны ўсё яшчэ не могуць прыняць той факт, што сярод людзей у натоўпе можа знаходзіцца хтосьці падобны. Гэта занадта надзённая і неапрацаваная тэма.

І таму я зноў вяртаюся да прыкладаў з гісторыі. Кожны вучань атрымлівае сваю карту Цэнтральнай Еўропы. Яны павінны адзначыць месца, дзе яны живуць. Іншым колерам яны абазначаюць месца, адкуль родам іх бацькі і бабулі з дзядулямі. І на гэтым моманце ў некаторых выпадках карты Цэнтральнай Еўропы не хапае. Часта даволі праблематычна знай-

сці звесткі пра пераезды старэйшых пакаленняў, таму неабходна звярнуцца па дапамогу да больш далёкіх сваякоў. У выпадку, калі ёсць кантакты з гэтымі сваякамі, вучні могуць запісаць матывы, па якіх тыя пераехалі, чаму прадзед з Падкарпацця апынуўся ў Коліне і чаму большасць сваякоў бабулі жыве ў ЗША. Галоўным штуршком да міграцыі звычайна аказваецца каханне, крыху менш папулярнымі прычынамі змены месцапражывання з'яўляецца жаданне жыць у лепшых умовах, больш зарабляць, адчуваць сябе лепш. Пасля трэба паказаць фатаграфіі з першага ўрока. Не, казкі так не адбываюцца. Школьнікі не пачалі пісаць людзям з фатаграфіі запрашэнні да сямейнага стала, але яны сталі больш разважаць, ці не была б дапамога “прафілактыкай”, каб людзям не прыйшлося адпраўляцца ў небяспечнае падарожжа з нявызначаным зыходам.

Мы жывём у складаныя часы. Але нашым дзецям даводзіцца яшчэ цяжэй. Яны павінны бачыць рэальнасць, паказаную праўдзіва, па-маштачку, віртуальна. Мы хочам, каб яны думалі, каб былі асцярожнымі, а яны хочуць заваяваць свет гэтак жа, як хацелі і пакаленні да іх. Для гэтага ў іх ёсць зусім іншая зброя — віртуальная рэальнасць, праграмы для рэдагавання фатаграфій і г.д. Яны разумеюць, навошта трэба рэдагаваць фотаздымкі, але чаму гэта адбывалася яшчэ ў далёкія ад нас часы?

Што павінна было здарыцца, каб “сябра” Мао Цзэдуна мусіў знікнуць з фатаграфіі? Чаму ён знік і з рэальнага жыцця? Фатаграфія, апублікаваная ў часопісе “Extrastory”, мяне ўразіла. Гэты часопіс адносіцца да той

катэгорыі СМІ, што шукаюць сенсацыі. Аднак у тым выпадку я была ўдзячна, што ён сфармуляваў такое пытанне.

“Ёсць толькі адна ісціна. Яна не залежыць ад голасу народа, але з’яўляецца праўдзівай сама па сабе. Ці можам мы прагаласаваць за тое, што сума трох унутраных вуглоў у трохвугольніку роўная 180 градусаў? У праўдзе няма ніякай дэмакратыі!” (Рудольф Штайнер (1861—1925), аўстрыйскі філосаф).

У нашай краіне ёсць некалькі арганізацый, якія займаюцца падтрымкай адукацыі, дапамагаюць разважаць, шукаць, выказваць уласнае меркаванне. Наша школа супрацоўнічае адразу з некалькімі з іх. Напрыклад, наша школа займаецца праектам **“Адзін свет у школах”** (*Jeden svět na školách/JSNS*).

<https://www.jsns.cz/nove/loga/jsns.cz-logo.zip>

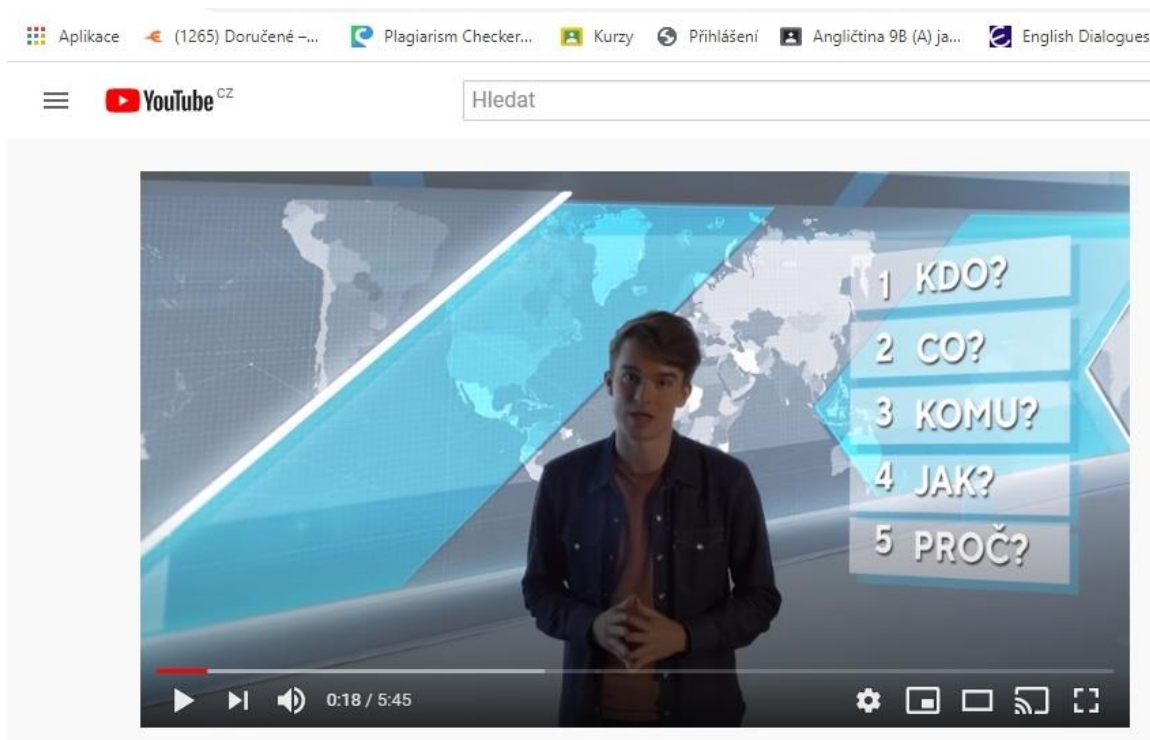

Падобныя плакаты сёння можна ўбачыць у многіх школах. Паспрабуйце знайсці той, дзе ёсць нейкія неадпаведнасці. Тыя з вас, хто адзначыў 1 і 3 варыянты, відаць, мае ярка выяўлены талент назіраць — віншую:

1 — паводле надпісу там мусяць адлюстроўвацца падзеі ва Украіне пасля 2014 года, але замест гэтага чамусьці размешчаны кадр са здымак беларускага фільма “Брэсцкая крэпасць”;

3 — прыгожыя і мудрыя словы У. Чэрчыля... Вось толькі інтэрнэт — з’ява крыху іншай эпохі.

Арганізацыі праекта “Адзін свет у школах” з медыяадукацыяй дапамагаюць і вядомыя асобы. Напрыклад, за блог з вясёлымі серыямі на тэму медыяграмацкасці ўзяўся папулярны ютубер Ковы (KOVY).

Ва ўмовах такой канкурэнцыі настаўнікі аказваюцца ў цяжкім становішчы – і ўсё ж яны стараюцца! Карцінка з гумарыстычнага часопіса “Дзікабраз”, якая з’явілася ў пачатку дыстанцыйнага навучання. Школы зачынены, і мы вучыліся з дапамогай камп’ютараў.

*Я ведаю, што вы забаранілі мне глядзець шалёных юцьюбераў,
але тым псіхам была наша настаўніца чэшскай мовы*

З праектам “Адзін свет у школах” мы супрацоўнічаем і падчас публічных праглядаў дакументальных фільмаў па нашым выбары. Іх велізарнай метадычнай падтрымкай мы карысталіся ўжо 15 разоў. Спачатку мы абмяркоўваем ідэі, як працаваць з тым ці іншым фільмам, а пасля арганізуюем адкрыты паказ. На гэтым паказе звычайна прысутнічаюць запрошаныя госці, з якімі мы пасля размаўляем. Мяне ўсё яшчэ здзіўляе, што цікавасць да падобных дыскусій у школе даволі вялікая. Вучні самі выбіраюць і запрашаюць людзей, якім ёсць што сказаць па пэўнай тэме. Паколькі звычайна на такіх імпрэзах шмат людзей, у мяне няма праблемаў з абмеркаваннем “змененых успамінаў”, таму што госці выпраўляюць адзін аднаго.

У 2019 годзе ў нас быў фільм і дыскусія пасля яго, прымеркаваныя да 30 гадавіны “аксамітнай рэвалюцыі” 1989 года ў нашай краіне (30 гадоў таму, пасля студэнцкай дэманстрацыі, у нашай краіне ўрэшце крануўся лёд, г.зн. скончылася ўлада адной партыі). І паколькі гэтая рэвалюцыя лічыцца пачаткам дэмакратыі, мы адсвяткавалі юбілей сапраўды шчодра: мы вярнуліся ў XX стагоддзе, каб яшчэ больш радавацца, што мы жывём у XXI стагоддзі.

Усе прыйшлі ў касцюмах той эпохі, разглядалі выставу старых падручнікаў і дапаможнікаў, у ліку якіх былі і кнігі па дыдактычных тэхніках. Кожны перапынак суправаджаўся самымі вядомымі хітамі розных перыядаў. Усё гэта мы каментавалі, ацэньвалі, абмяркоўвалі і тлумачылі.

У той дзень нашы суразмоўцы былі вельмі кранутыя. На некалькі імгненняў яны вярнуліся ў сваё юнацтва, калі, відаць, маглі толькі марыць пра сапраўдную дэмакратыю. *“Калі наша дэмакратыя мае свае недахопы, то мы павінны змагацца з гэтымі недахопамі, але не з дэмакратыяй”* (Томаш Гарыг Масарык (1850—1937), першы прэзідэнт Чэхаславакіі).

“У гэтым грэшным і бездапаможным свеце выкарыстоўваліся і будуць выкарыстоўвацца многія формы кіравання. Ніхто не лічыць, што дэмакратыя з’яўляецца ідэалам ці паратункам. Кажуць нават, што дэмакратыя — найгоршая форма праўлення, за выключэннем усіх астатніх формаў, якія мы выкарыстоўвалі раней” (Уінстан Чэрчыль).

Сёлета, дзякуючы цяжкаму “кавіднаму” перыяду, мы скарысталіся магчымасцю зладзіць **кінагісторыі**, калі мы слухалі анлайн-аповед пра вэтэрана вайны ад гісторыка Міхала. Гэта быў цікавы досвед, але я думаю, што мы яшчэ напэўна будзем арганізоўваць дыскусіі з людзьмі з нашых ваколіц. Справа ў тым, што мы ведаем, хто з нашых суседзяў перажыў нешта вельмі незвычайнае і мог бы падзяліцца сваім вопытам. Амаль усе вучні старэйшых класаў апрацоўвалі аповеды “сваіх” людзей. Затым яны ў групах будуць выбіраць найбольш уражальную гісторыю для далейшай працы.

Тут мы таксама атрымліваем падтрымку, толькі ўжо з боку арганізацыі “Post Bellum”. Гэтая арганізацыя займаецца не толькі паказамі з аповедамі цікавых людзей, але і пры неабходнасці дапаможа знайсці метадыста, кінарэдактара або прафесійнага рэжысёра, якія здольныя зрабіць працу лепшай. Дзякуючы гэтаму мы ўжо апрацавалі некалькі міні-фільмаў і радыёперадач.

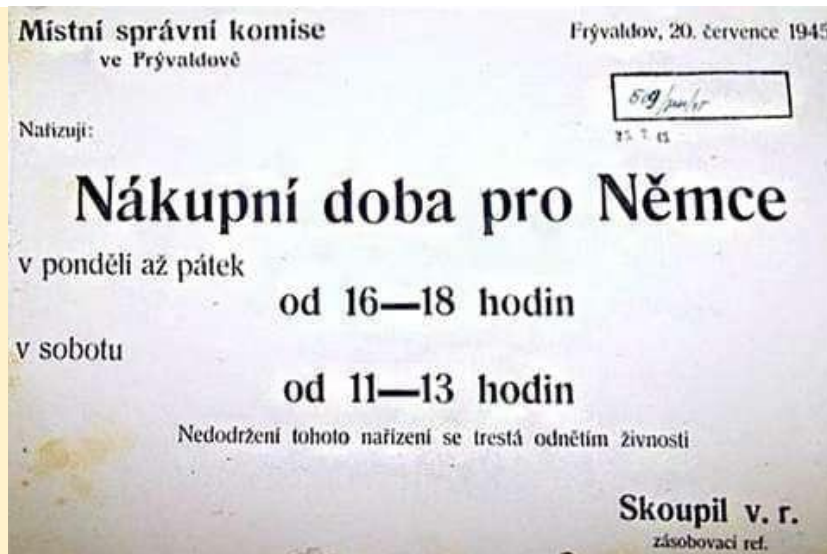
Адна з самых цікавых гісторый тычылася дачкі разведчыка Евы Зэднікавай, якая падчас вайны збегла ў Вялікабрытанію да бацькі, а пасля яе вяртання ўся сям’я пакутавала праз тое, што яны ваявалі не на “тым” баку. Над гэтай гісторыяй школьнікі пачалі працаваць яшчэ ў VII класе, і пасля яны працягвалі ёю займацца. Што характэрна, яны пазнаёміліся з гісторыяй XX стагоддзя і параўналі ўласныя сямейныя гісторыі з гэтай. Шматгадовы праект не скончыўся для гэтых вучняў са школьным навучаннем, у іх дагэтуль ёсць жаданне даведвацца пра гісторыю больш.

Пошукі праўды ў мінулым таксама развіваюць здольнасці да дэтэктыўнай дзейнасці. Мы параўноўваем фатаграфіі аднаго і таго ж месца, разважаем, чаму яно змянілася, чаму змянілася назва плошчы ці вуліцы, у гонар каго вуліца названа сёння і каго яна павінна была ўвекавечыць 50 гадоў таму. Мы таксама шукалі фатаграфіі тых, хто знаходзіцца на помніках Першай сусветнай вайны. Гэта ж праца для сапраўдных дэтэктываў!

Інстытут даследавання таталітарных рэжымаў (ІДТР) дае новыя магчымасці нават для дэтэктываў-аматараў. І, што самае галоўнае, ён дае ідэі, дзякуючы якім дзеці вучацца думаць, абмяркоўваць, камбінаваць. Мне падабаецца праца энтузіястаў з ІДТР, якія дапамагаюць настаўнікам, напрыклад, праз праект **HistoryLab**. Гэтую гістарычную лабараторыю

любяць як вучні, так і настаўнікі, якія могуць там выбіраць любыя тэмы. Вельмі добра зарэкамендавала сябе праца з фатаграфіямі.

НОВАЕ ПРАКТЫКАВАННЕ

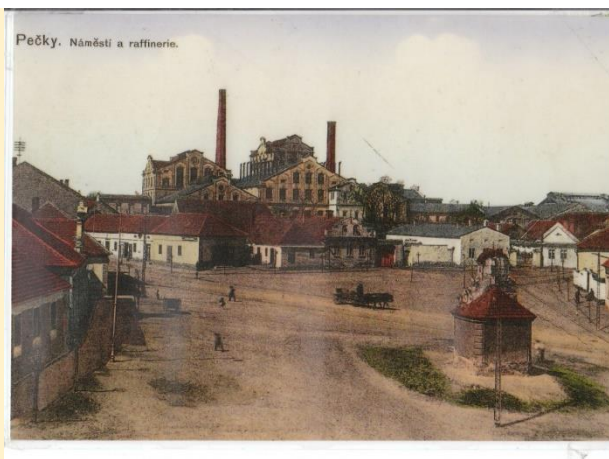
Куды падзеліся чэшскія немцы?

Наступствы Другой сусветнай вайны, сацыяльная гісторыя, нямецкая меншасць, працягласць і змены, прычыны і наступствы

У практыкаванні разглядаюцца прычыны і наступствы гістарычных падзей на прыкладзе дэпартацыі чэшскіх немцаў. Вучні аналізуюць частку прамовы прэзідэнта Эдварда Бенэша (чэрвень 1945 г.) і фрагмент закона аб прадастаўленні грамадзянства немцам (1953 г.), а затым даследуюць лёс нямецкай меншасці на чэшскіх землях пасля 1945 г. На падставе гэтых тэкстаў і іншых дакументаў таго перыяду яны паступова назіраюць за зменамі вобраза немца ў чэшскім грамадстве. Гэта практыкаванне можна выкарыстоўваць для інтэрпрэтацыі наступстваў Другой сусветнай вайны і звязаных з ёй перамен у чэшскім грамадстве.

І вось што думаюць школьнікі: *“Гэта вельмі крута, нарэшце цікавае практыкаванне па гісторыі. Мець уласнае меркаванне нашмат лепш, чым проста перапісваць факты ў сшытак”*. Не меншы энтузіязм праяўляюць і настаўнікі, якія могуць папярэдне падрыхтаваць вучняў да працы, а затым дазволіць ім шукаць інфармацыю самастойна. Настаўнікі вось-вось атрымаюць ацэнку сваёй працы.

На англійскай мове мы таксама працавалі з гісторыяй нашай плошчы ў Печках. Школьнікі прынеслі гістарычныя фатаграфіі і прыдумалі апавед пра гэтае месца.

На плошчы стаяла невялікая капліца, што было характэрна для вёсак мінулага. Дзякуючы зноў уведзенай у эксплуатацыю чыгунцы Печкі разрасліся, было пабудавана адразу некалькі новых заводаў. Так атрымалася, што з аўстрыйскай вёскі, пазней — аўстра-венгерскай, быў выбудаваны горад. І гэта ў новай незалежнай рэспубліцы. Дадзеную падзею трэба было захаваць у памяці горада з дапамогай узвядзення статуі. Але каго можна выявіць? Вядома, прэзідэнта Масарыка, чые заслугі ў стварэнні незалежнай дзяржавы вельмі праслаўлены.

Але пасля Другой сусветнай вайны да ўлады прыйшлі камуністы. Статую Масарыка знеслі, пераплавілі, і ўжо рыхтавалася адкрыццё новай статуі.

Урачыстыя словы і ўрачыстыя шэсці заўсёды належным чынам кантраляваў камуністычны апарат. І менавіта таму была ўзведзена статуя першага *рабочага* прэзідэнта Клемента Готвальда. У ганаровай варце стаяць піянеры, а таксама прадстаўнікі “Народнай міліцыі”, актывісты. Некалькі разоў на год плошча назірае за ўсімі гэтымі “скокамі”.

Потым надыходзіць “аксамітная рэвалюцыя”, шэсці знікаюць, Клемент Готвальд зрынуты з пастамента, а плошча жыве без статуй, толькі фантан пасярэдзіне астуджае паветра.

На гэтым арыгінальная гісторыя, заснаваная на фотаздымках, скончылася. Але аднойчы група энтузіястаў знайшла невялікі гіпсавы злепак, паводле якога скульптар Ладзіслаў Шалоўн у 1920-я гады ствараў арыгінальную статую Масарыка. Гэтая знаходка натхніла іншых, людзі сабралі фінансавыя сродкі, так што 28 кастрычніка 2018 года юбілей рэспублікі ў Печках адсвяткавалі ледзь не казачна.

Мы б хацелі, каб больш гісторый мела такі ж добры канец. Каб мы адшукалі як мага больш праўды, каб маглі выкарыстоўваць увесь патэнцыял толькі на карысць. Каб мы жылі ў добрым грамадстве, дзе нам ёсць у што верыць і чаму давяраць. *“Разумныя людзі ведаюць, што толькі палове таго, што яны чуюць, можна давяраць. Яшчэ больш разумныя ведаюць, якой менавіта палове”* (Д. Б. Шоу).

Вэб-сэрвісы як інструменты медыяпедагога

Святлана КУДРАЎЦАВА

Паведамленне, якое перадаецца з дапамогай візуальных або аўдыя-сродкаў, называюць медыятэкстам. **Медыятэкст** — гэта любое паведамленне, тэкст любога віду і жанру: уласна тэкст, табліца, графік, дыяграма, карта, малюнак, карыкатура, комікс, ноты і г.д.

Як педагогам навучыць вучняў чытаць медыятэксты? Як навучыць выяўляць медыяпасланне ў медыятэксце? Як яго дэкадаваць? Як навучыць вучняў вылучаць маніпуляцыі, не паддавацца прапагандзе, правільна шукаць інфармацыю і выяўляць, сапраўдная яна ці не? Адказ просты – “Навучыць дзяцей ствараць медыятэкст”. Каб навучыць гэтаму вучняў – трэба навучыцца самому.

Для эфектыўнай працы ў сучасных умовах медыяпедагогу неабходна выкарыстоўваць тэхналогіі, якія дазваляюць хутчэй і больш зручна працаваць з інфармацыяй, планаваць сваю працу, падтрымліваць камунікацыю з вучнямі і калегамі. Усё гэта дазваляюць здзейсніць вэб-сэрвісы, якія сёння карыстаюцца папулярнасцю і ў вучняў, бо яны даступныя, простыя ў засваенні і дазваляюць моладзі значна больш эфектыўна рэалізаваць сябе сацыяльна. Практычна кожны падлетак знаёмы з відэа і фота-сэрвісамі, са скайпам, вайберам, электроннай поштай і г.д. Да таго ж гэтыя сэрвісы пашыраюць магчымасці вучэбнай дзейнасці і цалкам забяспечваюць патрэбы медыяпедагога.

Такіх вэб-сэрвісаў сёння існуе вельмі шмат, і ўсе іх апісаць у адным артыкуле немагчыма. Вэб-сэрвісы ўзнікаюць і знікаюць з-за дынамічнасці развіцця ІТ-галіны, і можа так здарыцца, што тыя прадукты, якія былі створаны тры гады назад, сёння ўжо не існуюць. Для зручнасці спынімся на самых папулярных і цікавых.

Вэб-сэрвісы для стварэння і пошуку медыятэкстаў

Пошукавыя сістэмы

Воблачныя сховішчы даных

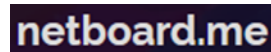
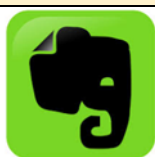
Сэрвісы для сумеснай работы

Канструктары інтэрактыўных карт

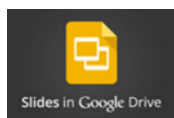
Сэрвісы для захавання спасылак

Платформы для стварэння блогаў

Сэрвісы для стварэння прэзентацый

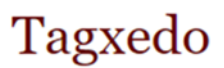
Сэрвісы для стварэння інфаграфікі

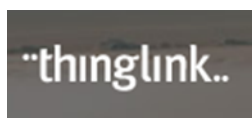
Сэрвісы для стварэння ментальных карт

Сэрвісы для стварэння воблака слоў

Сэрвісы для стварэння інтэрактыўных плакатаў

Сэрвісы для стварэння лонгрыдаў

readymag

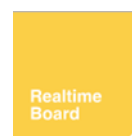
Сэрвісы для стварэння коміксаў

VYOND

Сэрвісы для стварэння інтэрактыўных рабочых лістоў/дошак

Канструктары інтэрактыўных відэа

SPARKOL

Сэрвісы для стварэння сторытэлінгу

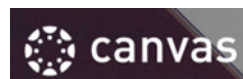
Сэрвісы для стварэння інтэрактыўных кніг

МООК-платформы

Сэрвісы для стварэння дыстанцыйных курсаў

Eliademy

Відэахостынгі

Пошукавыя сістэмы

Пошукавая сістэма — гэта праграмна-апаратны комплекс з вэб-інтэрфейсам, які дае магчымасць пошуку інфармацыі ў інтэрнэце. Пад пошукавай сістэмай звычайна маецца на ўвазе сайт, на якім размешчаны інтэрфейс (фронт-энд) сістэмы. Большасць пошукавых сістэм шукаюць інфармацыю на сайтах Сусветнага павуціння¹.

Асновай пошукавікаў з'яўляюцца спецыяльныя праграмы (робаты-павукі), якія аўтаматычна скануюць інтэрнэт і на аснове пэўных алгарытмаў ажыццяўляюць індэксацыю знойдзеных старонак. З назапашаных дакументаў фарміруюцца базы даных інфармацыйных рэсурсаў.

Сёння існуе мноства пошукавікаў, якія канкурыруюць паміж сабой за права называцца лепшымі. У 2020 годзе Google з'яўляецца сусветным лідарам сярод пошукавых сістэм. Найбольшую перавагу ён займае ў мабільнай версіі пошуку, але і для дэсктопнай версіі, доля Google не мае сабе роўных (70,6% карыстальнікаў). На другім месцы – Bing (13,2%), Baidu — на трэцім (11,8%), Yahoo — на чацвёртым (2,3%)².

Google (www.google.com) з'яўляецца самым папулярным пошукавіком ва ўсім свеце. Паводле даных даследчыкаў, самая вялікая колькасць наведванняў адзначана за юзерамі Злучаных Штатаў Амерыкі, але і карыстальнікі з іншых куткоў планеты таксама не пакідаюць без увагі сайт google.com. Асноўная перавага гэтага рэсурсу заключаецца ў тым, што на галоўнай старонцы пошукавіка няма нічога лішняга, толькі радок пошуку і лагатып кампаніі. Карыстаючыся гэтай пошукавай сістэмай, чалавек не траціць час на рэкламу або іншыя старонкі рэчы, а дакладна выконвае запланаванае дзеянне. Акрамя звычайнага пошуку, Google прапануе шэраг сэрвісаў і інструментаў для розных патрэб. Большасць з іх – вэб-прыкладанні, якія патрабуюць ад карыстальніка толькі наяўнасці браўзера, у якім яны працуюць, і інтэрнэт-падключэння. Гэта дазваляе выкарыстоўваць даныя ў любым пункце планеты і не быць прывязаным да аднаго камп'ютара.

Пошукавая сістэма **Яндэкс** (<https://yandex.ru>) займае 56-е месца ў свеце і 4-е ў Расіі па стане на май 2020 года, паводле рэйтынгу Alexa.com, па папулярнасці і першае месца ў Расіі³. Як і Гугл, акрамя звычайнага пошуку прапануе паштовую скрынку і сэрвіс для захоўвання дакументаў.

¹ Пошукавая сістэма // Вікіпедыя. — Рэжым доступу: <https://be.wikipedia.org/wiki/>

² Статистика поисковых систем 2020 года. — Рэжым доступу: <https://drmax.su/statistika-poiskovyh-sistem-2020.html>

³ Яндэкс // Вікіпедыя. — Рэжым доступу:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81>

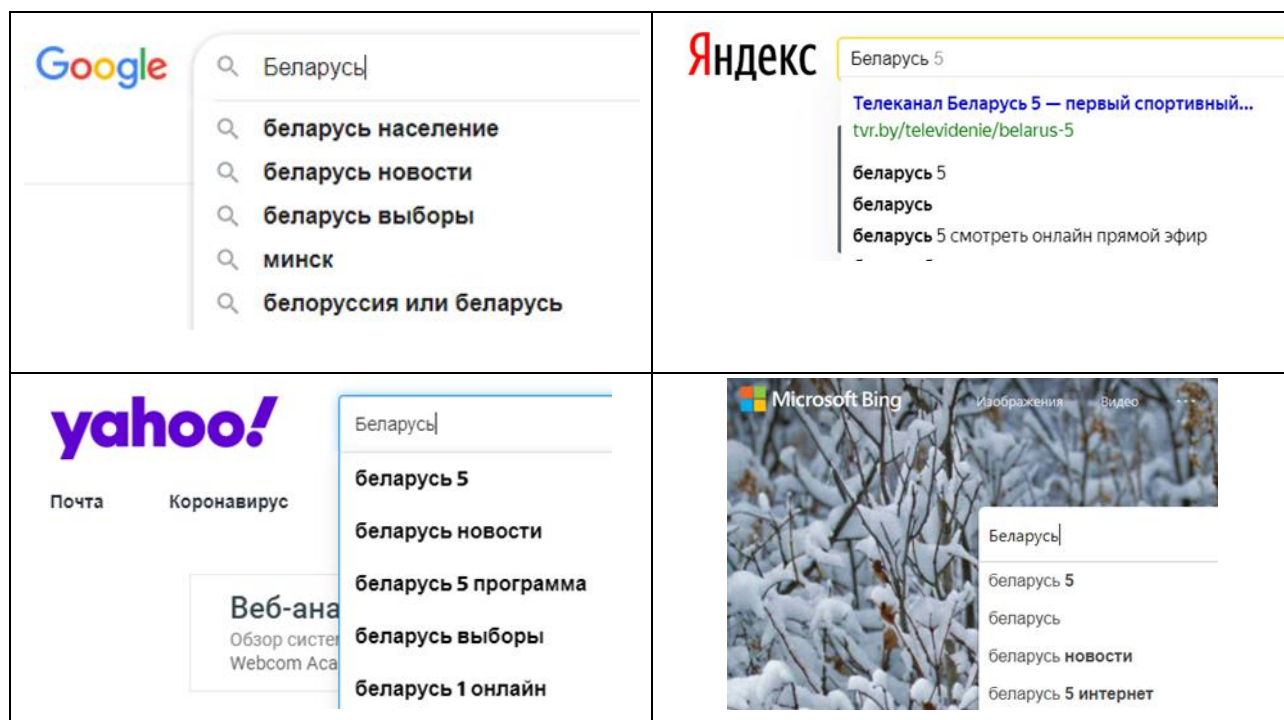
Пошукавая сістэма **Yahoo** (www.yahoo.com) займае чацвёртае месца па папулярнасці ў свеце. Але пры гэтым яе цяжка назваць вельмі запатрабаванай сярод жыхароў краін СНД. Складана сказаць, па якой менавіта прычыне, але пошукавік не карыстаецца такой папулярнасцю, як у амерыканскіх юзэраў (24% ад агульнай колькасці запытаў у ЗША).

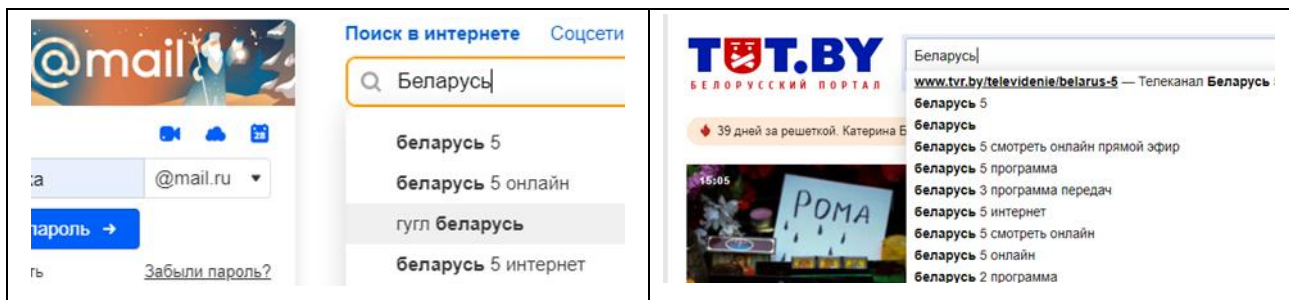
Пошукавік **Bing** (www.bing.com) з'яўляецца прадуктам кампаніі Microsoft, таксама фігуруе ў верхніх радках сусветнага рэйтынгу. Пастаяннае суперніцтва з прызнаным лідэрам — Google — дазваляе сістэме Bing няспынна развівацца і ўдасканальвацца. Сістэма была выпушчаная амаль 20 гадоў таму, і за ўвесь гэты час неаднаразова мяняла назву, але якасць паслуг пры гэтым не пакутавала.

Многія карыстальнікі аддаюць перавагу пошукавіку **Mail.ru** (<https://go.mail.ru>), бо, акрамя функцыі пошуку, тут можна стварыць пошту, пачытаць навіны, падзеленыя па тэмах, даведацца прагноз надвор'я і многае іншае.

З беларускіх пошукавых сістэм варта назваць пошук **TUT.BY** (<https://www.tut.by/>). Гэта папулярны беларускі партал, які паводле даных за 2019 г., ахоплівае 62,6% інтэрнэт-карыстальнікаў Беларусі. Партал мае пошукавую сістэму і прадастаўляе такія сэрвісы, як дайджэст навін, бясплатная электронная пошта, форумы па інтарэсах, пошук працы, бясплатныя аб'явы і многае іншае.

Калі параўнаць гэтыя найбольш папулярныя сістэмы на пэўным прыкладзе (напрыклад, пачнем запыт так: “*Беларусь* – ...”), то атрымаем наступныя прапановы ад іх:

Падаецца, што пошук ад Google з'яўляецца лепшым.

Па зададзеным карыстальнікам запыце, які складаецца з аднаго або некалькіх слоў (можна выкарыстоўваць лагічныя апэратары), пошукавік фарміруе пералік знойдзеных у базе даных вэб-старонак, на якіх прысутнічаюць словы, якія ўваходзяць у запыт.

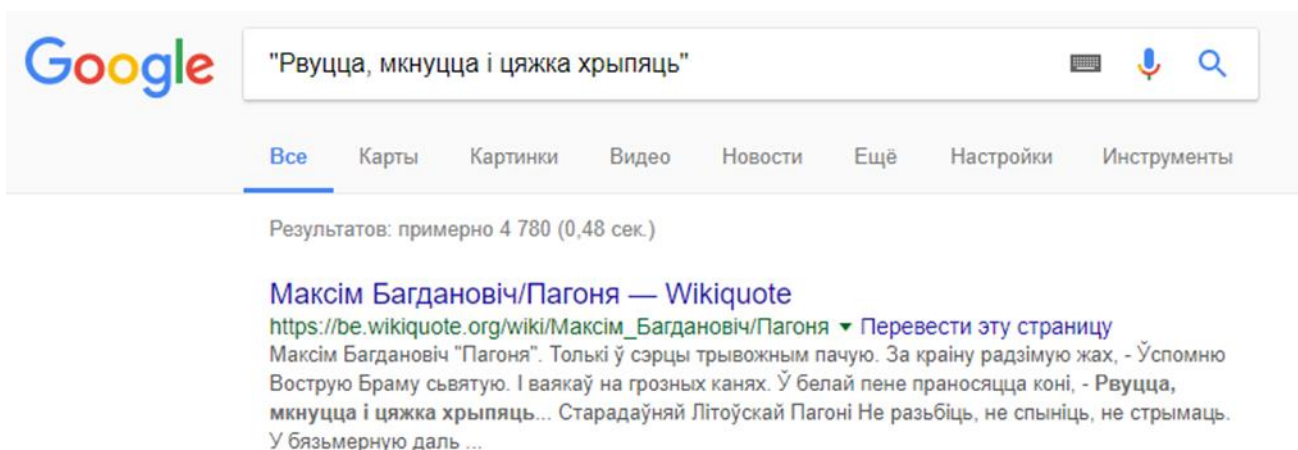
Для пошуку інфармацыі ў інтэрнэце карыстальнік павінен дакладна сфармуляваць запыты для пошукавіка. У сувязі з тым, што паўната ахопу рэсурсаў секіва канкрэтным пошукавікам не перавышае 30%, неабходна ажыццяўляць пошук адной і той жа інфармацыі з дапамогай розных пошукавых сістэм.

Як правільна запытаць у Google?

1. Пошук дакладнага супадзення

Навошта: для таго, каб пошукавік не шукаў кожную частку нашага запыту паасобку, выкарыстоўваем двукоссі. Напрыклад, вы памятаеце назву артыкула, песні ці фільма, якія шукаеце. Пошук будзе ажыццяўляцца па дакладным супадзенні фразы з зададзеным парадкам слоў.

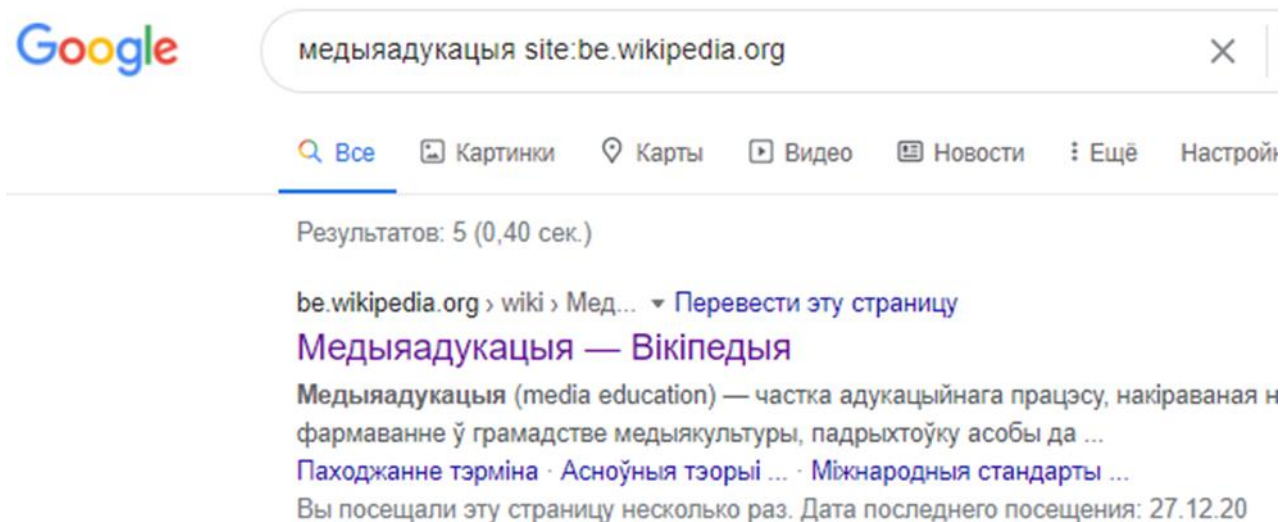
Як: заключаем ўвесь запыт у двукоссі.

2. Шукаем на пэўным сайце

Навошта: каб пачаць пошук на патрэбным сайце без пераходу на яго, варта скарыстацца аператарам пошуку “site:”. Звярніце ўвагу, што адрас сайта павінен быць паказаны цалкам.

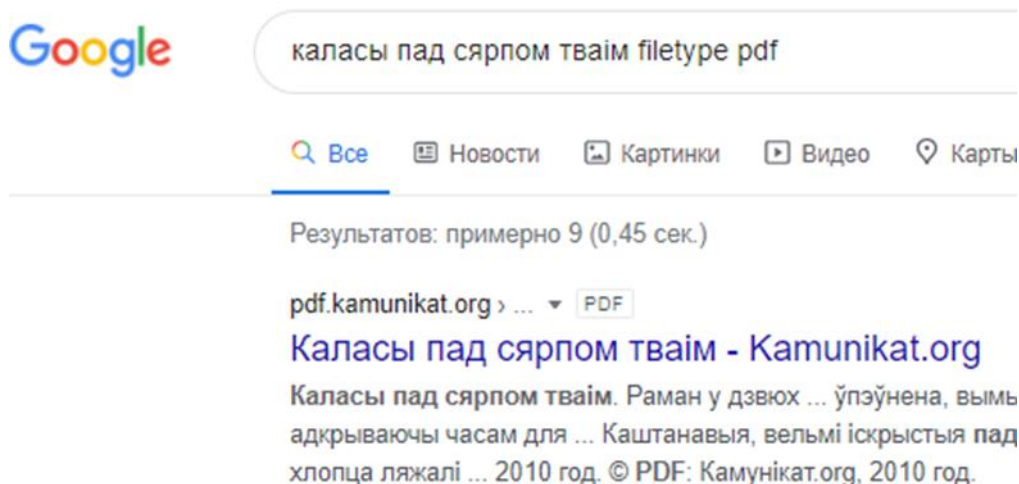
Як: пошукавы_запыт site: поўны_адрас_сайта.

3. Пошук паводле тыпу файлаў

Навошта: калі жадаеце атрымаць даныя менавіта ў пэўным фармаце. Напрыклад, фатаграфію ў “png”, кнігу ў “fb2”, ролік “mp4” і г.д.

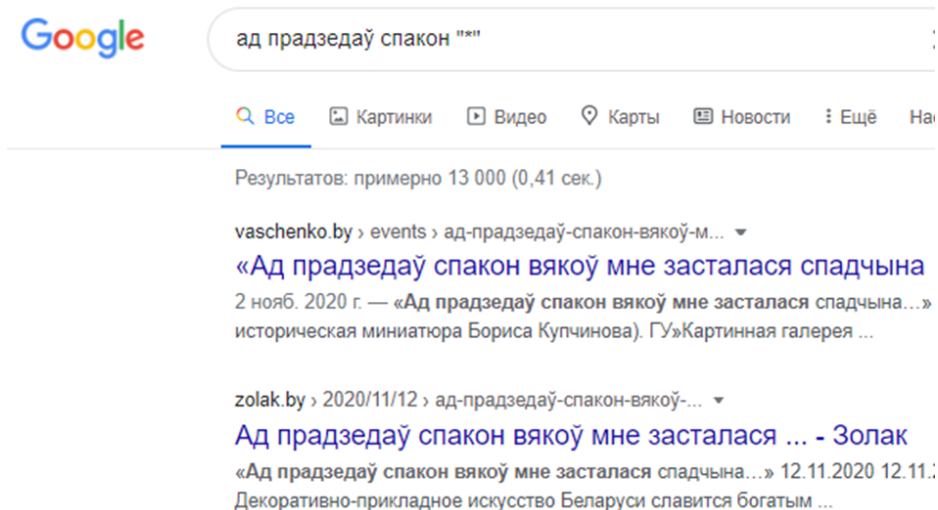
Як: пошукавы_запыт filetype: фармат_файла.

4. Пошук забытага слова

Навошта: забыліся на частку слова ці фразы, не можаце ўспомніць цытату або адгадаць крыжаванку. Лепшы спосаб пошуку — па фразе, дзе невядомыя словы замяняюцца сімвалам “*”.

Як: пішам * замест кожнага невядомага слова.

5. Пошук профіляў у сацыяльных сетках

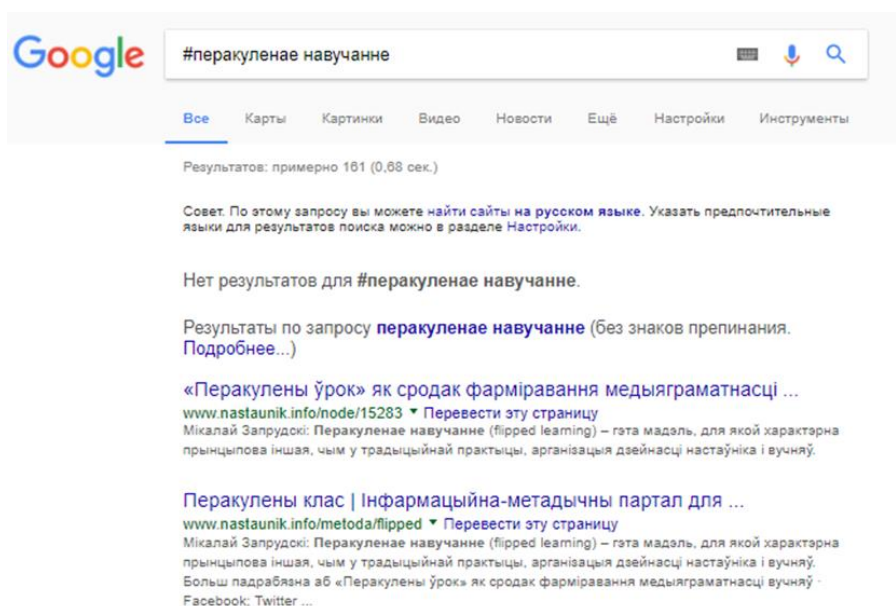
Навошта: так можна адразу знайсці старонкі патрэбнага чалавека, сайта або брэнда. Пошук будзе праводзіцца па профілях з паказаным імем.

Як: @імя, якое шукаем.

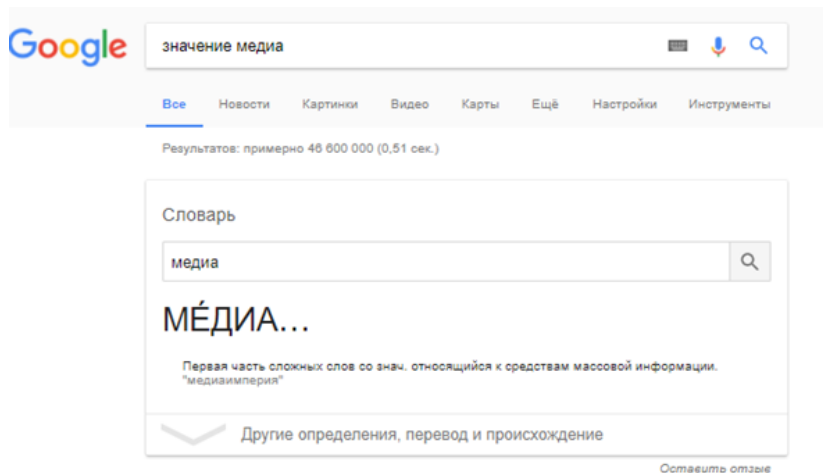
6. Пошук запісаў з хэштэгам

Навошта: так можна ўбачыць самыя папулярныя запісы на пэўную тэму, зразумела, сярод тых, хто прастаўляе пазначаны ў пошуку тэг.

Як: #хэштэг.

7. Значэнне слова

Навошта: вядома, гэты спосаб не заменіць ёмістую і карысную нататку з тлумачальнага слоўніка, але дазволіць хутка знайсці патрэбнае значэнне, зразумець, аб чым ідзе гаворка або даведацца націск.

Як: значэнне слова, якое шукаем.

У Яндэкса некаторыя спосабы падобныя на Google. Пра спосабы пошукавых запытаў на Яндэксе можна пачытаць у блогу “Верішь. Нет? =)”⁴.

Сэрвісы для сумеснай работы

Сёння існуе шмат разнастайных інструментаў для сумеснай анлайн-работы ў сеціве. З дапамогай анлайн-інструментаў для сумеснай работы можна абменьвацца ідэямі, ствараць самы разнастайны кантэнт, планаваць, праектаваць і ладзіць мазгавыя штурмы, але кожны з іх заменчаны толькі пад нейкі адзін від дзейнасці. Напрыклад, работа з тэкстам або з ментальнай картай.

А такімі магчымасцямі, якія мае **Google Дыск**, не валодае больш ніводнае воблачнае сховішча (нешта падобнае ёсць у OneDrive). Функцыі Google Дыска ўключаюць захоўванне файлаў у інтэрнэце, агульны доступ да іх і сумеснае рэдагаванне. У склад Google Дыска ўваходзяць Google Дакументы, Табліцы, Прэзентацыі, Формы, Малюнак — набор офісных прыкладанняў для сумеснай працы над тэкставымі дакументамі, электроннымі табліцамі, прэзентацыямі, чарцяжамі, вэб-формамі і іншымі файламі. Агульнадаступныя дакументы на дыск індэксуюцца пошукавымі сістэмамі.

Google Дакументы, Табліцы і Прэзентацыі — гэта бясплатны пакет офісных вэб-прыкладанняў, інтэграваны з Google дыскам. З яго дапамо-

⁴ 9 секретов поиска в яндексе [... просто и эффективно...] // Верішь. Нет? =)

гай можна ствараць і рэдагаваць дакументы онлайн і працаваць над імі разам з іншымі карыстальнікамі ў рэжыме рэальнага часу. Гэта азначае, што вы можаце разам з іншымі карыстальнікамі не толькі захоўваць гэтыя дакументы, але і ствараць іх ці рэдагаваць.

Акрамя гэтых рэдактараў у пакет уваходзяць Google Формы, Google Малюнкi і Табліцы. Google Дакументы цалкам інтэграваныя з Google Дыскам, на якім захоўваюцца ўсе ствараемыя ў рэдактарах файлы. Акрамя гэтага можна ўсталяваць на камп'ютар аднайменную праграму. Тады ў вас на камп'ютары з'явіцца аднайменная папка, змест якой будзе аўтаматычна сінхранізавацца з воблакам.

Калі казаць пра дыскавую прастору ў воблаку, які дае гэты сэрвіс на бясплатнай аснове, то гэта — 15 Гбайт. Аднак варта ўлічваць, што гэта месца адводзіцца не толькі для захоўвання файлаў у Google Дыску, але і для захоўвання паштовых паведамленняў і ўкладанняў у gmail.com, а таксама для захоўвання Google+ і Google Фота. Для таго, што пачаць карыстацца магчымасцямі воблачнага сховішча Google Дыска, нічога асаблівага рабіць не трэба — дастаткова проста мець акаунт на Гугле.

У Google ёсць сэрвісы для працы і адпачынку, пошуку і зносін, адукацыі, развіцця бізнесу і шмат чаго іншага. Галоўная перавага службаў Google заключаецца ў тым, што ўсе яны аб'яднаныя і трымаюцца на адным акаўнце — запісе Google. Так, трэба толькі адзін раз зарэгістравацца для магчымасці карыстацца персаналізаваным вэб-пошукам, электроннай поштай, воблачным сховішчам, сацыяльнай сеткай і многім іншым. Сэрвісаў, параўнальных з Google па розных магчымасцях, даволі мала.

Стварэнне і рэдагаванне дакументаў

Асноўныя функцыі тэкставага рэдактара, заяўленыя ў суправаджальнай дакументацыі:

- стварэнне новых дакументаў або загрузка ўжо існуючых файлаў ва ўсіх распаўсюджаных офісных фарматах;
- афармленне і фарматаванне дакументаў з ужываннем такіх магчымасцяў, як палі, стылі, інтэрвалы, шрыфты і г.д.;
- запрашэнне іншых карыстальнікаў для сумеснай працы над дакументам з прадастаўленнем ім правоў на рэдагаванне, даданне каментароў або проста прагляд⁵, што з'яўляецца вельмі карысным падчас работы з праектам некалькімі сааўтарамі;

⁵ Як прадставіць доступ іншаму карыстальніку падрабязна апісана ў *даведцы* Google Дыска.

- сумесная онлайн-праца ў рэальным часе з магчымасцю зносін з са-аўтарамі ў чаце;
- прагляд гісторыі змяненняў дакументаў і вяртанне да любой версіі;
- пераклад дакументаў на іншую мову;
- магчымасць распазнання тэксту з PDF і графічных файлаў;
- адпраўка дакументаў іншым карыстальнікам па электроннай пошце ў выглядзе прымацаваных файлаў.

З Google Картай таксама можна працаваць адначасова некалькім са-аўтарам у рэжыме рэальнага часу. Сэрвіс **Карты Google**, або Google Maps (<http://maps.google.com>) з'яўляецца лідарам сярод картаграфічных сэрвісаў. Менавіта з яго і пачалося актыўнае распаўсюджванне па свеце такіх паслуг. Праўда, у апошні час амерыканскай кампаніі прыйшлося вытрымаць крытыку з боку спецслужбаў многіх дзяржаў свету, якія былі незадаволеныя з'яўленнем у вольным доступе спадарожнікавых здымкаў.

Але асноўная вартасць дадзенага сэрвісу – глабальны ахоп і магчымасць на іх аснове ствараць свае асабістыя мапы па пэўных тэмах. Напрыклад, карта “Медыяадукацыйныя інавацыйныя пляцоўкі” (аўтар А.Палейка), “Ушанаванне памяці аб гістарычных асобах” (аўтар С.Кудраўцава). Вядома, карта свету даступная і ў сэрвісе “Яндэкс.Карты”, аднак там вы не зможаце паглядзець, напрыклад, схему вуліц Вашынгтона, Мехіка або іншага буйнога замежнага горада. А з дапамогай сэрвісу Google Maps можна не толькі ўбачыць, але і азнаёміцца з дарожнай сітуацыяй у гэтых гарадах, ацаніць загрузанасць вуліц, здзейсніць вандроўку па вуліцах Парыжа, Барселоны, Сіднея і г.д.

Асаблівасці сэрвісу Google Maps:

- вельмі высокая падрабязнасць картаграфічных малюнкаў (можна падрабязна разгледзець схему горада і нават асобныя дамы, прагуляцца па вуліцах, прасачыць выгібы рэчышча ракі, убачыць мяжы лясоў, месцы, да якіх цяжка дабрацца і да т.п.);

- прагляд карты ў розных рэжымах (карта, спадарожнік);
- хуткі пошук і вывад на экран розных аб'ектаў (горад, аб'ект па адрасе, возера, горы і да т.п.);
- адлюстраванне вялікай колькасці дадатковых даных на картах (маршруты, фатаграфіі, відэа, энцыклапедычныя артыкулы, гістарычныя карты, надвор'е і інш.).

Зыходзячы з гэтага, можна вылучыць **тры асноўныя варыянты працы з электроннай картай:**

1. Праца з пластамі карты (камбінуючы пласты карты, можна “здымаць” з яе інфармацыю, якая неактуальная на дадзеным уроку; з дапамогай рознага спалучэння слаёў на аснове базавай карты можна стварыць цэлы набор спецыялізаваных карт, напрыклад, *карты без назваў* (для арганізацыі індывідуальных адказаў каля дошкі і правядзення геаграфічных дыктантаў); *часткова падпісаныя карты* (для прыкладу, з назвамі толькі аб'ектаў сушы); *контурныя карты*).

2. Праца з дадатковым матэрыялам (інфармацыя аб геаграфічных аб'ектах, “прывязаных” да карты).

3. Выкарыстанне дадатковых магчымасцяў праграмы (устаноўка метак, пракладванне маршрутаў, выкананне малюнкаў, надпісаў, вымярэнне адлегласцяў, плошчаў і інш.).

Такім чынам, карты Google з'яўляюцца як крыніцай геаграфічнай інфармацыі, так і інструментам, які дазваляе зрабіць на наяўнай аснове свае аб'екты.

Больш падрабязна пра работу з сэрвісам можна прачытаць *тут* і ў афіцыйнай *даведцы*.

У інтэрнэце можна знайсці прыклады выкарыстання карт Google у геаграфіі, біялогіі, матэматыцы і нават літаратуры.

Ідзі па выкарыстанні сэрвісу Google Maps у адукацыі:

- стварэнне карт літаратурных персанажаў;
- правядзенне віртуальных падарожжаў па горадзе (вуліцы, краіне);
- стварэнне маршрутаў;
- стварэнне маршрутаў ваенных паходаў;
- нанясенне метак па шляху гістарычных дзеячаў, першаадкрывальнікаў, паэтаў, пісьменнікаў і г.д.;
- стварэнне карт слаўтасцяў.

Выкарыстоўваючы карты Google, можна з лёгкасцю пераўтварыць вучняў у картографіў і даследчыкаў: навучыць іх асвоіць асноўныя геаграфічныя паняцці (чытанне карты, месцазнаходжанне, вымярэнне адлегласцяў, вывучэнне геаграфічных і гістарычных аб'ектаў, такіх як рэкі, гарады, вёскі, помнікі архітэктуры), асновам картаграфавання (паняцці шыраты і даўгаты).

Што яшчэ?

Стварайце карты сумесна: стварыце карту тэрыторыі сваёй навучальнай установы, карту гісторыі сваёй сям'і, карту летніх вандровак і г.д.;

Стварайце заданні:

1) напішыце шэраг інструкцый, выконваючы якія навучэнцы могуць патрапіць у пэўнае месца. Гэта заданне можа быць інтэгравана з вывучэннем матэматыкі або моўных прадметаў. А потым навучэнцы могуць напісаць ўласныя інструкцыі для аднакласнікаў;

2) параўноўвайце разам з вучнямі краіны і рэгіёны па ўсім свеце;

3) стварайце карты розных асяроддзяў пражывання — можна дадаць фатаграфіі раслін або жывёл,

4) стварайце праекты па геаграфіі ці гісторыі, выкарыстоўваючы карты Google, якія прапануюць 3D-прагляд, прагляд вуліц і іншыя дэталі аб канкрэтным аб'екце пошуку.

Арганізуйце віртуальныя экскурсіі: запрасіце вучняў на экскурсію па гістарычных і маляўнічых месцах з дапамогай Google карты.

Прыкладныя заданні:

- Выкарыстоўваючы матэрыял Вікіпедыі, пазначце на карце галоўныя геаграфічныя кропкі гандлёвага шляху “з вараг у грэкі”. Дадайце да кожнай меткі кароткую інфармацыю аб гэтым месцы.

- Выкарыстоўваючы матэрыял Вікіпедыі пра Вялікую вайну 1409—1411 гг., пазначце на карце асноўныя месцы бітваў гэтай вайны. Дадайце да кожнай меткі кароткую інфармацыю аб гэтым месцы і гістарычных дзеяхах, звязаных з ім.

- Пазначце на карце роднага горада рознымі меткамі помнікі літаратуры, помнікі ваеннага часу, гістарычныя будынкі;

- Правядзіце апытанне ва ўстанове адукацыі ці ў горадзе, вёсцы на тэму “Якія прыродныя ці архітэктурныя аб'екты можна назваць цудамі Беларусі?” Пазначце іх на карце. Далучыце да іх фотаздымкі і спасылкі на артыкулы ў інтэрнэце, змясціце кароткую інфармацыю.

- Пазначце на карце знакамітыя замкі Беларусі. Зрабіце некалькі слаёў:

- 1) рэканструяваныя замкі;

- 2) тыя, якія плануюць рэканструяваць;
- 3) тыя, якія рэканструююцца ў дадзены момант;
- 4) руіны.

Далучыце фотаздымкі і відэаінфармацыю з кароткай гісторыяй замка.

• Пазначце на карце гарады, дзе ў 1930-я гг. былі пабудаваны буйныя прамысловыя аб'екты на тэрыторыі Беларусі. Дадайце фота і апісанне гэтых аб'ектаў (да ўрока “Індустрыялізацыя ў БССР”) і г.д.

Сэрвісы для публікацыі прэзентацый

Сэрвісы для стварэння прэзентацый могуць выкарыстоўвацца:

- як крыніца вучэбных матэрыялаў па вучэбных прадметах;
- як публікацыя, захоўванне, каментаванне творчых фотаработ і маляўніцтваў;
- як сродак для сумеснай вучэбнай дзейнасці вучняў з некалькіх школ або гарадоў (стварэнне галерэі).

Slideshare (<http://www.slideshare.net>) — сэрвіс, які дае магчымасць размяшчаць прэзентацыі PowerPoint у фармаце Flash. Яго можна выкарыстоўваць для доступу да адкрытых, бясплатных і свабодных электронных рэсурсаў, так як у выніку распаўсюджвання сацыяльных сэрвісаў у сеткавым доступе аказваецца велізарная колькасць матэрыялаў для навучальных мэтай. Таксама сэрвіс Slideshare дазваляе самастойна ствараць і напавядаць сетку навучальным зместам.

Сэрвіс **Prezi** (<https://prezi.com/>) — софт для стварэння флэш-прэзентацый. Яго асаблівасць — гэта паслайдавыя пераходы. Уся прэзентацыя ствараецца на адзіным палатне. У Prezi ёсць мноства тэмплейтаў з гатовымі візуальнымі метафарамі для прэзентацый, альбо можна стварыць візуальную схему самастойна. Гэта інструмент, хутчэй, для ўражлівых прэзентацый для выступу. Ёсць бясплатны варыянт, але ён абмежаваны публічнасцю ўсіх прэзентацый і дыскавай прасторай.

Calaméo (<http://ru.calameo.com>) — сэрвіс для імгненнай публікацыі інтэрактыўных часопісаў, брашур, каталогаў, справаздач, прэзентацый і г.д. (усе ствараецца з ужо гатовага файла фармату PDF). Таксама Calaméo можна выкарыстоўваць для перапрацоўкі і сістэматызацыі інфармацыі, і як сродак публікацыі творчых і праектных работ вучняў, навучальных матэрыялаў.

Прэзентацыі можна ствараць і ў бясплатным воблачным офісе Гугл-Дыск (**GoogleDrive**). Па сутнасці, стварэнне прэзентацый пры дапамозе Гугл-Дыску адрозніваецца ад прэзентацыі ў Power Point толькі работай

анлайн і крыху перайначаным інтэрфейсам. Але гуглпрэзентацыя падтрымлівае калектыўнае рэдагаванне.

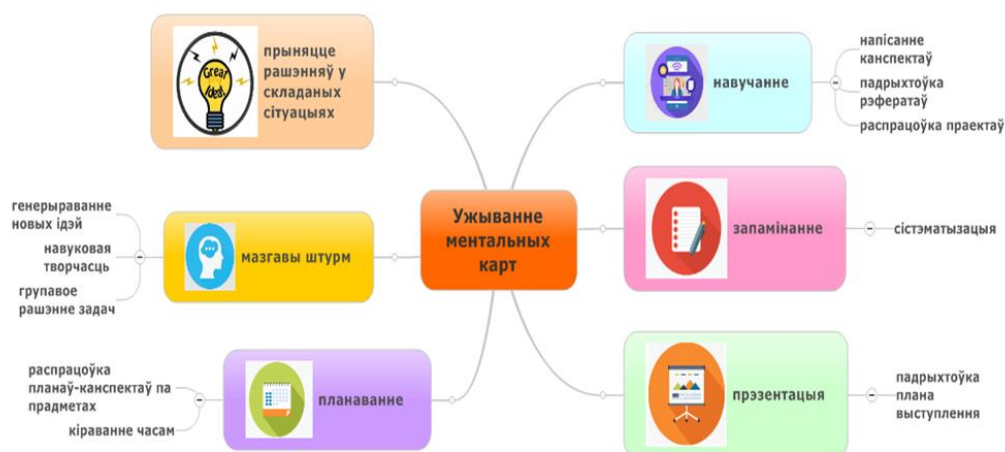
Haiku Deck (<https://www.haikudeck.com>) — гэта сэрвіс, мэта якога спрасціць стварэнне прэзентацыі і наогул сам змест слайдаў. Асноўная ідэя — мінімальная колькасць інфармацыі на слайдзе. Адна ідэя на слайд і адзін сродак візуалізацыі (малюнак, дыяграма або схема) у яе падтрымку. З дапамогай Haiku Deck надзвычай проста ствараць слайды для выступлення і нескладаныя прэзентацыі, у якіх не змяшчаецца вялікая колькасць інфармацыі, што вельмі падыходзіць да вывучэння пытанняў культуры, дзе лепш больш змясціць візуальнага матэрыялу, чым тэксту. Інтэрфейс сэрвіса максімальна інтуітыўны, ёсць якасныя шаблоны для афармлення.

Сэрвісы для стварэння карт памяці (інтэлект-карт, ментальных карт)

Інтэрнэт-тэхналогіі валодаюць вялікім адукацыйным патэнцыялам: адбываецца актыўнае ўцягванне вучняў у працэс навучання, фарміруюцца ўменні абагульняць, аналізаваць, сістэматызаваць інфармацыю па тэме, працаваць у групе, знаходзіць інфармацыю ў розных крыніцах, чуць і разумець сябра, адстойваць уласны пункт гледжання.

Карты памяці (яны ж дыяграмы сувязяў, ментальныя карты, інтэлект-карты, MindMaps) — гэта спосаб прадстаўлення інфармацыі, які дазваляе ўспрымаць яе адразу. Гэтым яны адрозніваюцца ад так званага лінейнага прадстаўлення інфармацыі — канспектаў, кніг, запісаў з паслядоўным яе прадстаўленнем. Карты памяці можна выкарыстоўваць для стварэння канспектаў кніг, артыкулаў, лекцый; для напісання артыкулаў, рэфератаў, курсавых; для аналізу і структуравання вялікага аб'ёму інфармацыі; для вырашэння творчых задач; “мазгавога штурму”; для запамінання; для прэзентацый і акцэнтавання ўвагі на ключавых пытаннях.

Прыклад карты памяці:

Асноўныя прынцыпы пабудовы карт памяці:

1. Галоўная тэма змяшчаецца ў **цэнтры** ліста, ад яе адгаліноўваюцца ўсе астатнія элементы. Галоўны элемент карты павінен утрымліваць вобраз усёй праблемы або цэнтральнае пытанне — таму ён павінен вылучацца на фоне іншых. Размясціце астатнія элементы карты, пачынаючы з правага верхняга вугла, рухаючыся па стрэлцы гадзінніка.

2. Замест фраз **запісваюцца толькі ключавыя словы**, якія нясуць асноўную сэнсавую нагрузку.

3. Да асноўных галінак (элементаў) **дадаюцца** карцінкі, спасылкі, файлы і **іншыя элементы**.

Карты памяці на ўроках можна выкарыстаць для працы з вучэбным тэкстам, увядзення новых тэрмінаў, кантролю. Ілюстрацыі і вобразы палягчаюць разуменне і запамінанне матэрыялу. Найбольш эфектыўныя карты памяці пры падрыхтоўцы да кантролю ведаў. Ужываць карты памяці можна на розных этапах вучэбных заняткаў. Можна прапанаваць вучням стварыць карту памяці падчас працы з гістарычнай крыніцай, ці, наадварот, стварыць аповед па створанай раней карце памяці і г.д.

Як працаваць з гатовай ментальнай картай

1. Вызначыце аб'ект вывучэння — галоўную думку, якая звычайна супадае з назвай ментальнай карты. Вылучыце сэнсавыя блокі, якія вызначаюць ключавыя словы першага і другога ўзроўняў.

2. Пашырыце карту. Раскрыйце змест другога і наступных узроўняў, асвойце выкладзены матэрыял. Працуючы з гатовай картай, можна яе дапаўняць (ствараючы новую карту) сваімі асацыяцыямі, пры неабходнасці — датамі і іншай гістарычнай інфармацыяй.

3. Асэнсуйце карту. Вывучыце яе, праверце яе змест, пры неабходнасці дапоўніце яго (у сшытку ці на дошцы) выявамі: малюнкамі, умоўнымі знакамі і стрэлкамі. Вызначыце сэнсавыя ўзаемадзеянне ключавых слоў.

4. Пасля заканчэння працы з новай ментальнай картай паўтарыце (узгадайце) вывучаны матэрыял. Агучце змест карты, раскрыйце асноўныя паняцці, дайце разгорнуты адказ па тэме.

Для стварэння ментальных карт звычайна выкарыстоўваюць ручку і паперу або спецыяльныя праграмы. Цяпер існуюць дзясяткі сэрвісаў для стварэння інтэлект-карт, якія ўключаюць у сябе не толькі тэкст, але і іншыя элементы: малюнкі, спасылкі, фота і відэа. Некаторыя з гэтых сэрвісаў дазваляюць працаваць над ментальнымі картамі супольна з іншымі

карыстальнікамі, дзяліцца створанымі картамі ў сацыяльных сетках і ўбудоваць іх у сайты.

Mindmeister (<http://www.mindmeister.com>) пазіцыянуе сябе як інструмент для стварэння інтэлект-карт і мазгавых штурмаў. Сэрвіс Mindmeister ўяўляе сабой інструментарый, які дазваляе ствараць новыя “вузлы” і сувязі паміж імі, прымацоўваць да вузлоў гіперспасылкі, дакументы, звязваць розныя элементы карты і групуваць іх.

Mindmeister дае магчымасць забяспечыць адначасовы доступ да карты адразу некалькім навучэнцам, асабліва калі яны працуюць над групавым праектам, у якім задзейнічана некалькі чалавек. Гэта дазваляе не толькі ўносіць праўкі, але і больш эфектыўна генерыраваць новыя ідэі па праекце.

У карыстальнікаў платнай версіі ёсць магчымасць прымацоўваць спасылкі, малюнкi, працаваць з праграмай афлайн.

Карты MindMeister можна рабіць даступнымі ўсім карыстальнікам для чытання і рэдагавання, экспартаваць іх у некалькіх фарматах (відэаролік аб магчымасцях MindMeister “Агляд сэрвісу mindmeister.com” можна ўбачыць на сайце — <http://vimeo.com/44450687>).

Сэрвіс **Bubbl** (<http://bubbl.us>) можна выкарыстоўваць для складання разнастайных схем. На сэрвісе бясплатна захоўваюцца тры кластары, пры захаванні іх як скрыншотаў колькасць становіцца неабмежаванай.

Сэрвіс **Mindomo** (<http://www.mindomo.com>) прызначаны для сумеснай працы па стварэнні інтэлект-карты.

Cacoo (<http://cacoo.com/lang/ru>) ужываецца для распрацоўкі дыяграм, схем, плакатаў з дапамогай вэб-браўзера і некалькі карыстальнікаў могуць адначасова працаваць над адной дыяграмай. З дапамогай Сасоо ствараюцца карты сайтаў, карты памяці, арганізацыйныя дыяграмы і т. д.

Акрамя інтэрнэт-сэрвісаў існуе бясплатная праграма для складання ментальных карт **Xmind** (<http://www.xmind.net>). Прынцып працы ў ёй такі ж, як і з сэрвісам MindMeister. Адрозненне ў тым, што Xmind усталяўваецца на камп’ютар і не патрабуе доступу ў інтэрнэт.

Сэрвісы для стварэння коміксаў

Комікс — гэта маляваныя гісторыі, апавед у малюнках. Ён злучае рысы такіх відаў мастацтва, як літаратура і выяўленчае мастацтва. Існуе мноства азначэнняў коміксу, але сутнасць усіх зводзіцца да таго, што комікс — гэта серыя паслядоўных малюнкаў, у якой ідзе гаворка пра нейкую гісторыю. У большасці азначэнняў, комікс — гэта адзінства апавядання і візуальнага малюнка.

Найперш комікс — з’ява масавай культуры: яго асноўная функцыя — перакадзіраваць думкі-канцэпты ў самыя простыя, элементарныя формы, каб рабіць іх папулярнымі і трансліраваць у такім выглядзе максімальна шырокаму колу чытачоў. Коміксы дазваляюць развіваць крытычнае мысленне, вучаць аналізаваць, вызначаць сэнс, мэты і факты, якія паўплывалі на падзеі. Коміксы даюць добрыя магчымасці для дыферэнцыраванага навучання і творчага самавыяўлення вучняў.

Прыклады выкарыстання коміксаў:

- ✓ вывучаць ужо падрыхтаваныя, намаляваныя мастакамі;
- ✓ ствараць вучням самім пры дапамозе розных мастацкіх сродкаў;
- ✓ ствараць коміксы пры дапамозе анлайн-сэрвісаў.

Коміксы дазваляюць:

- ✓ дадаваць і каментавать гістарычныя (і не толькі) фотаздымкі;
- ✓ ствараць рэальныя і выдуманыя гісторыі аб гістарычных падзеях;
- ✓ ствараць віртуальныя туры па краіне, гістарычных мясцінах, музеях і галерэях;
- ✓ ствараць карыкатуры;
- ✓ трансфармаваць коміксы ў гістарычную крыніцу з тлумачэннем інфармацыі, якую ён змяшчае;
- ✓ ствараць камічныя варыянты гістарычных падзей.

Фармат коміксу прадугледжвае не проста калекцыю статычных малюнкаў, а дынамічнае, сцэнарнае развіццё. У любым выпадку, гэты від задання можа разглядацца як творчая і плённая работа вучняў. Коміксы можна выкарыстоўваць для вырашэння праблем, “прайгравання” дыялогаў на самыя розныя тэмы ў рамках розных тэм, “актыўнага чытання” тэкстаў, стварэння коміксаў-казак, коміксаў-падарожжаў. Настаўнік, пазнаёміўшыся з прыладамі для стварэння коміксаў, сам можа прапанаваць мноства варыянтаў іх выкарыстання.

Каб стварыць комікс, вучні павінны адказаць на шэраг пытанняў:

1. Якая тэма коміксу? (Пра што ён?)
2. Хто будзе героямі коміксу?
3. Як яны выглядаюць?
4. Дзе адбываецца дзеянне?
5. Якімі будуць рэплікі герояў?
6. Як развіваюцца падзеі ў коміксе?

Сэрвісы для стварэння графічных навел

Назва сэрвіса і спасылка	Апісанне
Vyond https://www.vyond.com/	Дазваляе зрабіць практычна сапраўдны фільм. Ёсць магчымасць мяняць фон і герояў, а пры жаданні, можна дадаць у сцэнар і сваіх. Да створанай малюнку можна таксама дадаць гук.
Stripcreator http://www.stripcreator.com	Гэты сэрвіс не дае занадта вялікіх магчымасцяў, але персанажы коміксаў сімпатычныя і падабаюцца падлеткам. Даданне тэкстаў і рэдагаванне вельмі проста.
PowToon https://www.powtoon.com	Дазваляе ствараць аніміраваныя прэзентацыі і ролікі, у тым ліку і комікс. Пасля рэгістрацыі на сайце адкрываецца доступ да калекцыі шаблонаў для фону, персанажаў і гукавых эфектаў.

Як пабудаваць урок з медыяадукацыйным зместам з дапамогай лічбавых інструментаў?

Святлана КУДРАЎЦАВА

Адным з медыятрэндаў у апошнія гады з'яўляецца **лічбавае навучанне**. Яно не азначае, што навучанне адбываецца на вашым мабільным тэлефоне, гэта азначае “забеспячэнне магчымасцяў для навучання ў тым месцы, дзе знаходзіцца чалавек”. Гэта “спосаб навучання”, а не “тып навучання”. Працэс навучання з цягам часу не можа заставацца нязменным. Мяняецца наша жыццё, тэхналогіі, з'яўляюцца разнастайныя электронныя прылады, якія цікавыя нашым вучнямі, і гэта трэба ўлічваць пры выбары метадык навучання. Замест слова “вучань” мы паступова пачалі выкарыстоўваць слова “навучэнец”. У гэтым таксама ёсць глыбокі сэнс: вучня мы навучаем, а навучэнец гэта чалавек, які здольны навучацца сам. Сучасныя тэхналогіі могуць дапамагчы зрабіць працэс атрымання ведаў больш эфектыўным. Новыя метадыкі, заснаваныя на выкарыстанні лічбавых рэсурсаў і інструментаў, ужо прымяняюцца ў Эстоніі, Латвіі і іншых краінах.

У стагоддзе інтэрнэта, мабільных тэлефонаў і іншых гаджэтаў задача настаўніка заключаецца ў тым, каб даць навучэнцам інструменты, якія дапамогуць ім наладзіць самастойнае навучанне. Гэтыя прылады павінны быць зразумелыя і цікавыя дзецям. Да іх адносяцца электронная пошта, інтэрнэт, сацыяльныя сеткі. На дадзены момант існуе вялікая колькасць разнастайных адукацыйных інтэрнэт-рэсурсаў, з дапамогай якіх можна не толькі адпраўляць хатнія заданні, але і выконваць іх, кантактуючы пры гэтым з настаўнікам, чытаць лекцыі, весці ўлік і кантроль выкананых работ, мець зносіны з бацькамі. Сучасныя тэхналогіі ўварваліся ў наша паўсядзённае жыццё і яны павінны выкарыстоўвацца і ў навучанні.

Тэхналогіі дазваляюць атрымліваць імгненную зваротную сувязь.

Так, сучасныя тэхналогіі дазваляюць вучням стаць больш актыўнымі ўдзельнікамі адукацыйнага працэсу, а педагогам ствараць новыя метады, мадэлі навучання і выхавання. Напрыклад, працэс навучання становіцца больш дынамічным з выкарыстаннем лічбавых вучэбных матэрыялаў, калі вучань можа скарыстацца спасылкамі на адпаведныя рэсурсы або знайсці адказы на пытанні, фарміраваць сваю пазіцыю, а потым адстойваць яе.

Тэхналогіі дапамогуць педагогу аўтаматызаваць або спрасіць выкананне шэрага неабходных абавязкаў, эканоміць час.

Сучасныя тэхналагічныя сродкі спрашчаюць сістэматызацыю і падборку індывідуальных заданняў для вучняў, дапамагаюць адсачыць актыўнасць іх удзелу ў абмеркаванні і інш. Магчымасць сучасных тэхналагічных сродкаў візуалізаваць складаны для ўспрымання і разумення навучальны матэрыял скарачае выдаткі сіл і часу педагога на тлумачэнне.

Тэхналогіі забяспечваюць імгненны доступ да патрэбнай інфармацыі і выходзяць важныя навыкі па працы з крыніцамі.

Каштоўнасць навучальнага працэсу павялічваецца, калі інфармацыя ў вучэбных дапаможніках можа хутка абнаўляцца і дапаўняцца, у тым ліку сіламі саміх вучняў. Сучасныя тэхналогіі пашыраюць магчымасці камунікацыі і ствараюць больш прадуктыўнае асяроддзе навучання. Вучні, аб'ядноўваючыся ў групы ў інтэрнэце, могуць абменьвацца інфармацыяй, працаваць разам над групавымі праектамі і ўзаемадзейнічаць з педагогам.

Так, бясплатны рэсурс **GoogleДыск** дазваляе эфектыўна выкарыстоўваць магчымасці сумеснай працы над заданнямі, сеткавага ўзаемадзеяння, самаарганізацыі і іншых сістэмных эфектаў. Праца вучняў у групе дазваляе запоўніць разрыў паміж класічнай і лічбавай культурай за кошт таго, што бібліятэкі, музеі анлайн прадастаўляюць зыходныя матэрыялы (тэксты, ілюстрацыі, музычныя запісы) для далейшага выкарыстання іх дзецьмі ў стварэнні гульні, мультфільмаў і лічбавых гісторый.

Уменне выкарыстоўваць тэхналогіі – гэта найважнейшы жыццёвы навык і паказчык лічбавай грамаднасці.

Валоданне лічбавай грамаднасцю – гэта больш, чым наяўнасць пэўных тэхналагічных навыкаў. Сёння гэта больш глыбокае разуменне лічбавага асяроддзя, якое забяспечвае інтуітыўную адаптацыю вучня да новага кантэксту і сумеснае стварэнне кантэнту з аднакласнікамі. Стварэнне прэзентацый, навучанне пошуку надзейных і дакладных крыніц у інтэрнэце, падтрымка належнага анлайн-этыкету і г.д. – гэта практычныя навыкі, якія вучні могуць атрымаць у адукацыйным працэсе. Гэтыя ўменні і навыкі спатрэбяцца ім на працягу ўсяго жыцця.

Лічбавыя інструменты дапамагаюць педагогу рэалізаваць новыя мадэлі арганізацыі адукацыйнага працэсу, напрыклад, “перагорнуты клас”, калі настаўнік спачатку прадастаўляе вучням магчымасць самастойна вы-

вучыць новы матэрыял дома, а потым на ўроку арганізуе практычнае замацаванне гэтага матэрыялу.

Выкарыстанне лічбавых інструментаў настаўнікамі у сістэме сярэдняй адукацыі (у тым ліку і пры падрыхтоўцы і правядзенні ўрока з медыаадукацыйным зместам) можна прадставіць наступным чынам:

Падрыхтоўка да заняткаў	
Апісанне этапа	Інструменты
• планаванне вучэбных заняткаў • пошук вучэбных і дыдактычных матэрыялаў • падрыхтоўка вучэбных матэрыялаў • захаванне вучэбных, дыдактычных матэрыялаў • распаўсюджванне вучэбных матэрыялаў	• MindMeister, MindMap, FreeMind, Xmind, Mindomo • пошукавыя сістэмы (Google.com, Yandex.ru), электронныя энцыклапедыі (Вікіпедыя), сэрвісы закладак • GoogleДыск, GoogleСайт, OneDrive, Kahoot!, LearningApps, VideoNot.es, EdPuzzle • GoogleДыск, DropBox, OneDrive GoogleДакументы, Slideshare, YouTube, Edmodo
Навучанне	
Апісанне этапа	Інструменты
• правядзенне вучэбных заняткаў і пазакласная дзейнасць • арганізацыя сумеснай працы вучняў • пазакласная работа вучняў • інфармацыйнае забеспячэнне адукацыйнага працэсу	• відэаматэрыялы, прэзентацыі, відэаканферэнцыі • сацыяльныя сеткі (Facebook, Instagram, ВКонтакте і інш.) • GoogleДыск, OneDrive, геаінфармацыйныя сэрвісы (Google-Карты, Tour Builder, MyHistro, StoryMapJS, Historypin) • блогасэрвісы (Blogger, WordPress, Tumblr), сацыяльныя сеткі • планаванне мерапрыемстваў з дапамогай групавога календара Google Calendar, камунікацыя праз Google Hangouts, Zoom, Skype, Viber, Telegram і аналагічныя сэрвісы

Ацэнка і кантроль ведаў	
Апісанне этапа	Інструменты
- падрыхтоўка і правядзенне кантрольных мерапрыемстваў - сэрвісы тэставання - арганізацыя прыёму і праверкі работ	- Google Calendar, блогі, інструменты сумеснай работы - QuizMaker, Kahoot!, LearningApps - праграмы для выяўлення фактаў плагіяту, напрыклад, Advego Plagiatus

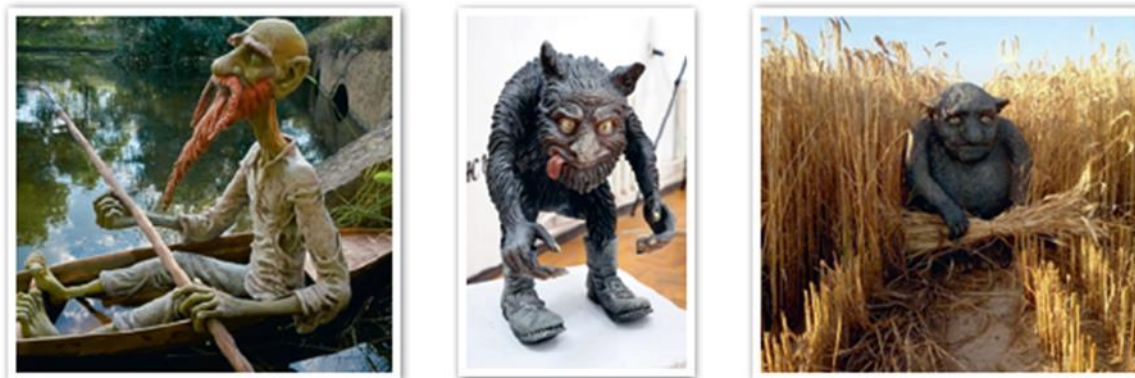
Прыклады арганізацыі работы навучэнцаў з лічбавымі інструментамі на ўроках гісторыі Беларусі

Пошукавая праца навучэнцаў у інтэрнэце

- З дапамогай любой вядомай пошукавай сістэмы выявіце асноўныя масівы інфармацыйных рэсурсаў па тэме “Культура Беларусі другой паловы XVIII ст.”.
- Які з сайтаў найбольш інфарматыўны? Якія дакументы і матэрыялы ён утрымлівае? Звесткі пра якіх культурных дзеячаў Беларусі ўтрымліваюць гэтыя сайты? Што вы ведаеце пра гэтых людзей?
- Параўнайце звесткі з вучэбнага дапаможніка і са знойдзеных вамі сайтаў. Як вы лічыце, чаму інфармацыя ў іх адрозніваецца?
- Выкарыстоўваючы матэрыялы сайта, складзіце храналогію змен у сферы культуры па кірунках. Звядзіце іх у табліцу.
- Стварыце віртуальную экспазіцыю па развіцці архітэктуры, мастацтва, адукацыі, навукі.

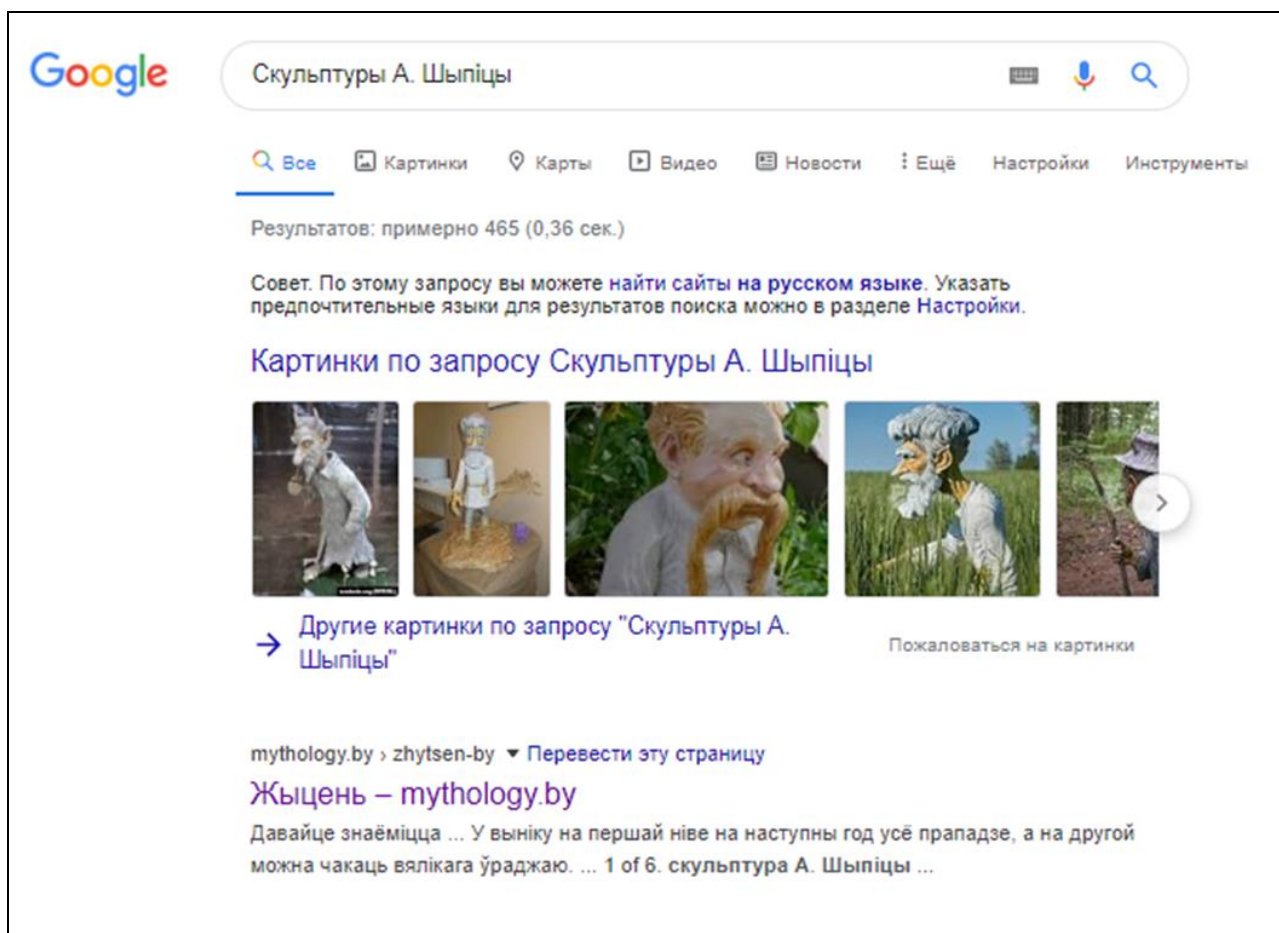
Пошук інфармацыі ў дадатковых крыніцах інфармацыі

Каб адказаць на пытанне “Вызначце, які міфалагічны персанаж прадстаўлены кожнай са скульптур” (падчас вывучэння тэмы “Рэлігійныя ўяўленні і духоўная культура”), навучэнцы павінны прачытаць подпіс да ілюстрацый, і ажыццявіць пошук пры дапамозе пошуковых сістэм (Google, Yandex) па ключавых словах – Жэўжык, Злыдзень, Еўнік, скульптуры А. Шыпіцы і г.д.

Скульптуры Жэўжыка, Злыдня і Еўніка, створаныя паводле ілюстрацый сучаснага беларускага графіка В. Славука. Скульптар А. Шыпіца

Падчас пошуку можа атрымацца такі варыянт (першая са спасылак прывядзе на сайт “Міфалогія Беларусі” (<http://mythology.by/>))

Даследчая работа — артыкулы ў фармаце Вікіпедыі

Вучні могуць самі пісаць артыкулы ў фармаце Вікіпедыі, а не толькі знаходзіць неабходную ім інфармацыю на гэтым рэсурсе. Прапануйце вучням напісаць артыкул у фармаце Вікіпедыі.

Падзяліце клас на рабочыя групы.

Першая група — **эксперты-кансультанты** — вучні, якія будуць шукаць і падбіраць інфармацыю для падрыхтоўкі матэрыялу. Іх задача — праца з першакрыніцамі. Яны павінны знайсці крыніцы, на якія абавязана аўтарытэтных аўтары, таксама прадстаўнікі кансультантаў могуць накіроўваць другую групу, якая працуе з фактамі і дадатковымі данымі.

Другая група — вучні, якія будуць **аўтарамі тэксту артыкула**. Іх задача — азнаёміцца з інфармацыяй, атрыманай першай групай, скласці план артыкула і прыступіць да працы. Калі падчас падрыхтоўкі ўзнікнуць пытанні, прадстаўнікі другой групы могуць звярнуцца за кансультацыяй да спецыялістаў першай групы.

У **трэцюю групу** ўваходзяць адказныя чытачы, або **рэдактары**. Іх задача — уважліва прачытаць артыкул, знайсці і выправіць фактычныя, стылістычныя, граматычныя, арфаграфічныя і пунктуацыйныя памылкі. Прадстаўнікі трэцяй групы павінны таксама прааналізаваць паўнату і выразнасць выкладзенага матэрыялу.

Дапамагайце вучням у час працы з інфармацыяй развіваць крытычнае мысленне. Гэта неабходна для таго, каб яны разумелі, наколькі дакладныя тыя звесткі, з якімі яны маюць справу, ці можна давяраць выкарыстаным крыніцам. Так, напрыклад, падчас азнаямлення вучняў на ўроках гісторыі з жыццём і дзейнасцю прадстаўнікоў навукі, культуры Беларусі варта прапанаваць работу з артыкуламі Вікіпедыі ці іншымі энцыклапедычнымі і даведачнымі крыніцамі. Акрамя вывучэння біяграфічных звестак варта прапаноўваць вучням работу ў адпаведнасці з алгарытмам “Парадак работы”.

Парадак работы

1. Трэба звярнуць увагу вучняў на тое, хто з’яўляецца аўтарам артыкула. Гэта навуковае даследаванне ці аўтар проста выказвае ўласнае меркаванне па пэўнай праблеме?

2. Далей вучні звяртаюцца да аналізу фактаў. Ці ёсць паміж імі супярэчнасці?

Можна правесці дыскусію на ўроку, у працэсе якой школьнікі павінны выказаць свае думкі, таму што даросламу чалавеку неабходна мець свой уласны пункт гледжання, а не проста быць спажывцом інфармацыі.

Праца над артыкулам у фармаце Вікіпедыі спрыяе фарміраванню інфармацыйнай кампетэнтнасці, якая прадугледжвае медыяграмацкасць — здольнасць адрозніваць фэйкавыя навіны і інфармацыю ад рэальных,

а таксама не кіравацца толькі сваімі першаснымі ўражаннямі ад прачытанага або пачутага, а правяраць даныя, атрыманыя з розных крыніц.

Каб навучыць школьнікаў прыёмам работы з медыяпаведамленнямі, сфарміраваць у іх уменне аналізаваць інфармацыю, настаўнік можа прапанаваць вучням знайсці паведамленні пра тыя ці іншыя гістарычныя падзеі ў розных крыніцах.

Навучэнцы павінны ўмець агучваць і характарызаваць розныя пункты гледжання, якіх прытрымліваюцца прадстаўнікі розных медыя. Пры гэтым задача настаўніка — даць інструмент, каб кожны з вучняў змог сам прааналізаваць свае тэксты і зрабіць высновы. Трэба, каб навучэнцы зразумелі, што адзіная крыніца інфармацыі не заўсёды праўдзівая. Бывае, што медыя хлусяць, а бывае, што па-рознаму інтэрпрэтуюць адны і тыя ж падзеі.

Работа з выявай помніка

(практыкаванне “Помнік як навіна”)

1. Мазгавы штурм. Настаўнік паказвае фота новага помніка і прапануе ўдзельнікам даць яму сваю назву, асабліва цікава, калі ўдзельнікі бачаць яго ўпершыню і нічога пра яго не ведаюць. Усе ідэі запісваюцца на дошцы.

2. Работа ў парах. Абмен меркаваннямі па наступных пытаннях.

- Каму прысвечаны гэты помнік? Пра што нам распавядаюць дэталі: сімвалы, адзенне?
- Якую гісторыю распавядае помнік?
- Хто і пра якую гісторыю тут нагадвае?
- Якія каштоўнасці ўвасабляе помнік? Ці супадаюць яны з вашымі каштоўнасцямі?
- Якую функцыю выконвае помнік у грамадскай прасторы?
- Ці дазволілі б вы ўсталяваць гэты помнік, каб былі мэрам горада? Чаму?

3. Кароткая інфармацыя настаўніка пра помнік (назва помніка, дзе і калі ён усталяваны, аўтар, ініцыятар мемарыялізацыі і г. д.). Навучэнцы звяртаюцца да вынікаў мазгавога штурму і працы ў парах, адказваюць на пытанне настаўніка: “Як вы лічыце, ці будуць адрознівацца паведамленні пра ўсталяванне помніка ў розных медыя? Чаму вы так лічыце?”

4. Групавая работа з загалойкамі публікацый аб адкрыцці гэтага помніка. Кожная група атрымлівае аднолькавыя наборы выразак загалойкаў і назваў выданняў, у якіх матэрыялы былі апублікаваныя, або пад-

боркі загаловаў з інтэрнэта і спіс інтэрнэт-рэсурсаў. Удзельнікі суадносяць заглавак і выданне, дзе выйшла публікацыя, і тлумачаць, чаму яны так лічаць. Вынікі работы групы афармляюцца на асобным лісце як калаж.

5. Абмеркаванне вынікаў групавой работы. Удзельнікі параўноўваюць калажы, вылучаюць супадзенні і адрозненні, выслухоўваюць каментары адно аднаго. Настаўнік раздае групам пакеты скрыншотаў публікацый і праводзіць іх выніковае абмеркаванне.

Прыклады заданняў з выявамі помнікаў па гісторыі Беларусі:

Уважліва разгледзьце ілюстрацыю. Як вы лічыце, чаму менавіта гэтым гістарычным дзеячам усталяваны помнікі на тэрыторыі Беларусі? Выкажыце свой пункт гледжання.

Распрацуйце гістарычныя гульні па фортацах вучэбнага дапаможніка. Стварыце правілы гульні і заданні, звязаныя з жыццём і дзейнасцю гістарычных дзеячаў, якім устаноўлены помнікі

У 2012 г. было арганізавана інтэрактыўнае абмеркаванне пытання: “Якія гістарычныя помнікі трэба ўстанавіць у Мінску?” Шмат людзей аддалі свой голас за помнік Глебу Менскаму. Ці прагаласавалі б вы за стварэнне помніка гэтаму гістарычнаму дзеячу? Растлумачце, чаму.

Помнік Гедзіміну ў Вільнюсе

Заданне: “Пры дапамозе інтэрнэт-рэсурсаў знайдзіце гэты фотаздымак. Параўнайце помнікі іншых вялікіх князёў літоўскіх з помнікам Гедзіміну. Як вы лічыце, чаму скульптар паказаў князя ў такім вобразе? У верасні 2019 г. адбылося адкрыццё помніка вялікаму князю літоўскаму Гедзіміну ў Лідзе. Як вы лічыце, чаму помнік Гедзіміну ўстаноўлены менавіта ў гэтым горадзе?”

лікаму князю літоўскаму Гедзіміну ў Лідзе. Як вы лічыце, чаму помнік Гедзіміну ўстаноўлены менавіта ў гэтым горадзе?”

Помнік Вітаўту ў Каўнасе

Заданне: “Ахарактарызуйце стаўленне аўтара помніка да Вітаўта. Параўнайце помнікі іншых вялікіх князёў з помнікам Вітаўту. Як вы думаеце, чаму скульптар паказаў князя менавіта ў такім вобразе? Правядзіце даследаванне. Высветліце, у якіх краінах ёсць помнікі Вітаўту. Параўнайце іх. Вызначце, як скульптары ўяўлялі Вітаўта. Як вы лічыце, ці ўплывалі асабістыя адносіны аўтараў помніка на яго канчатковы выгляд?”

Прыёмы работы з медыятэкстамі

Прыём	Прыклад задання
Параўнанне двух кадраў (фатаграфій, малюнкаў), дзе адна і тая ж сцэна падаецца ў розных ракурсах	Параўнайце дзве фатаграфіі аднаго месца: гарадскі краявід першай паловы XIX ст. і гарадскі краявід другой паловы XIX ст.
Складанне працягу да той ці іншай сітуацыі, якая змяшчаецца ў медыятэксце	Працягніце хроніку (да гэтага настаўнік паказвае самы пачатак хронікі ці фільма), параўнайце тое, што вы прапанавалі ў якасці далейшага развіцця падзей, з арыгіналам

Падрыхтоўка 10-хвіліннага выпуску тэле/радыёнавін	Падрыхтуйце сцэнар (разгорнуты план) выпуску навін аб юбілейнай даце са дня нараджэння Напалеона Орды, Адама Міцкевіча і г.д.
Складанне праграм перадач для рознага роду каналаў з улікам часу выхаду ў эфір, аўдыторыі, канкурэнтнай здольнасці	Падрыхтуйце разгорнуты сцэнар правядзення з удзелам экспертаў радыёперадачы аб архітэктуры Беларусі пачатку XIX стагоддзя
Параўнанне некалькіх пунктаў гледжання (для прыкладу, прафесійных журналістаў, мастацтвазнаўцаў) на падзеі, адлюстраваныя ў медыятэкст, і на сам медыятэкст	Вызначыце, наколькі правамерна ўсталяваны помнік Паскевічу ў Гомелі (сюжэт у навінах, інтэрв'ю гісторыка, апытанне людзей на вуліцы каля помніка)

Заданне “Падпішыце канверт з паштоўкай гістарычнай персоне”

Канверт, прысвечаны 225-годдзю з дня нараджэння Яна Дамеля

Заданне можна выканаць, калі навучэнцы знаёмы з жыццём і дзейнасцю мастака Яна Дамеля або з дапамогай дадатковых крыніц інфармацыі: “Уявіце сабе, што вы беларускі мастак і жывяце ў Мінску ў 1821 г. Падпішыце канверт з паштоўкай Яну Дамелю. На які адрас вы адправіце ліст? Чаму на канверце змешчаны малюнак Кальварыйскага касцёла ў Мінску? Для выканання задання выкарыстайце дадатковыя крыніцы інфармацыі”.

Вучні павінны вызначыць, што з 1820 па 1822 г. Ян Дамель пражываў у Сібіры ў Табольску: ён быў сасланы туды расійскімі ўладамі праз хлуслівае абвінавачанне. Мастак у Сібіры распісваў каталіцкія храмы і рысаваў прыгожыя сібірскія пейзажы (напрыклад, “Захад сонца ў Табольску”). Там на творчасць і вясёлы характар мастака звярнуў увагу кіраўнік Сібіры — генерал-губернатар граф Міхаіл Спяранскі, які садзейнічаў вяртанню Я. Дамеля ў Мінск. А ў 1831—1835 гг. Дамель здзейсніў падарожжа па Сібіры (ад Іркуцка да Кяхты). Пасля вяртання ў 1840 г. жыў у Мінску аж да сваёй смерці. Я. Дамель пахаваны ў крыпце Кальварыйскага касцёла на Кальварыйскіх могілках у Мінску. Замест помніка над яго магілай была павешана карціна “Маленне Збавіцеля”, якую мастак лічыў лепшым сваім творам.

Работа з сучаснай афішай

Афіша да спектакля А. Ганум “Шляхціц Завальня,
або Беларусь у фантастычных апавяданнях”
у Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы

Пытанні да афішы:

- Якія асацыяцыі выклікае ў вас гэтая афіша? Чаму?
- Якія колеры выкарыстаны ў афішы? Як вы думаеце, чаму?
- Як вы лічыце, хто і якім чынам паказаны на афішы? Чаму?
- Ці адпавядае карцінка зместу спектакля?
- Чаму спектакль называецца “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”?
- Як вы лічыце, чаму на афішы стаіць абмежаванне па ўзросце 16+?
- Ці можна адказаць на гэтыя пытанні, не прачытаўшы твор і не паглядзеўшы спектакль?

Арганізацыя праектнай работы навучэнцаў

Падчас вывучэння тэмы “Літаратура і мастацтва ў першай палове XIX ст.” у VIII класе настаўнік можа прапанаваць праектную работу “**Адам Міцкевіч** на гістарычнай карце”. Навучэнцам неабходна будзе скласці ін-тэрактыўную карту з пазначэннямі месцаў, дзе знаходзяцца помнікі ў го-нар Адама Міцкевіча. Зрабіць гэта можна пры дапамозе геаінфармацыйных сэрвісаў (напрыклад, *GoogleКарты*). Да кожнай меткі неабходна дадаць фота і кароткія звесткі пра помнік.

Падобнага кшталту будзе заданне па творчасці **Напалеона Орды**: “Стварыце карту “Вандроўкі Напалеона Орды”, пазначыўшы на ёй месцы, якія мастак паказаў на паперы. Дапоўніце яе малюнкамі Орды і выявамі сучаснага выгляду гэтых мясцін. Падчас гэтай працы мэтазгодна выкарыстоўваць геаінфармацыйныя сэрвісы”.

Магчыма арганізацыя групавога кароткатэрміновага праекту па творы **Яна Баршчэўскага** “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”. Неабходна падзяліць клас на групы, колькасць якіх павінна быць кратнай колькасці апавяданняў у творы. Напрыклад, чатыры групы чытаюць па тры апавяданні. Па выніках работы можа быць складзены комікс (графічная навела), распрацавана вокладка да кожнага комікса. Комікс можа быць намаляваны або створаны пры дапамозе сэрвісаў вэб 2.0 – *Vyond, Make Beliefs Comix, Pixton* і інш.

Вучням будзе цікава параўнаць фотаздымкі мінулага стагоддзя з сучаснымі. Гэту работу можна правесці з дапамогай сэрвіса *Historypin* (<https://www.historypin.org>), дзе можна размясціць фота мінулых часоў:

“Прасачыце змены ў вонкавым выглядзе палаца ў Косава, касцёла Святых Сымона і Алены ў Мінску, будынка мужчынскай гімназіі ў Гомелі”.

Індывідуальнае заданне па характарыстыцы мастацтва Беларусі ў першай палове XIX ст. — падрыхтаваць віртуальны плакат або інфаграфіку “Мастацтва Беларусі ў першай палове XIX ст.” — можна выканаць пры дапамозе інструментаў *Infogr.am*, *Easel.ly*, *Piktochart.com*, *Thinglink*, *Smore*.

Гекс “Умовы развіцця адукацыі ў 1860-х гг. — пачатку XX ст.” можна пабудаваць пры дапамозе генератара гексаў у рэсурсе *ClassTools.net*:

Крыніцы

1. Палейка А. Урок “Помнік як навіна”: як медыя рэпрэзентуюць адную і тую падзею? // Настаўнік.info [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://www.nastaunik.info/node/16259>. — Дата доступу: 28.08.2019.
2. Кудраўцава С.А. Вывучэнне пытанняў культуры на ўроках гісторыі Беларусі ў 6 класе: дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання. — Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2017.
3. Кудраўцава С.А. Вывучэнне пытанняў культуры на ўроках гісторыі Беларусі ў 7 класе: дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання. — Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2018.
4. Кудраўцава С.А. Вывучэнне пытанняў культуры на ўроках гісторыі Беларусі ў 8 класе: дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання. — Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2020.

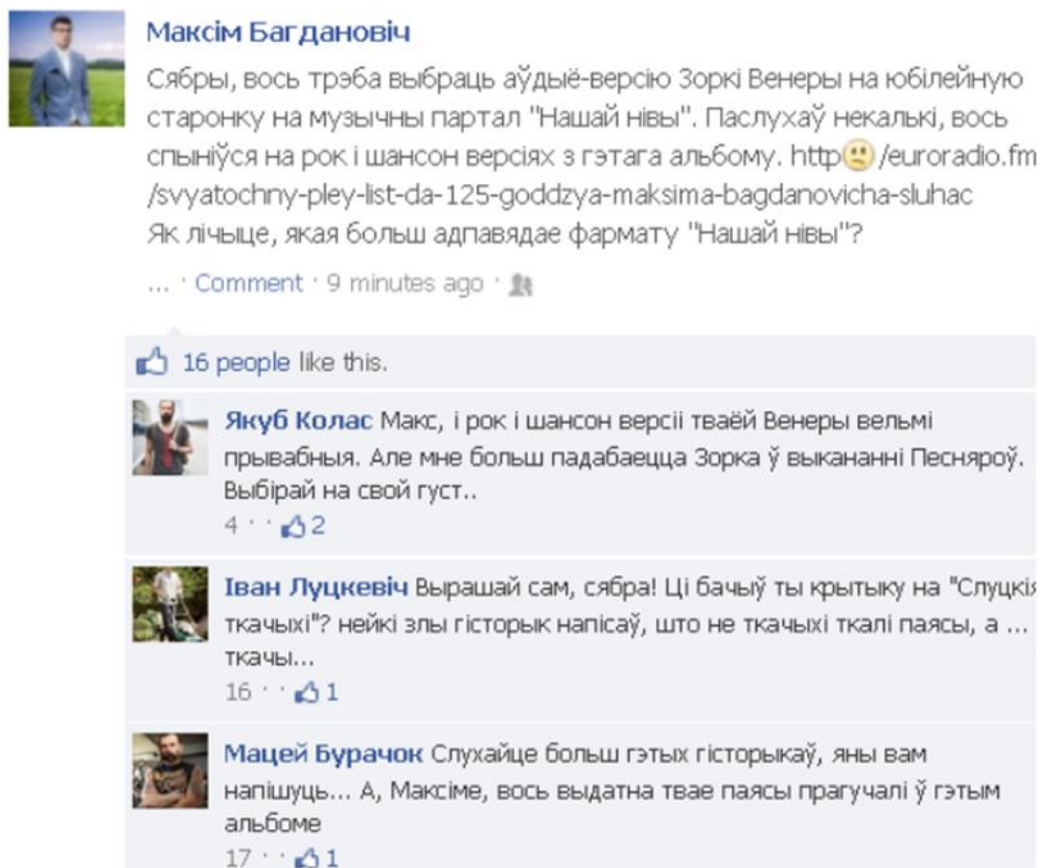
Гістарычная персана ў сацыяльных сетках

Алена ПАЛЕЙКА

Навошта пост Багдановіча ў фэйсбуку?

Ствараючы з дапамогай вэб-сімулятара пост ад імя паэта, мы маем на мэце:

- удасканаліць уласныя медыяінфармацыйныя кампетэнцыі (карыстаўніка сацыяльных сетак, пошуку і праверкі крыніц інфармацыі, стваральніка медыятэкстаў і г.д.);
- максімальна выкарыстаць пры гэтым змест вучэбнага прадмета;
- прапанаваць навучэнцам у прывабнай сеткавай абгортцы “цукерачку” — сітуацыю, у якой ім немагчыма разабрацца без адпаведных ведаў па гісторыі і літаратуры...

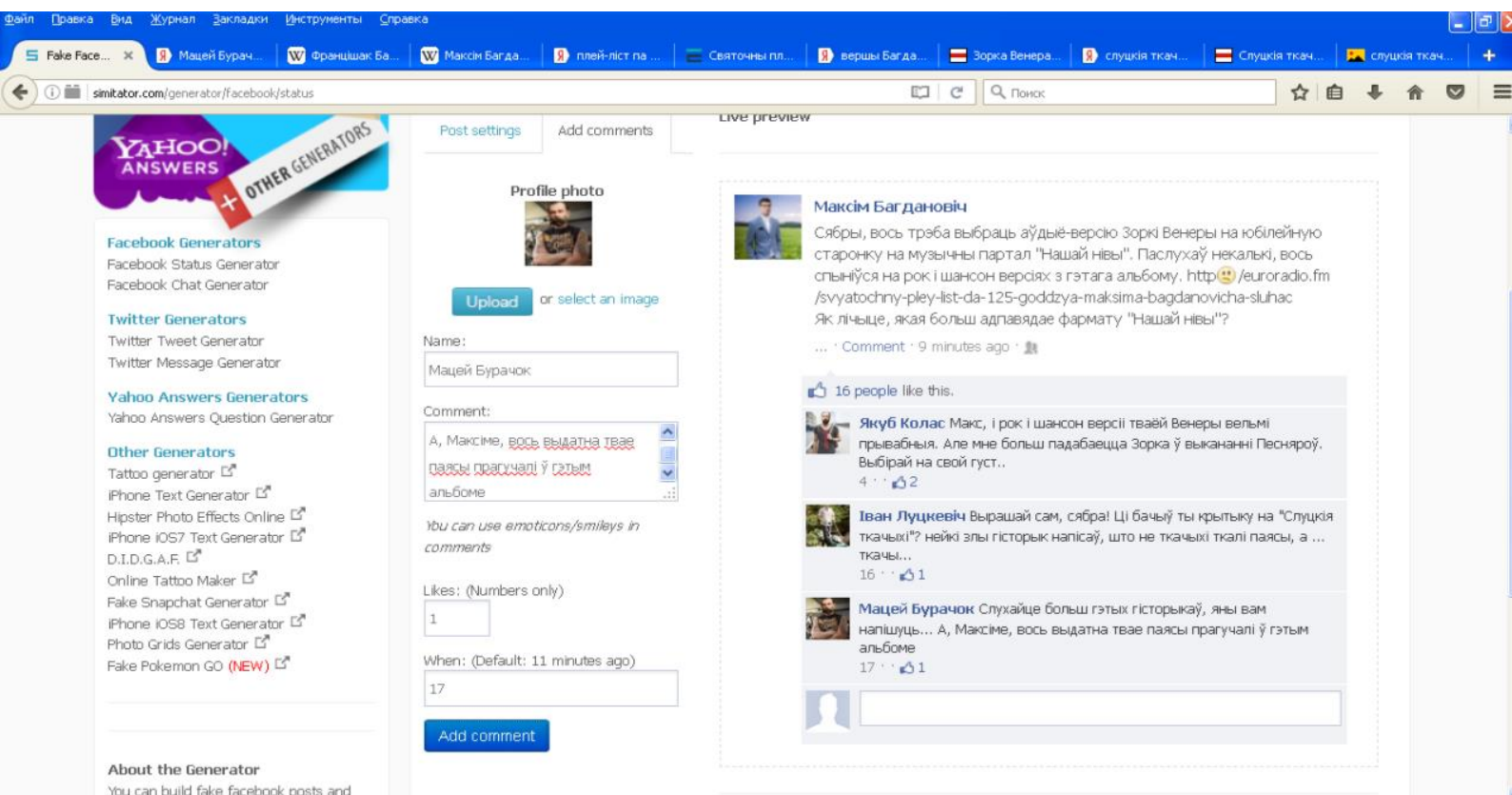
Вучні, аналізуючы гэты пост ад імя Багдановіча, засяродзяцца на персаналіях, якія яго адкаментавалі. Ці магло нешта падобнае адбыцца ў тагачасных рэаліях? З кім мог ліставацца паэт? Пасля пошуку і параўнання інфармацыі з розных крыніц па біяграфіях персаналій вучні будуць ведаць, што Максім Багдановіч актыўна камунікаваў з братамі Луцкеві-

чамі, разам з Якубам Коласам і Янкам Купалам удзельнічаў у перакладчыцкім праекце, супрацоўнічаў з “Нашай Нівай”, якая цяпер развіваецца як сучаснае і незалежнае медыя!

Як гэта зроблена?

Для таго, каб стварыць гэты медыятэкст трэба папрацаваць з сэрвісам, які стварае фэйсбук-сімуляцыі:

<http://simitator.com/generator/facebook>

Са скрыншоту экрана камп’ютара зразумела, што сэрвіс-сімулятар вельмі просты: дастаткова загрузіць фота і паслядоўна ўвесці тэксты каментароў, выбраць колькасць лайкаў і інш. Звяртаю увагу, што ў вучэбных мэтах лепш не рабіць пост публічным, а зрабіць яго скрыншот (ці выказаць ножніцамі са скрыншоту экрана — Ctrl+PrintScreen).

Падчас работы вучні абавязкова спраўдзяць інфармацыю пра тое, што на мануфактурах па вытворчасці паясоў працавалі выключна мужчыны, а Багдановіч напісаў свой знакаміты верш “Слуцкія ткачыхі” пасля наведвання ў Вільні музея братаў Луцкевічаў.

Папрацаваўшы з нікам Мацей Бурачок (псеўданімам Францішка Багушэвіча), вучні дакажуць, што ён не мог ліставацца з Максімам Багдановічам (памёр значна раней). Ім прыйдзецца працаваць з улікам алгарытмаў сацыяльных сетак (вучні абавязкова засяродзяцца на фэй-

кавым акаўнце персоны пад нікам Мацей Бурачок, на пытанні персанальных даных у інтэрнэце і г.д.).

Чаму Багушэвіч выглядае як рокер, Багдановіч — як хіпстар, Колас — у вышымайцы, а Каліноўскі...

Што нам паведамляе фота?

Падчас работы з “пастом Багдановіча” вучні абавязкова зацікавяцца фота. Хто і чаму гэтак нетрадыцыйна паглядзеў на класікаў беларускай літаратуры, выдатных дзеячоў беларускай гісторыі? А як іх бачаць самі вучні ў якасці нашых сучаснікаў? Чаму?

Крыніца: праект “Падарожнікі ў часе” фатографа Аляксандра Перагудава https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=415514648628026&id=100005084832156

Гісторыя і літаратура праз... сучасную музыку

Працуючы з “пастом Багдановіча”, вучні абавязкова па прапанаваных спасылках пазнаёмяцца з сучаснымі музычнымі творамі на вершы вялікага паэта Максіма Багдановіча. Класік таму і класік, што гучыць сёння! Але чаму так атрымліваецца? Што ў вершах Багдановіча так прываблівае рокераў ці аматараў шансону? Ці можна напісаць рэп-кампазіцыю “Зорка Венера”?

Выдатны праект Еўрарадыё да 125-годдзя Максіма Багдановіча тут: <http://euroradio.fm/.../prazdnichnyu-pley-list-k-125-letiyu-m...>

Напрыканцы: цяпер у прасунутых педагогаў новая мода — замест падрыхтоўкі паведамленняў і прэзентацый з біяграфіяй якога-небудзь юбіляра зрабіць яго старонку ў фэйсбуку ці Вконтакте (можна яе папярэвы варыянт). Адразу ўяўляем скарынаўскі профіль у фэйсбуку (сябры і суполкі, кнігі, якія чытаў, музыка, якую слухаў, дзе вучыўся, працаваў, вандраваў...).

Уявілі? Добра папрацаваць!

Плакат і карыкатура ў навучанні гісторыі

Галіна ДАВІДОЎСКАЯ

Урокі гісторыі павінны садзейнічаць развіццю ў вучняў крытычных адносін да гістарычных малюнкаў. З гэтай мэтай можна выкарыстоўваць розныя візуальныя сродкі прадстаўлення інфармацыі: гістарычныя карціны, фатаграфіі, коміксы, плакаты, карыкатуры і іншыя выявы, якія рэканструююць гістарычнае мінулае.

Пры гэтым навучэнцам неабходна тлумачыць, што кожная гістарычная крыніца з’яўляецца своеасаблівай канструкцыяй. Рэжысёр, мастак, аўтар сцэнарыя, журналіст — усе яны канструююць пэўны пункт гледжання на мінулае, які залежыць ад асабістай інфармаванасці, палітычнай пазіцыі, тэхнічнага майстэрства і г.д., таму **дэканструкцыя** малюнка павінна праводзіцца крытычна.

У многіх выпадках плакат і карыкатура адлюстроўваюць эканамічныя, палітычныя і культурныя з’явы больш аб’ектыўна, чым пісьмовыя крыніцы.

Гістарычны плакат можа даваць, напрыклад, указанні на тое, якія страхі і асцярогі існавалі ў грамадстве ў пэўны гістарычны перыяд, якім чынам выкарыстоўваўся дадзены выяўленчы сродак, каб нашкодзіць, напрыклад, палітычнаму суперніку. З дапамогай плаката можна зразумець, якое выйсце прапаноўваў той ці іншы палітычны рух у крызісныя для краіны часы, і ад якіх рашэнняў ён адмаўляўся.

Карыкатура паказвае таму, хто ўмее паставіць правільныя пытанні, што яна крытыкуе, які пункт гледжання вызначае, якім чынам уплывае на ўяўленні грамадства пра якія-небудзь з’явы або працэсы, якое меркаванне выказвае з дапамогай сімвалічнага малюнка.

Выкарыстанне плакатаў

У дыдактычнай літаратуры, прысвечанай метадам навучання гісторыі, сярод наглядных крыніц адным з найважнейшых лічыцца плакат. **Плакат** (ням. plakat, ад фр. placard — аб’ява, афіша, ад plaquer — наклеіць, прыляпляць) — кідкі, як правіла, буйнафарматны малюнак, які суправаджаецца кароткім тэкстам, зроблены ў агітацыйных, рэкламных, інфармацыйных ці навучальных мэтах. У сучасным дызайне плакат успрымаецца як “зведзенае ў выразную візуальную формулу паведамленне, прызначанае сучасніку для высноў і канкрэтных дзеянняў” [1].

Паводле зместу плакаты можна падзяліць на некалькі тыпаў: рэкламныя, агітацыйныя, сацыяльныя, вучэбныя плакаты і афішы. Як від выяўленчага мастацтва плакаты з'явіліся ў апошняй чвэрці XIX ст. У перыяд індустрыяльнага грамадства ў асноўным гэта былі афішы і камерцыйныя рэкламы. Першая сусветная вайна актывізавала мастацтва плаката ва ўсім свеце, што было абумоўлена актыўным выкарыстаннем гэтага віду мастацтва ў мэтах палітычнай прапаганды і агітацыі. Шырокае распаўсюджванне сацыяльны і агітацыйны плакат атрымаў у савецкім грамадстве. Таму выкарыстанне плакатаў на ўроках гісторыі магчыма толькі пры вывучэнні гісторыі з канца XIX і да пачатку XXI ст., г.зн. у старэйшых класах.

Плакаты ў графічнай форме ажыццяўляюць нейкія выказванні і накіраваны на дасягненне магчыма больш моцнага ўздзеяння на шырокае кола людзей.

Неабходна разумець прынцыповае адрозненне плакатаў, якія маюць выключна інфармацыйны характар (напрыклад, грамадскія аб'явы рознага кшталту), ад тых, якія стымулююць да вызначаных паводзін. Да апошняй групы належаць палітычныя і сацыяльныя плакаты (перадвыбарчыя плакаты, плакаты прапаганды, сацыяльна-крытычныя плакаты). У палітычных плакатах на першы план вылучаецца ацэначнае меркаванне сучасных перспектыв развіцця грамадства або ідэалогія. У сацыяльных плакатах гэтыя элементы не заўсёды маюцца ў наяўнасці, грамадскі кантэкст больш накіраваны на распаўсюджанне пэўнага стылю жыцця, карцін жыцця пэўных вядомых для таго часу асобаў [2, s. 62].

Сродкі, якія выкарыстоўваюцца пры афармленні плаката, патрабуюць ацэньвання іх агульных мастацкіх якасцяў (малюнак, графіка, карыкатура, фатаграфія і інш.) і крытычнай ацэнкі тэксту, размешчанага на плакаце.

Плакаты шырока распаўсюджаны ў паўсядзённым жыцці сучасных навучэнцаў. Аднак, калі сённяшнія выявы ім зразумелыя, то сімвалы і коды плакатаў ранейшых часоў, як правіла, не знаёмыя.

Асновай крытычнага мыслення як прадметнай гістарычнай кампетэнцыі з'яўляецца ўменне задаваць пытанні да гістарычнага мінулага. Для гэтага неабходна вызначыць алгарытм пастаноўкі пытанняў да гістарычных візуальных крыніц і вучыць навучэнцаў фармуляваць пытанні да мінулага.

Першым этапам працы з плакатам павінен быць поўны **візуальны ахоп крыніцы**, г.зн. неабходна ўважліва разгледзець малюнак і тэкст, якія на ім прысутнічаюць.

На **другім этапе** праводзіцца **гістарычны аналіз плаката**. Для гэтага навучэнцаў можна стымуляваць наступнымі пытаннямі:

- Якія сродкі выкарыстоўваюцца ў дадзеным плакаце (малюнак, тэкст)?
- Якія мэты вызначае плакат: прадастаўляе інфармацыю, заклікае да пэўнага дзеяння або выражае адносіны да чаго-небудзь?
- Для якіх сацыяльных груп прызначаны гэты плакат?
- У якіх палітычных, сацыяльных ці эканамічных умовах узнік плакат?
- Якія палітычныя ці сацыяльныя сілы могуць стаяць за гэтым плакатам?

На **трэцім этапе** навучэнцы павінны выказаць сваё **асабістае стаўленне да выявы** на плакаце, растлумачыць, якім чынам плакат дапамог ім зразумець гістарычны перыяд.

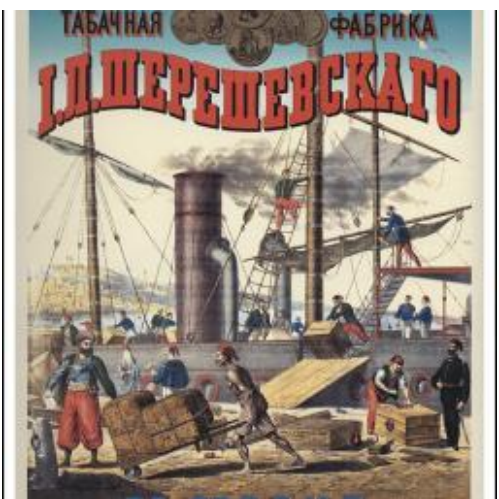
Асноўныя асаблівасці плаката (лаканічная графіка, выразна выяўленая ідэя) дазваляюць істотна павысіць тэмп працы на ўроку.

Навучальныя дапаможнікі па сусветнай гісторыі ўключаюць у сябе пэўную колькасць плакатаў, асабліва пры вывучэнні гісторыі савецкага грамадства. Але ў навучальных дапаможніках па гісторыі Беларусі плакаты практычна не выкарыстоўваюцца. Таму аўтар гэтага артыкула прапануе ўвазе настаўнікаў гісторыі некалькі плакатаў, звязаных з гісторыяй Беларусі, якія можна эфектыўна выкарыстаць на ўроках.

Фабрыка Шарапшэўскага

Плакат зроблены ў 1888 г. Гэта рэклама найбуйнейшага прамысловага прадпрыемства на тэрыторыі Беларусі канца XIX ст. Яго можна выкарыстоўваць як вобразны кампанент пры вывучэнні тэмы “Прамысловасць і стан гарадоў, развіццё гандлю, фінансаў, транспарту ў 60-я гг. XIX – пачатку XX ст.”.

Выкарыстаўшы пытанні алгарытму працы з плакатам і выслухаўшы адказы навучэнцаў, настаўнік можа праінфармаваць іх

пра год выпуску плаката, пра тое, што фабрыка Шарашэўскага была самым буйным прадпрыемствам на Беларусі, звярнуць увагу на парадокс у надпісы: выкарыстанне літар рускага і беларускага алфавіту, а таксама на канчатак у прозвішчы фабрыканта.

Асноўную інфармацыю па тэме навучэнцы могуць атрымаць з дапамогай навучальнага дапаможніка. Настаўнік можа прапанаваць творчае заданне — прыдумаць і намаляваць рэкламныя плакаты іншых найбуйнейшых прамысловых прадпрыемстваў Беларусі XIX ст.

“Лясная быль”

Плакрат-афішу першага беларускага фільма (аўтар плаката А.М. Бразер, 1930 г.) можна выкарыстоўваць пры вывучэнні тэмы, прысвечанай культуры Беларусі ў 1920—1930-я гг. З яго дапамогай навучэнцы змогуць даведацца пра назву першага беларускага фільма, імя рэжысёра і аператара і, нават, могуць вызначыць прыкладны змест фільма.

Падваенне крыніцы

Пры працы з плакатам эфектыўным прыёмам будзе прыём “падваення крыніцы” — выкарыстанне двух малюнкаў, якія адлюстроўваюць гістарычную з’яву з розных пунктаў гледжання. Такі прыём дапаможа лепш асэнсаваць вывучаемую тэму. Напрыклад, пры вывучэнні тэмы “Сацыяльна-эканамічнае становішча ў другой палове 1960-х—1980-я гг.” у якасці супрацьпастаўлення можна выкарыстоўваць два наступныя плакаты.

Аўтар В. Навуменка. 1970 г.

Дед Мароз рапартуе аб тым, што пяцігодка выканана датэрмінова

Аўтар М. Гурло. 1970 г.

Ёсць калгасы ў Магілёўскай і Віцебскай абласцях, дзе з нарыхтоўкай сена на паперы усё добра, а на справе нарыхтоўка кармоў ідзе дрэнна

Дапоўніць прапушчанае

Вельмі цікавым можа стаць прыём, калі на плакаце выключаецца слоўны змест, а настаўнік прапануе навучэнцам выбраць правільны надпіс да плаката з некалькіх варыянтаў і растлумачыць свой выбар. Потым варта сказаць, які з надпісаў правільны і даць навучэнцам магчымасць знайсці інфармацыю аб гістарычнай з’яве, якую ілюструе плакат. У якасці прыкладу можна прывесці наступны плакат з варыянтамі назваў да яго.

- 1) За раўнапраўе жанчын!
- 2) Савецкая сям’я – самая моцная!
- 3) Усе на суботнік!
- 4) Перавыканаем пяцігодку!

(Правільны адказ:
“Усе на суботнік!”)

Выкарыстанне карыкатур

Досыць цікавым і своеасаблівым наглядным сродкам пры вывучэнні гісторыі з'яўляецца **карыкатура**, бо яна прапануе вострыя, крытычныя меркаванні аб людзях, палітычных падзеях і грамадскіх адносінах. Пры гэтым нельга сцвярджаць, што карыкатура аб'ектыўна ацэньвае тое, што адбываецца. Наадварот, уласным стылявым сродкам карыкатуры з'яўляецца перабольшанне, эмацыйнае ўспрыманне, насмешкі і камізм. Часцей за ўсё карыкатуры ўжываліся як папулярныя інструменты палітычнай дыскусіі ў пераломныя гістарычныя моманты і перыяды палітычнага крызісу, як, напрыклад, падчас Французскай рэвалюцыі. Менавіта тады адбыўся росквіт такога сродку як карыкатура [2, s. 50].

Карыкатура як сродак навучання адпавядае ўзроўню мыслення вучняў старэйшых класаў. Пры ўспрыманні малюнкаў на карыкатурах у вучняў складваюцца пэўныя абагульняючыя асацыяцыі, таму што за знешнім сюжэтам карыкатуры хаваецца глыбокі грамадска-палітычны сэнс.

Можна вылучыць наступныя **тыпы карыкатур**:

- карыкатуры-ілюстрацыі,
- карыкатуры-характарыстыкі,
- карыкатуры-партрэты,
- карыкатуры-сімвалы.

Асноўныя рысы карыкатуры — вастрыня, максімальная выразнасць пры лаканічнасці малюнка, займальнасць — выгадна адрозніваюць яе ад іншых наглядных сродкаў.

Розныя прыёмы выкарыстання карыкатур спрыяюць развіццю творчасці вучняў (стварэнне праблемнай сітуацыі з дапамогай карыкатуры, самастойная праца над тэмай па выяўленчых крыніцах, стварэнне ўласных карыкатур навучэнцамі). Галоўнае ў гэтай працы тое, што вучні павінны ўхапіць вобразны выраз асноўнага зместу падзеі або з'явы пэўнай эпохі.

Аднак аналіз карыкатур можа быць вельмі складанай справай. Каб карэктна выкарыстоўваць карыкатуру на ўроку і навучыць навучэнцаў крытычна іх ацэньваць, неабходна звярнуць увагу на наступнае:

1. Гістарычны кантэкст: каментуемыя карыкатурай падзеі, праблемы і дзеючыя асобы павінны быць навучэнцам у нейкай ступені вядомымі. Калі ж навучэнцы не ведаюць неабходных гістарычных фактаў, то настаўнік павінен прадставіць іх у выглядзе кароткага інфармацыйнага блока.

2. Асаблівасці карыкатуры — перабольшанне, аднабаковасць, ідэалагізаванасць — таксама павінны быць навучэнцам больш ці менш вядомымі, г.зн. прааналізаваны на занятках раней.

3. Знакі і сімвалы, якія выкарыстоўваюцца карыкатурай, мусяць быць зразумелымі для навучэнцаў, інакш заданні, звязаныя з карыкатурай, не будуць выкананыя здавальняюча.

Для працы на ўроку лепш выкарыстоўваць карыкатуру, якая раскрывае пэўную гістарычную падзею вельмі выразна і зразумела, альбо карыкатуру, якая адносіцца да сучаснай падзеі і з'яўляецца актуальнай. Ва ўсялякім выпадку “паведамленне” карыкатуры павінна быць зразумелым навучэнцам, а яе сімвалы вельмі проста расшыфруюцца.

У працы з карыкатурай можна вылучыць **некалькі узроўняў**.

Першы ўзровень прадугледжвае знаёмства з карыкатурай і прапануе наступны блок пытанняў:

- Што можна ўбачыць на карыкатуры?
- Якую тэму (праблему) адлюстроўвае карыкатура?
- Якое падзея стала верагоднай прычынай з'яўлення карыкатуры?

Другі ўзровень прадугледжвае выкарыстанне табліцы чакаемых вынікаў, якая ўтрымлівае некалькі блокаў пытанняў і прыкладныя адказы на іх. З дапамогай такой табліцы навучэнцы змогуць самі паставіць пытанні, якія іх цікавяць, вызначыўшы такім чынам асобныя мэты вывучэння тэмы і выказаць свае асабістыя адносіны да карыкатуры, з якой яны працуюць.

Прыкладныя пытанні	Чакаемыя вынікі
Якія пытанні вы б хацелі задаць аўтару карыкатуры? (2—3 пытанні)	Могуць спытаць пра: • матывы для стварэння карыкатуры • месца і час з'яўлення карыкатуры • важнасць сімвалаў і знакаў • мэты аўтара карыкатуры • уздзеянне на гледача
Якія думкі ўзнікаюць у вас, калі вы разглядаеце карыкатуру? (2—3 сказы)	Змогуць даць адзін ці некалькі варыянтаў адказу
Што, на ваш погляд, карыкатура павінна перадаць свайму адрасату?	Змогуць прапанаваць некалькі варыянтаў адказу

Якія пачуцці (жах, туга, асцярогі, надзея) пэўных сацыяльных груп ці асобаў вызначаюцца праз карыкатуру?	Змогуць вызначыць 2—3 пачуцці і абгрунтаваць сваю думку
Супраць каго, на ваш погляд, накіравана карыкатура?	Змогуць вызначыць, супраць каго накіравана карыкатура і растлумачыць свой пункт гледжання
Якім чынам карыкатура магла б выглядаць з іншага боку?	Для адказу на гэтае пытанне некаторыя навучэнцы нават могуць самі намаляваць карыкатуру.

Трэці ўзровень прадугледжвае папайненне неабходнай інфармацыі з дапамогай іншых крыніц (апаবাদанне настаўніка, навучальны дапаможнік, інтэрнэт-рэсурсы) і непасрэдны аналіз зместу карыкатуры на аснове пэўных заданняў, якія складае настаўнік у залежнасці ад вывучаемай тэмы.

Чацвёрты ўзровень прадугледжвае асобасную ацэнку малюнка. Навучэнцы выказваюць свой пункт гледжання:

- наколькі аб'ектыўна карыкатура паказвае гістарычную падзею;
- на чым баку знаходзіцца аўтар карыкатуры;
- наколькі карыкатура дапамагае зразумець гістарычную падзею ці з'яву [2, s. 51].

Прывядзём у якасці прыкладу працу з **карыкатурай “Падзел Рэчы Паспалітай”**.

На *першым узроўні* работы навучэнцы даюць кароткае апісанне карыкатуры і павінны адзначыць наступныя аб'екты:

- карта, на якой намалявана нейкая дзяржава;
- людзі, якія знаходзяцца вакол карты і паказваюць на пэўныя тэрыторыі;
- адзін чалавек прытрымлівае на галаве карону;
- жанчына глядзіць на яго.

Тэма карыкатуры — падзел тэрыторыі. Паколькі навучэнцы ўжо ведаюць крызісныя з'явы ў Рэчы Паспалітай, то могуць вызначыць, што верагодная падзея — падзелы Рэчы Паспалітай.

На *другім узроўні* настаўнік арганізоўвае працу на падставе табліцы чакаемых вынікаў.

На *трэцім узроўні* навучэнцы павінны знайсці адказы на пытанні, пастаўленыя настаўнікам (выкарыстоўваецца вучэбны дапаможнік, інтэрнэт-крыніцы і інш.):

1. Колькі ўсяго было падзелаў Рэчы Паспалітай? Які з падзелаў Рэчы Паспалітай паказвае карыкатура? У якім годзе ён адбыўся?

2. Якія гістарычныя асобы намаляваны на карыкатуры? Чаму вы так думаеце?

3. Чаму чалавек у цэнтры карыкатуры прытрымлівае карону на галаве? Што азначае гэты жэст?

4. Якія геаграфічныя назвы могуць быць напісаны на карце ў тых месцах, на якія паказваюць асобы, што намаляваны на карыкатуры? Патлумачце свой пункт гледжання.

На *чацвёртым узроўні* навучэнцы выказваюць свой пункт гледжання:

- З пазіцыі чых інтарэсаў створана карыкатура?
- Асуджае мастак дадзеную падзею, або, наадварот, падтрымлівае?
- Ці дапамагла карыкатура лепш зразумець гістарычную падзею?
- Наколькі аб'ектыўна адлюстроўвае карыкатура гістарычную падзею?

Такім чынам, можна вызначыць, што візуалізацыя з'яўляецца найважнейшай формай прадстаўлення гістарычных ведаў, бо валодае той сілай выкліку, якой часцей за ўсё не хапае пісьмовым і вербальным крыніцам. Малюнак жа трывала адкладваецца ў свядомасці ў выглядзе яркага вобраза гістарычнага мінулага. Аднак адной з праблем інфармацыйнага грамадства стала праблема маніпуляцыі свядомасцю і пачуццямі людзей

з дапамогай вобразнай інфармацыі. Для таго, каб навучыць навучэнцаў крытычна яе ацэньваць і правільна інтэрпрэтаваць, неабходна сістэма працы з рознымі відамі візуальных крыніц.

Плакат і карыкатура з'яўляюцца важнымі крыніцамі ў навучанні гісторыі, іх выкарыстанне на ўроках гісторыі будзе спрыяць фарміраванню найважнейшай кампетэнцыі — крытычных адносін да інфармацыі. Плакат і карыкатура валодаюць характэрнымі асаблівасцямі і адпавядаюць ўзроўню мыслення вучняў старэйшых класаў. Аналіз гэтых гістарычных крыніц дае вялікія магчымасці для развіцця творчага мыслення.

Крыніцы

1. Вікіпедыя [Электронны рэсурс] — Рэжым доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Плакат>. — Дата доступу: 23.12.2017.
2. Ammerer H., Windischbauer E. Kompetenzorientierter Unterricht in Geschichte und Politischer Bildung: Diagnoseaufgaben mit Bildern. — Wien: Edition polis, 2011.
3. Беларускі плакат [Электронны рэсурс] — Рэжым доступу: <http://plakat.unid.by/collections>. — Дата доступу 24.12.2017.

Карціны Яна Матэйкі на ўроках гісторыі Беларусі

Іна ШЫМКО

*Карціна — гэта параграф падручніка,
напісаны пэндзлем
В. Бярнадскі*

Сёння тэма выкарыстання нагляднасці на ўроках гісторыі асабліва актуальная, бо менавіта нагляднасць дазваляе фарміраваць у навучэнцаў вопыт пазнавальнай дзейнасці — даследчай, праектнай, эмацыйна-ацэначнай, аналітыка-крытычнай і інш. Ужываючы нагляднасць на ўроку, мы вучым сістэматызаваць інфармацыю з розных крыніц, крытычна яе асэнсоўваць, ператвараючы ва ўласныя веды і ўменні. Псіхалагічныя даследаванні даказваюць, што 80% сучасных школьнікаў — гэта візуалы, і толькі 20% — аўдыялы і кінэстэтыкі. Сусветна вядомы амерыканскі педагог, піянер у выкарыстанні аўдыё-візуальных матэрыялаў у вывучэнні Эдгар Дэйл лічыць, што адным з самых эфектыўных спосабаў працы на ўроку з'яўляецца праца з візуальнымі крыніцамі. У адаведнасці са створанай ім схемай “Конус навучання”, 50% пачутага і ўбачанага людзі ўспрымаюць пры працы з малюнкам, карцінай, відэа, экспанатам; 70% — калі самі ўдзельнічаюць у абмеркаванні, аналізе і ацэньванні.

Сярод сродкаў нагляднасці ў выкладанні гісторыі значнае месца займае **карціна**. Гістарычныя карціны, якія выкарыстоўваюцца ў школе, адрозніваюцца характарам сюжэту. Савецкі метадыст А.Вагін вылучыў чатыры групы гістарычных карцін:

1. *Падзейныя карціны*, якія адлюстроўваюць важныя гістарычныя падзеі, факты грамадскага жыцця, ваенныя падзеі.
2. *Тыпалагічныя карціны*, на якіх выяўлены тыповыя для пэўнай гістарычнай эпохі з'явы.
3. *Гістарычныя пейзажы*, якія прадугледжваюць выяву старажытных гарадоў, збудаванняў, гістарычных помнікаў.
4. *Гістарычныя партрэты*, якія перадаюць вобразы тыповых прадстаўнікоў грамадскіх груп і класаў, гістарычных дзеячаў.

Урок з выкарыстаннем твораў жывапісу вырашае шэраг адукацыйных задач:

- узмацняе эмацыйны складнік урока шляхам візуалізацыі, “ажыўлення” вучэбнага матэрыялу;
- спрыяе развіццю крытычнага мыслення;

• фарміруе камунікатыўную кампетэнцыю, асобасную ацэнку гістарычнай падзеі.

Расійскі метадыст Т. Коваль пры працы з візуальнымі крыніцамі вылучае такія этапы, як: *ідэнтыфікацыя, разуменне, інтэрпрэтацыя, ацэнка*.

Этап **ідэнтыфікацыі** прадугледжвае наступныя пытанні:

1. Хто аўтар крыніцы?
2. Калі, дзе, у сувязі з чым была створана крыніца?
3. Якую мэту ставіў перад сабой аўтар крыніцы?

Другі этап — **разуменне крыніцы**, усталяванне ўзаемасувязі паміж гістарычнай падзеяй і ступенню яе адлюстравання ў крыніцы.

Дадзены этап прадугледжвае наступныя пытанні:

1. Якія гістарычныя факты, падзеі адлюстраваны ў крыніцы?
2. Ці быў аўтар сведкам падзей, якія адбываюцца?
3. Якое стаўленне аўтара да гэтых падзей?

На этапе **інтэрпрэтацыі** прадугледжваецца ўсведамленне мэтавых устаноў аўтара праз адказ на наступныя пытанні:

1. Якую мэту ставіў аўтар, адлюстроўваючы падзею?
2. Якія прыёмы ён выкарыстаў, каб дасягнуць сваёй мэты?

На этапе **ацэнкі** адбываецца фарміраванне такіх кампетэнцый вучняў, як ацэнка гістарычнай падзеі, уменне адстойваць свой пункт гледжання, крытычнае мысленне. Задаюцца наступныя пытанні:

1. У чым каштоўнасць дадзенай візуальнай крыніцы? На якія пытанні яна дапамагае адказаць?
2. Якая ступень пэўнасці крыніцы?

Варта ўлічваць, што карціна — гэта не дакумент, а вобразнае адлюстраванне гісторыі ў мастацтве, дзе аўтар выказвае сваё асабістае стаўленне да той ці іншай падзеі, таму выкарыстанне карціны на ўроку падпарадкавана вызначаным **правілам**, а менавіта:

1. Неабходна паведаміць даныя пра аўтара, яго ідэйныя погляды.
2. Даць кароткую характарыстыку карціны.
3. Вызначыць ролю гістарычнай карціны ў тлумачэнні тэмы ўрока.
4. Адабраць найбольш эфектыўныя метады работы з карцінай паводле канцэпцыі ўрока.

Такім чынам, **праца з карцінай на ўроку** прадугледжвае **варыятыўнасць**:

- выкарыстанне карціны ў ходзе тлумачэння настаўніка як візуальнай асновы для апавядання;
- выкарыстанне ў якасці праблемнага, ключавога пытання;
- карціна можа быць далучана ў якасці дыягнастычнага інструментарыя ведаў і ўменняў вучняў на этапе замацавання вывучанага матэрыялу;
- не выключана выкарыстанне серыі карцін адной тэматыкі на абгульняючым уроку для ўключэння вучняў у абмеркаванне ключавых пытанняў тэмы;
- у якасці візуальнай крыніцы для фарміравання крытычнага мыслення вучняў, прымяняючы заданні на аднаўленне сапраўднай фактуры гістарычнай падзеі на аснове аднаўлення дакладнага ці памылковага ўспрымання версіі мастака (напрыклад, сюжэт карціны параўнаць з гістарычным дакументам).

Каб праца з карцінай на ўроку была прадуктыўнай, важна падрыхтаваць вучняў да ўспрымання сюжэту карціны. Таму неабходна ўлічыць наступныя моманты:

- карціна вывешваецца на сцяну альбо прадстаўлена ў прэзентацыі для лепшага агляду, каб добра былі бачныя ўсе дэталі;
- неабходна зрабіць паўзу для навучэнцаў для ўспрымання карціны;
- паказ і тлумачэнне настаўніка;
- паказ павінен быць дакладным, неабходна разбіваць карціну з дапамогай слоўных указанняў “прама перад намі”, “злева ад цэнтра”, “у правым верхнім вуглу” і г.д.;
- аповед па карціне пачынаецца з экспазіцыі ў цэнтры;
- захаванне сэнсавай паслядоўнасці: засяроджванне ўвагі на галоўным, дэталях карціны, так як самыя яркія дэталі даюць магчымасць затрымаць увагу на асобным вобразе, паказаць гістарычную ўзаемасувязь паміж дэталямі кампазіцыі, што, бяспрэчна, робіць навучальны матэрыял больш пераканаўчым і асэнсаваным;
- калі на карціне выкарыстаная сімволіка альбо алегорыя, то неабходна тлумачэнне;
- падвядзенне вынікаў работы (пра якія новыя факты даведаліся).

На мой погляд, велізарны адукацыйны патэнцыял для урокаў гісторыі маюць **карціны** вялікага польскага мастака **Яна Матэ́йкі**, стваральніка нацыянальнай школы гістарычнага жывапісу. Ён быў першы, хто здолеў зацікавіць гістарычным жывапісам шырокія колы грамадства, прадэманстраваў на міжнароднай арэне высокі ўзровень польскага мастацтва, атрымаў высокія ўзнагароды на выставах у Парыжы, Вене, Берліне (http://nado.znate.ru/Ян_Матейко).

Многія карціны Яна Матэ́йкі ўключаны ў школьную праграму па гісторыі Беларусі ў VI—VII класах пры вывучэнні тэм па гісторыі ВКЛ і Рэчы Паспалітай. Выкарыстанне карцін Матэ́йкі на ўроках дазваляе глыбей зразумець і прааналізаваць гістарычныя рэаліі агульнай гісторыі Польшчы, Літвы і Беларусі. Ян Матэ́йка быў майстрам па выкарыстанні сімвалічных дэталей у карціне, што робіць вывучэнне гісторыі цікавым, нестандартным, прымушае думаць, разважаць, матывуе да больш асэнсаванага вывучэння гістарычных дэталей.

Варта ўлічыць некаторыя мастацкія асаблівасці карцін Матэ́йкі, а менавіта тое, што яго карціны, як правіла, падзейныя. На карцінах выяўлена шмат гістарычных персанажаў, складанае перапляценне гістарычных падзей. Патрэбна папярэдняя падрыхтоўка да ўрока. Гэта можа быць апераджальнае заданне для больш “моцнай” і матываванай групы навучэнцаў (экспертаў), якія падрыхтуюць кароткае паведамленне пра мастака, гісторыю стварэння карціны, сутнасць гістарычнага сюжэту. Настаўнік сам павінен дакладна валодаць гістарычным сюжэтам карціны, апісаннем гістарычных асоб.

Таксама неабходна дакладна вызначыць, на якім этапе ўрока і з дапамогай якіх метадаў будзе ажыццяўляцца аналіз карціны. Так як гістарычных персаналій на карцінах Матэ́йкі даволі шмат, лічу мэтазгодным спыніцца на характарыстыках тых гістарычных дзеячаў, якія прадугледжаны праграмай і знаёмыя навучэнцам, калі неабходна, то пашыраць дыяпазон гістарычных асоб, намалёваных на карціне. У адваротным выпадку, калі характарызаваць усе дэталі адразу, гэта можа прывесці да перагружвання інфармацыяй і, як следства, да зніжэння матывацыі.

Адзначу і пэўныя **складанасці** пры выкарыстанні карцін:

- недахоп часу на ўроку для гэтага віду работы,
- затраты часу пры падрыхтоўцы да ўрока,
- недастаткова распрацаваны метадычны інструментарый у працы з карцінай,
- недастаткова развітыя навыкі навучэнцаў для аналізу карцін.

Таму гэты прыём не вельмі актыўна ўжываецца на ўроках. Часта такі від работы абмяжоўваецца проста канстатацыяй факту наяўнасці карціны ў падручніку і яе назвы без наступнага аналізу, што не дазваляе ў поўнай меры выкарыстаць яе адукацыйны патэнцыял.

Я прапаную некаторыя прыёмы працы з карцінамі Яна Матэікі на ўроках па гісторыі Беларусі, спасылкі на інтэрпрэтацыю карцін, а таксама кароткі аналіз галоўных герояў карцін.

Для працы на ўроках па гісторыі Беларусі варта абраць наступныя карціны:

- “Хрышчэнне Літвы” (1889 г.)
- “Бітва пад Грунвальдам” (1878 г.)
- “Люблінская унія” (1869 г.)
- “Стэфан Баторый пад Псковам” (1872 г.)
- “Рэйтан. Заняпад Польшчы” (1866 г.)
- “Канстытуцыя 3 мая 1791 года” (1891 г.)
- “Касцюшка пад Рацлавіцамі” (1888 г.)

“Хрышчэнне Літвы” (1889 г.)

Галоўныя персанажы і апісанне карціны

“Хрышчэнне Літвы” адлюстроўвае хрысціянізацыю эліты Вялікага Княства Літоўскага, якая распачала такім чынам яшчэ і апалячвацца. Дзеянне адбываецца вясной 1387 года на беразе ракі Віліі. На месцы хра-

ма Пяркунаса ўзведзены крыж, і каталіцкі прэлат у правай частцы карціны, падобна, звяртае ў хрысціянства разам цэлы натоўп.

Першы акт літоўскага хрышчэння адбыўся годам раней: у Кракаве хрысціліся *Ягайла* (атрымаў імя Уладзіслаў), яго родныя браты *Свідрыгайла* (Баляслаў), *Карыгайла* (Казімір), *Вігунт* (Аляксандр), стрыечны брат *Вітаўт*, які таксама стаў Аляксандрам.

Ужо тут сталі бачныя цікавыя асаблівасці новасхіленага народа:

- *Вітаўт* прыняў каталіцтва ў другі раз (і ён, і іншыя літоўскія князі прымалі гэтую веру, калі ім гэта было патрэбна, і лёгка ад яе адмаўляліся);

- *Карыгайла* быў да гэтага хрышчэння праваслаўным з хрысціянскім імем Васіль;

- яшчэ адзін брат Ягайлы, *Скіргайла*, таксама будучы праваслаўным (Іван), ад пераходу ў каталіцтва адмовіўся, хоць і падпісаў Крэўскую унію.

Ягайла (ён сядзіць у цэнтры ў чырвонай вопратцы) атрымаў імя свайго хроснага бацькі, Уладзіслава Апольчыка.

Гістарычны апанент Літвы, Ордэн, адкрыта называў хрышчэнне Ягайлы спектаклем, які не можа змяніць становішча сапраўднай веры на землях паміж Марыенбургам і Рыгай; толькі мячы манахаў-рыцараў маглі, маўляў, прынесці хрысціянства ў літоўскія лясы. Каб даказаць адваротнае і выканаць адно з галоўных сваіх абавязацельстваў паводле акту Крэўскай уніі (“вялікі князь Ягайла з усімі сваімі братамі, яшчэ не ахрышчанымі, таксама са сваякамі, са шляхтай, дваранамі вялікімі і меншымі, якія ў землях яго жывуць, хоча, жадае і прагне прыняць веру каталіцкую святой Рымскай царквы”), кароль і вялікі князь ужо ў лютым 1387 года, падчас першага пасля сваёй каранацыі Вялікага посту, прыбыў у Вільню ў суправаджэнні францысканскіх манахаў, якія пачалі свае пропаведзі для літоўскай шляхты, спецыяльна сабранай тут Ягайлам.

Была праведзена кампанія, добра арганізаваная намаганнямі самога Ягайлы. Цівуны збіралі насельніцтва акругі да прыезду святароў, тыя хрысцілі разам цэлыя натоўпы, папярэдне дзелячы іх на дзве часткі і даючы адно імя для ўсіх мужчын і адно — для ўсіх жанчын. На працягу першага года (1387—1388) была ахрышчана ўся знаць Аукштайцці і ўсё насельніцтва, якое жыло ў ваколіцах замкаў і іншых палітычных цэнтраў. Слугі вялікага князя высякалі святыя гаі, знішчалі ідалаў, тушылі вечныя агні. Крыніцы паведамляюць таксама, што кожны новаахрышчаны атрымліваў ад вялікага князя “ахрышчанае адзенне”, але тут гаворка неабавязкова аб матэрыяльным заахвочванні. Магчыма, маецца на ўвазе

нешта сімвалічнае: язычнік быў безабаронны перад сіламі зла да таго часу, пакуль ён не прымаў хрышчэнне і не трапляў пад заступніцтва як бога, так і хрысціянскага гаспадара — “апостала Літвы”, паводле афіцыйнага звароту тагачаснага Папы Рымскага.

Жонка Ягайлы — *Ядвіга* — таксама выяўлена на карціне. Храніст Ян Длугаш пісаў, што яна суправаджала свайго мужа ў гэтай паездцы, але гэта можа не адпавядаць рэчаіснасці: іншыя крыніцы паведамляюць, што ў пачатку года каралева была на Русі. Улетку яна ўзначаліла паход у Галіцкае княства і адваявала яго ў венграў, якія скарысталіся калісьці уніяй двух каралеўстваў, каб забраць сабе гэты край. Гісторыя паўтаралася. Дык вось: дзе б ні была Ядвіга ў гэтыя месяцы, Матэйка не мог не адлюстравіць яе тут. На карціне яна — сімвал вялікай польскай місіі ў Літве, што падкрэслівае белы арол Пястаў над яе галавой.

У руках Ядвігі чаша, прызначаная для чалавека, які стаіць перад каралём Уладзіславам і які прымае ад манарха посах, яшчэ адзін сімвал біскупскай улады. Гэта *Анджэй Ястржэмбец*. Калісьці ён быў місіянерам у Літве. У гэтую хвіліну ён становіцца першым біскупам Віленскім, а ў гэтай якасці — яшчэ і буйным землеўладальнікам. Біскуп атрымаў ад вялікага князя для пачатку адзін замак, дзве вёскі і тры мястэчкі, і ўсё гэта — з вызваленнем ад любых павіннасцяў. На каленях перад крыжам стаіць Гедзімінавічы, родныя браты Ягайлы *Вігунт-Аляксандр Кярноўскі*, *Карыгайла-Казімір Мсціслаўскі* (пазней загінуў, ваюючы з Вітаўтам і яго саюзнікамі-рыцарамі), *Карыбут-Дзмітрый Северскі* (і пасля уніі застаўся праваслаўным), *Свідрыгайла-Баляслаў* (крыху пазней — князь Віцебскі).

Метады працы:

Карціна выкарыстоўваецца пры вывучэнні тэмы “Княжанне Ягайлы. Крэўская унія” (*Гісторыя Беларусі, VI клас*).

Навучэнцам прапануецца папрацаваць з тэкстам вучэбнага дапаможніка і знайсці адказы на пытанні:

1. Чаму Ягайла шукаў падтрымкі ў Польшчы?
2. Чаму Польшча, якая не мела караля, спыніла свой выбар на Ягайле?
3. Калі была заключана Крэўская унія?
4. Якія ўмовы пры заключэнні павінен быў выканаць Ягайла?
5. Калі адбылося хрышчэнне літоўскага насельніцтва?
6. Якія прывілеі атрымалі феодалы, якія прынялі каталіцтва?

7. Ці была зацікаўлена Польшча ў хрысціянізацыі Літвы і чаму?

Калі навучэнцы азнаёмяцца з асноўнымі прычынамі і ўмовамі Крэўскай уніі і ацэняць іх, арганізуецца праца з карцінай як з дадатковай візуальнай крыніцай.

Звяртаю ўвагу на той факт, што хрышчэнне Літвы — гэта адна з галоўных падзей у гісторыі Польшчы. У 1380-я гг. Польшча дамаглася адной з найважнейшых палітычных мэтай — пашырэння каталіцтва на Усход. Карціна “Хрышчэнне Літвы” выяўляе хрысціянізацыю вышэйшых колаў ВКЛ

(**актуалізацыя** ведаў па пытаннях:

1) якая вера была ў Літве да хрышчэння? (язычніцтва)

2) які князь мяняў язычніцкую веру на каталіцкую і чаму? (Міндоўг, для ўмацавання ўлады. Літоўскія князі часта выкарыстоўвалі змену рэлігіі для ажыццяўлення розных палітычных рашэнняў. Першым князем, які свядома прыняў праваслаўе, з’яўляецца сын Міндоўга — Войшалк).

Цікавым з’яўляецца эмацыйна-каштоўнасны аспект падпісання Крэўскай уніі. Гэта адносіны Ягайлы і Ядвігі. Можна задаць навучэнцам пытанні: “Шлюб каралевы — гэта справа дзяржаўная ці асабістая? Як бы вы ацанілі ўчынак Ядвігі?”

Для адказу на пытанне выкарыстоўваецца вытрымка з дакумента на с. 28 вучэбнага дапаможніка.

Далей, звяртаю ўвагу на вобраз Ядвігі на карціне. Матэяка не мог не адлюстраваць Ядвігу, бо каралева пагадзілася выйсці замуж за літоўскага князя не дзеля асабістых інтарэсаў, а каб умацаваць рост хрысціянскай веры. На карціне Ядвіга — сімвал вялікай польскай місіі ў Літве, што падкрэслівае белы арол Пястаў над яе галавой.

Каб ацаніць падпісанне Крэўскай уніі гістарычна аб’ектыўна, неабходна знайсці станоўчыя і адмоўныя вынікі гэтага пагаднення для абодвух бакоў (праца са схемай на с.31 і тэкстам вучэбнага дапаможніка на с.31—32).

“Бітва пад Грунвальдам” (1878 г.)

Галоўныя персанажы

У цэнтры карціны князь *Вітайт* (*Вітольд, Вітаус, Аляксандр*). Ён без панцыра, без шлема, у чырвоным жупане і княжацкай мітры з крыжам на галаве.

Правей яго знаходзіцца харунжы кракаўскі *Марцін з Брацімавіц*. У адной руцэ ён сціскае харугву, іншай падывае да рота рог, мабыць, рыхтуючыся трубіць перамогу. Перамогу сімвалізуе тое, што польскі штандар трапляецца на вятры, а нямецкі нерухомы, дрэўка хіліцца да зямлі.

Злева ад Вітаўта на буланым кані і ў белым плашчы — магістр *Ульрых фон Юнгінген*. Яго атакуюць два пешыя воіны: татарын з дзідай і чалавек у чырвоным каўпаку. Мастак відавочна хоча прынізіць магістра, выяўляючы яго ў змаганні з пешымі, нязнатнымі ваярамі.

На пярэднім плане (твар дакладна пад сякерай чалавека ў адзенні ката) ляжыць паміраючы вялікі палкаводзец *Конрад фон Ліхтэнштэйн*.

Правей знаходзіцца чалавек у лускаватай брані, з занесеным для ўдару мячом. Гэта *Ян Жыжжа*, які ўдзельнічаў у бітве ў якасці найміта і страціў тут сваё вока. Ён рыхтуецца нанесці ўдар *Генрыху фон Швельборну*, камтуру тухольскаму. А ў гэты час да яго самога падкрадаецца хтосьці, каб ударыць у спіну.

На заднім плане ў правым верхнім вугле мы бачым караля *Уладзіслава Ягайлу*. Кароль у бітве не ўдзельнічаў, часам намагаўся кінуцца ў сутычку, але целаахоўнікі яго не пускалі.

Дэталі

У небе — святы Станіслаў, адзін з нябесных заступнікаў Польшчы. Укленчаны, ён просіць Бога аб перамозе.

У левым верхнім вугле ўжо адбываецца бойка на подступах да лагера Ордэна. Мы бачым палаткі з крыжамі. Недзе там і адбыліся вядомыя падзеі — захоп вазоў з ланцугамі (для палонных), паходнямі і вялікімі свечкамі (для пераследу тых, хто бяжыць). Вялікія запасы віна былі захопленыя таксама, але Ягайла, стрыечны брат Вітаўта, загадаў выбіць ва ўсіх бочак днішча, каб пераможцы не перапіліся з радасці. Адсюль і пайшло паданне, што нібыта пад Грунвальдам цяклі рэкі крыві. Чырвоныя рэкі сапраўды былі, але вінныя.

Метады працы

Пасля вывучэння тэмы “«Вялікая вайна» і Грунвальдская бітва” (гісторыя Беларусі, VI клас) я выкарыстоўваю карціну “Бітва пад Грунвальдам” у якасці праверкі дамашняга задання.

Перад пачаткам працы для актывізацыі разумовай дзейнасці вучняў можа быць прапанавана **ключавое пытанне**: Да пачатку Другой сусветнай вайны гітлераўскія ідэолагі ўнеслі ў спіс ворагаў рэйха такі запіс: “Ян Матэйка. Паляк. Мастак. Карціна «Бітва пад Грунвальдам»”. Чым мог вялікі мастак, які жыў у XIX стагоддзі, дапамагчы фашысцкае кіраўніцтва? (На палатне намаляваная бітва, дзе палякамі, беларусамі, украінцамі, рускімі быў пераможаны магутны Тэўтонскі ордэн).

Дадзенае пытанне дарэчна, калі клас моцны, паколькі разлічана на далягляд і вопыт навучэнцаў, падахвочвае да лагічнага мыслення, супастаўлення гістарычных фактаў. Я яго часцей выкарыстоўваю ў X класе пры вывучэнні тэмы “Пачатак Вялікай Айчыннай вайны” пры тлумачэнні мэтай Германіі, плана “Ост”. Гэтае пытанне і дэманстрацыя карціны больш наглядна выяўляе ідэалагічную палітыку фашысцкага рэжыму.

Пытанні па карціне

(прымяняецца гісторыка-лагічны і крытычны аналіз):

1. Назавіце гістарычную падзею, якая выяўлена на карціне. Калі гэтая падзея адбылася?
2. Да якога тыпу падзей яна адносіцца (эканамічная, палітычная, ваенная, культурная)?
3. Якія прычыны і вынікі гэтай падзеі?
4. Назавіце гістарычных дзеячаў, якія з’яўляліся ўдзельнікамі Грунвальдскай бітвы (настаўнік паказвае гістарычныя асобы на карціне і ка-

ментуе ідэю аўтара) (гл. *Персанажы карціны: Вітаўт, Ульрых фон Юнгінген, Ян Жыжска, Конрад фон Ліхтэнштэйн, Ягайла*)

5. Які момант Грунвальдскай бітвы паказаны мастаком на карціне? Па якіх вонкавых прыкметах вы гэта вызначылі? (*Вітаўт у цэнтры з узнятым мячом, чырвонае адзенне Вітаўта, зрынуты Ліхтэнштэйн*)

6. Якія незвычайныя дэталі вы заўважылі на карціне?

7. Ці адпавядае сюжэт карціны матэрыялу падручніка? (*Не намаляваныя смаленскія палкі*).

8. Ці можа карціна служыць гістарычнай крыніцай? (*Так, але трэба ўлічваць, што карціна адлюстроўвае таксама і суб'ектыўнае бачанне мастака і нават гістарычныя недакладнасці*).

9. Якія пытанні ўзніклі па змесце карціны? Пра што захацелася даведацца дадаткова?

10. Дайце сваю назву карціны. Растлумачце свой выбар.

“Люблінская унія” (1869 г.)

Галоўныя персанажы карціны

На фоне арла Пястаў выяўлены кароль *Жыгімонт II Аўгуст*.

Характэрна, што Матэйка адлюстроўваў Жыгімонта Аўгуста як “першага сярод роўных”, без якіх-небудзь прыкмет улады: толькі распяцце ў

правай руцэ і меч на баку. Распяцце і меч — гэта сімвалы Рэчы Паспалітай як усходняга фарпоста ці то каталіцкай цывілізацыі, ці то наогул Еўропы.

Тварам у бок караля правей ад яго, трымаючы ў руках нейкі дакумент, стаіць *Філіп Паднейскі* — біскуп кракаўскі і вялікі каронны сакратар. Ён чытае ўслых з копіі тэкст уніі, адным з аўтараў якога ён з’яўляецца.

Побач з каралём стаіць рэлікварыі святога Фларыяна, вядомы як ёмішча мошчаў святога Станіслава, нябеснага апекуна Польшчы. На рэлікварыі ляжыць рукапіснае Евангелле.

У белым адзенні, паклаўшы правую руку на Евангелле, выяўлены прымас *Якуб Уханьскі*, вядомы як прыхільнік незалежнай польскай каталіцкай царквы.

Марцін Збароўскі, прадстаўнік магутнага магнацкага роду, кракаўскі кашталян, гарачы прыхільнік уніі Польшчы і ВКЛ. У адной руцэ ён трымае акт уніі, іншай прысягае на Евангеллі. Кніга раскрытая на главе пра Уваскрасенне Госпада, і гэта павінна было паказваць гледачу, што падзеленая і, здавалася б, загінулая Польшча абавязкова уваскрэсне — падобна да ўкрыжаванага Хрыста, выяву якога трымае кароль. Так мастак зашыфраваў надзеі польскіх патрыётаў на аднаўленне Рэчы Паспалітай.

А Збароўскі ў задуменні. У адрозненне ад астатніх, ён ведае, што ўсё будзе вельмі няпроста. Што эпоха перамог будзе не вельмі доўгай, а потым — слабасць, разбурэнне, смерць.

На падлозе нядбайна раскіданыя акты папярэдніх уній. Было іх не менш за шэсць, і лёс у іх быў розны. Самая апошняя, Мельніцкая унія 1501 года, так і не была зацверджана літоўскім бокам. Але часы змяніліся: за гэтыя 68 гадоў Літва стала істотна менш, прайграўшы Маскве дзве вялікія вайны і ўжо прайграючы трэцюю. Страціўшы Смаленск і Полацк, літоўцы сталі іначай глядзець на небяспеку паглынання Польшчай.

Праўда, не ўсе. На карціне гэта паказана вельмі выразна: чалавек з рыжай барадой, які стаў на калена справа ад Збароўскага, трымае аголеную шаблю. Ён не згодны з уніяй; ён яе так і не падпісаў; не мір прынёс ён у Люблінскі замак, а меч — як прадвесце мецяжоў. Гэта праціўнік уніі віленскі ваявода *Мікалай Радзівіл Руды*.

Побач з Мікалаем Радзівілам Рудым выяўлены *Ян Хадкевіч*, які адстойваў незалежнасць ВКЛ.

У левым вугле ў чорным адзенні выяўлены віленскі біскуп *Валяр’ян Пратасевіч* (сядзіць на крэсле), прыхільнік аб’яднання паводле прынцыпаў федэрацыі, з захаваннем самастойнасці ВКЛ.

Карціна напісана, калі Рэчы Паспалітай ужо не існавала. І гэта пэўная інтрыга, так як вяртае да багатай гісторыі Польшчы і ВКЛ.

Метады працы

Карціну выкарыстоўваю як матывацыю да атрымання новых ведаў, супастаўлення версіі аўтара карціны з гістарычнай рэчаіснасцю.

У пачатку вывучэння новай тэмы прапаную паглядзець на карціну і выказаць здагадку, што выяўлена на карціне, якіх гістарычных дзеячаў можна пазнаць. Пасля адказаў вучняў называем тэму ўрока, зноў звяртаемся да карціны і працуем з *пытаннямі*:

- Якую гаму пачуццяў выклікае ў вас карціна (радасць, смутак, замешанне, трывога)?

- Якія дэталі фарміруюць такую гаму пачуццяў? (*Цёмныя тоны, сур'ёзныя, задумлівыя твары персанажаў, адзін з герояў карціны ў роспачы падпірае галаву рукамі і г.д.*).

- Ці можна сказаць, гледзячы на карціну, што да заключэння уніі і ў Польшчы, і ў ВКЛ паставіліся станоўча?

Для пацвярджэння сваіх версій прапануецца праца з вучэбным дапаможнікам па *наступных пытаннях*:

- Назавіце прычыны уніі для Польшчы і ВКЛ.
- Вызначыце варыянты аб'яднання ВКЛ і Польшчы.
- Які варыянт быў прыняты?
- Як да гэтага паставіліся патрыятычна настроеныя колы ВКЛ?

Дапаўняем атрыманыя звесткі працай па карціне. Называю і каратка характарызую галоўных персанажаў карціны, уключаю вучняў у дыялог па ходзе апавядання. Калі галоўныя персанажы ахарактарызаваны, цікава папрацаваць з сімвалічнымі дэталямі карціны, выкарыстоўваючы наступныя *пытанні*:

- 1.** Чаму ў цэнтры выяўлены велізарны арол Пястаў, а леў Галіцка-Уладзімірскай Русі і герб “Пагоня” маленькія? (*Галіцка-Уладзімірская Русь у істотнай частцы даўно паглынутая Польшчай, прыкладна палова тэрыторыі ВКЛ таксама ўжо ўвайшла ў склад Кароны і далей будзе працягвацца паланізацыя*)

- 2.** Чаму Ян Хадкевіч у роспачы апусціў галаву? (*Унія не прадугледжвала самастойнасць ВКЛ*)

- 3.** Што сімвалізуе меч Мікалая Радзівіла Рудага, накіраваны ў бок караля? (*Мікалай Радзівіл Руды выступаў за незалежнасць ВКЛ, не згодны з уніяй, яго зброя сімвалізуе далейшае супраціўленне уніі*)

Палітычныя асцярогі і нязгоду шляхты ВКЛ з уніяй навучэнцы змогуць пацвердзіць, вывучаючы наступную тэму “У дзяржаве «абодвух народаў»” пры аналізе пытання “Намаганні ВКЛ па захаванні самастойнасці. Статут ВКЛ 1588”, дзе выразна прасочваецца незадаволенасць уніяй вялікакняжацкай шляхты і пастаянныя парушэнні ўмоў уніі, а таксама барацьба за самастойнасць ВКЛ.

“Стэфан Баторый пад Псковам” (1872 г.)

Галоўныя персанажы, сюжэт карціны

4 жніўня 1581 г. Стэфан Баторый амаль 50-тысячным войскам Рэчы Паспалітай аблажыў Пскоў. Пасля некалькіх месяцаў аблогі паслы Івана Грознага просяць у Стэфана Баторыя перамір’е.

Адной з цэнтральных фігур карціны з’яўляецца кароль польскі і вялікі князь літоўскі *Стэфан Баторый*. Ён выяўлены на паходным троне, у рыцарскіх даспехах, расшытым золатам плашчы з аголенай шабляй і ў шапцы-магерцы. Трон пастаўлены на мядзведжую шкуру, каля ног Баторыя ляжыць захоплены варожы сцяг.

Мастак выявіў рускіх паслоў у зняважаных паставах. З боку “тых, хто просіць міру” асабліва вылучаны мастаком два персанажы — укленчаны ўладыка полацкі *Кіпрыян*, у багатым, шытым золатам адзенні, які на залатой талерцы падносіць каралю хлеб, які мабыць, сімвалізуе просьбу аб літасці і міры. Некалькі ў баку ад яго прысядае на калені расійскі дыпламат *Рыгор Нашчокін*.

Варыянт працы з карцінай

Гэтая карціна Яна Матэякі пры вывучэнні тэмы “Лівонская вайна” можа быць выкарыстана ў якасці дадатку да асноўнага тэксту вучэбнага дапаможніка.

Ян Матэяка на гэтай карціне не імкнуўся паказаць максі-мальную гістарычную даставернасць. На самай справе перамовы аб міры ішлі не пад сценамі Пскова, і Баторый не вёў гэтыя перамовы асабіста. Матэяка па-свойму паказаў ролю Стэфана Баторыя ў Лівонскай вайне. Гэты падзеі ў крыніцах асветлены даволі падрабязна.

Нашчокін не раз выконваў дыпламатычныя даручэнні, але са Стэфанам Баторыем ён сустракаўся ў ВКЛ за год да аблогі — у 1580 г., арцыбіскуп Полацкі і Вялікалуцкі Кіпрыян праявіў сябе падчас аблогі Полацка у 1579 г. Калі ваяводы выслалі непрыяцелью перагаворшчыкаў аб здачы горада, Кіпрыян не пагадзіўся з гэтым рашэннем. Разам з іншымі ваяводамі і часткай маскоўскага гарнізона ён меў намер падарваць крэпасць, але калі гэта не ўдалося, то падчас уступлення ў горад войскаў праціўніка яны зачыніліся ў Сафійскім саборы і абвясцілі, што іх могуць узяць толькі сілай. 11 жніўня 1579 года арцыбіскуп Кіпрыян быў узяты ў палон. Далейшы яго лёс невядомы.

“Рэйтан. Заняпад Польшчы” (1866 г.)

Галоўныя персанажы карціны

Ян Матэйка выявіў на карціне адчайны ўчынак шляхціца *Тадэвуша Рэйтана*, пасла ад Наваградскага ваяводства, на так званым “Падзельным” сойме ў Варшаве 1773 г., калі ён пратэставаў супраць ратыфікацыі першага падзелу Рэчы Паспалітай. У знак пратэсту супраць падзелу тэрыторыі Рэчы Паспалітай паміж Расіяй, Прусіяй і Аўстрыяй ён лёг перадыхадам з залі пасяджэнняў, не выпускаючы дэпутатаў сойма, і вымавіў наступныя словы: “*Забіце мяне, не забівайце Айчыну!*”. Мастак іначай адлюстравалі гэтую гістарычную падзею — ён паказаў Рэйтана, які ляжыць перад уваходам у залу, дзе павінны былі засядаць дэпутаты.

На карціне бачна, што маршалак сойма *Адам Панінскі* паказвае Тадэвушу Рэйтану на расійскіх грэнадзёраў, якія ўжо знаходзяцца ў зале. Злева ад Панінскага выяўлены ваенны і палітычны дзеяч граф *Станіслаў Шчэнсны Патоцкі* (якому ў той час быў 21 год і якога насамрэч на сойме не было). Справа ад Панінскага — каронны гетман *Францыск Ксаверы Браніцкі*, які закрывае твар рукамі, тым самым дэманструючы, што не жадае прыняць тое, што адбываецца. Матэйка паказаў, што яны маюць намер увайсці ў залу пасяджэнняў, каб зацвердзіць зневажальны для Рэчы Паспалітай дагавор.

У левай частцы вылучаецца фігура *Францыска Салезія Патоцкага*. Ён выяўлены ў сабалёвым футры, цягнецца, працягнуўшы рукі, нібыта сляпы, нічога не бачачы перад сабой. На яго грудзях — Ордэн Белага арла, адзін з найстарэйшых ордэнаў Рэчы Паспалітай. Мастак у яго вобразе ўвасобіў адчай і бяссілле магнатаў. Справа ад яго намаляваны князь *Караль Станіслаў Радзівіл (Пане Каханку)*, які ў выніку першага падзелу страціў значныя ўладанні. За Ф.Патоцкім узвышаецца фігура караля польскага і вялікага князя літоўскага *Станіслава Аўгуста Панятоўскага*.

Яго пастава нібыта кажа: “*мы з вамі і не з вамі ...*”, ні за і ні супраць. Здавалася б, ён павінен быць выяўлены ў цэнтры карціны або на першым плане. Аднак Матэйка, ацэньваючы яго ўплыў на сітуацыю, якая складалася, стварае вобраз вонкава адхіленага персанажа. Выраз твару Панятоўскага сведчыць аб пакоры лёсу. Аўтар не выявіў у яго ніякіх атрыбутаў улады, у левай руцэ ён трымае кішэнны гадзіннік.

Па правую руку ад Францыска Салезія Патоцкага паказаны брат манарха, плоцкі біскуп *Міхал Ежы Панятоўскі* і яго дзядзька *Міхал Фрыдэрык Чартарыйскі*, які выступаў супраць падзелу. Мастак выявіў іх адхіленымі ад асноўнага дзеяння. Злева ад партрэта расійскай імператрыцы Кацярыны II (знаходзіцца на другім плане ў цэнтры) Матэйка адлю-

страваў маладога чалавека, які трымае ў правай руцэ шаблю ў похвах, а ў левай — канфедэратку. Гэты юнак выступае сімвалам надзеі, што сойм не ратыфікуе падзел Рэчы Паспалітай.

У ложы сярод двух дам выяўлены на той час ужо былы расійскі пасол князь Мікалай Васільевіч Рапнін.

Прыклады працы з карцінай

Карціну “Рэйтан. Заняпад Польшчы” мэтазгодна выкарыстоўваць пры вывучэнні тэмы “Палітычны крызіс у Рэчы Паспалітай” як візуальную крыніцу для перадачы трагізму першага падзелу для Рэчы Паспалітай.

Вызначыўшы прычыны падзелу Рэчы Паспалітай, распавёўшы пра працу сойма 1773 года, палітычныя настроі яго ўдзельнікаў, настаўнік знаёміць вучняў з сюжэтам карціны, паказвае на карціне і называе асноўных персанажаў, апісвае іх эмоцыі і звяртае ўвагу на некаторыя сімвалічныя дэталі. Акцэнт пры аналізе карціны робіцца на ключавыя гістарычныя постаці і іх эмоцыі.

Для актывізацыі пазнавальнай цікавасці і разумення логікі падзей варта арганізаваць **працу з сімволікай**, зашыфраванай на карціне.

Варыянты *пытанняў*:

1. Што сімвалізуюць такія дэталі на першым плане, як трон з каралеўскай манаграмай, які ўпаў, раскіданыя дакументы, манетка, якая стаіць на рабры? (*Цяжкасці, бытаніна, заняпад Рэчы Паспалітай*)

2. Як вы думаеце, чаму мастак паказаў Рэйтана ў традыцыйным шляхецкім касцюме — жупане (ніжнім светлым адзенні), кунтушы (верхнім адзенні з разрэзанымі рукавамі), падперазаным шырокім слугкім поясам, а тых дзеячаў, якія збіраюцца падпісаць дагавор (А.Панінскі, С.Шчэнсны Патоцкі, Ф.Ксаверы Браніцкі) — апранутых у еўрапейскае адзенне? (*Такім чынам мастак паказаў супрацьстаянне патрыятычна настроенай шляхты Рэчы Паспалітай падзелу краіны, выявіўшы яе настроі. Еўрапейскія касцюмы на карціне сімвалізуюць здраду Рэчы Паспалітай*)

3. Якія гістарычныя неадпаведнасці дапусціў мастак? (*У замку не мог змяшчацца партрэт Кацярыны II; прадстаўніцы польскіх родаў Эльжбета Любамірская і Эльжбета (Ізабэла) Чартарыйская не маглі прысутнічаць на сойме і тым больш мець зносіны з Мікалаем Рапніным; на той час функцыі пасла выконваў Ота Магнус фон Штакельберг*)

Настаўнік дапаўняе выказванні навучэнцаў наступнымі фактамі. Станіслаў Аўгуст не ўдзельнічаў у пасяджэннях сойма. Расійскіх салдат на

той час не магло быць у замку. Станіславу Шчэнснаму Патоцкаму ў той час быў 21 год і ён не быў дэпутатам сойма.

Такім чынам, звяртаецца ўвага вучняў на той факт, што Ян Матэйка на карціне “Рэйтан. Заняпад Польшчы”, імкнучыся адлюстраваць розныя настроі, пазіцыі шляхты па пытанні ратыфікацыі першага падзелу Рэчы Паспалітай, дапусціў пры стварэнні сюжэту мастацкую выдумку, насыціў яго сімвалічнымі дэталямі.

У якасці творчага хатняга задання навучэнцам прапануецца прыдумаць кароткі дыялог паміж А.Панінскім і Т.Рэйтанам.

“Канстытуцыя 3 мая 1791 года” (1891 г.)

Галоўныя персанажы, апісанне карціны

Карціна “Канстытуцыя 3 мая 1791 года” напісана Янам Матэйкам да стагоддзя прыняцця канстытуцыі Рэчы Паспалітай.

У цэнтры карціны мастак адлюстраваў двух маршалкаў сойма — *Станіслава Малахоўскага* (трымае ў правай руцэ Канстытуцыю) і *Казіміра Нестара Сапегу*, якіх нясуць на руках. На карціне таксама выяўлены кароль польскі і вялікі князь літоўскі *Станіслаў Аўгуст Панятоўскі*, члены сейма і жыхары Варшавы. Манарх уваходзіць у сабор Св. Яна для прысягі Канстытуцыі, прынятай соймам 3 мая 1791 г. у Каралеўскім замку.

Значную для Рэчы Паспалітай падзею — прыняцце Канстытуцыі — аўтар паказаў сімвалічна. Тэкст дакумента выяўлены ў цэнтры карціны і вышэй, чым удзельнікі ўрачыстай цырымоніі. Тым самым мастак пад-

крэсліў вяршэнства закона над інтарэсамі асобных грамадзян, як ма-
нарха, так і яго падданных. Сімвалізм выявы заключаецца ў тым, што яна
паказана на фоне сцяга.

Таксама мастак адлюстравалі той факт, што не ўсё ў Рэчы Паспалітай
былі прыхільнікамі пераўтварэнняў. На бруку ляжыць дэпутат *Ян Сухар-
жэўскі*, ён трымае хлопчыка, які вырываецца. Ён быў заўзятым праціў-
нікам прыняцця Канстытуцыі.

Прыклады працы з карцінай

Пры працы з пунктам “Канстытуцыя 3 мая 1791 года” вучні вызна-
чаюць асноўныя палажэнні Канстытуцыі 3 мая, адказваюць на пытанне:
“Ці была Канстытуцыя прагрэсіўнай, калі так, то чаму?”.

Прааналізаваць карціну “Канстытуцыя 3 мая 1791 года” навучэнцам
прапануецца па наступных пытаннях:

1. Як была ўспрынятая Канстытуцыя ў РэчытПаспалітай? *(Яе пад-
трымалі практычна ўсе павятовыя соймкі)*

2. Як гэта адлюстравана на карціне? *(Паказана ўсеагульная радасць
шматлюднай працэсіі, на руках нясуць маршалка сойма, сама Кан-
стытуцыя ўзнята высока над натоўпам)*

3. Як вы думаеце, ці былі ў Канстытуцыі праціўнікі? *(Так, былі прад-
стаўнікі шляхты, якія бачылі ў рэформах ліквідацыю сваіх шляхецкіх
вольнасцяў, напрыклад, права ліберум вета)*

4. Якія дзяржавы не былі зацікаўлены ў рэформах у Рэчы Пас-
палітай? *(Расія і Прусія, бо рэформы маглі ўмацаваць палітычнае і эка-
намічнае становішча Рэчы Паспалітай, а гэта перашкаджала б яе па-
дзелам)*

Настаўнік паведамляе навучэнцам, што Канстытуцыя дзейнічала
крыху больш за паўтары гады, яна садзейнічала далейшым пераменам у
жыцці грамадства, надзяленню правамі некаторых груп насельніцтва.
Канстытуцыя Рэчы Паспалітай 1791 г. з’яўлялася першым такім закана-
даўчым актам у Еўропе і другім (пасля Канстытуцыі ЗША) у свеце.

“Касцюшка пад Рацлавіцамі” (1888 г.)

Прыклады працы з карцінай

Карціну “Касцюшка пад Рацлавіцамі” мэтазгодна выкарыстоўваць
пры вывучэнні тэмы “Паўстанне 1794 г. на беларускіх землях”. Карціна сад-
зейнічае эмацыйнаму ўспрымання вобразу Т.Касцюшкі як нацыяналь-
нага героя, кіраўніка паўстання.

Настаўнік паведамляе навучэнцам, што пад Рацлавіцамі (Польшча) Т.Касцюшка разбіў атрад расійскіх войскаў пад камандаваннем генерала А.Тормасава.

На карціне выяўлены момант трыумфу арміі Касцюшкі. Камандуючы паказаны конна, у модным камзоле, быццам і не было цяжкага бою. Але мастак адлюстравалі ўсю дваістасць гэтай перамогі. Хтосьці з салдат збірае ваенныя трафеі, хтосьці дапамагае параненым і аплаквае забітых. Праз паўгады ў бітве пад Мацэвіцамі армія паўстанцаў будзе разгромлена, паранены Касцюшка трапіць у палон, а ў 1795 г. адбудзецца трэці падзел Рэчы Паспалітай, у выніку якога яна спыніць сваё існаванне.

Навучэнцам прапануецца ўявіць сябе сярод удзельнікаў бітвы і адказаць на пытанні: *“Што мог сказаць Т.Касцюшкі ўдзельнікам бітвы? Што магло адбыцца пасля гэтай бітвы?”*. Такія заданні ажыўляюць гістарычную сітуацыю, дазваляюць адчуць сябе сярод удзельнікаў падзеі. Такім чынам, прапанаваныя формы работы з карцінамі Яна Матэйкі спрыяюць павышэнню матывацыі да вывучэння гістарычных падзей, развіваюць інтэлектуальныя навыкі, робяць засваенне вучэбнага матэрыялу больш асэнсаваным, узмацняюць цікавасць да пазнання.

Крыніцы

1. Шимко И. О чем может “рассказать” картина на уроке истории? // Беларускі гістарычны часопіс. — 2019. — № 12. — С. 31—36.
2. Шимко И. История разделов Речи Посполитой через призму картин Яна Матейко (*История Беларуси, VII класс*) // Беларускі гістарычны часопіс. — 2020. — № 3. — С. 59—62.

У год 2000 з XIX стагоддзя: рэтрапаштоўкі на ўроках гісторыі і грамадазнаўства

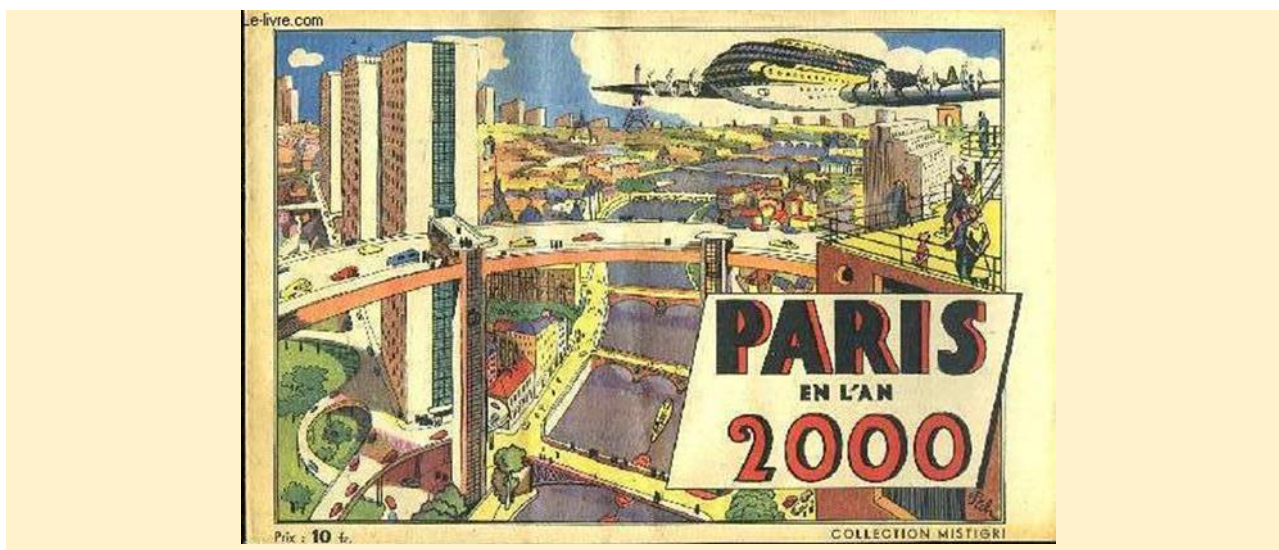
Надзея КУШНЕР

Для грамадства на розных этапах яго існавання характэрны як зварот да сваёй гісторыі, назапашанага досведу, так і імкненне зазірнуць у будучыню, прадбачыць тыя з'явы і працэсы, якія ўзнікнуць па меры далейшага развіцця чалавецтва. Гэта імкненне ў розныя часы прымала самыя разнастайныя формы — рэлігійныя прароцтвы і прадказанні, творчае асэнсаванне ў літаратуры і мастацтве, а па меры развіцця навуковых ведаў — футуралагічныя прагнозы.

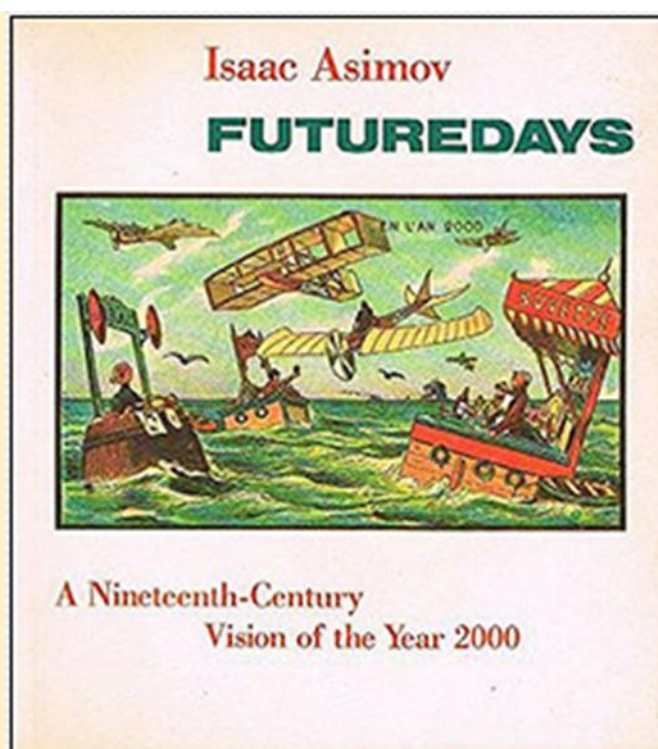
Сам тэрмін “*футуралогія*” (ад лац. *futurum* — будучыня і грэч. *lógos* — слова, вучэнне) быў прапанаваны ў 1943 годзе нямецкім сацыёлагам Восіпам Флехтхаймам у лісце да вядомага англійскага пісьменніка, аўтара рамана-антыўтопіі “Дзівосны новы свет” Олдаса Хакслі. Сёння футуралогія вызначаецца як сукупнасць розных даследаванняў будучыні Зямлі і чалавецтва. Такім чынам, гэта не асобная самастойная навука, а менавіта даследаванні з розных галін ведаў — як прыродазнаўчых, так і гуманітарных.

Ужо ў другой палове XIX ст. сталі з'яўляцца працы, у якіх аўтары імкнуліся прадставіць сабе далейшае змяненне навакольнага свету і чалавека ў выніку ўкаранення дасягненняў навукова-тэхнічнага прагрэсу. Сярод іх можна назваць такія, як “Год 2066” (1866) П. Гарцінга, “Германія ў 2000 годзе” (1891) Г.Эрманна, “Праз сто гадоў” (1892) Ш.Рышэ, “Урыўкі з будучай гісторыі” (1896) Г.Тарда, “Заўтра” (1898) і “Гарады-сады будучыні” (1902) Э.Говарда, “Нарыс палітычнай і эканамічнай арганізацыі будучага грамадства” (1899) Г. дэ Малінары, “Запаветныя думкі” (1904–1905) Д.Мендзялеева, “Эцюды аб прыродзе чалавека” (1903) і “Эцюды аптымізму” (1907) І.Мечнікава і інш. Найбольш вядомай з падобных работ стала кніга вядомага пісьменніка-фантаста Г.Уэлса “Аб уздзеянні прагрэсу механікі і навукі на чалавечае жыццё і думку”, упершыню апублікаваная ў Вялікабрытаніі ў 1901 г.

У гэты ж час, на мяжы XIX—XX стст., з'явіліся мастацкія работы, якія адлюстроўвалі магчымыя змены ў жыцці людзей. Так, некалькімі французскімі ілюстратарамі (Жан-Марк Катэ, Вілемар, Альбер Робіда) у Францыі была створана серыя малюнкаў (на дадзены момант ёсць звесткі пра 87 адзінак) пад назвай “**En L'An 2000**” (“**У годзе 2000**”).

Першыя з малюнкаў былі надрукаваны ў 1899 г. напярэдадні Су-светнай выставы ў Парыжы, якая адбылася у 1900 г. Спачатку гэта былі ўкладанні ў папяросныя і цыгарэтныя скрынкі, пазней (у 1901 і 1910 гг.) — *паштоўкі*. Аднак на той момант з-за фінансавых цяжкасцяў яны так і не выйшлі ў шырокі зварот. Значна пазней, у 1986 г., ілюстрацыі былі апублікаваныя пісьменнікам Айзекам Азімавым у кнізе “Будучыня: Погляд на 2000 год з дзевятнаццатага стагоддзя” (1972) [1].

Сёння гэтая калекцыя ілюстрацый з’яўляецца цікавай візуальнай крыніцай для аналізу, з аднаго боку, асаблівасцяў грамадства мяжы XIX—XX стст. з яго дасягненнямі і аптымістычнымі ўяўленнямі адносна навукова-тэхнічнага прагрэсу, а з другога боку — спецыфікі самога працэсу

прагназавання і прадстаўлення будучыні. Паштоўкі можна знайсці ў шырокім доступе ў інтэрнэце (па запыце “En L’An 2000”) і ў далейшым альбо раздрукаваць для працы ў класе, альбо прадставіць у электронным выглядзе на вялікім экране або на экранах персанальных камп’ютараў.

На наш погляд, калекцыя можа быць выкарыстана на ўроках сусветнай гісторыі пры вывучэнні тэмы “Адукацыя, навука і тэхніка ў XIX—пачатку XX ст.”, падчас характарыстыкі асаблівасцей развіцця заходняга грамадства ў другі перыяд Новай гісторыі, а таксама на ўроках грамадазнаўства пры вывучэнні тэм, прысвечаных развіццю навукі, праблем узаемасувязі навуковых адкрыццяў і пытанняў маральнай адказнасці за іх наступствы, спецыфікі прагназавання далейшага тэхнічнага і сацыяльнага развіцця.

Адным з магчымых спосабаў працы з прадстаўленымі паштоўкамі з’яўляецца іх аналіз у малых групах і наступнае абагульненне высноў з усімі вучнямі ў класе. Прапануем падзяліць клас на пяць груп, кожная з якіх атрымлівае як мінімум чатыры (можна і больш) паштоўкі па адным з тэматычных блокаў: “На вадзе і пад вадой”, “У наветры”, “На зямлі”, “Механізацыя”, “Новы побыт”. У працэсе выканання задання навучэнцы павінны прааналізаваць малюнка і сфармуляваць высновы па двух асноўных пытаннях: *па-першае*, назваць галоўныя змены, якія, паводле задумы мастакоў, павінны былі адбыцца ў жыцці людзей; а *па-другое*, паспрабаваць сфармуляваць спецыфіку бачання і адлюстравання самімі мастакамі гэтых змен. Таксама яны могуць паразважаць аб тым, наколькі спраўдзіліся прадстаўленыя прагнозы.

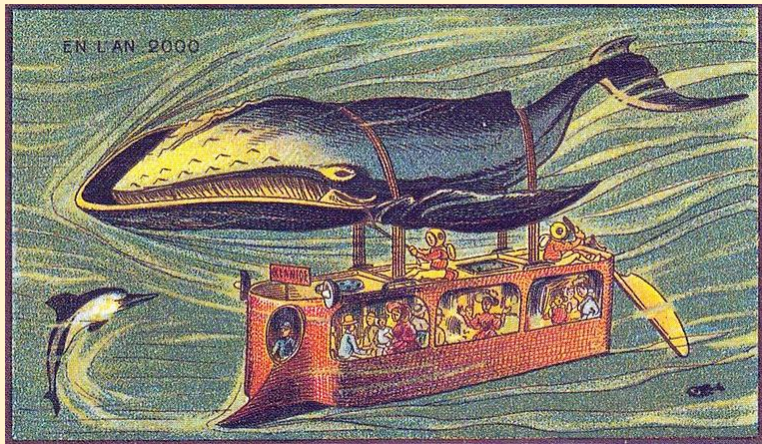
Першую групу складаюць паштоўкі, якія ўмоўна можна аб’яднаць назвай **“На вадзе і пад вадой”**.

Гонка ў акіяне

Партыя ў кракет

Кітовы аўтобус

Водныя лыжы

Вадзіцелі на коніках

На борце субмарыны

На першай паштоўцы паказана, як людзі ўдзельнічаюць у падводнай гонцы на марскіх жывёлах. Усё дзеянне адбываецца пад вадой, прычым гледачы апранутыя ў звычайную для XIX стагоддзя вопратку і толькі на галовах у іх сканфандры. Другая паштоўка адлюстроўвае, як людзі, зноў такі ў скафандрах на галовах і звычайнай вопратцы, іграюць пад вадой у кракет. На трэцяй паказана незвычайны сродак перамяшчэння — “кітовы аўтобус”, якім кіруюць тры чалавекі — кіроўца ў кабіне, рулявы з вяслом на карме і паганяты кіта на даху, які ўтрымлівае жывёлу пры дапамозе вяроўкі. Чацвёртая паштоўка адлюстроўвае шпацыр па вадзе на спецыяльных водных лыжах, прычым людзі зноў апранутыя ў вопратку, характэрную для XIX стагоддзя (мастак не адбіў ніякіх здагадак адносна змяненняў у вопратцы), а дама пры гэтым наогул катаецца ў сукенцы. На пятай паштоўцы выяўлены вадзіцелі на марскіх коніках, а на шостаі — наведвальнікі марской субмарыны, якія назіраюць за падводным светам.

Такім чынам, аўтары малюнкаў ўяўлялі сабе, што ў будучыні чалавек пашырыць прастору свайго пражывання і будзе абсалютна спакойна зна-

ходзіцца пад вадой, будаваць там дарогі і камунікацыі, перамяшчацца на спецыяльных транспартных сродках і г.д. Пры гэтым ён відавочна падпарадкоўвае сабе прыроду, марскіх жывёл і выкарыстоўвае іх для задавальнення ўласных патрэб. Такое спажывецкае стаўленне да прыроды было ў цэлым характэрна для эпохі хуткага прамысловага развіцця, калі катастрофічныя негатыўны ўплыў дзейнасці людзей на экалогію яшчэ не быў відавочны.

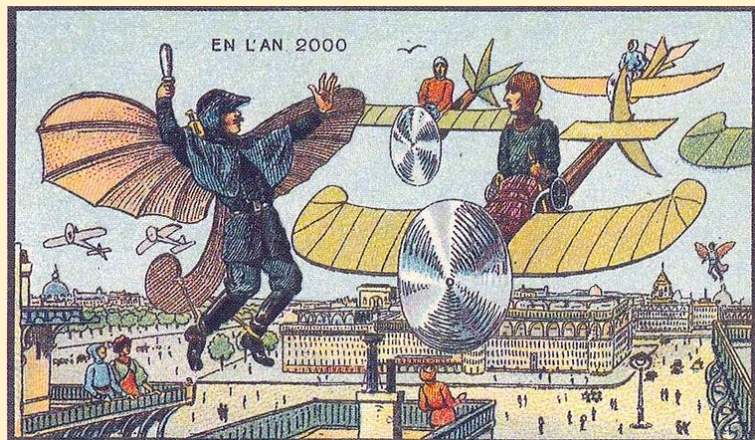
Другая група паштовак названа намі **“У паветры”**.

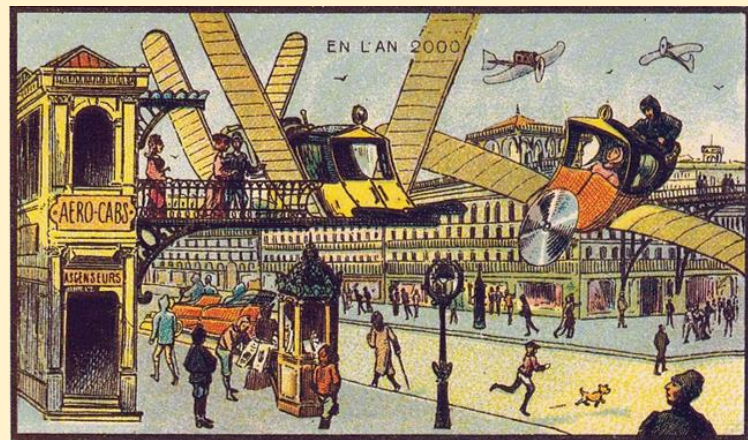
Лятаючы пажарныя

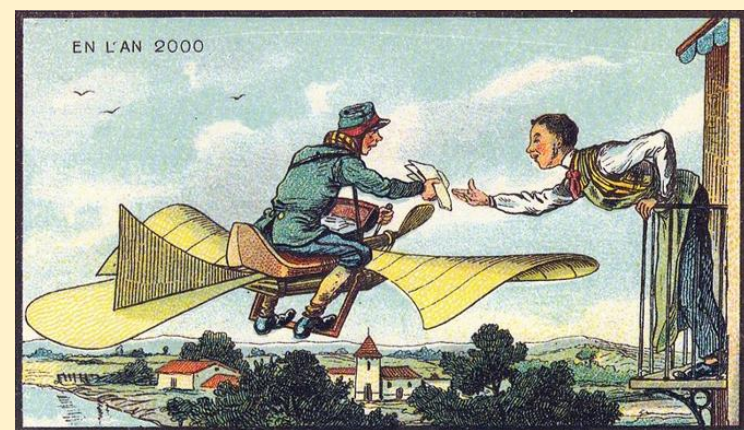
Аэробус

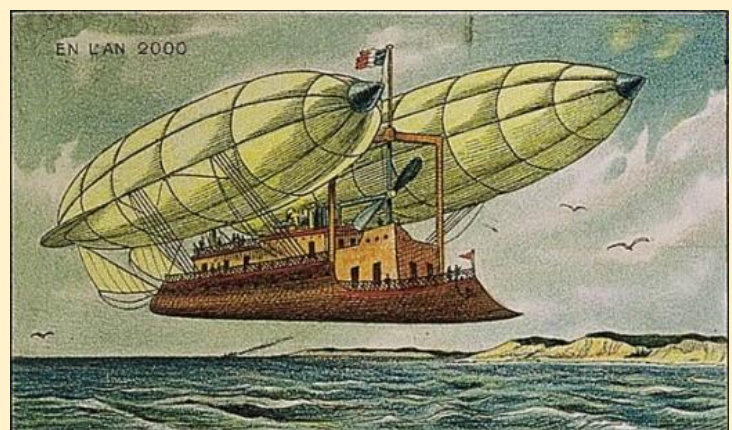
Авіяцыйная паліцыя

Станцыя аэробусаў

Пашталяён

Дырыжабль-карабель

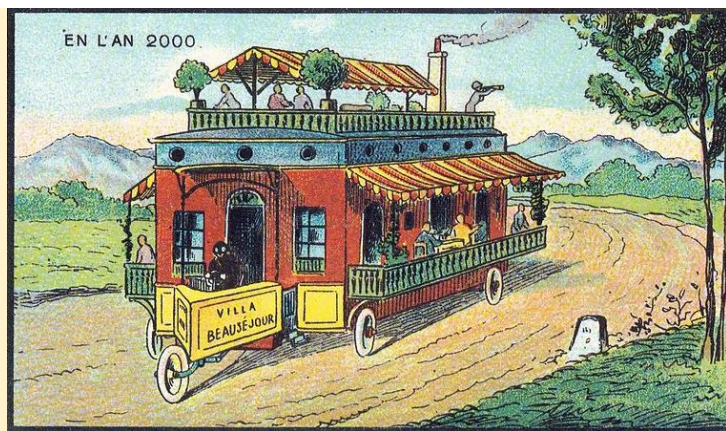
На некалькіх паштоўках гэтай групы намаляваныя прадстаўнікі розных прафесій — пажарныя, паліцэйскі, паштальён, якія выконваюць свае абавязкі цяпер ужо не толькі на зямлі, але і ў паветры, перасоўваючыся пры дапамозе адмысловых крылаў. Варта звярнуць увагу, што паштоўка “Авіяцыйная паліцыя” дэманструе таксама перасоўванне па паветры мноства авіятараў у невялікіх лятальных апаратах. Дзве паштоўкі прысвечаны аэробусам — фактычна новаму віду грамадскага транспарту. Гэта самалёт з крыламі і прапелерам, якім кіруюць два пілоты: адзін з іх знаходзіцца ў пярэдняй частцы і адзін — на даху пасажырскай кабіны. На борце самалёта ёсць абазначэнне маршруту — Парыж—Бардо, а на карме выведзены надпіс “Sylphe”, што з’яўляецца згадкай сільфа — міфалагічнага духу паветра. На апошняй паштоўцы паказана яшчэ адзін новы транспартны сродак, які сумяшчае ў сабе дырыжабль і карабель. Тэарэтычна ён павінен быць перасоўвацца як па паветры, так і па вадзе.

Такім чынам, дадзеная група паштовак ілюструе ўяўленні пра тое, што ў будучыні чалавек асвоіць паветраную прастору і будзе свабодна ў ёй перамяшчацца. Акцэнт пры гэтым рабіўся на індывідуальнае перасоўванне па паветры або перавозку пасажыраў невялікімі групамі.

Трэцяя група паштовак — “На зямлі”.

Электрацягнік “Парыж—Пекін”

Дом на колах

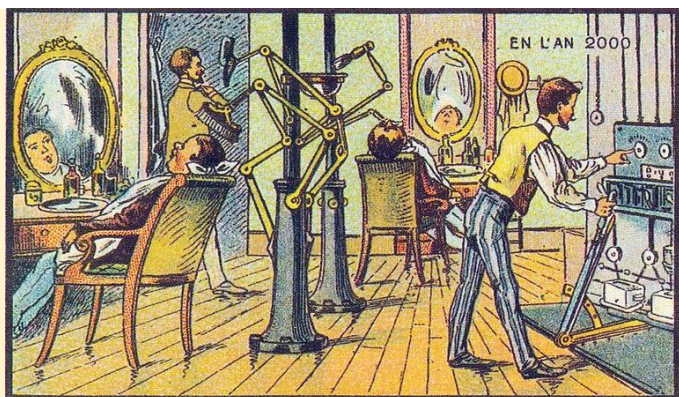
Бітва машын

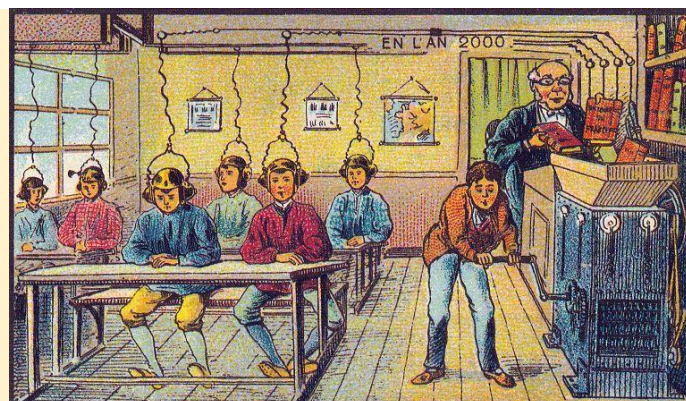
На пайднёвым полюсе

Трэцяя група паштовак — **“На зямлі”** — паказвае новыя віды наземнага транспарту. Першая паштоўка паказвае новае для таго часу сродак перамяшчэння — электрацягнік, другая — дом на колах са столікамі на тэрасах пад адмысловымі тэнтамі. На трэцяй намалёвана бітва машын, на чацвёртай — рух людзей у спецыяльных санях на паўднёвым полюсе (звернем увагу, што экспедыцыя Р.Амундсена дасягнула Паўднёвага полюса ў снежні 1911 года, а малюнкi зроблены на некалькі гадоў раней). Такім чынам, і тут відавочна праходзіць ідэя пашырэння прасторы пражывання людзей і шырокага ўкаранення новых сродкаў перамяшчэння.

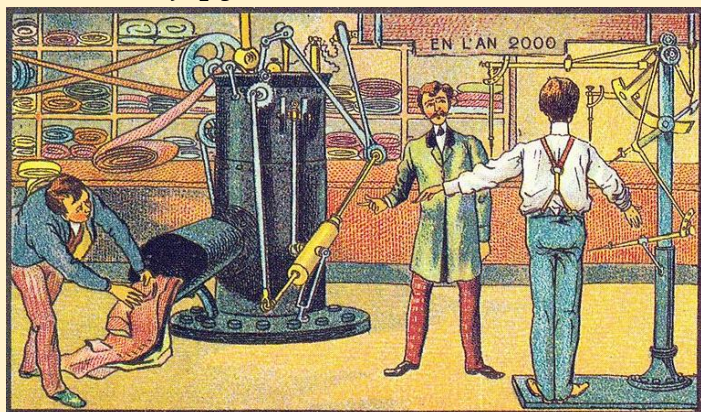
Чацвёртая група паштовак — **“Механізацыя”**.

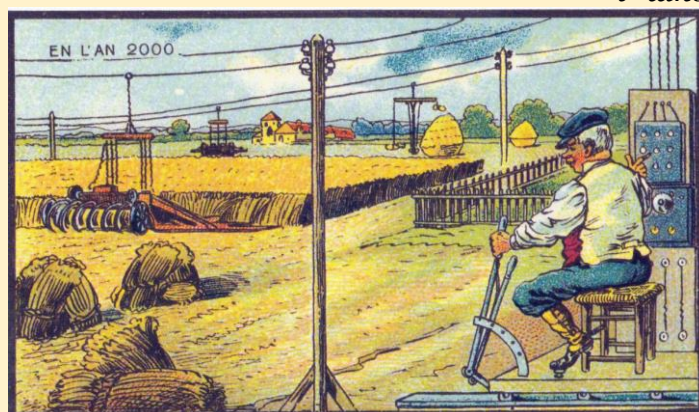
Навамодны цырульнік

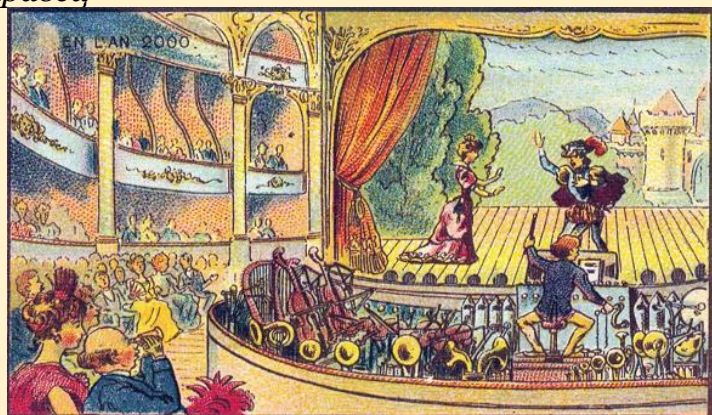
У школе

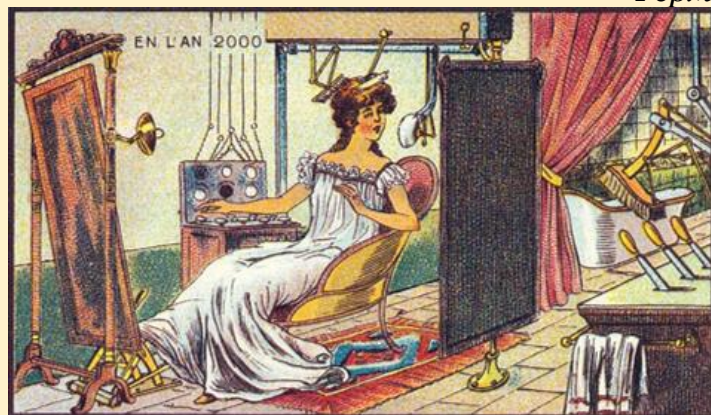
Кравец

Фермер

Механічны аркестр

Дама падчас туалету

Чацвёртая група паштовак — **“Механізацыя”** — прысвечана розным удасканаленням, якія, на думку аўтараў, павінны былі змяніць жыццё людзей. Гэта, напрыклад цырульны салон, усё абслугоўванне ў якім абсалютна механізавана, кліенты знаходзяцца ў крэслах, пасярод залы ўстаноўлены прыстасаванні з рознымі інструментамі, і задача цырульніка зводзіцца да выбару на спецыяльным пульце кіравання патрэбнага прыстасавання і ўключэнню яго. Ці механізаваны аркестр, дзе няма ніводнага жывога чалавека, акрамя дырыжора.

Іншая паштоўка паказвае школу будучыні, абсталяваную спецыяльнай сістэмай правадоў і слухавак. Справа намаляваны настаўнік, які кладзе кнігі ў варонку спецыяльнага апарата. Адзін з вучняў круціць яго ручку, і па правадах перапрацаваная з кніг інфармацыя накіроўваецца да вучняў. Такім чынам, роля настаўніка заключаецца не ў тым, каб самому тлумачыць матэрыял, а зводзіцца да забеспячэння апарата кнігамі.

На яшчэ адной паштоўцы намаляваны кравец, які пры дапамозе розных прыстасаванняў здымае меркі з кліента і кіруе спецыяльнай машынай, у якую загружаецца тканіна, а выходзіць гатовы выраб. Нарэшце, адбываецца механізацыя і дзейнасці фермера.

Такім чынам, аўтары паштовак меркавалі, што ў будучыні праца будзе настолькі механізаваная, што задача спецыяліста звядзецца выключна да кіравання машынамі. Прычым адбудзецца гэта не толькі ў прамысловай вытворчасці, але нават у адукацыі, сферы аказання паслуг — там, дзе традыцыйна адбываецца асабістае ўзаемадзеянне паміж людзьмі.

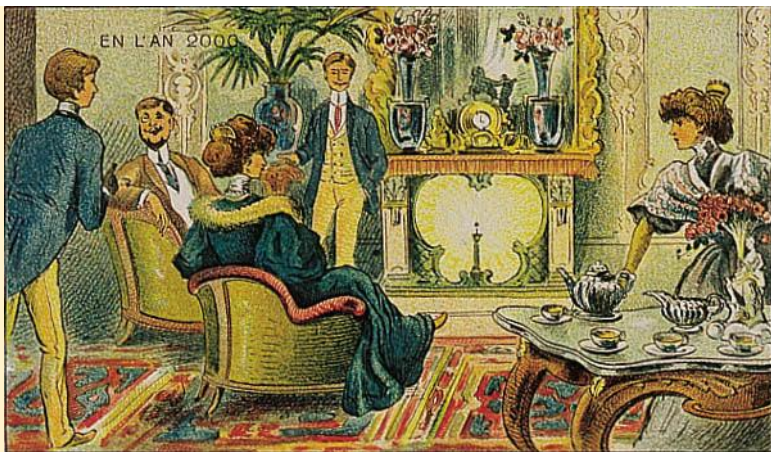
Пятая група паштовак — **“Новы побыт”**.

Нарэшце, пятая група паштовак дэманструе тыя змены, якія павінны былі адбыцца ў паўсядзённым жыцці людзей. Першая паштоўка называецца “Ацяпленне радыем”. На ёй намаляваны людзі, якія сядзяць ля каміна, дзе замацаваны кавалачак радыеактыўнага металу. У пачатку XX ст. праходзіла актыўнае вывучэнне радыеактыўнасці, але на той момант яшчэ не былі вядомыя такія наступствы ўздзеяння радыяцыі на чалавека, як прамянёвая хвароба і г.д. На другой паштоўцы пад назвай “Рэдкі экспанат” паказана зала для гледачоў, дзе публіка глядзіць на каня на сцэне.

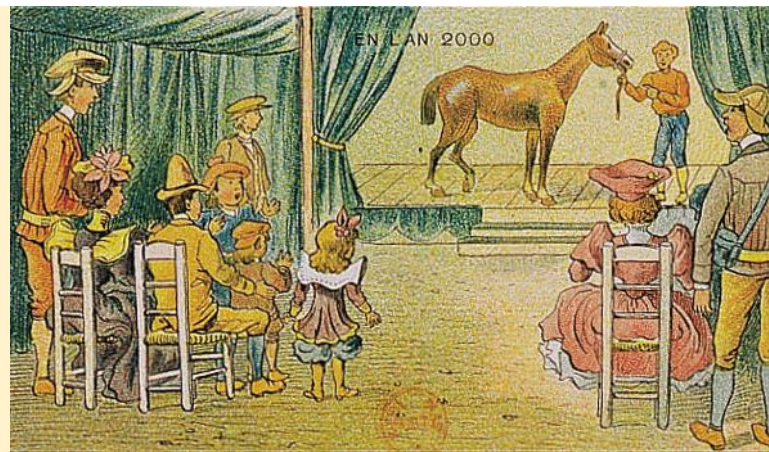
Дзве наступныя паштоўкі прысвечаны развіццю аўдыякамунікацыі, паштоўка “Электрычная ўборка” адлюстроўвае выкарыстанне спецыяльных механічных прыстасаванняў для ўборкі падлогі. На апошняй паштоўцы, якая называецца “Паляванне на мікробаў”, паказаны своеасаблівы

варыянт дэзінфекцыі. З дапамогай мікраскопа і лямпы мікробаў робяць бачнымі на вока, а потым нейтралізуюць адмысловым сродкам.

Такім чынам, і ў побыце назіраецца актыўнае ўкараненне новых адкрыццяў і вынаходстваў, механізацыя працэсаў. Прычым тут ужо з'яўляецца думка, што па меры прадаўжэння механізацыі ўзаемадзеянне людзей з жывой прыродай будзе змяншацца.

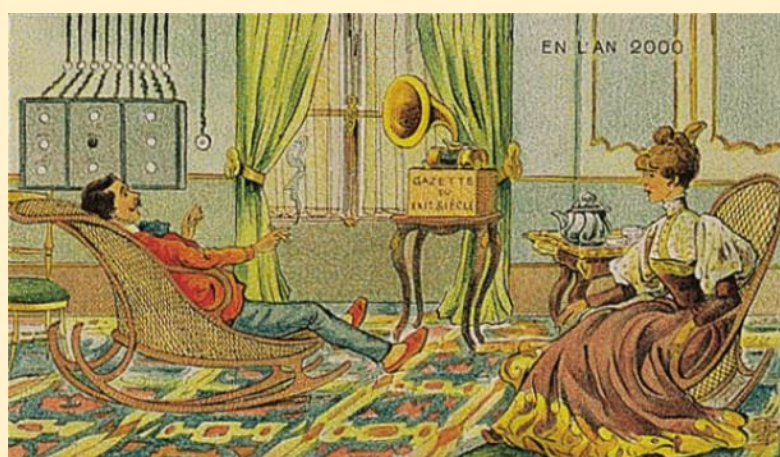
Ацяпленне радыем

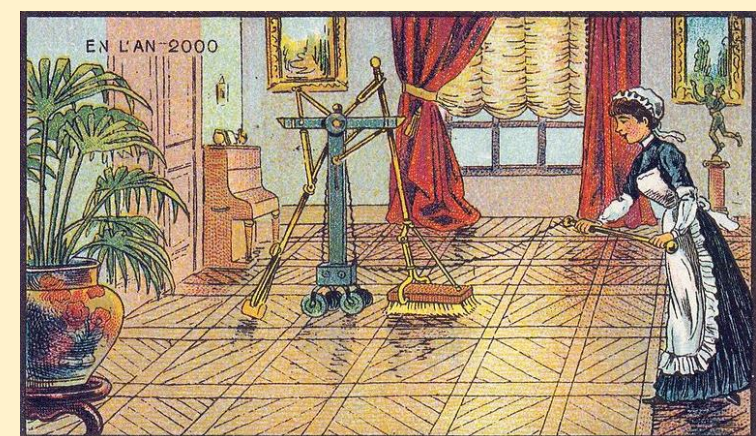
Рэдкі экспанат

Аўдыяпаведамленне

Аўдыячасопіс

Электрычная ўборка

Паляванне на мікробаў (дэзінфекцыя)

Разгледзеўшы асноўныя тэматычныя падборкі паштовак, можна сфармуляваць шэраг высноваў адносна спецыфікі ўяўлення на рубяжы XIX—XX стст. далёкай будучыні — 2000 года. Значную ролю іх аўтары адводзілі тэхнічным новаўвядзенням, якія павінны былі дазволіць змяніць жыццё людзей, іх побыт, дазволіць асвойць падводную і паветраную прастору, нават Паўднёвы полюс Зямлі. Пры гэтым, аднак, прагнозы былі абмежаваныя тэхналагічнымі ўяўленнямі свайго часу.

Так, будынкі праз сто гадоў бачыліся аўтарам максімум дзевяціпавярховымі, адзенне ў іх уяўленнях не перажывала істотных змен, сацыяльныя адносіны (наяўнасць слуг, салоны прадстаўнікоў вышэйшых колаў грамадства і г.д.) таксама павінны былі застацца ранейшымі. Такім чынам, прагнозы будучага істотна абмежаваныя ўяўленнямі сённяшняга дня, людзям вельмі складана ўявіць тыя з’явы, якіх няма ў цяперашні час.

Крыніцы

1. Asimov I. *Futuredays. A Nineteenth-Century Vision of the Year 2000.* — New York: Henry Holt & Co, 1986. — 96 p.
2. En L’An 2000 // Wikipedia. — Электронны рэсурс. — Рэжым доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/En_L%27An_2000
3. Кушнер Н. Использование ретро открыток при изучении футурологии // Беларускі гістарычны часопіс. — 2018. — № 4. — С. 65–70.

Комікс як сродак фарміравання медыяграмацнасці ў навучанні гісторыі

Таццяна ШУМЕЛЬ

Ці знаёмыя вам капітан Холад, прафесар Зум, Супермэн, Бэтмэн, Марвэл, Чалавек-павук і іншыя яркія прадстаўнікі ўражлівага сонму супергерояў? Безумоўна, так. Паспрабуем паразважаць пра коміксы ў працэсе навучання гісторыі. Гэты від графічнага мастацтва дазваляе лёгка зрабіць урок цікавым і запамінальным.

Існуе шмат азначэнняў коміксу, аднак усе яны ў цэлым зводзяцца да таго, што **комікс** уяўляе сабой *серыю малюнкаў, у якой распавядаецца якая-небудзь гісторыя*. У сучаснай педагогіцы таксама выкарыстоўваецца тэрмін *графічная навела* (graphic novel).

Цэлыя пакаленні людзей па ўсім свеце выраслі на коміксах. І да нашых дзён гэты від творчасці застаецца запатрабаваным і любімым дарослымі і дзецьмі. Пра неверагодную папулярнасць коміксаў сведчыць і той факт, што самыя гучныя кінапрэм'еры апошніх гадоў так ці інакш звязаныя з легендарнымі кнігамі коміксаў.

Большасць людзей не ўспрымаюць коміксы як сур'ёзную літаратуру, лічаць, што чытанне коміксаў – гэта занятак забаўляльнага характару, які не выконвае ніякай пазнавальнай або навучальнай функцыі.

Аднак навукоўцы даказалі, што дзеці значна лепш успрымаюць і запамінаюць інфармацыю, атрыманую з малюнка, а не са звычайнага тэксту. Сучасны працэс візуалізацыі інфармацыі змяняе характар яе ўспрымання, асабліва падлеткамі. Яны лепш засвойваюць візуальную інфармацыю, чым вербальную. Нават даросламу чалавеку сабраць нешта па інструкцыі лягчэй, калі яна суправаджаецца малюнкамі. Такім чынам, малюнка спрыяюць запамінанню тэксту. Дык чаму б не скарыстацца менавіта гэтай “карыснасцю” комікса?

Вучню ў яго адукацыйнай дзейнасці неабходна вывучыць вялікую колькасць інфармацыі, тэксту, правілаў і інш. Вядома, што перавесці ўсе падручнікі ў фармат комікса немагчыма і не патрэбна, але для замацавання вывучанага або асабліва праблемнага матэрыялу ён будзе вельмі дарэчы.

Коміксы павялічваюць матывацыю да вучэння, яны здольныя прыкаваць наш позірк і прымусіць прачытаць рэплікі герояў. Чытаць коміксы значна лягчэй і цікавей, чым доўгія тэксты. Чытанне і разуменне кароткіх

коміксаў упэўнівае чалавека ў сваіх здольнасцях, што вельмі неабходна ў працэсе навучання!

Вясёлыя карцінкі забяспечваюць візуальную падтрымку навучанню і, самае галоўнае, дазваляюць зняць напружанне, заціск, які ўзнікае пры вывучэнні незнаёмага матэрыялу. Успомніце, ці добра вы разумееце і запамінаеце інфармацыю, калі напалоханыя і напружаныя? Коміксы настрайваюць на жартаўлівы лад, дазваляюць расслабіцца, і наш мозг зноў здольны ўспрымаць інфармацыю.

Але ёсць у коміксаў і свае мінусы. Вучыцца на адных коміксах немагчыма, бо чытанне нельга абмяжоўваць толькі маляўнічымі карцінкамі, інакш мы рызыкуем зусім адвыкнуць ад больш аб'ёмных тэкстаў і кніг. Малюнкi не павінны адцягваць ад чытання. Акрамя таго, пры чытанні коміксаў могуць узнікнуць складанасці з разуменнем гумару, бо тое, што лічыцца смешным у адной краіне, можа такім не з'яўляцца ў іншай.

Разгледзім некалькі класіфікацый коміксаў. Дыдакты Н.В.Чарнова і Н.М.Макарава [1] вылучаюць наступныя віды гістарычных коміксаў:

- бязтэкставыя коміксы;
- коміксы на маналагічныя сюжэты;
- дыялагічныя коміксы.

Яшчэ адну класіфікацыю падае ў сваіх публікацыях беларускі метадыст Г.Э. Давідоўская [2]:

- коміксы-пародыі на гістарычнае мінулае;
- прыгодніцкія коміксы на фоне гістарычных падзей;
- рэальна-гістарычныя коміксы;
- коміксы-аўтабіяграфіі.

Нарэшце, шмат працуючы з коміксамі, я склала сваю класіфікацыю коміксаў на ўроках у залежнасці ад іх выкарыстання:

1. коміксы, якія выкарыстоўваюцца на арыентацыйна-матывацыйным этапе;
2. вывучэнне міфаў, легенд, крылатых выразаў;
3. вывучэнне гістарычных паняццяў, тэрмінаў;
4. вывучэнне біяграфій гістарычных дзеячаў, мастакоў, пісьменнікаў, навукоўцаў і інш.;
5. складанне і агучванне інтэрв'ю;
6. вывучэнне гістарычных дакументаў;
7. на ўроках абагульнення;

8. для выніковага паўтарэння вывучанага матэрыялу па тэме, раздзеле;
9. для ўстанаўлення правільнага ходу гістарычных падзей;
10. праверка дамашняга задання, этап першаснага замацавання ведаў;
11. праца ў групах;
12. складанне комікс-канспекта.

На ўроках можна выкарыстоўваць як гатовыя коміксы, так і вучыць школьнікаў ствараць свае (групай або індывідуальна). Стварэнне комікса — вельмі цікавае заданне для саміх навучэнцаў. Пры гэтым не абавязкова ўмець маляваць. Можна зрабіць комікс-калаж або выкарыстоўваць сучасныя камп’ютарныя праграмы.

Выкарыстоўваць коміксы можна ў розных варыяцыях і на розных этапах урока. Разгледзім варыянты майго выкарыстання коміксаў на ўроках гісторыі [3]:

1. Коміксы, якія выкарыстоўваюцца на арыентацыйна-матывацыйным этапе

З мэтай зацікавіць, прыцягнуць увагу навучэнцаў да новай тэмы на арганізацыйна-матывацыйным этапе можна выкарыстаць папярэдне створаны комікс. Да прыкладу, падчас вывучэння тэмы “Легендарны пачатак Рыма” (§17, сусветная гісторыя, V клас) вучням дэманструецца комікс, дзе часткова адлюстравана легенда пра заснаванне Рыма. Яны павінны разгледзець комікс і адказаць на пытанні да яго. Заслухаўшы адказы, настаўнік не гаворыць, ці ёсць сярод іх правільныя. Пасля вывучэння новай тэмы ў канцы ўрока вучні вяртаюцца да комікса і настаўнік расказвае легенду аб заснаванні Рыма. Такім чынам, вучні атрымоўваюць адказы на пытанні, якіх не ведалі на пачатку ўрока.

Легендарны пачатак Рыма (Сусветная гісторыя, V клас)

Другі прыклад — вивучэнне Стогадовай вайны на уроках сусветнай гісторыі ў VI класе.

Питання:

1. Якой падзеі прысвечаны комікс?
2. Ці пазналі вы персанажаў? Калі гэта рэальныя людзі – назавіце іх.
3. Чаму вайна доўжылася 116 гадоў?
4. Назавіце ўдзельнікаў вайны.
5. Што паслужыла повадам да пачатку вайны?
6. Назавіце прычыны вайны.

7. Чым закончылася вайна?

8. Як апісанае ў коміксе суадносіцца з гістарычнай рэчаіснасцю?

Стогадовая вайна (1337—1453) (Сусветная гісторыя, VI клас)

2. Вывучэнне міфаў, легенд, крылатых выразаў

Пасля вывучэння тэмы “Дзяржава Аляксандра Македонскага” (§11, сусветная гісторыя, V клас) у якасці дамашняга задання вучням было прапанавана намаляваць комікс на крылаты выраз “Гордзіеў вузел”, “ажывіць” яго персанажа – Аляксандра Македонскага. Для прадуктыўнага выканання такога задання вучням раздаецца памятка па складанні комікса і адпаведнае заданне. На наступным уроку яны прадстаўляюць свае работы, на аснове іх сюжэтаў пераказваюць гісторыю ўзнікнення крылатага выразу “гордзіеў вузел”, ацэньваюць работы адзін аднаго. Гэта спрыяе разуменню вучэбнай інфармацыі, фарміруе ўважлівасць, на

першы погляд, да другарадных фактаў, развівае дробную матарыку і вобразную памяць.

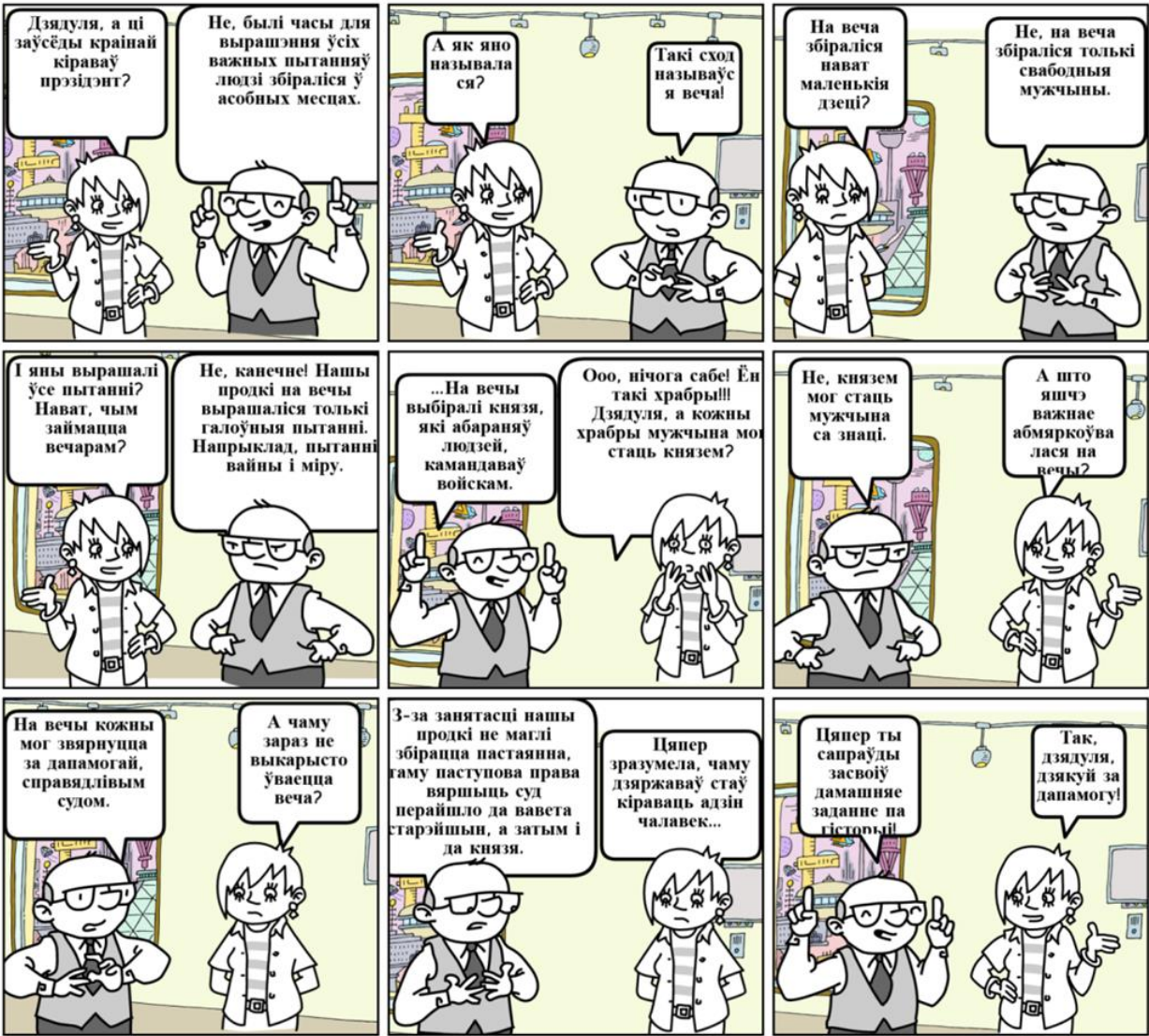
Дзяржава Аляксандра Македонскага. Гордзіеў вузел (Сусветная гісторыя, V клас)

3. Вывучэнне гістарычных паняццяў, тэрмінаў

Тэма “На шляху да дзяржавы” (Гісторыя Беларусі, VI клас)

Пытанні:

1. Што такое вечы?
2. Хто збіраўся на вечы?
3. Якія пытанні вырашаліся на вечы?
4. Чаму вечы з цягам часу перастала збірацца?
5. Прататыпам чаго ў сучасным свеце з’яўляецца вечы? Чаму вы так лічыце?

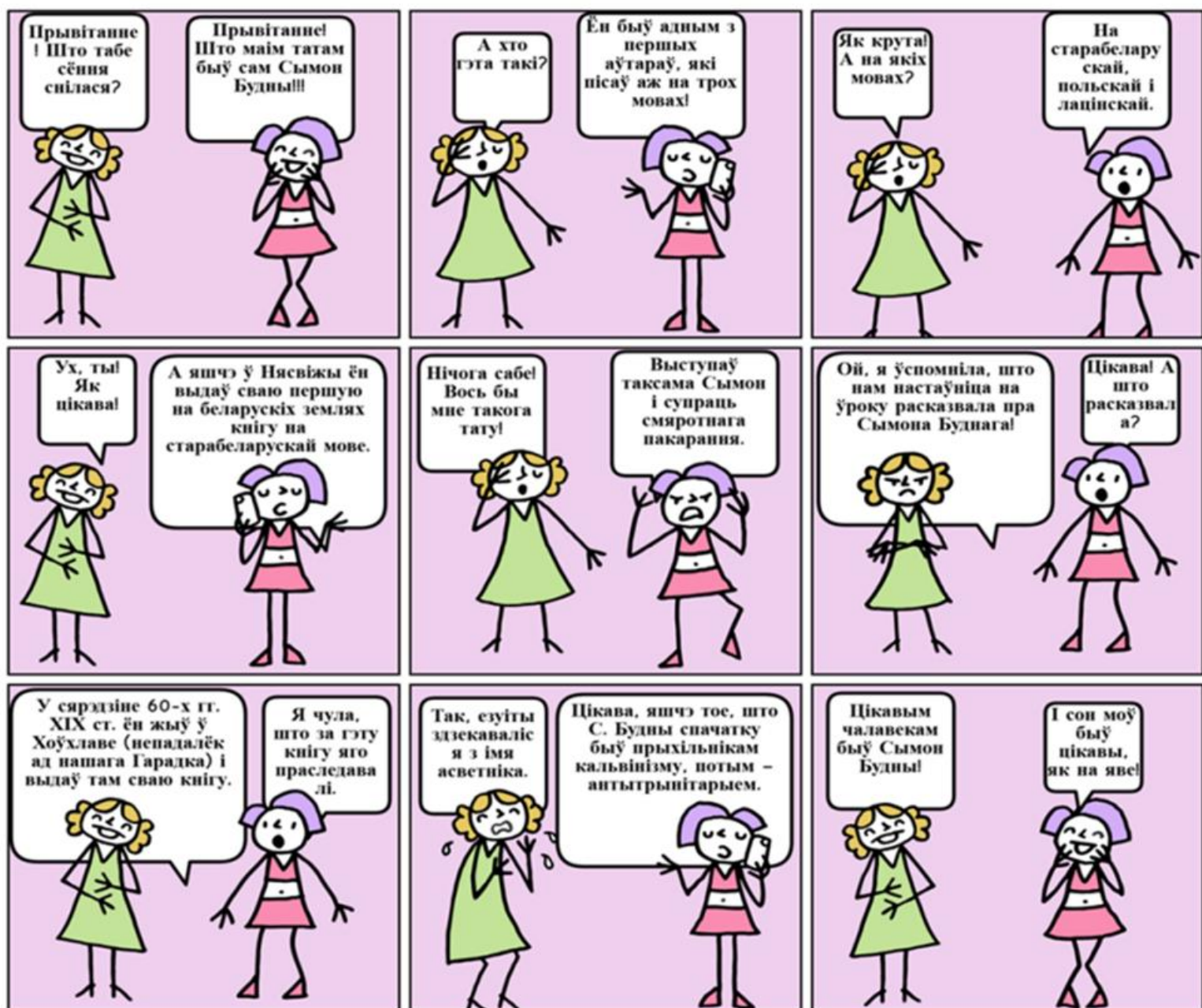
This comic was created at www.MakeBeliefsComix.com. Go there and make one now!

На шляху да дзяржавы. Што такое веча (Гісторыя Беларусі, VI клас)

4. Вывучэнне біяграфій гістарычных дзеячаў, мастакоў, пісьменнікаў, навукоўцаў і іншых асоб

На аснове коміксаў можна вывучаць і біяграфіі гістарычных асоб. Вучням загадзя прапануецца скласці комікс на аснове матэрыялу вучэбнага дапаможніка і дадатковых крыніц. Такая дзейнасць стымулюе пазнавальны інтарэс вучняў, фарміруе інфармацыйную кампетэнтнасць, уменне сцісла прадстаўляць факты ў форме дыялогу. Так, для складання комікса пра беларускага асветніка XVI ст. Сымона Буднага (§13, гісторыя Беларусі, VI клас) два вучні атрымалі гатовы шаблон комікса, у які ім у форме дыялогу неабходна было запісаць звесткі пра дзейнасць Сымона Буднага і прадставіць аднакласнікам.

Тыя, у сваю чаргу, павінны былі разгледзець комікс і адказаць на пытанні да яго.

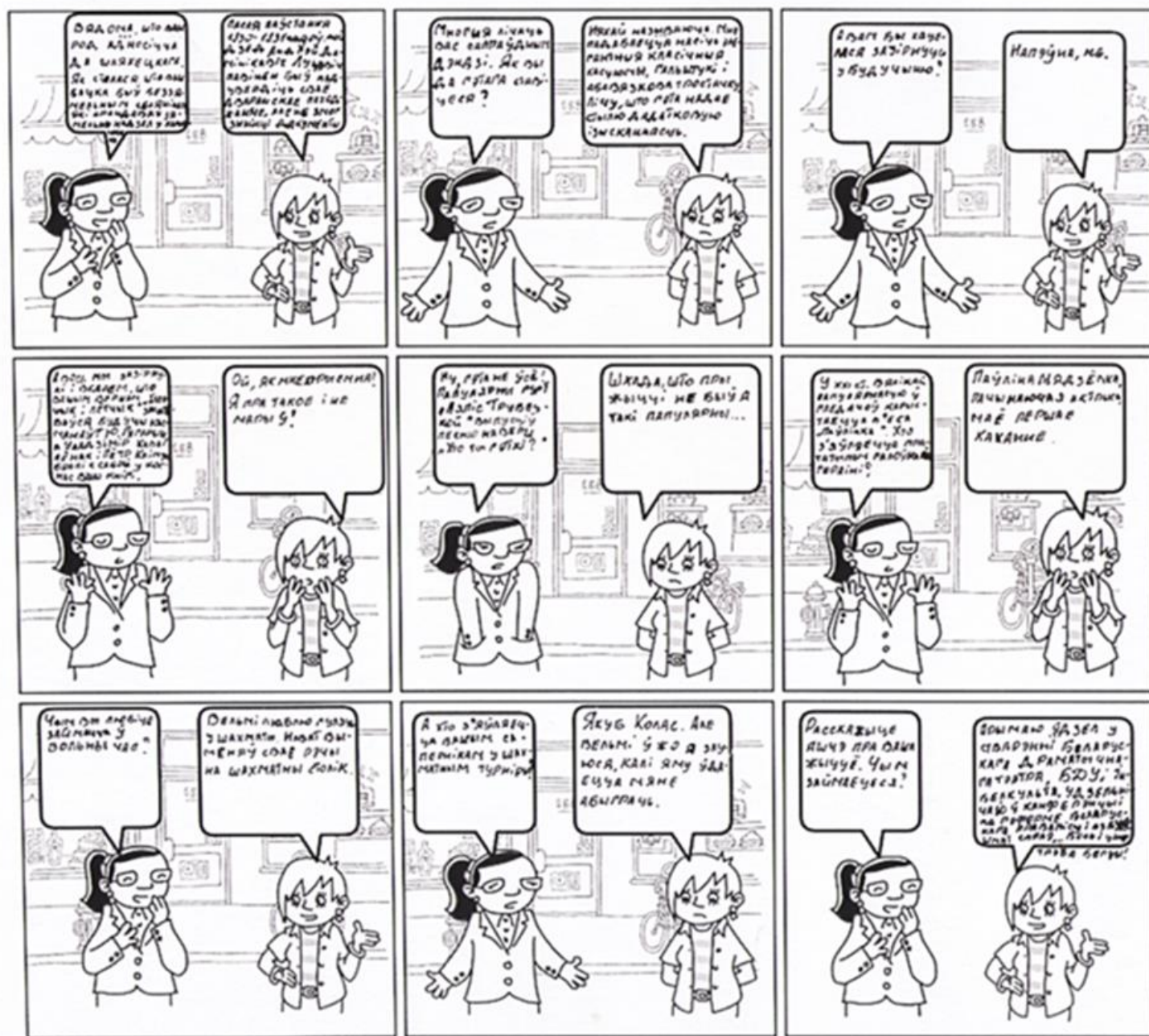
This comic was created at www.MakeBeliefsComix.com. Go there and make one now!

Рэфармацыя і Контррэфармацыя: Сымон Будны (Гісторыя Беларусі, VI клас)

5. Складанне і агучванне інтэрв'ю

Пры складанні коміксаў на ўроках гісторыі шырока ўжываецца інтэрв'ю. Складанне і агучванне інтэрв'ю садзейнічае павышэнню вобразнасці вуснага апавядання і фарміруе пачуццё эмпатыі. Мною практыкуецца складанне інтэрв'ю пры вывучэнні пытанняў культуры. Так, пры вывучэнні пункта “Развіццё беларускай літаратуры” ў тэме “Беларускія літаратура і тэатр у 1860-я гг.—пачатку XX ст.” (§ 25, гісторыя Беларусі, VIII клас) вучні дзеляцца на пяць груп і працуюць з біяграфіямі Францішка Багушэвіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Ігната Буйніцкага. Групы атрымліваюць незапоўненыя лісты комікса, дадатковы

Медыяадукацыя на ўроках гісторыі і грамадазнаўства

This comic was created at www.MakeBeliefsComix.com. Go there and make one now!

Беларускія літаратура і тэатр у 1860-я—пачатку XX ст. (*Гісторыя Беларусі, VIII клас*)

6. Вывучэнне гістарычных дакументаў

Вельмі шмат для вивучэння ў падручніках гісторыі сустракаецца гістарычных дакементаў. Таму цікавей, канечне, іх разабраць, калі яны прапісаны ў форме комікса.

 Дагавор, які запісалі на сярэбранай пласціне вялікі цар краіны хетаў Хатусілі, магутны сын Мурсілі магутнага, вялікага цара краіны хетаў...	 і Рамсес II магутны, вялікі правіцель Егіпта, сын Сеці I магутнага, вялікага правіцеля Егіпта, унук Рамсеса I магутнага, вялікага правіцеля Егіпта...	 Надалей і да канца вечнасці, у адпаведнасці з задумамі вялікага правіцеля Егіпта,
 роўна як вялікага цара краіны хетаў, бог не дасць дзякуючы дагавору адбывацца варожасці паміж імі...	 І наўвек не ўступіць вялікі цар краіны хетаў на зямлю егіпецкую, каб захапіць маёмасць яе.	 і наўвек не ўступіць Рамсес II, вялікі правіцель Егіпта, на зямлю хецкую, каб захапіць маёмасць яе.
 Калі прыйдзе другі вораг супраць зямлі Рамсеса II, вялікага правіцеля Егіпта, і ён пашле да вялікага цара краіны хетаў, кажучы: “Прыйдзі да мяне і дай сілу супраць яго”, – вялікі цар краіны хетаў павінен прыйсці да яго...	 Калі ж вялікі цар краіны хетаў сам не прыйдзе, ён павінен паслаць свае войскі, свае калясніцы, і ён пераможа яго ворагаў.	

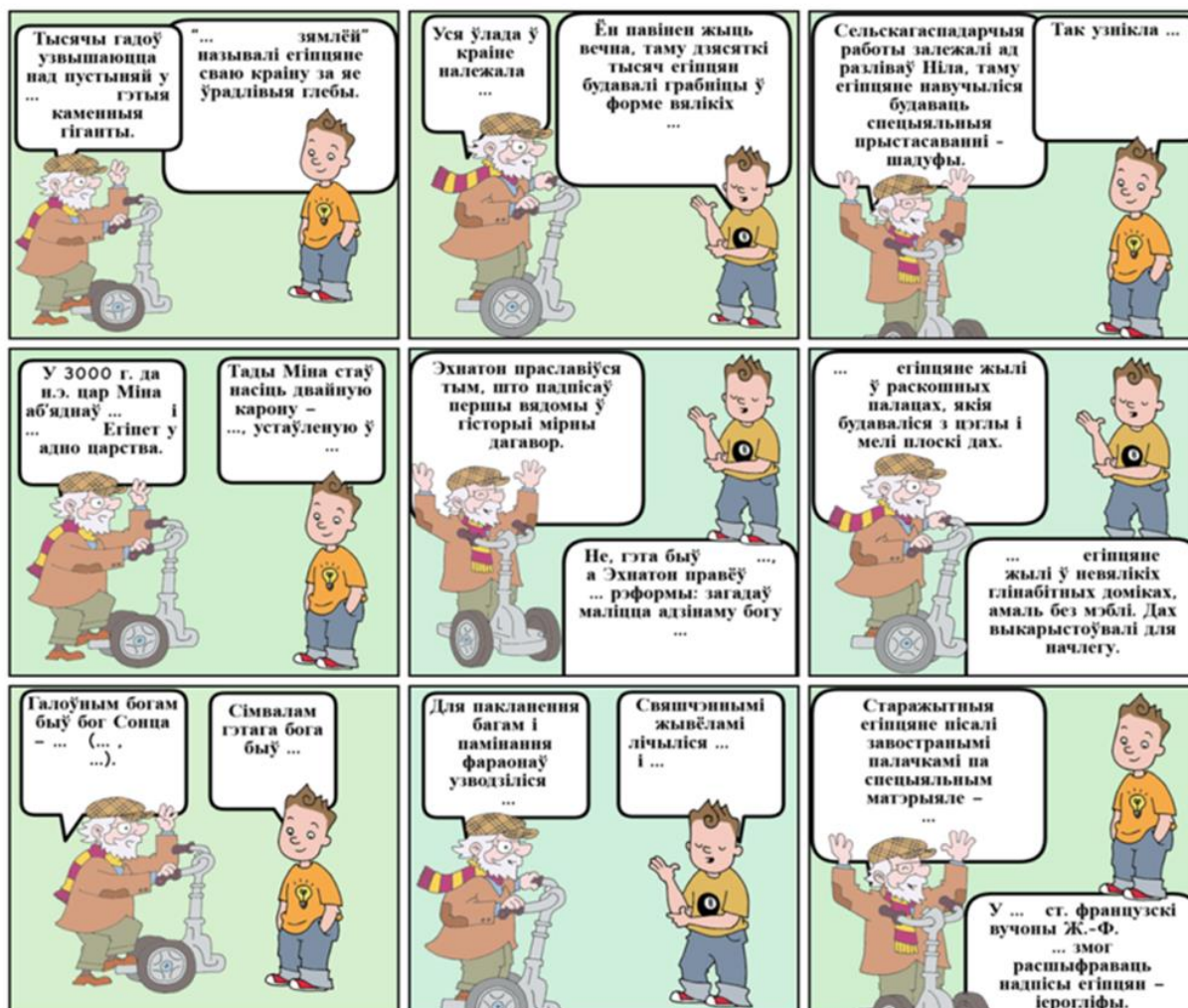
Ператварэнне Егіпта ў магутную дзяржаву:
Дагавор паміж хецкім царом Хатусілі III і егіпецкім фараонам Рамсесам II
(Сусветная гісторыя, V клас)

Пытанні:

1. Паміж кім падпісаны дадзены дагавор?
2. Якімі краінамі кіравалі дадзеныя асобы?
3. Што вам вядома пра іх праўленне?
4. У сувязі з якімі падзеямі быў падпісаны дадзены дагавор?
5. Што згодна з дагаворам павінен быў выконваць кожны правіцель?
6. Што павінен зрабіць хецкі цар, калі прыйдзе вораг супраць Егіпта?
7. Чаму падобныя дагаворы ў гісторыі дзяржаў атрымалі назву “мірных”?

7. Коміксы на ўроках абагульнення

На ўроку абагульнення па раздзеле “Старажытны Егіпет” (сусветная гісторыя, V клас) з мэтай выяўлення ведання вучнямі факталагічнага матэрыялу ім прапануецца прачытаць дыялог паміж персанажамі і пасля па ланцужку агучыць прапушчаныя гістарычныя факты. Гэта садзейнічае паўтарэнню вучнямі засвоенага матэрыялу.

This comic was created at www.MakeBeliefsComix.com. Go there and make one now!

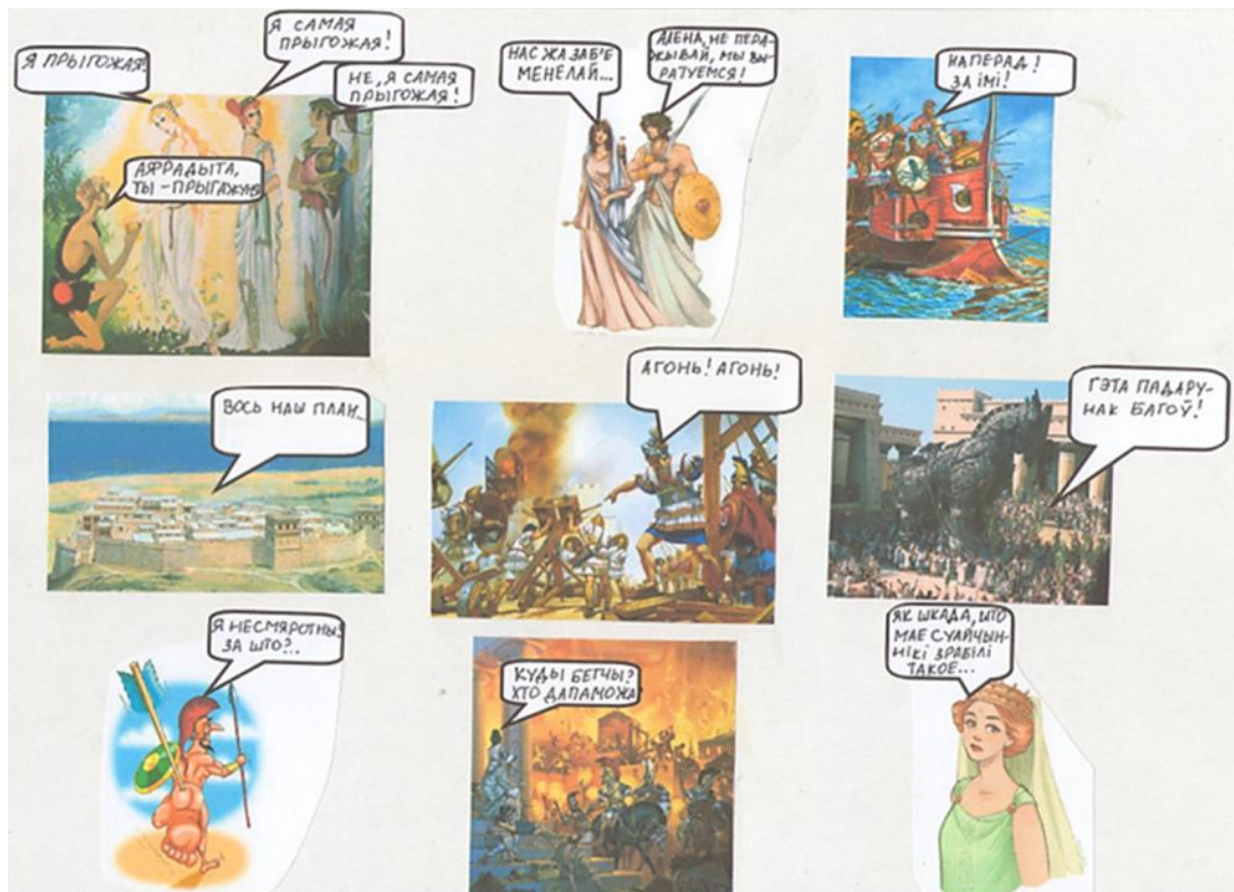
Абагульненне па раздзеле “Старажытны Егіпет” (Сусветная гісторыя, V клас)

8. Для выніковага паўтарэння вывучанага матэрыялу па тэме, раздзеле

Для выніковага паўтарэння вывучанага матэрыялу па тэме “Ахейская Грэцыя” п.3 “Траянская вайна” (§3, сусветная гісторыя, V клас) вучням прапануецца набор гатовых выяў, аркуш фармата А4, клей. Ім неабходна правільна скласці комікс па гісторыі Траянскай вайны і “ажывіць” яе герояў, адказаць на пытанні да комікса. Настаўнік нагадвае вучням правілы “ажывілення” героя: у воблачках запісваюцца словы персанажаў або іх

думкі. Калі вучні стварылі комікс, настаўнік з дапамогай пытанняў арганізоўвае калектыўную аналітычную работу.

Правільнае вызначэнне і адпаведнае афармленне паслядоўнасці развіцця гістарычнай падзеі пры стварэнні комікса, адказы на пытанні да яго садзейнічаюць фарміраванню ў навучэнцаў лагічнага мыслення, усталяванню прычынна-выніковых сувязяў, больш грунтоўнаму засваенню гістарычнага матэрыялу.

Ахейская Грэцыя: міф “Аб пачатку Траянскай вайны”

(Сусветная гісторыя, V клас)

9. Устанаўленне правільнага ходу гістарычных падзей

Адным з дзейсных відаў заданняў, які можна выкарыстоўваць пры рабоце з коміксам на ўроку гісторыі, з’яўляюцца заданні на ўстанаўленне правільнага ходу гістарычных падзей. У дадзеным выпадку комікс дазваляе развіваць агульнанавучальныя ўменні – лагічна структураваць веды, сінтэзаваць іх. Напрыклад, пасля вывучэння тэмы “«Вялікая вайна» і Грунвальдская бітва” (§8, гісторыя Беларусі, VI клас) вучням прапануецца разгледзець ілюстрацыі, прачытаць, пра што распавядаюць удзельнікі падзей, пасля лагічна выбудаваць сюжэт комікса і выканаць заданні.

Питання і задання:

1. Расстаўце малюнкi ў правільнай храналагічнай паслядоўнасці.
2. Пра якія падзеі ідзе гаворка ў коміксе?
3. Ці пазналі вы персанажаў комікса? Чаму вы так думаеце? Калі гэта рэальныя асобы — назавіце іх.
4. Што ў коміксе адпавядае рэальным фактам? Што з'яўляецца выдумкай? Чаму вы так лічыце?
5. Якія сімвалы, дэталі вы заўважылі ў коміксе? Каму яны маглі належаць? Пра што яны сведчаць?
6. Назавіце прычыны “Вялікай вайны”.
7. Што паслужыла поводам да вайны?
8. Хто ўдзельнічаў у вайне?
9. Чым у гісторыі вядома Грунвальдская бітва?
10. Калі б у вас была магчымасць стаць аўтарам праекта помніка ў гонар Грунвальдскай бітвы, то якой гістарычнай асобе вы б яго прысвяцілі і ў якім месцы паставілі?

“Вялікая вайна” і Грунвальдская бітва *(Гісторыя Беларусі, VI клас)*

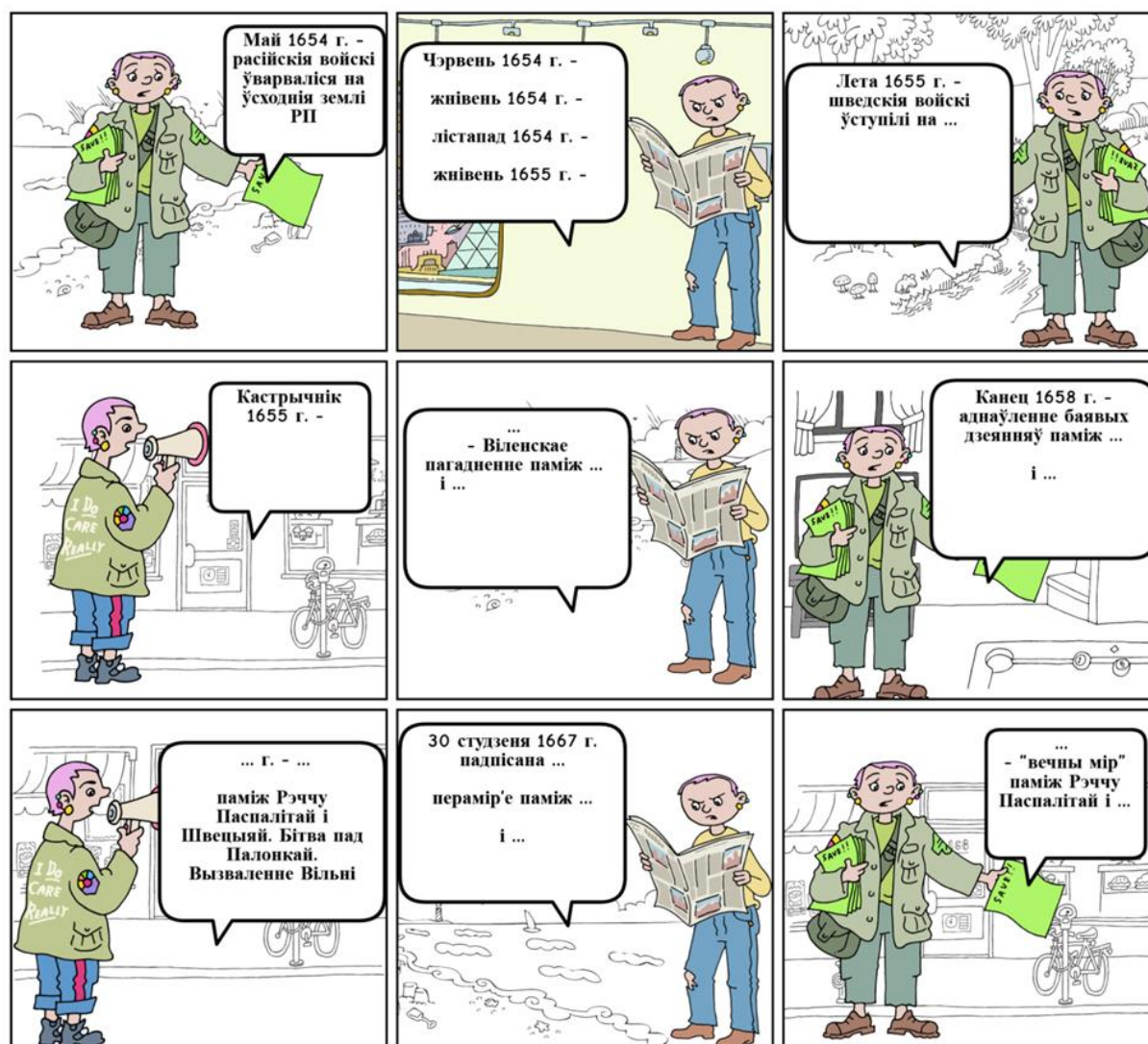
10. Праверка дамашняга задання, этап першага замацавання ведаў

Выкарыстанне коміксаў значна актывізуе інтэлектуальную актыўнасць школьнікаў. Пры гэтым акцэнт у пазнавальным працэсе пераносіцца з пасіўнага на актыўнае ўспрыманне вучэбнага матэрыялу. Вынікам работы навучэнцаў над коміксамі становяцца створаныя і замацаваныя ў свядомасці гістарычныя вобразы, якія можна аднесці да аднаго з відаў творчага ўяўлення. Праверка дамашняга задання праходзіць нашмат цікавей, калі заданні запісаць у комікс. Выбар і форма заданняў могуць быць разнастайныя.

Заданне: Запоўніце пропускі ў тэксце, выпраўце гістарычныя памылкі.

Прывітанне! Ці памятаеш мой апавяд? Давай праверым твае веды!	Прывітанне! Усе памятаю! Давай праверым!	Калі ў Еўропе з'явіўся новы від людзей?	Чым ён адрозніваўся ад чалавека ўмелага? 1. 2. 3. 4. 5.	Продам усіх сучасных дзудзей з'яўляецца чалавек разумны або ...
Дзе жылі старажытныя людзі? 1. 2. 3. 4.	Як называўся калектыў, у якім жылі людзі разумныя? ... або ...	Хто такі старэйшына і якія ў яго былі абавязкі?	Якія абавязкі былі ў мужчын?	
Якія абавязкі былі ў жанчын?	А ў дзяцей?	Якія прыкметы родавай абшчыны ты ведаеш? 1. 2. 3. 4.	Ты малайчына! У цябе добрыя веды! Дзякуй за працу!	

Першыя крокі чалавека сучаснага віду (Сусветная гісторыя, V клас)

This comic was created at www.MakeBeliefsComix.com. Go there and make one now!

Вайна Расіі з Рэччу Паспалітай 1654–1667 гг. (Гісторыя Беларусі, VII клас)

11. Праца ў групах

Арганізацыя вучэбнай дзейнасці навучэнцаў над стварэннем коміксу — гэта сапраўдная кааператыўная форма навучання, бо дзеці працуюць у невялікіх групах, каб забяспечыць найбольш эфектыўны вынік для сябе і сваіх таварышаў. Дзейнасць навучэнцаў складаецца з наступных этапаў:

- 1) аб'яднанне ў групы;
- 2) заданне (інструктаж) групам;
- 3) калектыўнае выкананне;
- 4) прадстаўленне вынікаў групавой працы.

Перад пачаткам працы групы над выкананнем творчага задання не лішнім будзе даць вучням кароткую інструкцыю, якая дапаможа ім арганізаваць сваю працу.

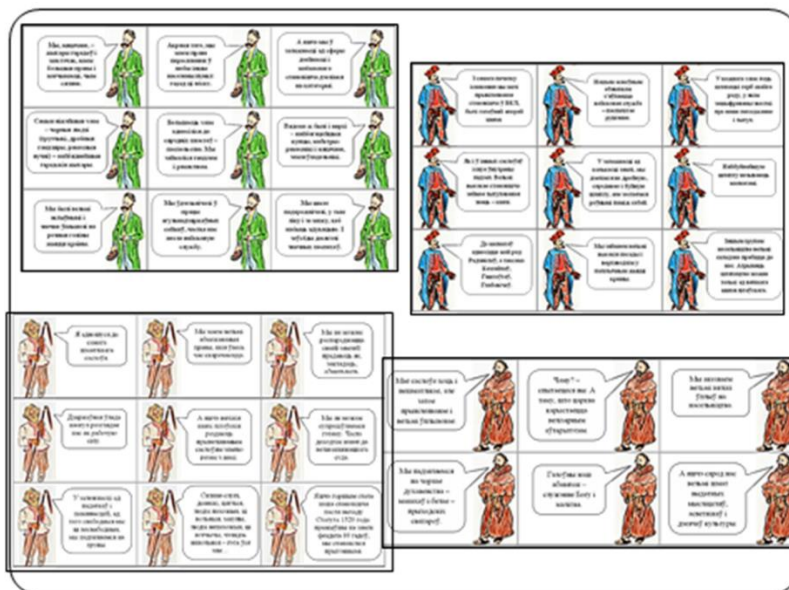
Праца ў групе мае асаблівае значэнне, паколькі ў працэсе творчай дзейнасці над стварэннем комікса:

- 1) развіваюцца навыкі міжасобасных зносін;
- 2) развіваецца пачуццё пазітыўнай узаемазалежнасці;
- 3) ствараюцца ўмовы для асобнага ўзаемадзеяння, што, у сваю чаргу, стымулюе індывідуальную дзейнасць вучня.

Магчыма, найбольш важным момантам пры групавой рабоце з'яўляецца падвядзенне вынікаў. Варта пасля выканання творчага задання правесці конкурс коміксаў – абмеркаваць іх удалыя знаходкі і недахопы. Акрамя таго, аўтары павінны мець магчымасць публічна абараніць свае працы, адказаць на пытанні педагога і аўдыторыі. Аналіз выкананых работ і дапушчаных памылак дазваляць настаўніку вызначыць глыбіню гістарычных ведаў навучэнцаў. Аднак, які б варыянт падвядзення вынікаў ні абраў настаўнік, вучні перад пачаткам працы павінны ведаць, на аснове якіх крытэрыяў будзе ацэньвацца іх праца.

Асноўны паказчык выкананага задання — адпаведнасць сюжэта комікса гістарычным рэаліям, уменне ў невербальнае форме перадаць гістарычную інфармацыю. Гэтым мэтам падпарадкоўваюцца і дадатковыя канкрэтныя творчыя заданні, якія развіваюць уяўленне, фантазію і асацыятыўнае мысленне.

Заданне. Праца з ілюстрацыямі і вучэбным матэрыялам арганізуецца ў чатырох групах: “Сялянства”, “Мяшчане”, “Шляхта”, “Духавенства”. Навучэнцы павінны ўявіць сябе жыхарамі пэўнага саслоўя XVI—XVII ст., на аснове тэксту вучэбнага дапаможніка скласці апавяданне пра сваё жыццё і аформіць у выглядзе комікса.

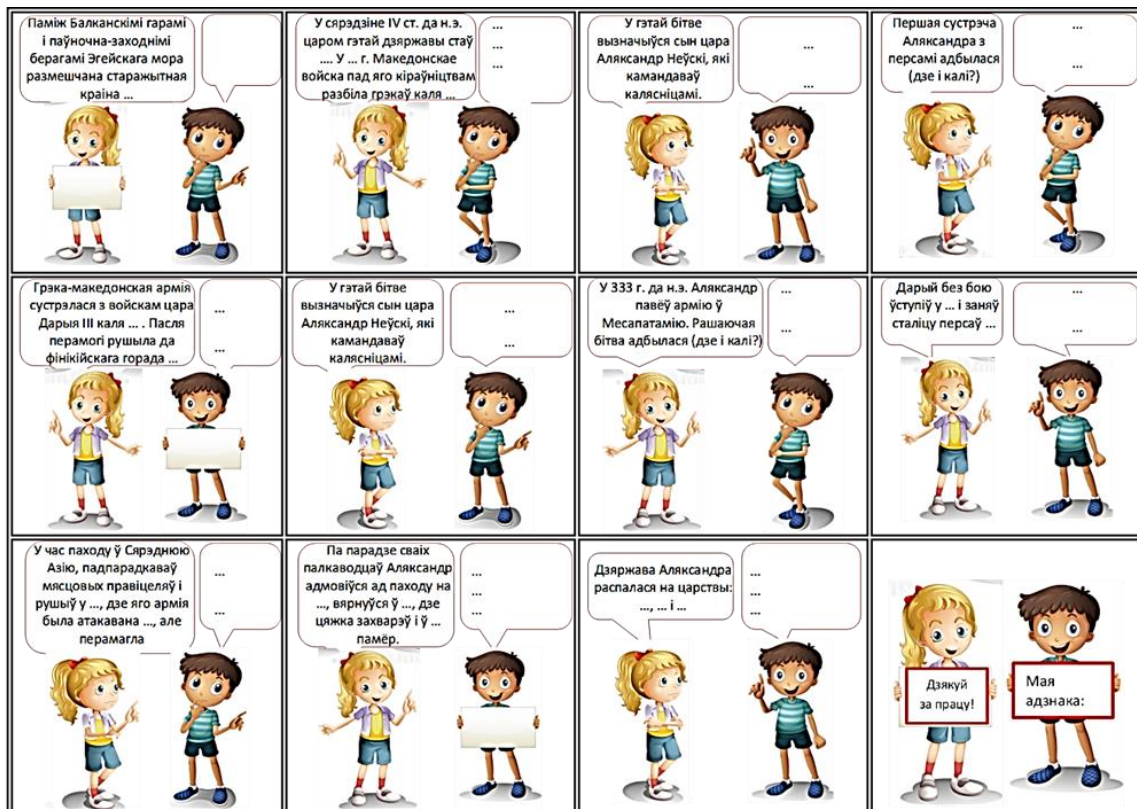
Змены ў грамадстве (Гісторыя Беларусі, VI клас)

12. Складанне комікс-канспекта

Вывучаць тэму параграфу нашмат цікавей з прымяненнем комікса ў якасці канспекта. Вучні слухаюць апавед настаўніка (або іншы варыянт вывучэння тэмы) і, карыстаючыся канспектам, дапаўняюць яго, выпраўляюць, калі патрэбна, гістарычныя памылкі. У канцы ўрока ідзе абмеркаванне па пытаннях або ў іншай форме.

Пытанні і заданні:

1. Запоўніце на працягу ўрока прапанаваны канспект.
2. Выпраўце, калі патрэбна, гістарычныя памылкі.
3. Назавіце краіны і народы, якія ўвайшлі ў склад дзяржавы Аляксандра.
4. Як вы лічыце, якія якасці Аляксандра дапамаглі яму ў час ваеннага паходу?
5. Расстаўце падзеі ў правільнай паслядоўнасці, згодна з ходам баявых дзеянняў.
6. Працягніце лагічны ланцужок па стварэнні дзяржавы Аляксандра: Афіны – ... – ... – ... – ... – ... – ... – ... – ... – Вавілон.
7. У чым прычына хуткага распаду дзяржавы Аляксандра?
8. Ці згодні вы з тым, што Аляксандра называюць Вялікім? Якога чалавека можна назваць вялікім?

Дзяржава Аляксандра Македонскага (Сусветная гісторыя, V клас)

Такім чынам, вобласць прымянення комікса ў якасці сродку навучання вельмі вялікая. Комікс не толькі дазваляе сарыентавацца ў якой-небудзь тэме або пытанні, ён здольны абудзіць цікавасць да яго далейшага, больш глыбокага вывучэння. Комікс можа вырашыць праблему матывацыі, цікавасці да вучобы, без якой не можа быць сапраўднай вучэбнай дзейнасці. Ён захопляе, натхняе, стымулюе творчую актыўнасць, прымушае займацца самаадукацыяй, ператвараючы вучобу ў радасную, асэнсаваную дзейнасць.

Лічу, што комікс з'яўляецца магутным інструментам уздзеяння на дзяцей і, натуральна, можа і павінен выкарыстоўвацца ў сферы адукацыі. Коміксы могуць стаць яркім дадаткам, “разынкай” урока, пяціхвілінкай гумару, якая дазваляе падняць навучальны дух, але не могуць запоўніць сабой увесь урок.

Калі педагогаў бянтэжыць слова “комікс”, можна скарыстацца тэрмінам “візуальная гісторыя”. Сутнасць справы не зменіцца. Але грэбаваць дыдактычным патэнцыялам коміксаў не варта. Я ўпэўнена, што любы настаўнік, глянуўшы на пытанне шырока, зразумее, што комікс можа быць яму карысны. А пераканаўшы сябе ў гэтым, ён знойдзе масу шляхоў і магчымасцяў выкарыстання яго ў навучальным працэсе і пазакласнай працы.

Дадаткі

Памятка па стварэнні комікса ў групе

1. Шляхам калектыўнага абмеркавання выберыце **тэму** (калі тэму не прапанаваў настаўнік). Выкарыстоўвайце для гэтага веды з вывучанага вамі матэрыялу. Праглядзіце яшчэ раз старонкі падручніка. Не спяшайцеся. Ад выбару тэмы залежыць далейшы ход і поспех вашай работы.

2. Прадумайце **сюжэт**. Сюжэт павінен быць не толькі цікавым, але і прадастаўляць вам магчымасць праявіць сваю ўласную творчасць і фантазію. Калі ёсць магчымасць, выкарыстоўвайце дадатковую літаратуру.

3. Размяркуеце **абавязкі** паміж членамі вашай групы. Улічвайце інтарэсы і схільнасці кожнага члена вашай групы. Размеркаванне роляў павінна быць добраахвотным:

а) аўтар — чалавек, які будзе распрацоўваць развіццё сюжэту і дзеянні герояў комікса. Аўтар павінен глыбока ведаць гістарычны матэрыял, сачыць за адпаведнасцю сюжэта гістарычным фактам;

б) мастак — член групы, які ўсю гісторыю вымалёўвае на паперы без колеру. На яго ўскладаецца абавязак абмаляваць герояў і гістарычную сітуацыю, максімальна набліжаную да рэальнасці;

в) каларыст — член групы, які размалюе комікс. Ён павінен быць асцярожны ў падборы колеру, бо кожны колер у пэўную гістарычную эпоху меў сваё асаблівае значэнне;

г) летэрэр — член групы, які зробіць тэкставыя надпісы. Ва ўсіх коміксах надпісы выконваюцца ўручную.

4. Сплануйце сваю **працу**. Дакладна прытрымлівайцеся плана. Не забывайце, што поспех групы залежыць ад працы кожнага члена групы.

5. Пасля стварэння комікса падрыхтуйцеся да **прэзентацыі** сваёй працы перад класам. Дайце магчымасць кожнаму члену групы выступіць перад аднакласнікамі і распавесці аб сваёй працы.

Памятка “Як стварыць комікс”

1. Прачытай неабходную **інфармацыю** для стварэння комікса.

2. Выдзелі галоўныя факты, якія неабходна адлюстраваць у коміксе, прадумай **сюжэт**.

3. Падумай, якія **лагічныя сувязі** паміж галоўнымі фактамі можна адлюстраваць у коміксе.

4. Вызначы, хто будзе галоўным **персанажам** у коміксе, а хто другарадным.

5. Папярэдне **намалюй герояў** комікса (выгляд, постаць, вопратка, міміка, жэсты). Прыдумай дыялогі паміж імі, або думкі гэтых герояў. Таксама **намалюй** адпаведныя **прадметы**, якія неабходна адлюстраваць у коміксе.

6. Размяркуй **аркуш на часткі** адпаведна сюжэту.

7. Адлюструй у кожнай частцы аркуша адзін галоўны факт і яго дзеючых асоб так, каб ён быў лагічна звязаны з папярэднім і наступным фактамі.

8. Стварыўшы комікс, паглядзі, ці ўсё ў цябе атрымалася, пры неабходнасці зрабі адпаведныя карэкціроўкі.

Памятка “Схема аналізу комікса”

1. Апішыце вобразы, персанажаў.

2. Ці пазналі вы персанажаў? Чаму вы так думаеце? Калі гэта рэальныя асобы, — назаўсёды іх і ролю, якую яны адыгрывалі на той час і ў тых падзеях. Пацвердзіце свае высновы спасылкамі на дэталі малюнка (асабліва знешнасці, адзенне, жэсты, прадметы, сімволіка і інш.).

3. Якой падзеі прысвечаны комікс?

4. Якія гістарычныя факты (падзеі, з'явы, працэсы) адлюстраваны ў дадзеным коміксе?

5. Вызначыце, якія сімвалы выкарыстаў мастак. Чаму ён да іх звярнуўся?

6. Якое стаўленне да персанажаў — станоўчае ці адмоўнае — выяўляе комікс?

7. Як інтэрпрэтуе комікс персанажаў? Ці згодныя вы з ім?

8. Што вы ведаеце з іншых крыніц пра падзеі, якім прысвечаны комікс? Як вашы веды суадносяцца з тым, пра што вы даведаліся дзякуючы коміксу?

Крыніцы:

1. Чернова Н.В., Макарова Н.Н. Наглядные методы обучения и проектные методики на уроке истории // Перспективы науки и образования. — 2018. — № 6. — С. 109.

2. Давидовская Г.Э. Дидактический потенциал комикса как средства визуализации при обучении истории // Гісторыя і грамадазнаўства. — 2017. — №12. — С. 10—11.

3. Шумель Т.І. Комікс як сродак медыяадукацыі // Беларускі гістарычны часопіс. — 2019. — № 5. — С. 45—54.

Кіно як медыятэкст на ўроках гісторыі

Галіна ДАВІДОЎСКАЯ

Ва ўмовах фарміравання сучаснай інфармацыйнай прасторы адбываецца распаўсюджванне розных, у тым ліку, ненавуковых формаў гістарычнай культуры. Інфармацыйныя патокі, якія пашыраюць “прасторы гісторыі”, розныя па паходжанні і характары, могуць прадстаўляць адны і тыя ж гістарычныя персанажы і сюжэтныя лініі з рознымсэнсавым напавуненнем. Такая супярэчлівая і несістэматызаваная віртуальная інфармацыя прыводзіць да фарміравання так званага “кліпавага” мыслення, калі веды становяцца павярхоўнымі і фрагментарнымі, а вучні не ўмеюць вылучаць галоўнае і другараднае. У гэтых умовах важнае значэнне набывае фарміраванне медыяграмацыйнасці, значным кампанентам якой з’яўляецца развіццё крытычнага мыслення — умення асэнсоўваць і ацэньваць атрыманую інфармацыю, абапіраючыся на ўласныя меркаванні.

Ключавымі сродкамі фарміравання асноў медыяграмацыйнасці з’яўляюцца аўдыёвізуальныя сродкі масавай камунікацыі. Таму экраннае мастацтва — кінематограф, тэлебачанне, відэа — у наш час набывае асаблівае значэнне ў вырашэнні задач медыявыхавання і медыаадукацыі. Даследчыкі праблемы адзначаюць, што візуальная прырода кінатэксту ўздзейнічае на асобу двухбакова: альбо дазваляе глядачу прадставіць (або дапоўніць) вобраз фільма аж да разрыву з рэальнасцю; альбо наадварот, абмяжоўвае глядацкае ўспрыманне яркай аўтарскай пазіцыяй, а ў некаторых выпадках устойлівымі кінашаблонамі [1].

Выкарыстанне кіна- і відэазапісаў на ўроках гісторыі мае важнае значэнне, бо дазваляе стварыць яркі вобраз гістарычнага мінулага і паказаць гістарычны працэс у дынаміцы. У сувязі з “візуальным паваротам” у грамадстве ў цэлым і гістарычнай навуцы ў прыватнасці значэнне кіна- і відэафрагментаў узрастае яшчэ больш, бо новым тыпам мыслення сучаснага чалавека становіцца *экраннае мысленне*, механізмам якога з’яўляецца аўдыёвізуальная грамацыйнасць. Таму ў сучасных умовах кіна- і відэазапісы разглядаюцца не толькі як рэканструкцыя вобразаў мінулага, а як візуальныя гістарычныя крыніцы ці варыянт гістарыяграфічнага тэксту, пры стварэнні якога рэжысёр выступае ў ролі гісторыка. У гэтым выпадку мастацкі фільм павінен стаць не столькі аб’ектам традыцыйнага прагляду, а хутчэй аб’ектам крытычнага аналізу, што магчыма толькі пры выкарыстанні спецыяльнага педагагічнага інструментару.

Неабходна адыходзіць ад пануючай яшчэ думкі, што фільм сам па сабе выкліча ўстойлівую ўвагу, глыбокае разуменне і трывалае запамінанне ў вучняў. Выкарыстанне на ўроку кіна- або відэасюжэту патрабуе ад настаўніка сур'ёзнай падрыхтоўкі: неабходна ўважліва праглядзець увесь фрагмент, вызначыць яго значэнне для вывучэння пэўнай тэмы, разбіць на сэнсавыя адзінкі, сфармуляваць да іх пытанні і заданні. Варта заўважыць, што відэафрагмент на ўроку не павінен доўжыцца больш за 3–4 хвіліны і павінен адлюстроўваць самы важны, з пазіцыі эмацыйнага ўспрымання, сюжэт вывучаемага гістарычнага матэрыялу.

Для рознабаковага **аналізу кіна- або відэасюжэту** можна прапанаваць **наступны алгарытм**:

1. Уважліва паглядзіце кінафрагмент, звярніце ўвагу не толькі на сюжэт, але і на гаворку персанажаў, іх вопратку, прылады працы, зброю, прадметы побыту.
2. Коротка апішыце, што вы ўбачылі ў кінафрагменце.
3. Вызначыце, да якога жанру кіно адносіцца кінафрагмент (дакументальнае, мастацкае, аматарская здымка, пастановачны фільм). Патлумачце свой пункт гледжання.
4. Вызначыце, да якога часу адносяцца падзеі кінафрагмента. Пакажыце элементы кінафрагмента, якія дапамаглі вам гэта вызначыць.
5. Падумайце, ці прысутнічаюць у кінафрагменце рэальныя гістарычныя асобы. Каго з паказаных герояў вы б аднеслі да рэальных гістарычных асоб?
6. Падумайце, наколькі праўдзіва прадстаўлены падзеі ў кінафрагменце. Патлумачце свой пункт гледжання.
7. Прыдумайце сваю назву для гэтага кінафрагмента.
8. Складзіце пытанні рэжысёру фільма, якія вы задалі б яму, калі б бралі ў яго інтэрв'ю. Падумайце, як рэжысёр мог бы адказаць на гэтыя пытанні.
9. Выкажыце сваё асабістае стаўленне: наколькі кінафрагмент дапамог вам зразумець вывучаемы гістарычны час [2, с. 43].

Адзін з метадычных прыёмаў, які дазваляе выкарыстоўваць відэафрагмент на ўроках гісторыі як медыятэкст з яго крытычным асэнсаваннем — *“інтэрв'ю са сведкам”* [3, с. 29]. Пры выкарыстанні дадзенага прыёму клас неабходна падзяліць на дзве групы. У адной з груп ёсць магчымасць глядзець і слухаць відэафрагмент — гэта “сведкі гістарычнай падзеі”. Другая група — “журналісты” — успрымае відэафрагмент толькі на слых.

Групам прапануюцца віды дзейнасці, заснаваныя на працэдурцы запавнення інфармацыйных пропускаяў. “Журналісты” павінны правесці інтэрв’ю са “сведкамі” аб прадстаўленай у відэафрагменце падзеі, задаючы розныя пытанні. “Сведкі” павінны даць разгорнутыя і падрабязныя адказы на пытанні “журналістаў”. Пасля гэтага відэафрагмент рэкамендуецца зноў паказаць усяму класу і правесці аналіз сумеснай працы.

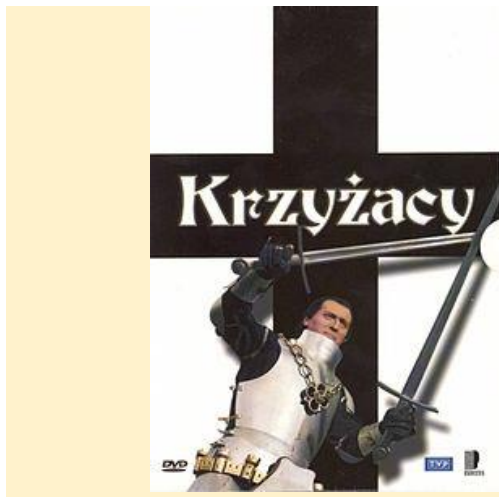
Дадзены прыём даволі просты для ўжывання на ўроку, не патрабуе вялікай папярэдняй падрыхтоўкі класа і вялікай колькасці часу на ўроку. Пры першапачатковым выкарыстанні прыёму ў вучняў могуць узнікнуць праблемы і пры пастаноўцы пытанняў, і пры адказе на іх. Аднак пры яго сістэмным выкарыстанні ў іх развіваецца ўменне ставіць пытанні да “пачутай” інфармацыі і больш уважлівае стаўленне да дэталей відэасюжэту пры яго праглядзе, што сведчыць аб фарміраванні аўдыёвізуальнай граматыкі як складовай часткі медыяадукацыі. Паўторны прагляд відэасюжэту ўсім класам спрыяе фарміраванню крытычных адносін як да пастаўленых пытанняў, так і да адказаў на іх. Пасля прагляду настаўнік павінен прапанаваць вучням свае пытанні, якія дазваляць ім даць крытычную ацэнку відэасюжэту. Напрыклад, вызначыць жанр фільма (дакументальны, мастацкі, аматарская відэаздымка), выказаць свой пункт гледжання наконт аб’ектўнасці кінарэжысёра пры паказе гістарычнай падзеі, пра тое, якія складанасці ўзнікаюць у кінарэжысёра пры стварэнні гістарычнага фільма, як ён гэтыя складанасці пераадольвае.

Настаўнік павінен прадставіць вучням іншую інфармацыю пра ўбачаныя падзеі (гістарычны дакумент, фрагмент параграфа вучэбнага дапаможніка, навуковы артыкул) і прапанаваць знайсці неадпаведнасці відэасюжэту з іншымі гістарычнымі крыніцамі. Неабходна акцэнтаваць увагу вучняў на тое, што ў мастацкіх фільмах з гістарычным сюжэтам дзеянне адбываецца ў далёкім мінулым, але знятыя яны ў цяперашні час, таму рэканструкцыя гістарычных падзей адбываецца так, як гэта ўяўляе рэжысёр фільма, хоць і выкарыстоўвае кансультацыі сучасных гісторыкаў. У якасці прыкладаў такіх відэасюжэтаў можна прапанаваць: фрагмент кінафільма “Крыжаносцы” (рэжысёр Аляксандр Форд, 1960 г.) пры вывучэнні тэмы “«Вялікая вайна» і Грунвальдская бітва” ў 6 класе (https://drive.google.com/file/d/1fLGMrjay5pqdtxW3bIK_qbr8QGsFzRck/view?usp=sharing), фрагменты кінафільма “Я — Францыск Скарына” (рэжысёр Барыс Сцяпанаў, 1969 г.) пры вывучэнні тэмы “Развіццё культуры беларускіх зямель у першай палове XVI ст.” у 7 класе

(доступ па спасылках:

https://drive.google.com/file/d/1Rpn9pJf9miUSoPNYtGEGJQrwFBuZkyd_/view?usp=sharing,

<https://drive.google.com/file/d/1PEcZxssLUuoY49RxSDAXSEop7s9VREiD/view?usp=sharing>).

Беларускі вучоны-метадыст М.А. Краснова адзначае, што выкарыстанне ігравого кіно ў якасці гістарычнай крыніцы мае свае асаблівасці, і вылучае *два этапы ў аналізе фільма*.

На *першым этапе* неабходна праводзіць знешнюю крытыку кінакрыніцы, што вызначае пастаноўку наступных пытанняў:

- якія гістарычныя падзеі знайшлі адлюстраванне ў фільме;
- хто героі фільма (рэальныя або выдуманых);
- як прадстаўлена гістарычная рэальнасць.

На *другім этапе* праводзіцца ўнутраная крытыка кінакрыніцы, і аспектамі для аналізу з'яўляюцца:

- аўтары, стваральнікі фільма;
- датаванне фільма;
- даздымачная падрыхтоўка;
- мэты, якія ставілі стваральнікі фільма;
- лёс фільма пасля выхаду на шырокі экран [4].

Прывядзём у якасці прыкладу працу з фільмам “Штурм: Письма огня” (у беларускім відэапракаце — “Штурм: Палаючы ліст”), знятым у 2017 г. нідэрландскім рэжысёрам Дэнісам Ботсам, дзеянне якога тычыцца такіх важных гістарычных працэсаў, як развіццё кнігадрукавання і Рэфармацыя.

Першы этап работы. Вучні павінны ўважліва прагледзець фільм дома і знайсці адказы на пытанні:

- 1.** Дзе і калі адбываецца дзеянне фільма? (*Гарады Вітэнберг і Антвэрпэн, 1521 г.*)
- 2.** Як завуць галоўных герояў фільма? Чым яны займаюцца? (*Кнігадрукар Клаас Вутэн, яго сын Штурм, паэт Олвін, дзяўчынка-сірата Марыкі*)
- 3.** Як адбываўся працэс кнігадрукавання? Ці быў простым гэты занятак? Чаму некаторыя кнігі было забаронена друкаваць? Пра што было напісана ў гэтых кнігах?
- 4.** Як вы зразумелі з фільма, што такое *індульгенцыя*? Як жыхары Антвэрпэна ставіліся да продажу індульгенцый? З-за чаго сварыліся бацькі Штурма?
- 5.** Якая рэальная гістарычная асоба згадваецца ў фільме? (*Марцін Лютэр*). У сувязі з чым у фільме згадваецца гэтая гістарычная асоба?
- 6.** Да чаго заклікаў жыхароў Антвэрпэна Марцін Лютэр ў сваім звароце? (*Скасаваць царкоўныя абрады, крытыкаваў папу рымскага, заклікаў да праўдзівай веры без пасрэдніцтва святароў, заклікаў паўстаць супраць каталіцкай царквы*)
- 7.** Як вы зразумелі з фільма, што такое *інквізіцыя*? Якім чынам каталіцкая царква праследвала тых, хто друкаваў забароненыя кнігі, прыхільнікаў Марціна Лютэра? Прывядзіце прыклады з фільма.
- 8.** Як вы думаеце, чаму Штурм і яго сяброўка Марыкі, рызыкуючы свабодай і жыццём, раздрукавалі забароненае царквой пасланне М. Лютэра і развесілі яго ў горадзе?
- 9.** Як жыхары Антвэрпэна ўспрынялі пасланне Марціна Лютэра? Як вы думаеце, чаму іх рэакцыя была менавіта такой?

10. Дайце кароткае апісанне сюжэту фільма (не больш за 5–7 сказаў). Вызначыце, да якога жанру кіно адносіцца гэты фільм.

Другі этап работы. Абмеркаванне сюжэту фільма на ўроку.

Вучні выказваюць сваё меркаванне па вышэйпрыведзеных пытаннях, аргументуюць сваю пазіцыю. Падчас абмеркавання фільма неабходна акцэнтаваць увагу вучняў на наступных праблемах:

1. Якія важныя гістарычныя падзеі або працэсы знайшлі адлюстраванне ў фільме? (*Кнігадрукаванне, Рэфармацыя*). Якія моманты фільма дазваляюць адказаць на гэтыя пытанні?

2. Якія падзеі і персанажы прыдуманых аўтарамі фільма? Для чаго стваральнік фільма іх выкарыстоўвае?

3. Ці маглі б падзеі, паказаныя па сюжэце фільма, адбыцца на самай справе? Што здаецца непраўдападобным?

4. У чым бы вы паправілі стваральнікаў фільма, як змянілі б сюжэт?

5. Прыдумайце ўласную назву фільма.

Такое выкарыстанне экранных сродкаў дасць магчымасць не толькі ствараць яркія вобразы вывучаемых гістарычных падзей, але стане ключавым сродкам фарміравання асноў медыяграмацтасці. Сучасны медыяграмацты тынэйджар не проста навучыцца разумець мову экраннага мастацтва, але будзе больш свядома і крытычна адносіцца да выбару медыйнай прадукцыі.

Крыніцы

1. Колбышева С.И. Эмоциогенный фактор в структуре кинотекста // Современное состояние медиаобразования в России в контексте мировых тенденций. Материалы Международной научной конференции. — Ростов на Дону — Таганрог, 2019. — Рэжым доступу: <https://www.researchgate.net/publication/337089759>.

2. Кудрявцева С.А., Давидовская Г.Э. История Нового времени в 7 классе: учебно-методическое пособие для учителей. — Минск: Изд. Центр БГУ, 2019. — 223 с.

3. Давідоўская Г.Э., Вінаградава З.Я. Фарміраванне вобразных уяўленняў у вучняў 6–7 класаў пры вывучэнні гісторыі Беларусі: дапаможнік для настаўнікаў / пад рэд. С.В. Панова. — Мінск: Нацыянальны інстытут адукацыі, 2019. — 151 с.

4. Краснова М.А. Игровое кино как средство создания образных исторических представлений учащихся // Гісторыя і грамадазнаўства. — 2015. — № 8. — С. 27–32.

Савецкія камедыі як медыятэксты на ўроках гісторыі

Іна ШЫМКО

Каб на ўроках гісторыі вучні вучыліся разважаць пра мінулае, аналізаваць гістарычны вопыт, неабходна стварыць умовы для аналізу і ацэнкі гістарычных падзей, або, так званага, мультыперспектыўнага вывучэння гісторыі. Гэтай мэты магчыма дасягнуць з дапамогай разнастайных крыніц інфармацыі пра гістарычную рэчаіснасць, у якіх адлюстроўваюцца розныя погляды на эпоху і намеры людзей, якія жывуць у дадзены перыяд. У выніку, вучням неабходна расказаць пра гістарычныя падзеі з уласнага пункту гледжання, скарыстоўваючы пункт гледжання іншых людзей.

Вельмі актуальным з'яўляецца выкарыстанне на ўроках мастацкіх фільмаў. Дзякуючы гэтаму можна значна выйсці за межы падручніка, дасягнуць дастаткова высокіх вынікаў у выбудоўванні дыялогу з навучэнцамі. Падручнікі гісторыі часта перагружаны складанай тэорыяй, у іх не заўсёды прасочваецца паслядоўнасць у выкладанні матэрыялу, таму выкарыстанне візуальных крыніц дапамагае навучэнцам стварыць своеасаблівую “карцінку” па пэўным пытанні ці праблеме вывучаемай тэмы.

Мая практыка паказала, што цікавым варыянтам для візуалізацыі вучэбнага матэрыялу, аналізу гістарычнай эпохі можа стаць фільм камедыйнага жанру.

Чаму менавіта камедыі?

1. Вельмі папулярны жанр (асабліва камедыі Э.Разанава, Л.Гайдая).
2. Гэта від мастацтва, які адлюстоўвае працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве.
3. Іранічнае ўспрыманне гістарычнай эпохі, што ўжо прадугледжвае крытычнае мысленне.
4. Магчымасць ацаніць вывучаны перыяд праз прызму поглядаў сучаснікаў (рэжысёры, сцэнарысты), а не толькі тых фактаў, якія прыведзены ў падручніку.

Камедыя дазваляе выкрыць негатыўныя рысы канкрэтнай падзеі ці эпохі ў цэлым не прамалінейна, а тонка і з інтэлігентнай іроніяй. Менавіта гэты жанр дае больш магчымасцяў для прадуктыўнага вывучэння вучэбнага матэрыялу, паколькі “*дзелавое выкладанне абсалютна сур’ёзных думак і палажэнняў набывае жывы, даходлівы характар, калі яно афарбавана гумарам*” (С.Капіца).

Камедыі Леаніда Гайдая і Эльдара Разанава адлюстроўваюць і крытыкуюць розныя аспекты савецкага жыцця эпохі М.С.Хрушчова і Л.І.Брэжнева. Праз аналіз сітуацый, характар герояў можна “пашырыць” веды вучняў аб вывучаемай эпосе. Пры гэтым трэба ўлічваць, што далёка не ўсе сучасныя дзеці бачылі фільмы Э.Разанава і Л.Гайдая, таму неабходна прымяняць тлумачальна-ілюстрацыйны метады, калі настаўнік бярэ на сябе ролю транслятара, уцягваючы навучэнцаў у інтэрактыўны дыялог.

Працуючы з матэрыяламі, можна прымяняць розныя метады, якія спрыяюць развіццю крытычнага мыслення і творчага патэнцыялу вучняў. Прымяненне даследчых метадаў і метадаў развіцця крытычнага мыслення дазваляе дэкадзіраваць медыятэкст і вызначыць галоўны пазыл. Такім чынам, ствараюцца ўмовы для візуалізацыі, сістэматызацыі гістарычнага матэрыялу, ацэнкі гістарычнай эпохі, супастаўленне ўласнага пункту гледжання з пунктам гледжання аўтараў.

Выкарыстанне відэаматэрыялаў на ўроку дазваляе:

1. Пашырыць круггляд вучняў.
2. Матываваць да больш паглыбленага вивучэння вучэбнага матэрыялу.
3. Задаваць удакладняючыя пытанні па сюжэце.
4. Развіваць уменні выказаць свой пункт гледжання.
5. “Убачыць” вивучаемую эпоху праз прызму поглядаў сучаснікаў.
6. Развіваць вобразнае мысленне навучэнцаў, уменні суадносіць экранную інфармацыю з інфармацыяй з падручніка.

Дзе можна скарыстаць дадзены матэрыял?

На ўроках абагульнення, пры вивучэнні асобных пытанняў культуры, палітыкі, грамадскага жыцця.

Як прымяніць?

1. Прынцып “перакуленага ўрока” (прагляд адной камедыі на выбар) і абмеркаванне на ўроку найбольш праблемных і яскравых момантаў.
2. “Нарэзка” некалькіх відэафрагментаў з абмеркаваннем франтальна або ў групах.
3. Прагляд відэафрагмента і аналіз настаўнікам праблемы (у тым выпадку, калі ў вучняў адсутнічаюць версіі).

Пры планаванні ўрока з выкарыстаннем відэафрагмента варта ўлічыць некаторыя **рэкамендацыі**:

1. Відэафрагмент павінен мець пэўны змест і даносіць да навучэнцаў канкрэтную інфармацыю.

2. Аптымальны па часе ўрываак доўжыцца 2—3 хвіліны.

3. Для падрыхтоўкі да ўспрымання ўрыўка з фільма можна прапанаваць заданне: вызначыць па назве, пра што фільм.

4. Калі ў кадры прысутнічаюць персанажы, то выказаць, якія эмоцыі выклікаюць гэтыя людзі.

5. Для пашырэння кругагляду вучняў можна даць кароткую дадатковую інфармацыю пра фільм (узнагароды, акцёры, гісторыя здымак).

Разгледзім, як можна ўжыць некаторыя фрагменты камедыі на ўроку гісторыі для характарыстыкі для больш дэталёвай характарыстыкі перыяду кіравання М.Хрушчова і Л.Брэжнева. Каб праца з медыятэкстамі была больш эфектыўнай, вучням неабходна валодаць фонавымі ведамі па тэме развіцця СССР у дадзены перыяд: ведаць асноўныя рысы “хрушчоўскай адлігі”, “брэжнеўскага застою”, становячыя і адмоўныя моманты, накірункі ўнутранай і знешняй палітыкі.

“Хрушчоўская адліга”

Перыяд сярэдзіны 1950-х — першай паловы 1960-х гг. у савецкай гісторыі быў адметны наступнымі з’явамі і характэрнымі рысамі:

- асуджэнне “культу асобы”;
- паслабленне таталітарнай улады;
- з’яўленне некаторай свабоды слова;
- адносная дэмакратызацыя палітычнага і грамадскага жыцця;
- развіццё лёгкай прамысловасці;
- паляпшэнне ўзроўню жыцця;
- жыллёвае будаўніцтва (“хрушчоўкі”);
- грашовая аплата працы калгасніка;
- асваенне цаліны;
- асваенне космасу;
- валютарызм.

Выкарыстоўваючы матэрыял падручніка, навучэнцы выбіраюць і запісваюць, што адбылося ў праўленне М.Хрушчова ў палітычнай, эканамічнай сферах — як становіццае, так і адмоўнае.

З дапамогай відэафрагментаў можна ахарактарызаваць такія рысы хрушчоўскай эпохі, як бюракратызм, валакіта, лепшыя ўмовы жыцця партыйнай эліты ў параўнанні са звычайнымі грамадзянамі і г.д.

“Карнавальная ноч”
(1956 г., рэжысёр Эльдар Разанаў)

Эпізод:

**Ліст таварыша Агурцова ва
Усесаюзны цэнтральны савет прафесійных саюзаў (УЦСПС)**

<https://youtu.be/2yxfrHir-Og>

Прыкладныя пытанні для аналізу медыятэксту:

1. Якія можна падабраць эпітэты да вобраза чыноўніка?
2. Над чым іранізуе рэжысёр фільма?
3. Што ўвасабляе сабой моладзь у фільме?
4. Што такое УЦСПС?
5. Якая падзея пайпльвала на выбар ідэі для фільма?

Каментарый і прыкладныя адказы:

У цэнтры — вобраз чыноўніка, начальніка Дома культуры таварыша Агурцова, якому супрацьстаіць “неідэалагічная моладзь”.

Вобраз чыноўніка ў гэтым фільме відавочна адрозніваецца ад вобраза чыноўніка ў фільмах сталінскіх часоў — добрага, грамаднага кіраўніка, чые загады беспярэчна выконваюцца. У фільме Разанава чыноўнік (таварыш Агурцоў) паказаны косным, недалёкім, бязглуздым, які дае дурныя парады.

Месэдж — прадстаўнікі ўлады не заўсёды паступаюць правільна і мудра. Распаўсюджаная практыка скаргаў у вышэйшастаячыя органы.

1956 год — эпоха “адлігі”. Моладзь увасабленне свабоды і творчасці. Фільм выйшаў напярэдадні VI Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў 1957 года ў Маскве.

“Дзяўчына без адраса”
(1956 г., рэжысёр Эльдар Разанаў)

Эпізод 1:

**Галоўная гераіня працуе прыслугай
у буйнога чыноўніка**

<https://www.youtube.com/watch?v=b97VWmBw-UA>

Прыкладныя пытанні для аналізу медыятэксту:

1. Што ў вобразе чыноўніка не адпавядае сацыялістычным прынцыпам?
2. Якая абстаноўка ў кватэры чыноўніка?
3. Якім паказаны чыноўнік (смешным, сур'ёзным, разумным і г.д.)?
4. Якой паказана яго жонка? Як распланаваны яе дзень?
5. Кім працуе Каця ў доме чыноўніка? Ці можам мы сказаць аб праявах няроўнасці ў грамадстве?
6. Як бы вы ахарактарызавалі характар Каці?

Каментарый і прыкладныя адказы:

1. У савецкага чыноўніка можа быць прыслуга.
2. У чыноўніка шыкоўная “сталінка”, у той час як асноўная частка насельніцтва жыве ў камуналцы.
3. Вобраз чыноўніка адмоўны — гультай, алкаголік, жонка — дурная сварлівая жанчына, пры гэтым забяспечаная, мае аўтамабіль.

Месэдж — савецкая ўлада змагалася супраць усякай праявы буржуазнага ладу, у той жа час буйныя чыноўнікі маглі наняць прыслугу (эксплуатацыя працы свабоднага чалавека). Бюракратызм прадугледжвае добрыя заробкі чыноўнікаў, кватэры ў элітных дамах, лад жыцця, вельмі адрозны ад жыцця простых грамадзян.

Трэба зрабіць акцэнт на тым, што рэжысэр укладвае ў вобраз Каці сімвалічны сэнс. Каця — гэта зборны вобраз моладзі, актыўнай, працоўнай, якая не баіцца выказаць свой пункт гледжання. А ў кватэры чыноўніка яна працуе прыслугай, што ўжо сведчыць пра няроўнасць грамадства.

“Дзяўчына без адраса”
(1956 г., рэжысёр Эльдар Разанаў)

Эпізод 2:

Размеркаванне дырэктыў

<https://www.youtube.com/watch?v=S9RDEiXtLCE>

Перад праглядам у класе абмяркоўваецца паняцце “бюракратыя”.

Бюракратыя — гэта сістэма ўпраўлення, пры якой існуе мноства розных аддзелаў, якія адказваюць за свой участак працы. Усе гэтыя аддзелы падпарадкоўваюцца вышэйшастаячым кіраўнікам. Гэтая сістэма прадугледжвае пашырэнне апарату, павелічэнне зарплаты чыноўнікам без рэальнай аддачы, што прыводзіць да неэфектыўнасці працы.

Пытанні для абмеркавання:

1. Як вы думаеце, ці важнай справай займаецца кантора? Чаму вы так вырашылі?
2. Якія эмоцыі ў вас выклікае нарада ў канторы? Чаму?
3. Якія эпітэты вы бы падабралі да герояў фрагмента — чыноўніка і Каці?
4. Як вы думаеце, чаму рэжысёр адпраўляе галоўную гераіню на будоўлю?

Каментарый:

Месэдж — бюракратызм і валакіта, карысныя сувязі, выкананне ўказанняў зверху, адарванасць ад рэальных праблем.

Трэба прыйсці да высновы, што гэта бюракратычная кантора (адкладзеныя справы (валакіта), дарэмныя нарады, шмат работнікаў, якія пішуць непатрэбныя паперы). Каця ў фільме задае пытанне: “Чаму ж кантора, якая вышэй за нашу, не можа выслаць паперы найпрост канторы, якая ніжэй за нашу?”. У адказ іншая гераіня падкрэслівае

важнасць канторы. Іронія рэжысёра выказана ў лозунгу на сцяне: “*Эканомце паперу*”, а паперы ў канторы выкарыстоўваецца шмат, прычым выкарыстоўваецца яна марна.

На будоўлю Кацю накіроўваюць таму, што ў эпоху Хрушчова актыўна вялося жыллёвае будаўніцтва. Калі Каця прыязджае на будоўлю і выяўляецца, што накладная на будаўнічыя матэрыялы, якую яна прывезла, ужо не патрэбна, гучыць фраза: “*Каму патрэбна гэтая ваша кантора?*” Тым самым падкрэсліваецца дарэмнасць дадзенай канторы. Тым не менш, у канцы нарады чыноўнік кажа пра тое, што іх трэба пашыраць, а не скарачаць, нягледзячы на неэфектыўнасць працы гэтай структуры.

Праблемнае пытанне:

Чаму такі крытычны фільм быў зняты ў эпоху Хрушчова? Якую рысу “хрушчоўскай адлігі” адлюстроўвае камедыя?

Пры абмеркаванні высвятляем, што фільм адлюстроўвае галоўную рысу “хрушчоўска адлігі” — дэмакратызацыю, якая прадугледжвае свабоду слова, крытыку такіх з’яў эпохі, як бюракратызм, няўмелае кіраванне чыноўнікаў і іх заможнае жыццё ў параўнанні з простымі грамадзянамі СССР.

“Эпоха застою”

Пры вывучэнні эпохі Л.Брэжнева (сярэдзіна 1960-х — пачатак 1980-х гг.) можна выкарыстаць фрагменты камедыі Л.Гайдая “Аперацыя “Ы” і іншыя прыгоды Шурыка”, “Іван Васільевіч змяняе прафесію”, “Брыльянтавая рука” і інш. З дапамогай фільмаў можна прадэманстраваць такія з’явы, як дэфіцыт, дармаедства, блат, турызм.

Характэрныя рысы эпохі:

- стабільнае “ў патрэбным рэчышчы” развіццё сферы культуры, адукацыі, навукі;
- дэмакратызацыя (ці была яна?);
- сацыяльныя гарантыі;
- ураўнілаўка;
- жыллёвае будаўніцтва;
- актывізацыя прафсаюзнай дзейнасці;
- развіццё ваеннай прамысловасці не дазваляла развівацца тэхнічным навінкам;
- пачатак гонкі ўзбраенняў;

- падпольны гандаль, дэфіцыт тавараў, што падвышала цікавасць да прадуктаў капіталістычнага свету;
- вялікая роля карысных сувязяў і блату;
- аднапартыйная сістэма;
- цензура;
- страта веры ў сацыялістычныя і камуністычныя ідэі (думка: капіталістычны лад мае станоўчыя рысы);
- партыйная эліта.

Важна падвесці вучняў да разумення, што, нягледзячы на стабільнасць, назіраецца “застой” у эканоміцы, паколькі савецкая эканоміка развівалася па экстрэнсіўным шляху, залежала ад знешняга рынку (цэны на нафту, газ). Савецкая дзяржава атрымлівала даходы ад экспарту нафты і ў выпадку падзення цэн на нафту, апынулася ў стане крызісу.

“Аперацыя “Ы” і іншыя прыгоды Шурыка”

(1965 г., рэжысёр Леанід Гайдай)

Навела “Напарнік”

Эпізоды:

**Напарнік абедае, касмічныя караблі “барозняць акіян”,
выпадак на будоўлі, “Трэба, Федзя, трэба”**

<https://www.youtube.com/watch?v=ZlcAj5Txx1k>
<https://www.youtube.com/watch?v=nXzjaFnOGso>
<https://www.youtube.com/watch?v=4K7-cDslySs>
<https://www.youtube.com/watch?v=PKNAUxJQg98>

Пытанні для абмеркавання:

1. Чаму напарніка так складана прымусіць працаваць?
2. У чым небяспека ураўнілаўкі ў аплаце?

Каментарый:

Дармаедства (тунейадство) — жыццё за чужы кошт, гультайства.

Пад дармаедамі ў СССР разумелі асоб, якія свядома ўхіляюцца ад працы, а таксама рознага кшталту “індывідуальных” прадпрымальных. З 1961 года Кампартыя пачала актыўна змагацца з тымі, хто не хацеў працаваць. У савецкім грамадстве грамадзянін быў абавязаны працаваць, і крыніцай “законных даходаў” магла быць толькі адобраная партыяй дзейнасць. Усё астатняе трапляла пад катэгорыю “непрацоўных” даходаў.

У брэжнеўскія часы пад дармаедамі сталі разумець алкаголікаў. Працавала сістэма перавыхавання, участковыя міліцыянеры вялі з імі прафілактычныя размовы, у адносінах да такіх людзей маглі прымяняцца прымусовыя работы. Гэты момант і адлюстраваны ў камедыі, калі галоўны герой — дармаед — адпраўляецца на будоўлю, а прараб і Шурык спрабуюць перавыхаваць лайдака. У процівагу дармаедам супрацьпастаўляецца станоўчы вобраз Шурыка — актыўнай, свядомай, працоўнай моладзі.

Пры гэтым у фільме паказаны неэфектыўнасць прымусовай працы, ураўнілаўка, пагадзінная аплата, зніжэнне прадукцыйнасці працы. *Месэдж* — складана ідэалагічна апрацаваць зняволенага і матываваць яго на бясплатную працу.

Таксама іронія заключаецца ў тым, што той, хто працуе, ёсць простую ежу, а той, хто не працуе — шашлык.

Навела “Аперацыя «Ы»”

Эпізод:

Рабаўніцтва склада

<https://www.youtube.com/watch?v=aAhZJ7wNI6o>

Жулікаваты дырэктар склада, каб схваць свае справы па раскраданні дзяржаўнай уласнасці, імітуе рабаванне свайго склада.

Пытанне: Як гэта магчыма ў краіне сацыялізму?

Месэдж — у савецкія часы таксама існавалі злодзеі і карупцыянеры

“Каўказская палонная”

(1966 г., рэжысёр Леанід Гайдай)

Эпізод:

Нарада ў доме Джабраіла на конт выкрадання Ніны

<https://www.youtube.com/watch?v=2LeVOX6BaeE>

Пытанне: Што такое валюнтарызм?

Крылаты выраз: “В моем доме попрошу не выражаться (валюнтаризм)”

Ідэя: Хрушчоў быў абвінавачаны ў валюнтарызме, таму гэтае слова было лаянкавым, але яно спадабалася Брэжневу, і жарт увайшоў у фільм.

Месэдж — крадзеж сярод чыноўнікаў.

“Брыльянтавая рука”

(1968 г., рэжысёр Леанід Гайдай)

Эпізоды пра бандыцкую групоўку

<https://www.youtube.com/watch?v=ApсH9NfB7kU>

Пытанні для абмеркавання:

1. Якія эпізоды ў камедыі Гайдая паказваюць атрыбуты заходняга жыцця?
2. Як вы думаеце, чаму Гайдай уводзіць іх у фільм?

Каментарый:

Існавалі злачынныя групоўкі з замежнымі сувязямі, якія займаліся кантрабандай. Насцярожанае стаўленне да замежжа, таму гучаць фразы аб вярбоўцы галоўнага героя (Ю. Нікуліна).

Эпізод:

Распаўсюджванне латарэйных білетаў

<https://www.youtube.com/watch?v=TTGYaX1ACMI>

Каментарый:

Фраза “Нашы людзі (савецкія) на таксі не ездзяць” паказвае, што для простага савецкага чалавека — гэта раскоша, і адначасова гэта пэўны тып мыслення.

Фраза “Не будуць браць — адключым газ” паказвае стаўленне кіраўніцтва да простых людзей.

У гэты час актыўна распаўсюджваюцца латарэі. Тыраж праводзіўся чатыры разы ў год. Можна было выйграць ад рубля да аўтамабіля. Але на прызы ішло толькі 25%, таму не заўсёды квіткі куплялі ахвотна. У той жа час праз латарэю распаўсюджвалася думка пра надзейнасць савецкай дзяржавы на як мага большую колькасць грамадзян. Яна лічылася справай добраахвотнай, аднак на практыцы амаль кожны свядомы грамадзянін павінен быў купіць білет.

Месэдж — ўсё павінна быць строга, пільна, беспярэчна. Варожае стаўленне да ўсяго замежнага.

Эпізод:

Праводзіны ў адпачынак

<https://www.youtube.com/watch?v=OG2OnL4pqcA>

Пытанне навучэнцам: “Як вы думаеце, ці маглі савецкія людзі свабодна падарожнічаць за мяжу?”

Каментарый:

Сям’я выпраўляе галоўнага героя на адпачынак за мяжу. Гэта вельмі важны момант, і ў таварыша Гарбункова нават бяруць інтэрв’ю.

Для звычайнай савецкай сям’і гэта значная падзея, паколькі для таго, каб паехаць за мяжу, у СССР існавала не так шмат магчымасцяў:

- працоўныя камандзіроўкі;
- службовая дзейнасць (бортправадніцы, маракі, вайскоўцы, спартсмены, дыпламаты);

- запрашэнне ад сваякоў, якія жывуць за мяжой;
- праз агенцтва Інтурыст.

Аднак пуцёўкі ў Інтурысце было дастаць цяжка, іх часцей размяркоўвалі па прадпрыемствах.

Да тых, хто выязджаў, былі пэўныя патрабаванні: станоўчая характарыстыка з месца працы, кандыдатуру абмяркоўвалі на камсамольскай або партыйнай камісіі, неабходна было вывучыць правілы паводзін за мяжой, аформіць шмат дадатковых папер.

“Іван Васільевіч змяняе прафесію”

(1973 г., рэжысёр Леанід Гайдай)

Эпізод 1:

Рабаўніцтва кватэры Шпака

<https://www.youtube.com/watch?v=yuDehoSj2cE>

Пытанні для абмеркавання:

1. Што можна сказаць пра рэчы ў кватэры Шпака?
2. Ці мог кожны грамадзянін СССР мець такія рэчы і такую кватэру? Што такое дэфіцыт?
3. Чаму гучыць фраза “Грамадзяне, захоўвайце грошы ў ашчаднай касе, вядома, калі яны ў вас ёсць”? Што такое ашчадная кніжка? Якую задачу яна выконвала?
4. На развіццё якой прамысловасці ішлі асноўныя сродкі дзяржавы? Чаму?

Каментарый:

Урач-стаматолаг Антон Сямёнавіч Шпак жыў на “непрацоўныя даходы”, г.зн. не толькі на афіцыйную зарплату радавога лекара. Абстаноўка яго кватэры нетыповая для простага савецкага чалавека, а з’яўляецца сімвалам багатага жыцця. У кватэры мы бачым антыкварную мэблю, бронзавыя статуэткі, імпартную апаратуру, якая каштавала вельмі

дарага і якую было цяжка дастаць. Кватэру таксама ўпрыгожвае імпортны каляровы тэлевізар. Два імпортныя магнітафоны. У многіх людзей не было і айчыннага магнітафона, а тут цэлыя два імпортныя. Куртка замшавая, дублёнка — прыкметы статусу ўладальніка. Усе гэтыя рэчы можна было атрымаць у СССР толькі маючы грошы і сувязі (блат).

Для савецкай планавай эканомікі быў уласцівы *дэфіцыт* — пастаянны недахоп асобных тавараў і паслуг, якія пакупнікі не маглі набыць, нягледзячы на наяўнасць грошай. Часткова гэта звязана з тым, што вялікія рэсурсы кідаліся на ваенную прамысловасць у ходзе “халоднай вайны”, а пытанні забеспячэння грамадзян адыходзілі на другі план. Дэфіцытнымі таварамі ў СССР былі, напрыклад, джынсы, кнігі, импортная і савецкая тэхніка, французскія духі, крышталь, кава і г.д.

У той час ужо існавалі прыватныя стаматалагічныя кабінеты і, мабыць, Шпак меў такі кабінет, таму ў яго такая шыкоўная кватэра. Дзе ж можна было купіць такія рэчы? Іх часта прадавалі маракі, якія прыехалі з-за мяжы, або ў краме “Бярозка”, што было даступна далёка не ўсім.

У фрагменце Жорж Міласлаўскі прамаўляе фразу “Захоўвайце грошы ў ашчаднай касе...”. Пластыкавых картак у СССР яшчэ не існавала, а былі ашчадныя кніжкі. На іх захоўвалі частку зароботнай платы, пенсіі, грошы на вяселле, для куплі бытавой тэхнікі і г.д. Каб купіць многія рэчы, трэба было запісацца ў чаргу, таму савецкія грамадзяне адкладвалі грошы на ашчадную кніжку для назапашвання сродкаў.

Акрамя таго, ашчадная кніжка давала псіхалагічную ўпэўненасць у заўтрашнім дні. Галоўная задача ашчадных кас — прыцягнуць свабодныя грошы насельніцтва для ўздыму прамысловасці і іншых мэтай.

Эпізод 2:

Здымкі песні “Звенит январская вьюга”

<https://www.youtube.com/watch?v=q1qzEiEUgOo>

Пытанне: хто кампазітар, аўтар, выканаўца песні?

Каментарый: паказаны вобраз рэжысёра — славалюбівы, карыстаецца сваім становішчам, сноб, франт, эліта.

Фільм — своеасаблівая рэклама песень тых гадоў.

“Службовы раман”
(1977 г., рэжысёр Эльдар Разанай)

Эпізод:

“Ідзіце вы ў бухгалтэрыю”

<https://www.youtube.com/watch?v=CPeOIUHuD9Q>

Пытанне для абмеркавання: Якую ролю адыгрывала грамадскае жыццё ў эпоху СССР? Адзначце яго становчых і адмоўныя рысы.

Месэдж — захапленне грамадскім жыццём перашкаджала асноўнай працы, асуджэнне кар’ернага росту праз карысныя знаёмствы, умяшальніцтва ў асабістае жыццё супрацоўнікаў (прыкметы таталітарнага рэжыму).

“Гараж”
(1979 г., рэжысёр Эльдар Разанай)

Эпізод:

Пасяджэнне праўлення НДІ па будаўніцтве гаражоў

<https://www.youtube.com/watch?v=Wm-xbLLKUl8>

Пытанні для абмеркавання:

1. У якім годзе выйшаў фільм?
2. Хто кіраваў СССР у той час?
3. Як называўся дадзены перыяд у гісторыі?
4. Якія рысы савецкага грамадства паказаны ў эпізодзе?
5. Выкажыце сваё стаўленне да аднапартыйнай сістэмы.

Каментарый:

“Праўленне НДІ” — асацыяцыя з урадам СССР — спрабуе усё вырашыць у аднабаковым парадку, рашэнні праўлення не абмяркоўваюцца. Гэта прыводзіць да абурэння людзей. Тады высвятляюцца розныя нюансы па выдзяленні ўчасткаў пад гараж — у спісе патрэбных людзі (дырэктар рынка), сваякі важных чыноўнікаў.

Месэдж: мадэль таго, што адбываецца, калі існуе аднапартыйная сістэма, усе рашэнні ідуць “зверху”, над уладай няма народнага кантролю, крытыка блату і хабарніцтва.

I. Крытычны аспект (крытычнае асэнсаванне інфармацыі, стварэнне матывацыі)

Мэта: стварыць умовы для фарміравання крытычнага мыслення

Прыёмы: прагляд відэафрагмента і вызначэнне месэджа з дапамогай дадатковых пытанняў, вызначэнне, якія моманты ў фільме не пацвярджаюць агульнапрынятыя ўяўленні пра сацыялістычнае грамадства (апора на атрыманыя веды вучняў пра эпоху сацыялізму)

II. Пазнавальны аспект

Мэта: актывізацыя пазнавальнай цікавасці навучэнцаў

Прыёмы: можна выбраць іншыя эпізоды з дадзеных фільмаў, якія будуць мець пазнавальны характар, і вызначыць:

1. Элементы моды, побыту, артэфакты дадзенай эпохі.
2. Папулярныя песні, музыку, выкарыстаныя ў фільмах.
3. Чаму ў дадзены перыяд папулярным жанр была *камедыя*?
4. Ці можна давяраць фільму як гістарычнай крыніцы? Чаму?

III. Творчы аспект

Мэта: стварыць умовы для развіцця творчага патэнцыялу навучэнцаў

Прыёмы:

1. Падабраць фота афіш, постараў дадзеных фільмаў і прапанаваць вызначыць па афішы, пра што дадзены фільм, які жанр фільма.
2. Абмеркаваць, якія прыёмы выкарыстоўвае рэжысёр, каб выказаць асноўную думку фільма.
3. Прапанаваць свой варыянт афішы.
4. Складзі спіс папулярных акцёраў і фільмаў дадзенага перыяду (можна ў якасці міні-праекта).
5. Выбраць героя фільма, які найбольш спадабаўся, і складзі з ім інтэрв'ю.
6. Прыём “агучвання”: прапанаваць навучэнцам агучыць адзін з фрагментаў.
7. Даведацца пра гісторыю стварэння фільма, палітычныя погляды рэжысёра фільма.

Такім чынам, відэафрагменты з'яўляюцца выдатным дыдактычным матэрыялам да ўроку, візуалізуюць навучальны матэрыял, дапамагаюць дэталізаваць канкрэтную гістарычную эпоху, прыцягваюць увагу да той ці іншай праблемы.

Анімацыйныя фільмы як медыятэксты на ўроках грамадазнаўства

Надзея КУШНЕР

Эфектыўная праца педагога на ўроках грамадазнаўства прадугледжвае выкарыстанне розных прыёмаў і метадаў для найлепшага засваення вучэбнага матэрыялу, актывізацыі пазнавальнага інтарэсу вучняў, фарміравання **кампетэнцый XXI стагоддзя** (камунікацыя, кааперацыя, крэатыўнасць, крытычнае мысленне), а разам з тым падрыхтоўкі да алімпіяд і тэсціравання па прадмеце.

У залежнасці ад канкрэтных педагогічных задач прыярытэт можа надавацца той ці іншай форме працы з вучэбным матэрыялам. Так, напрыклад, калі вучні абіраюць грамадазнаўства для вывучэння на павышаным узроўні, заканамерна паўстае пытанне аб падрыхтоўцы да цэнтралізаванага тэсціравання і алімпіяд па дадзеным прадмеце. Паспяховай яна становіцца пры ўмове эфектыўнай сістэматызацыі і абагульнення вывучанага матэрыялу, фарміравання ўменняў свабодна аперыраваць тэрмінамі і паняццямі, прымяняць атрыманыя веды для рашэння вучэбных задач. Для дасягнення пастаўленай мэты эфектыўна выкарыстоўваць такія прыёмы, як: праца з картамі памяці (ментальнымі картамі, інтэлект-картамі) [1], рашэнне тэрміналагічных крыжаванак [2, 3, 4], складанне абагульняючых табліц [5] і заданняў [6], тэматычных падборак з паняццяў, якія дазваляюць арганізаваць паслядоўную працу па вывучэнні, сістэматызацыі і абагульненню вывучанага матэрыялу [7].

У той жа час, у працэсе падобнай працы на павышаным узроўні, многія педагогі выяўляюць наступныя супярэчнасці: актыўная падрыхтоўка да тэсціравання прыводзіць да перавагі тэарэтычнага матэрыялу над практычнымі навыкамі і ўменнямі працы з атрыманымі ведамі.

Пры вывучэнні жа грамадазнаўства на базавым узроўні ў першую чаргу неабходна актывізаваць пазнавальны інтарэс вучняў да з'яў грамадскага жыцця.

У такой сітуацыі асабліваю актуальнасць набывае развіццё метапрадметных кампетэнцый вучняў, што інтэгруюць веды, уменні і навыкі, неабходныя ў розных відах дзейнасці. Гэта магчыма дзякуючы выкарыстанню кампетэнтнасна-арыентаваных заданняў, якія актывізуюць пазнавальны інтарэс, садзейнічаюць развіццю цікаўнасці, фарміруюць уменні апрацоўваць інфармацыю, рабіць высновы, прымяняць атрыманыя веды для аналізу назіраемых працэсаў.

Адным з кірункаў такой працы можа стаць выкарыстанне на ўроках грамадазнаўства ў якасці заданняў розных медыятэкстаў: навін, рэкламных постараў і відэаролікаў, песень, карыкатур і г.д. Аднымі з самых цікавых медыятэкстаў для вучняў з’яўляюцца таксама анімацыйныя фільмы — асабліва тыя, якія ўтрымліваюць некалькісэнсавых пластоў. У працэсе абмеркавання такіх фільмаў фарміруюцца ўменні працаваць з медыятэкстамі, аналізаваць іх, вылучаць галоўныя ідэі.

Прапануем **падборку анімацыйных фільмаў**, якія могуць быць выкарыстаны пры вывучэнні матэрыялу на ўроках грамадазнаўства ў IX–XI класах.

IX клас

§ 3. Эмоцыі, пачуцці, воля

§ 20. Медыякультура сучаснага грамадства

“Inside out” (2016 г., прэмія “Оскар” за найлепшы анімацыйны фільм)

На ўроку, прысвечаным **эмоцыям**, абмяркоўваюцца наступныя пытанні:

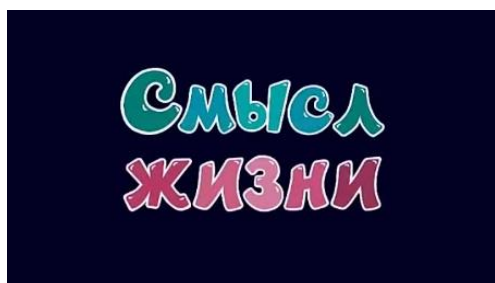
- чаму ў якасці галоўных герояў фільма былі абраны наступныя пяць базавых эмоцый — *радасць, смутак, страх, агіда, гнеў*?
- якія эмацыйныя працэсы (настроі) адпавядаюць дадзеным эмоцыям на “коле эмоцый” Роберта Плутчыка?
- якія суадносіны станоўчых і негатыўных эмоцый?
- ці патрэбны адмоўныя эмоцыі і якую ролю яны адыгрываюць у жыцці чалавека?
- чаму ў сучасным свеце асаблівае значэнне набывае “эмацыйны інтэлект” — здольнасць чалавека распазнаваць эмоцыі, разумець намеры, матывацыю і жаданні іншых людзей і свае асабістыя, а таксама здольнасць кіраваць сваімі эмоцыямі і эмоцыямі іншых людзей у мэтах рашэння практычных задач?
- з якой мэтай і для якой аудыторыі быў створаны прадстаўлены медыятэкст?
- які месэдж дадзенага медыятэксту?
- чаму ён можа быць карысны не толькі дзецям і падлеткам, але таксама іх бацькам?

На ўроку, прысвечаным **медыякультуры**, варта звярнуцца да по-стара дадзенага фільма на розных мовах. Можна, у прыватнасці, прапа-наваць вучням прааналізаваць некалькі постараў фільма на розных мо-вах і выявіць тыя назвы, пад якімі фільм выйшаў у пракат у розных краінах: “Inside out” (англ.), “Vice-versa” (франц.), “Divertida mente” (ісп.), “W głowie się nie mieści” (польск.), “V hlavě” (чэшск.), “Думками навиворіт” (укр.), “Вэрхал у галаве” (бел.), “Головоломка” (рус.).

Пасля перакладу назваў з розных моў і іх супастаўлення варта аб-меркаваць з вучнямі на гэтым прыкладзе, якое значэнне мае ў медыя-тэксце назва і як яна ўпдывае на агульны месэдж тэксту.

§ 4. Накіраванасць асобы

“Сэнс жыцця” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Дадзены фільм мае выразны філасофскі складнік, які заклікае паразважаць над тым, што такое сэнс жыцця, ці можа ён быць аднолькавым у розных людзей і наколькі лёгка кожнаму чалавеку яго знайсці.

“Рэаліст” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Дадзены фільм дазваляе абмеркаваць побач з аптымістычным і песімістычным стаўленнем да жыцця такую светапоглядную пазіцыю, як “рэалізм”. Аналізуючы мультфільм, вучні павінны вызначыць, што слова “рэаліст” ужываецца як мінімум у двух асноўных значэннях: як светапоглядная пазіцыя і як кірунак у жывапісе.

§ 5. Пазнанне чалавекам самога сябе

“Талісман” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Дадзены фільм дазваляе абмеркаваць, якім чынам унутраныя ўстаноўкі кіруюць паводзінамі людзей, якое псіхалагічнае ўздзеянне аказвае вера ў выратавальную сілу тых або іншых прадметаў (фетышызм, рэлігійны светапогляд), якім чынам чалавек можа сам вызначаць свае паводзіны.

Абагульненне па раздзеле I “Чалавек”

“Марафонец” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Гэты медыятэкст вельмі цікавы і даволі няпросты для аналізу, таму што мае некалькі сэнсавых пластоў.

У ідэале вучні павінны выйсці на наступныя:

1) мультфільм тлумачыць, што марафон — гэта бег на доўгія дыстанцыі, дзе важна правільна размяркоўваць сілы і трымаць дыханне (*месэдж для самых маленькіх дзяцей*);

2) у паўсядзённым жыцці для таго, каб паспяхова выконваць нейкія дзеянні, неабходна пераключацца з адной працы на іншую, каб зняць эмацыянальнае напружанне, атрымаць натхненне (*месэдж, які звычайна першым вылучаюць падлеткі*);

3) у жыцці мы не ведаем, якая справа ўрэшце стане для нас галоўнай, а якая застанецца у якасці хобі, трэба быць гатовым для змены віду дзейнасці і пастаяннага самаўдасканалення (*месэдж, звязаны з пошукам свайго прызначэння ў жыцці, абраннем прафесіі*);

4) сам марафон — гэта сімвалічнае выяўленне чалавечага жыцця, у працэсе якога мы сустракаем розных людзей, атрымліваем ад іх дапамогу, рухаемся да сваёй мэты (*месэдж, звязаны з сэнсам жыцця*).

Самыя эрудыраваныя вучні могуць таксама назваць яшчэ адзін сэнсавы месэдж дадзенага фільму — гэта *алюзія на вядомы фільм “Форрест Гамп” (1994 г.)*, прысвечаны жыццю простага чалавека ў кантэксце гістарычнай эпохі.

На ўроку абагульнення дадзены фільм дазваляе замацаваць веды аб неабходнасці пераключацца з аднаго віду дзейнасці на іншы для зняцця эмацыянальнага напружання, абмеркаваць пытанне аб сэнсе жыцця, звярнуцца да пытання аб выбары прафесіі, пастаўленага ва ўводзінах да вучэбнага дапаможніка.

§ 7. Зносіны і іх роля ў жыцці чалавека

§ 18. Культура, яе прызначэнне і функцыі

“Тэлеграф” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Дадзены фільм можа быць выкарыстаны пры абмеркаванні асаблівасцей віртуальных зносін. Вучні павінны вылучыць асноўны месэдж фільму — пра

тое, што віртуальныя зносіны ўрэшце не могуць поўнасю замяніць непасрэдныя, “жывыя” зносіны.

Да прадстаўленага медыятэксту можна таксама звярнуцца пры вывучэнні §18 “Культура, яе прызначэнне і функцыі” падчас абмеркавання механізмаў развіцця культуры — традыцыі і навацыі. У дадзеным медыятэксце праблема віртуальных зносін паказваецца не на сучасным прыкладзе — існаванні інтэрнэта, а на прыкладзе вынаходніцтва XIX ст. — тэлеграфа. Такім чынам, культура развіваецца ва ўзаемадзеянні традыцый і навацый.

§ 8. Міжасабовыя зносіны

*“Паласа нешанцавання”, “Права на адзіноту”, “Перамога розуму”
(анімацыйны серыял “Смяшарыкі”)*

Серыя **“Паласа нешанцавання”** дазваляе выявіць і абмеркаваць наступныя месэджы:

- выбіральнасць успрымання (чалавек успрымае тое добрае, што з ім здараецца, як нешта натуральнае і не звяртае на гэта ўвагі, а вось на праблемных момантах заўсёды акцэнтуюе ўвагу);

- аптымістычны і песімістычны погляд на жыццё.

Пры вывучэнні эфектаў успрымання другіх людзей варта звярнуць увагу на тое, што выбіральнасць успрымання “працуе” не толькі адносна пэўных сітуацый нашага жыцця, але і адносна людзей, з якімі мы камунікуем.

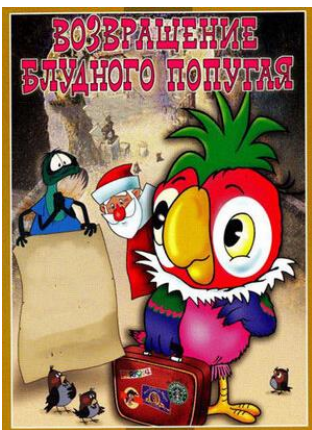

Серыя **“Права на адзіноту”** дазваляе абмеркаваць пытанне аб тым, наколькі важныя для чалавека зносіны з іншымі людзьмі.

Серыя **“Перамога розуму”** прысвечана каханню чалавека і імкненню зрабіць сябе лепшым для таго, каго кахаеш. Для абмеркавання ў класе можа быць прапанаваны месэдж фільма, які ўтрымліваецца ў заключнай фразе: *“Мы здзяйсняем подзвігі для тых, каму да нас ужо няма справы, а любяць нас тыя, каму мы патрэбныя і без усялякіх подзвігаў...”*

§ 10–11. Супярэчнасці міжасабовых зносін

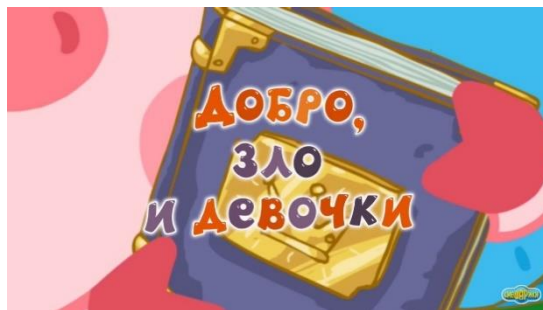

Пачатак анімацыйнага фільма **“Вяртанне блуднага папугая”** (тершыя тры хвіліны) можа быць выкарыстаны для ілюстрацыі супярэчнасцяў у міжасабовых зносінах, якія перарастаюць у канфлікт. Можна прасачыць асноўныя стадыі разгортвання канфлікту.

§ 12. Сацыяльныя нормы і паводзіны асобы

“Дабро, зло і дзяўчынкі” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Серыя можа быць прапанавана пры вывучэнні пытання аб тым, што ёсць “дабро”, якое з’яўляецца адной з асноўных катэгорый маралі.

Падчас аналізу дадзенага медыятэксту вучні павінны выйсці на некалькіх асноўных месэджаў у розных сэнсавых пластах фільма:

- 1) калі ты хочаш каму-небудзь дапамагчы, запытай яго аб тым, якая дапамога яму неабходная (*месэдж для маленькіх дзяцей*);
- 2) адно і тое ж дзеянне можа быць як добром, так і злом (*месэдж для старэйшых дзяцей*);
- 3) пытанне аб тым, як суадносяцца дабро і зло — адно з найскладанейшых пытанняў нашага жыцця, дабро і зло выступаюць у непарыўнай сувязі адно з адным (*філасофскі месэдж*).

Такім чынам, месэдж для мелніх дзяцей аперыруе канкрэтнымі паняццямі (учынак, дапамога); месэдж для старэйшых дзяцей праз канкрэтныя паняцці ўводзіць паняцці абстрактныя (учынак, дабро, зло); а філасофскі месэдж аперыруе абстрактнымі паняццямі (дабро, зло, адноснасць, узаемазвязанасць, адзінства і барацьба супрацьлегласцей).

§ 20. Медыякультура сучаснага грамадства

“Апошняя радуга” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Дадзены медыятэкст прысвечаны праблеме гонкі за сенсацияй у імкненні павялічыць колькасць аўдыторыі пэўнага медыя.

Пасля вылучэння асноўнага месэджу можна абмеркаваць з вучнямі, якія сродкі для павелічэння папулярнасці выкарыстоўваюць розныя медыя і наколькі варта давяраць сенсацияным заголоўкам у СМІ.

§ 22. Культурная разнастайнасць і дыялог культур

“Шчасце мёт” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Зварот да дадзенага медыятэксту абумоўлены тым, што адной з асноўных універсальных, на якіх базуецца кожная культура, з’яўляецца “шчасце”.

Вучні аналізуюць дадзены медыятэкст і вылучаюць яго асноўны месэдж: шчасце – гэта перш за ўсё унутраны стан чалавека, які вызначаецца ім самім, залежыць ад знешніх абставін, але не абумоўліваецца толькі імі. Калі ў чалавека ёсць жаданне, натхненне ствараць штосьці новае, бачыць лепшае, ён здолее пераадолець негатыўныя моманты і адчуць сябе шчаслівым.

Х клас

§ 4. Сацыяльная камунікацыя

“Тэлеграф” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Як і пры вывучэнні тэмы “Зносіны” ў IX класе, акцэнт робіцца на фармуляванні спецыфікі апасродкаваных зносін / камунікацыі.

“Апошняя радуга” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Як і пры вывучэнні тэмы “Медыякультура” ў IX класе, акцэнт робіцца на спецыфіцы падачы навінаў у розных відах прэсы. Можна абмеркаваць з вучнямі, якія спосабы для павелічэння папулярнасці задзейнічаюць розныя медыя і ці варта даваць сенсацыйным загаловам у СМІ.

§ 13. Уласнасць і даходы

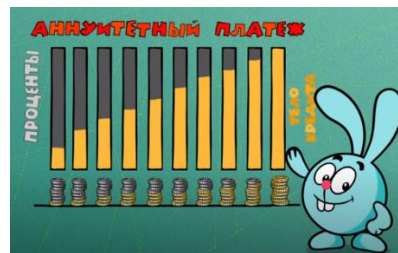
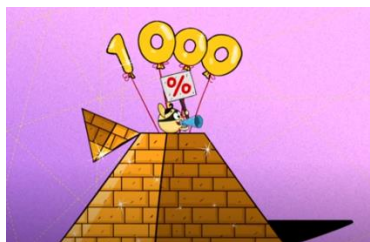
“Тры жар-птушкі” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

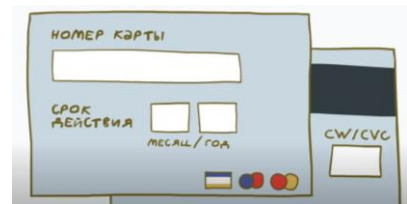
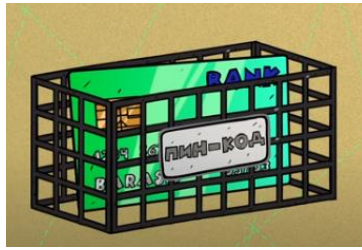
Дадзены анімацыйны фільм з праекта “Фінансавая граматынасць” дазваляе выявіць спецыфіку такіх катэгорый, як “надзейнасць”, “прыбытковасць”, “ліквіднасць” у працэсе ўкладання грашовых сродкаў на дэпазіт у банку, у каштоўныя паперы, будаўніцтва жылля і г.д.

§ 14. Грашовая-крэдытная сістэма

- **“Раз бульба, два бульба”** (пра фінансавую піраміду),
- **“Танец у крэдыт”** (пра крэдыты і мікразаймы),
- **“Два таварышы”** (пра ануітэтныя плацяжы),
- **“Са свістам”** (пра псіхалагічныя асаблівасці аплаты карткай),
- **“Нажміце «Увод»”, “Шар-экспрэс”** (пра фішынг і вішынг) (усе серыі з анімацыйнага серыяла “Смяшарыкі”).

У праект “Фінансавая граматынасць” анімацыйнага серыяла “Смяшарыкі” уваходзіць значная колькасць серый, многія з якіх арыентаваны на самых маленькіх дзяцей. На ўроках у X класе прапануем для абмеркавання названыя вышэй серыі, якія разглядаюць больш сур’ёзныя пытанні: фінансавая піраміда, мікразаймы, ануітэтныя і дыферэнцаваныя плацяжы па крэдыце, псіхалагічныя асаблівасці аплаты карткай, фішынг і вішынг.

§ 19. Мараль

“Дабро, зло і дзяўчынкі” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

Праца з дадзеным анімацыйным фільмам аналагічна працы пры вывучэнні параграфу 12 у IX класе.

§ 21. Філасофія

“Стваральнік” (анімацыйны серыял “Смяшарыкі”).

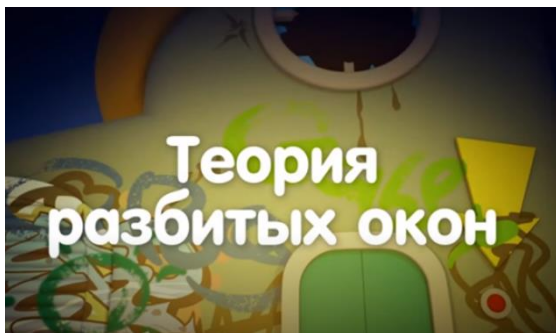
Пры вывучэнні асноўных філасофскіх кірункаў варта растлумачыць розніцу паміж такімі кірункамі, як *матэрыялізм* (першасна матэрыя) і *ідэалізм* (першасна ідэя, святдмасць).

Далей прапрацоўваецца розніца паміж *аб’ектыўным* (наяўнасць агульнага духу) і *суб’ектыўным* (першаснасць святдмасці чалавека) *ідэалізмам*. Нарэшце, крайняй формай суб’ектыўнага ідэалізму з’яўляецца *саліпсізм*. У якім рэальным прызнаецца толькі суб’ект успрымання, а ўсё астатняе аб’яўляецца існуючым толькі ў яго святдмасці.

Прадстаўлены медыятэкст з’яўляецца выдатнай ілюстрацыяй, каб замацаваць разуменне крайняй формы суб’ектыўнага ідэалізму.

ХІ клас

Адміністрацыйнае права

“Тэорыя разбітых вокнаў”

(анімацыйны серыял “Баблс” (“Пузыры”)).

Дадзены анімацыйны фільм знаёміць з асноўнымі палажэннямі “тэорыі разбітых вокнаў”, згодна з якой дробныя правапарушэнні разглядаюцца не толькі як індикатар крымінагеннай абстаноўкі, але і як актыўны фактар, які ўплывае на ўзровень злачыннасці ў агульным.

Выкарыстанне анімацыйных фільмаў на ўроках грамадазнаўства садзейнічае актывізацыі пазнавальнага інтарэсу ўсіх вучняў, на якім бы ўзроўні яны ні вывучалі грамадазнаўства — базавым ці павышаным. Таксама яно дазваляе сфарміраваць уменні і навыкі аналізу медыятэкстаў, пошуку розных сэнсавых пластоў, разважання па вывучаемай праблеме. Акрамя таго, анімацыйныя фільмы валодаюць значным выхаваўчым патэнцыялам, што не страчвае сваёй актуальнасці і ў старэйшых класах для развіцця маральных якасцей вучняў.

Спадзяемся, што дадзены матэрыял будзе карысны настаўнікам у працэсе творчага пошуку на ўроках грамадазнаўства, і што дадзены пошук дазволіць адчуць сябе зацікаўленымі, бадзёрымі, шчаслівымі і настаўнікам, і вучням.

Крыніцы

1. Кушнер Н.В. Обществоведение в логических схемах. ЦТ. — 3-е изд. — Минск: Аверсэв, 2020. — 128 с.
2. Кушнер Н. Религия (факты и теория): обобщающий кроссворд для подготовки к олимпиадам по истории и обществоведению // Беларускі гістарычны часопіс. — 2017. — № 11. — 66–70.
3. Кушнер Н. “Измы”: обобщающий кроссворд для подготовки к олимпиадам по истории и обществоведению // Беларускі гістарычны часопіс. — 2018. — № 9. — С. 63–68.

4. Кушнер Н.В. Социальная сфера общества: обобщающий кросс-ворд (Обществоведение, X класс) // Беларускі гістарычны часопіс. — 2020. — № 8. — С. 69–71.
5. Кушнер Н.В. Обществоведение. 9–11 классы. Обобщающие таблицы: учебно-методическое пособие. — Минск: Колорград, 2018. — 32 с.
6. Кушнер Н. Органы государственной власти Республики Беларусь: обобщающее задание для подготовки к олимпиаде и ЦТ по обществоведению // Беларускі гістарычны часопіс. — 2017. — № 9. — 66–69.
7. Кушнер Н.В. Обществоведение в профильном классе: подготовка к олимпиаде и ЦТ. Основные направления работы по систематизации учебного материала // Народная асвета. — 2020. — № 1. — С. 60–63.

Як расказаць гісторыю краіны за пяць хвілін? Параўнальны аналіз анімацыйных ролікаў на гістарычную тэматыку

Алена ПАЛЕЙКА

Аўтар вельмі спадзяецца, што настаўнікі пасля азнаямлення з гэтым матэрыялам:

- ацэняць патэнцыял выкарыстання медыятэкстаў (анімацыйных ролікаў) у адукацыйным працэсе (рэалізацыя кампетэнтнаснага падыходу ў навучанні і практыкаарыентаваная яго скіраванасць, мультыперспектыўнае бачанне гісторыі);
- зразумеюць неабходнасць адаптацыі ключавых пытанняў для аналізу медыятэкстаў у залежнасці ад узросту навучэнцаў і мэтай навучання, зважаючы на змест вучэбнага прадмета;
- здолеюць спланаваць і паспяхова правесці занятак з выкарыстаннем анімацыйных ролікаў у сваім класе.

Крыніца: <http://budzma.by/>

Ідэя стварэння гэтай метадычнай распрацоўкі з'явілася пасля знаёмства з публікацыяй “*Анімаваныя гісторыі: як сябе бачаць Літва, Латвія, Польшча, Чэхія і Беларусь*” на сайце <http://budzma.by/>.

Ключавое пытанне “Як можна расказаць гісторыю краіны за пяць хвілін?” дазваляе засяродзіцца не толькі на сродках анімацыі, якія робяць гэта магчымым (з акцэнтам на мову і тэхналогіі медыя ў аўдыёвізуальным тэксце). Каб адказаць на гэта пытанне, неабходна ведаць ці даведацца пра гістарычныя факты, даты падзей, імёны персаналій, асноўныя паняцці.

Падчас працы над ролікамі ўзнікае неабходнасць адказаць на наступныя **пытанні**, якія паспрыяюць дасягненню навучальнай мэты па асваенні зместу вучэбнага прадмета:

- Чаму ўспамінаюцца менавіта гэтыя падзеі (асобы, даты і інш.)?
- Як візуалізуюцца выбраныя падзеі і персаналіі (па гістарычных крыніцах)?
- Што з пералічанага я не ведаў?
- Што ёсць у школьным падручніку, а чаго няма? Чаму?

У табліцы “Інфармацыя для настаўніка” знаходзяцца сістэматызаваныя даныя пра анімацыйныя ролікі, якія будуць карыснымі падчас распрацоўкі ўрокаў па гэтым матэрыяле. Далей прапануюцца прыклады працы з анімацыйнымі ролікамі ў розных класах на розныя тэмы.

Адразу неабходна звярнуць увагу на **тэхнічныя і іншыя аспекты**:

- пры планаванні заняткаў неабходна ўлічыць, што прагляд ролікаў на ўроках непасрэдна з ю-туба ў большасці нашых школ немагчымы ці вельмі абмежаваны (адсутнасць інтэрнэта ці абмежаваны да яго доступ у пэўны час, невысокая хуткасць і г.д.);
- у гэтых умовах варта разгледзець магчымасці “перакуленага ўрока”: загадзя даць навучэнцам неабходныя спасылкі на ролікі для іх дамашняга прагляду з пытаннямі для аналізу, а на ўроку паўнаўдасна абмеркаваць хатнія напрацоўкі (гл. метадыку “перакуленага навучання” у артыкуле М.Запрудскага на партале nastaunik.info);
- заданні вучням пры неабходнасці можна сфармуляваць з улікам часу на прагляд (з якой па якую хвіліну глядзець ролікі);
- неабходна звярнуць увагу вучняў на магчымасць глядзець ролікі з субтытрамі (у наладках можна выбраць мову субтытраў) і карыстацца сэрвісамі анлайн-перакладу (напрыклад, падчас работы з ролікам на літоўскай мове);
- пры адсутнасці магчымасці дэманстрацыі ролікаў у класе вучням для ілюстрацыі сваіх меркаванняў зручна карыстацца скрыншотамі відэа;
- перад праглядам ролікаў трэба звярнуць увагу вучняў (6—8 класы), што на адну і тую ж тэму можна зняць як жартаўлівы фільм, так і сур’ёзны,

нават трагічны. Пры неабходнасці трэба патлумачыць галоўныя адрозненні гумару, іроніі і сатыры як відаў камічнага (вучні старэйшых класаў павінны гэта вызначыць самастойна).

Інфармацыя для настаўніка

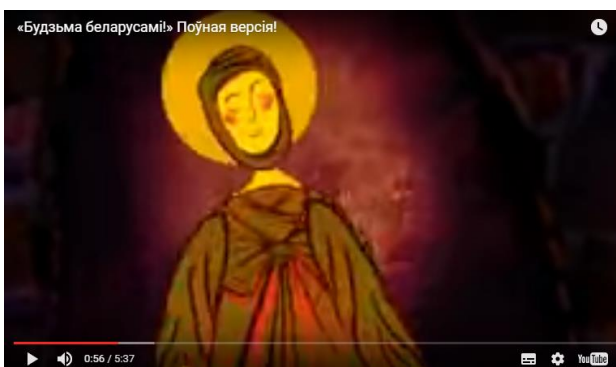
Анімаваная гісторыя Літвы	Анімаваная гісторыя Польшчы	Анімаваная гісторыя Латвіі	Анімаваная гісторыя Беларусі
Калі і як ролік быў створаны			
У 2016 г. з'явіўся анімацыйны ролік на трэк рэп-выканайцы Šventinis bankuchenas	У 2010 г. па замове Польскага агенцтва развіцця прадпрыемства для міжнароднай выставы ў Шанхаі EXPO 2010	Ролік “Латыш” зняты ў 2007 г. студыяй анімацыйных фільмаў “Animācijas Brigāde”	У 2011 г. грамадская культурніцкая кампанія “Будзьма беларусамі!” прэзентавала фільм “Будзьма беларусамі!”
Аўтары			
Ілюстратар Айсте Папартытэ, мультыплікатар Андрыюс Альчаўскас і інш.	Аніматар Т.Багінскі, гісторык Г.Самсановіч	Рэжысёр Яніс Цымерманіс	Ідэя Юлія Ляшкевіч, аніматарка Юлія Рудзіцкая, тэкст да песні напісаў Лявон Вольскі, спявае Аляксандр Памідораў
Стваральнікі пра свой прадукт			
“Рэп-перадача стэрэатыпаў у гістарычным кантэксце падзей у Літве была даволі пацешнай ідэяй”	“Важныя моманты ў нашай гісторыі праз асацыяцыі, сімвалы”; “Чаму мы ведаем тое, што мы еўрапейскі народ – палякі”	З анатацыі: “Гісторыя Латвіі падаецца праз гісторыю селяніна, які жыве на сваім хутары”	“Праект мае на мэце зацікавіць беларускай гісторыяй і культурай шырокае кола людзей, таму што менавіта гэтыя каштоўнасці сёння могуць аб’яднаць такіх розных беларусаў” (Трэйлер фільма)
Спасылка на ролік на ю-тубе			
https://youtu.be/V4veBuE_QAO	https://youtu.be/qr6QoBptyGo	https://youtu.be/4AVWtxGdoD4	https://youtu.be/jGE_M5qtZxaw?list=RDoDvx3E2_kOc

Рэкамендацыі па выкарыстанні ролікаў у навучанні

Гісторыя Беларусі. Сусветная гісторыя. VI—VII класы

У VI класе вывучаецца гісторыя Сярэдніх вякоў (як па сусветнай гісторыі, так і па гісторыі Беларусі — перыяд да канца XV стагоддзя). Мэтазгодна прааналізаваць фрагменты ролікаў па сярэднявечным перыядзе з фокусам на наступныя тэмы.

Хрысціянізацыя. Калі было прынята хрысціянства? Як у фільмах паказана прыняцце хрысціянства? Што вы ведаеце пра асобаў, якія з'яўляюцца ў фільмах? Якая ў іх роля?

Утварэнне і ўмацаванне дзяржаў (ролікі па Беларусі і Польшчы)

Адказаць на пытанні і запоўніць табліцу

Пытанні	Анімаваная гісторыя Беларусі	Анімаваная гісторыя Польшчы
1. Якія даты пералічаныя ў фільме? Чаму менавіта гэтыя даты лічацца важнымі?		
2. Каго з гістарычных дзеячаў вы пазналі? Па якіх прыметах?		
3. Якія сімвалы выкарыстоўваюцца стваральнікамі ролікаў?		
4. Якія падзеі агульнай гісторыі паказваюцца ў роліках? Чым яны адрозніваюцца ў розных роліках? Чаму вы так лічыце?		

Гісторыя Беларусі. Сусветная гісторыя. VIII клас

Вывучэнне гісторыі Новага часу як складанага і супярэчлівага перыяду, насычанага войнамі і рэвалюцыямі. Мэтазгодна разгледзець праз якія асацыяцыі (метафары) паказаныя ў польскім і беларускім роліках прычыны, падзеі і наступствы падзелаў Рэчы Паспалітай, якія аўдыя- і візуальныя сродкі для гэтага выкарыстаныя, якія ёсць агульныя рысы і адрозненні.

З дапамогай гэтых медыятэкстаў магчыма не толькі разнабакова разглядаць пытанні ролі асобы ў гістарычным працэсе, але і вызначаць прычынна-выніковую абумоўленасць ходу гістарычных падзей (эвалюцыйны ці рэвалюцыйны шлях).

Для дасягнення пастаўленай навучальнай мэты неабходна прааналізаваць анімаваныя гісторыі Літвы, Латвіі, Польшчы і Беларусі па персаналіях.

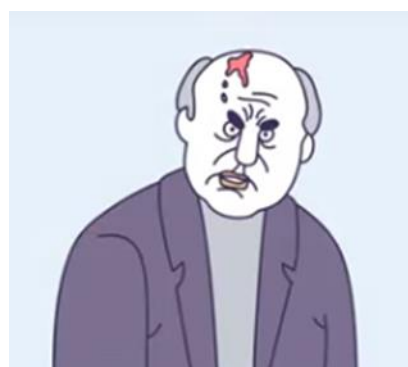
Вынікам працы можа быць калаж са скрыншотаў выяў персаналій у роліках (візуальныя сродкі). Акрамя візуалізацыі трэба ўважліва разгледзець музычнае суправаджэнне (напрыклад, словы песні “Францыск Скарына — канкрэтны мажор” — гэта станоўчая ці адмоўная характарыстыка дзеяча? Чаму вы так лічыце?).

Вельмі важным складнікам працы над ролікамі з’яўляецца вызначэнне таго, што адна і тая ж гістарычная асоба ў розныя перыяды і ў розных краінах можа ацэньвацца і як герой, і як злодзей.

<i>Анімаваныя гісторыі</i>	<i>Гістарычныя асобы, роля якіх ацэньваецца станоўча (сродкі)</i>	<i>Гістарычныя асобы, роля якіх ацэньваецца адмоўна (сродкі)</i>	<i>Гістарычныя асобы, роля якіх нявызначаная, нейтральная (сродкі)</i>
Беларусь			
Латвія			
Літва			
Польшча			

Персаналіі ў роліках (прыклад):

*Гісторыя Беларусі. Сусветная гісторыя.
Грамадазнаўства. X—XI класы*

Старшакласнікі могуць прааналізаваць і параўнаць ролікі, адказаўшы на пытанні (значна эфектыўней папрацаваць у групах, аформіць адказы пісьмова, выканаць узаемаправерку вучнямі з дапамогай настаўніка-кансультанта). Асабліва важна паспрабаваць вызначыць і абмеркаваць галоўныя ідэі (ці месэджы) медыятэкстаў. Мэтазгодна таксама прагледзець форумы на ю-тубе пад апублікаванымі ролікамі.

Пытанні для аналізу медыятэксту:

- Хто напісаў/зняў/зрабіў гэта? Хто за гэта заплаціў?
- Для каго гэта напісана/знята/выраблена?
- Якія прыёмы прымяняюцца, каб перадаць інфармацыю?
- Якія ідэі, каштоўнасці, пункты гледжання даносяцца?

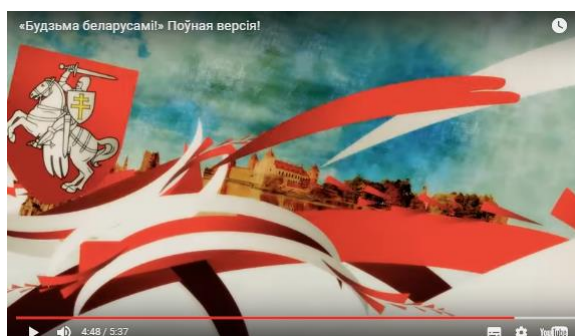
- Што важнае засталася па-за паведамленнем?
- Калі, дзе і як гэты месэдж выйшаў на людзей?
- Як розныя людзі гэта могуць інтэрпрэтаваць?
- Хто выйграе, а каму пашкодзіць гэты месэдж?
- Якая мая інтэрпрэтацыя гэтага месэджу?
- Якія мае дзеянні ў адказ на гэты месэдж?

Пажадана выкарыстаць надзвычай высокі патэнцыял анімацыйных ролікаў падчас вывучэння наступных тэм вучэбнай праграмы:

Другая сусветная вайна

Краіны Усходняй Еўропы (дэмакратычныя рэвалюцыі 1989—1991 гг. Інтэграцыя ў еўрапейскія структуры і НАТА). Станаўленне і ўмацаванне дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь. Аблічча сучаснага свету.

На гэтым — шматкроп'е... У рукі вам — сцяг. Хай кожны напіша ўласны працяг!

Частка II. Медыяадукацыйныя распрацоўкі ўрокаў па гісторыі і грамадазнаўстве

“Кола эмоцый” на ўроку грамадазнаўства: цяжкасці перакладу медыятэксту

Надзея КУШНЕР

У артыкуле “Анімацыйныя фільмы як медыятэксты на ўроках грамадазнаўства ў IX—XI класах” мы ўжо расказвалі аб тым, што праца з анімацыйнымі фільмамі мае вялікі пазнавальны і выхаваўчы патэнцыял, дазваляе навучыць аналізаваць розныя сэнсавыя пласты і выяўляць розныя месэджы ў медыятэкстах на ўроках грамадазнаўства. Былі прыведзены і канкрэтныя прыклады анімацыйных фільмаў для працы на ўроках па розных тэмах.

Сярод гэтых прыкладаў быў названы фільм **“Inside out”**, які ў 2016 г. атрымаў прэмію “Оскар” за найлепшы анімацыйны фільм. Галоўнае заданне, якое прапануецца выканаць пры вывучэнні тэмы “Эмоцыі, пачуцці, воля” — абмеркаваць ролю эмоцый у жыцці чалавека і абгрунтаваць, чаму ў якасці галоўных герояў фільма былі абраны наступныя пяць базавых эмоцый — *радасць, смутак, страх, агіда, гнеў*. Вучні павінны вызначыць, якую ролю адыгрывае кожная з гэтых эмоцый у нашым жыцці, прасачыць пры дапамозе “кола эмоцый” тыя эмацыйныя працэсы (настроі), якія адпавядаюць дадзеным эмоцыям.

Таксама мы звярталі ўвагу на добрую магчымасць работы з постарамі дадзенага анімацыйнага фільма ў працэсе вывучэння тэмы “Медыякультура сучаснага грамадства”, выяўлення розных яго назваў у розных краінах: “Inside out” (англ.), “Vice-versa” (франц.), “Divertida mente” (ісп.), “W głowie się nie mieści” (польск.), “V hlavě” (чэшск.), “Думками навиворіт” (укр.), “Вэрхал у галаве” (бел.), “Головоломка” (рус.).

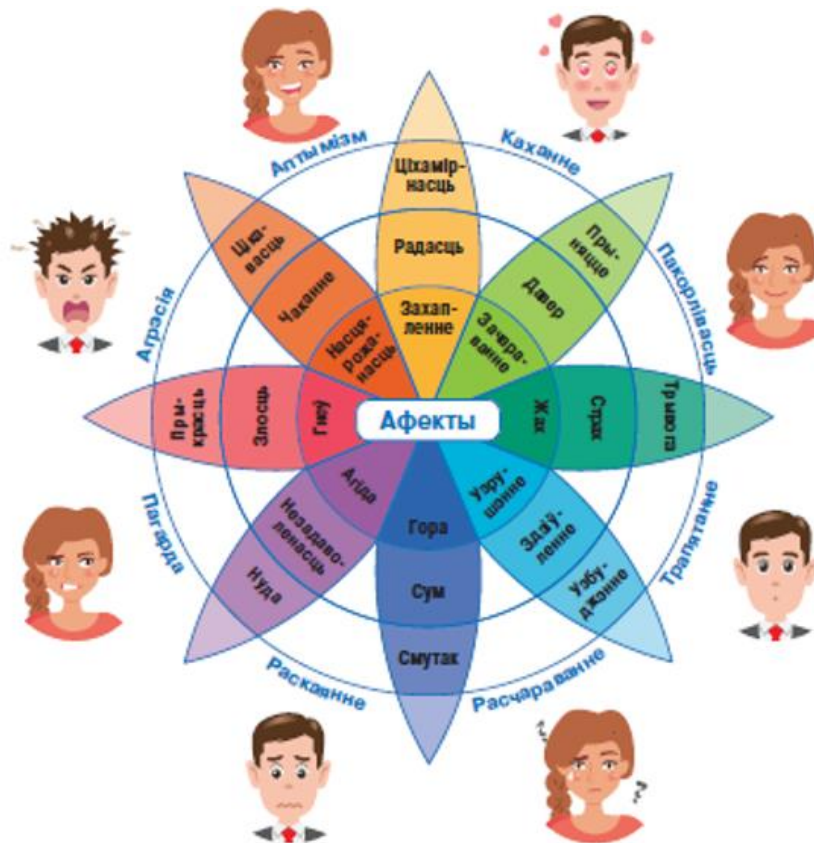
У дадзеным артыкуле працягнем гэтую працу, зыходзячы з уласнага практычнага досведу і тых пытанняў, якія былі атрыманы ад вучняў і настаўнікаў па прадстаўленым кейсе.

Аснову ўводнай інфаграфікі ў падручніку “Грамадазнаўства” за IX клас па тэме “Эмоцыі, пачуцці, воля” складае **“кола эмоцый”** амерыканскага псіхолага **Роберта Плутчыка**. Яно мае восем палёсткаў і тры кругі:

- *цэнтральны* змяшчае *афекты* — моцныя кароткачасовыя эмацыйныя рэакцыі;

- *сярэдні* — базавыя эмоцыі,
- *знешні* — эмацыйныя станы (*настроі*).

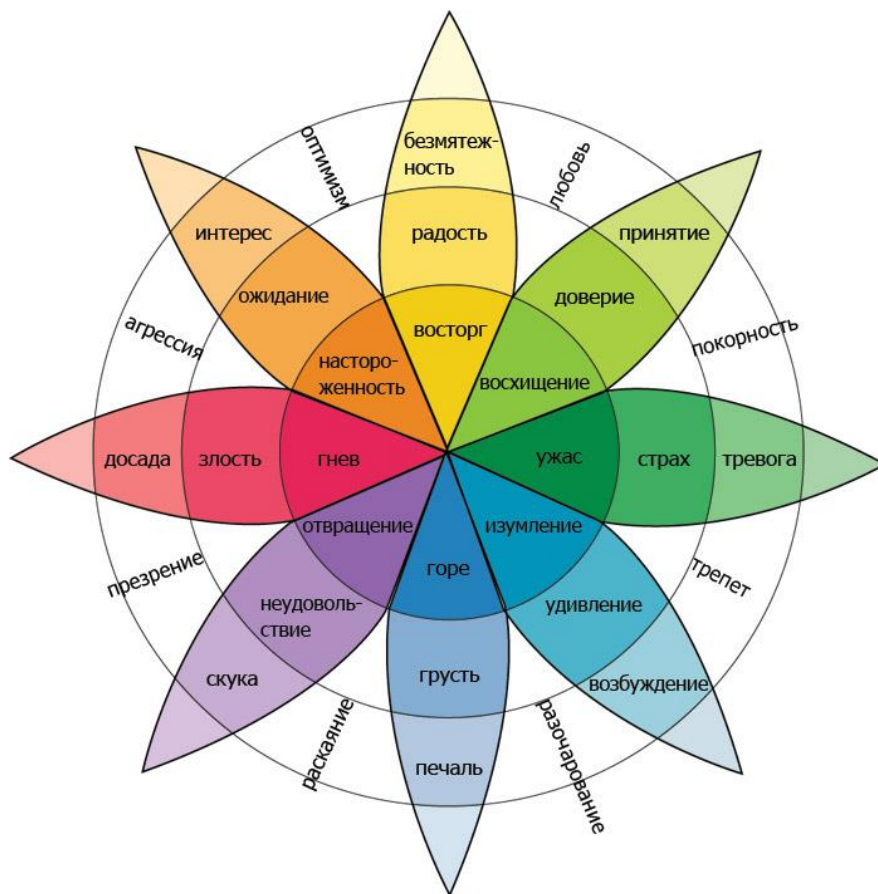
Чым далей ад цэнтра, тым менш інтэнсіўным з’яўляецца перажыванне.

Калі вучні пачынаюць працаваць з “колам эмоцый” і спрабуюць знайсці на ім герояў фільма — пяць базавых эмоцый, яны пачынаюць атрымліваць супярэчлівую інфармацыю.

У беларускамоўным варыянце фільма “Вэрхал у галаве” героі маюць наступныя імёны: *Гнеў*, *Агіда*, *Страх*, *Маркота*, *Радасць*. З іх два — *Радасць* і *Страх* — сапраўды знаходзяцца на сярэднім крузе базавых эмоцый; два — *Гнеў* і *Агіда* — у цэнтральным крузе афектаў, а *Маркота* ў “коле” пад такой назвай не прысутнічае.

Тыя, хто вучыцца на рускай мове і глядзеў фільм “Головоломка”, пачынаюць шукаць на рускамоўным варыянце “кола” наступных герояў: *Гнев*, *Брезгливость*, *Страх*, *Печаль*, *Радость*. З іх толькі двух — *Радость* і *Страх* — можна сапраўды знайсці на сярэднім крузе, дзе знаходзяцца базавыя эмоцыі. *Гнев* будзе змешчаны ў цэнтральным крузе афектаў, *Печаль* — у знешнім крузе настрояў, а *Брезгливость* менавіта пад такой назвай, як гераіня фільма, у “коле” ўвогуле адсутнічае.

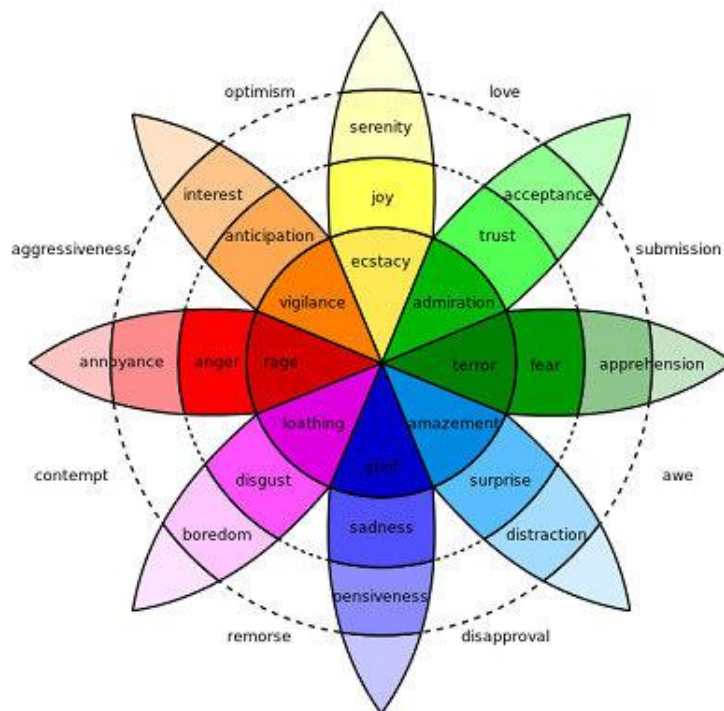
Такая сітуацыя выклікае ў вучняў шэраг **пазнавальных пытанняў**.

Першае: чаму ў падручніку ідзе гаворка пра тое, што ў якасці герояў фільма абраны пяць базавых эмоцый, а пры пошуку на “кола эмоцый” выяўляецца, што героі змешчаны не толькі на сярэднім крузе кола, дзе ўласна і знаходзяцца базавыя эмоцыі, але таксама на цэнтральным крузе афектаў і знешнім крузе настрояў?

Другое: чаму некаторых герояў увогуле немагчыма знайсці на тым “кола эмоцый”, які змешчаны ў падручніку (беларускамоўным і рускамоўным)?

Становіцца відавочна, што пошук адказў на гэтыя пытанні патрабуе выхаду па-за межы таго “кола эмоцый”, якое прыведзена ў падручніку і звароту да іншых крыніц. Безумоўна, гэта павінны быць крыніцы на мове арыгіналаў — фільма і “кола эмоцый”. Таму звернемся да пошуку англамоўных крыніц.

У арыгінальным варыянце фільма героі маюць наступныя імёны: *Anger, Disgust, Fear, Sadness, Joy*. Калі звярнуцца да англамоўнага варыянта “кола эмоцый” — “wheel of emotions” — вельмі лёгка знайсці ўсіх гэтых герояў менавіта на сярэднім крузе базавых эмоцый. Відавочна, што для арыгінальных крыніц існуе поўная адпаведнасць герояў і базавых эмоцый на “коле”.

Значыць, асноўная праблема несупадзення герояў і кругоў на “коле эмоцый” у беларускамоўным і рускамоўным варыянтах палягае ў складанасцях перакладу. Калі супаставіць варыянты “кола” на розных мовах, можна ўбачыць нюансы выкарыстання розных слоў на сінім, фіялетавым, чырвоным пялёстках. Такім чынам, параўнанне двух колаў ужо паказвае пэўныя несупадзенні ў дробязях. Гэта *першы момант*. Ён тычыцца толькі варыянтаў самога “кола” на розных мовах, пакуль без прывязкі да мультфільма.

Другі момант. У сітуацыі перакладчыкаў анімацыйнага фільма сітуацыя ўскладняецца тым, што словы ў розных мовах могуць быць рознага роду — мужчынскага, жаночага, ніякага. Калі гаворка ідзе пра анімацыйных герояў, гэта можа стаць прынцыповым момантам.

Так, калі рабіць героя пад імем *Anger* адпаведнай базавай эмоцыяй, тады гэта павінна быць *Злосць/Злосць*. Аднак у англійскай мове не існуе

граматычнага роду, таму словам “anger” можна назваць як персанаж мужчынскага полу (як у фільме), так і жаночага, а слова “злосць”/“злость” у беларускай і рускай мовах — жаночага. Таму для героя *Anger* абіраецца адпаведнік *Гнеў/Гнев*, што цалкам адпраўдана з пункту гледжання моўных нюансаў, але “перакідвае” героя ў цэнтральны круг афектаў і прыводзіць да неадпаведнасці сярэдняму кругу “кола эмоцый”.

Слова “disgust” перакладаецца на рускую мову як “отвращение”, а на беларускую як “агіда”. Калі глядзець на “кола эмоцый”, то ў перакладных варыянтах “отвращение”/“агіда” змешчаны на цэнтральным крузе афектаў. У беларускамоўным варыянце фільма гэта адзіная недакладнасць — гераіня з імем *Disgust* проста атрымлівае імя *Агіда*. У рускамоўным жа варыянце так зрабіць нельга, бо слова “отвращение” — ніякага роду і не пасуе гераіні жаночага полу. Таму перакладчыкі на рускую мову вырашылі падабраць пэўны моўны адпаведнік і далі гэтай гераіні імя *Брезгливость*. Аднак на рускамоўным “коле эмоцый” такой пазіцыі не існуе.

Што тычыцца гераіні з імем *Sadness*, то тут сітуацыя цалкам адваротная апісанай вышэй. У рускамоўным варыянце “кола” існуе *Печаль*, аднак змешчана яна не ў сярэднім крузе эмоцый, а ў знешнім крузе настрояў. А вось у беларускамоўным варыянце “кола” існуюць “сум” і “смутах”, але іх нельга задзейнічаць, бо гераіня жаночага полу. Таму цалкам апраўдана з моўнага пункту гледжання ўведзена гераіня *Маркота*, хоць у прыведзеным у падручніку беларускамоўным варыянце “кола” такой пазіцыі мы не знойдзем.

Відавочна, што праблем не ўзнікла толькі з героямі *Fear* і *Joy*. Тут існуюць поўныя супадзенні адносна перакладаў — *Страх* і *Радасць/Радость*. Эмоцыі змешчаны на сярэднім крузе ў “коле эмоцый”, іх роды (мужчынскі і жаночы) адпавядаюць англамоўнаму арыгіналу, таму няма ні моўных, ні сэнсавых праблем.

Такім чынам, для разумення несупадзенняў імёнаў герояў анімацыйнага фільма і іх размяшчэння на “коле эмоцый” настаўнікам і вучням на ўроках грамадазнаўства трэба папрацаваць не толькі з тым варыянтам “кола эмоцый”, які змешчаны ў беларускамоўным і рускамоўным падручніку, але і з арыгінальным англамоўным варыянтам. Параўнальны аналіз дазволіць выявіць неадпаведнасці, патлумачыць іх з пункту гледжання моўных асаблівасцей перакладу і выкарыстання тых ці іншых словаў у якасці імёнаў для анімацыйных герояў розных полаў. Урэшце, будуць зроблены высновы адносна спецыфікі існавання таго ці іншага медыятэксту на розных мовах і ў розных кантэкстах. Спадзяемся, што гэты пошук будзе цікавым і карысным для настаўнікаў і вучняў.

Воркшоп: Як мінімізаваць “эфект Люцыфера”?

Алена ПАЛЕЙКА

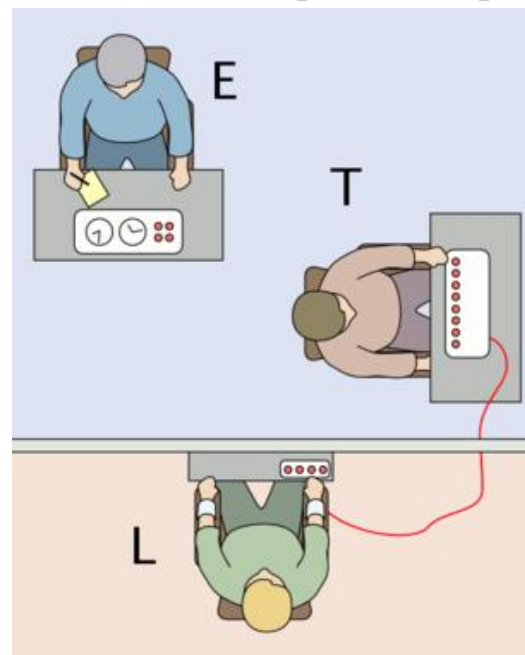
Тэрмін *workshop* утвораны ад двух англійскіх слоў: *work* (праца) і *shop* (крама або майстэрня). Даслоўны пераклад “рабочая майстэрня” як нельга лепш раскрывае сутнасць воркшопаў. Ключавая асаблівасць воркшопа — інтэнсіўная дзейнасць усіх удзельнікаў (менавіта тут раскрываецца складнік *work*). Тэорыя ж падаецца ў “фонавым рэжыме” і тут жа прымяняецца на практыцы.

Высокі патэнцыял па фарміраванні сацыяльна-грамадазянскіх і медыя-інфармацыйных кампетэнцый маюць кейсы, распрацаваныя па знакамітых эксперыментах у галіне сацыяльнай псіхалогіі, праведзеных Стэнлі Мілгрэмам і Філіпам Зімбарда. Прапануем вашай увазе матэрыялы для работы з гэтымі кейсамі.

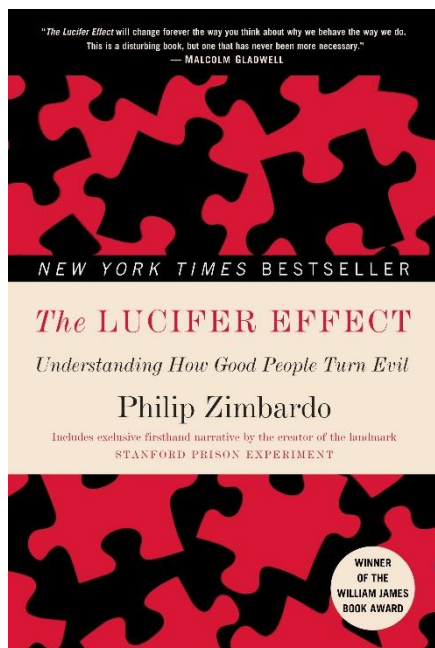
Інфармацыя для даведкі:

Эксперымент Стэнлі Мілгрэма (англ. Stanley Milgram) — серыя эксперыментаў псіхалага Стэнлі Мілгрэма з Ельскага ўніверсітэта, якія ён апісаў у артыкуле “Падначаленне: даследаванне паводзінаў”. У 1963 годзе навукоўцамі было прынята рашэнне эксперыментальным шляхам даведацца, чаму ў Другую Сусветную вайну звычайныя немцы змаглі знішчаць мільёны людзей у канцэнтрацыйных лагерах. У эксперыменце Мілгрэм спрабаваў адказаць на пытанне: колькі пакут гатовыя прычыніць звычайныя людзі іншым, цалкам нявінным людзям, калі прычыненне болю ўваходзіць у іх працоўныя абавязкі? У ім была прадэманстравана няздольнасць паддаспытных адкрыта процістаяць апану тамаму ў лабараторны халат “начальніку” (акцёр), які загадваў ім павялічваць разрад электрычнага току для ўдару (у рэальнасці адбывалася імітацыя) іншага ўдзельніка (акцёр).

Вынікі эксперыменту паказалі, што неабходнасць падпарадкавання аўтарытэтам ўкаранілася ў свядомасці людзей настолькі глыбока, што паддаспытныя працягвалі выконваць указанні, нягледзячы на свае маральныя пакуты і моцны ўнутраны канфлікт.

Стэнфардскі турэмны эксперымент — псіхалагічны эксперымент, які быў праведзены ў 1971 годзе ў Стэнфардскім універсітэце псіхалагам Філіпам Зімбарда (англ. Philip George Zimbardo). Падчас эксперыменту адбывалася псіхалагічнае даследаванне рэакцыі людзей на абмежаванне волі і ўмовы турэмнага жыцця, жаданне вызначыць узровень гвалту і жорсткасці і ўплыў навязанай сацыяльнай ролі на паводзіны. Добраахвотнікі, якія пэўны час жылі ў “турме” ў склепе факультэта псіхалогіі, хутка прыстасаваліся да роляў ахоўнікаў і зняволеных.

Але эксперымент быў скончаны раней, таму што сталі ўзнікаць сапраўды небяспечныя сітуацыі. У кожным трэцім ахоўніку выявіліся садысцкія схільнасці, а зняволеныя былі маральна і псіхічна моцна траўмаваныя. Філіп Зімбарда напісаў кнігу, у якой патлумачыў “Эфект Люцыфера” і як звычайныя людзі становяцца ці монстрамі, ці героямі.

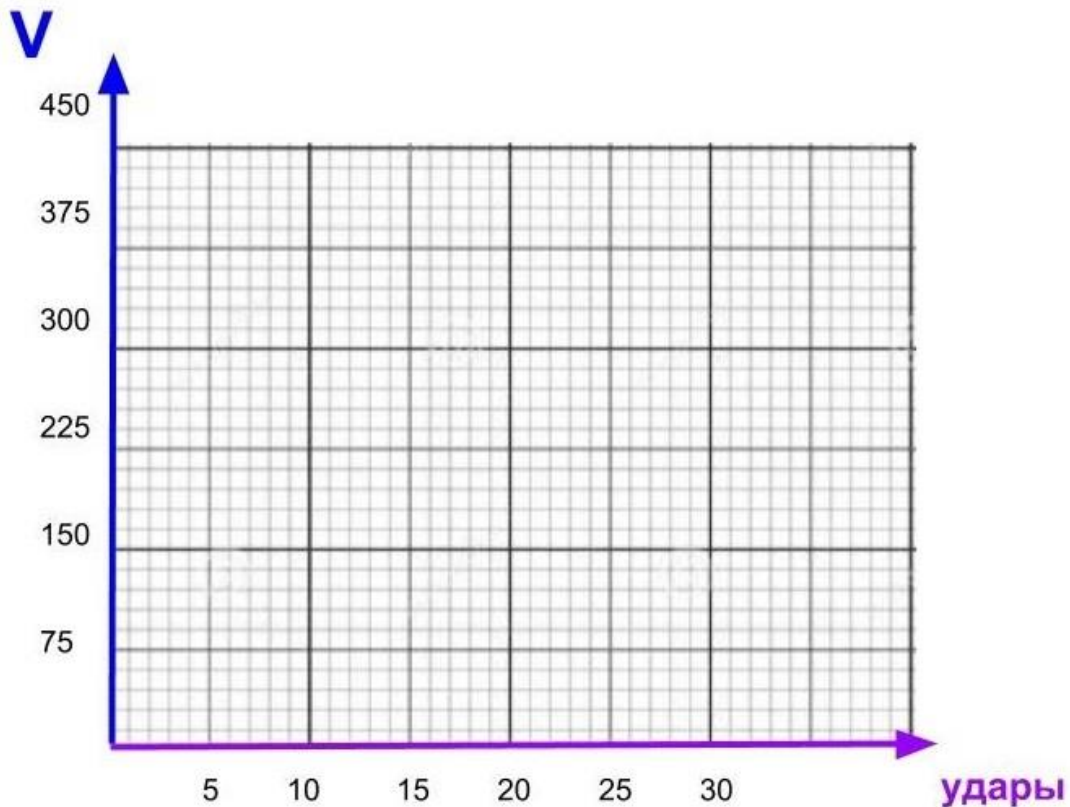
Мэты: праблематызацыя паводзін чалавека ва ўмовах дыскрымінацыі і гвалту, матывацыя неабходнасці супраціву дыскрымінацыі, этыка навуковага даследавання, медыярэпрэзентацыя падзеі

Дзейнасць настаўніка і вучняў

Арганізацыйна-матывацыйны этап. Настаўнік прапануе вучням ключавое пытанне і слухае іх меркаванні, пра што будзе ісці размова на занятку.

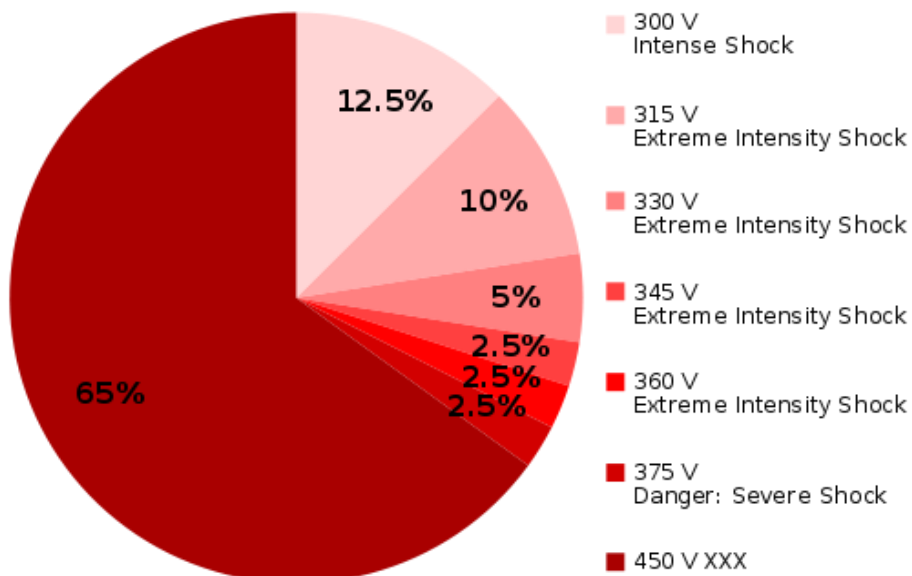
Настаўнік коратка паведамляе пра эксперымент С.Мілгрэма і прапануе ўдзельнікам змадэляваць вынікі эксперыменту ў выпадку яго паўтараўня ў наш час. Пытанні: *Калі б эксперымент Мілгрэма паўтарылі цяпер, які быў бы вынік? Калі б спыніліся “эксперыментатары”?*

Удзельнікі прымацоўваюць свае адказы (сцікеры) на графік эксперыменту (вертыкаль — узроўні электрычных зарадаў пачынаюцца з 15 вольт — да 450 вольт, на 375 напісана — небяспечна, шок; гарызанталь — удары з нарастаннем зараду).

Аперацыйна-пазнавальны этап.

1. Параўнанне вынікаў эксперыменту С.Мілгрэма (дыяграма) і вынікаў групы (графік са сцікерамі). Знаходжанне падабенстваў і адрозненняў.

2. Мазгавы штурм. Прапануйце гіпотэзы, якія б тлумачылі дадзеныя вынікі С.Мілгрэма. Запісваюцца ўсе прапановы, потым адбываецца галасаванне і адбор пяці найбольш верагодных гіпотэз на думку большасці ўдзельнікаў.

3. Параўнанне гіпотэз удзельнікаў і навуковага тлумачэння вынікаў эксперыменту.

**Гіпотэзы з тлумачэннямі вынікаў
(ніводная не пацвердзілася)**

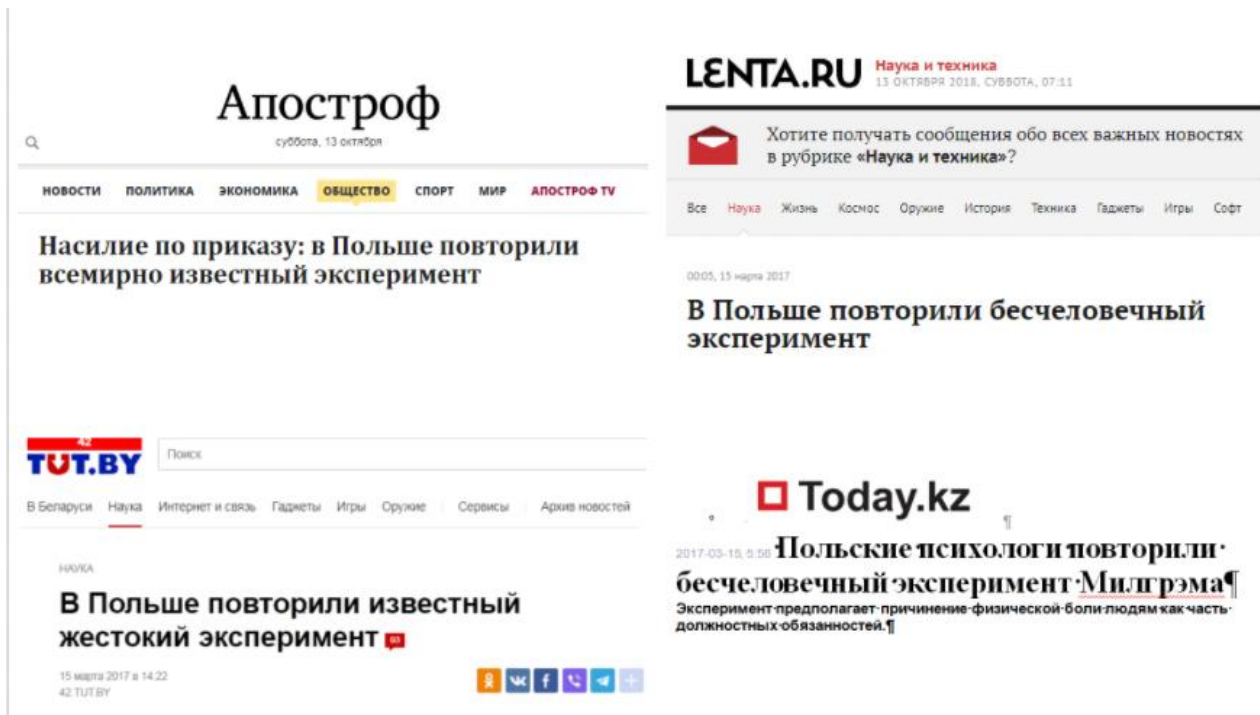
- удзельнікаў “гіпнатызаваў” аўтарытэт Ельскага ўніверсітэта (калі эксперымент паўтарылі пад шылдай камерцыйнай арганізацыі, вынікі амаль не змяніліся);
- усе ўдзельнікі — мужчыны, а ў іх біялагічная схільнасць да агрэсіі (пол падвышанага не ўплываў на вынікі);
- не ўсе ўдзельнікі добра ўсведамлялі, якую шкоду могуць зрабіць іх дзеянні (удзельнікі ўсведамлялі шкоду, пра што сведчыць наступная рэакцыя. Калі ў працэсе эксперыменту чалавек пачынаў крычаць: “Усё! Выпусціце мяне адсюль! Я казаў вам, што ў мяне хворае сэрца. Маё сэрца пачынае мяне турбаваць! Я адмаўляюся працягваць! Выпусціце мяне!”. Аднак паводзіны ўдзельнікаў не змяніліся — 65 % добрасумленна выконвалі свае абавязкі, даводзячы напружанне да максімуму);
- падабраліся людзі з садысцкімі схільнасцямі (калі начальнік сыходзіў, удзельнікі спыняліся, не катавалі ахвяру);
- на эксперымент пагадзіліся толькі тыя, хто меў схільнасць да падпарадкавання (удзельнікі эксперыменту з’яўляліся сярэднестатыстычнымі грамадзянамі).

4. Галасаванне: фэйк ці не?

Пытанне настаўніка аўдыторыі: Калі б вы даведаліся пра паўтарэнне эксперыменту С.Мілгрэма ў наш час, што б вы вырашылі — фэйк гэта ці не? Удзельнікі галасуюць.

Настаўнік паведамляе пра паўтарэнне эксперыменту С.Мілгрэма ў 2015 годзе ў Польшчы (на слайдзе) і просіць навучэнцаў патлумачыць, чаму адны вырашылі, што гэта фэйк, а другія падумалі, што гэта праўда. Потым ён акцэнтуюе ўвагу на наступных пытаннях:

- Якія вынікі нанава зробленых эксперыментаў, ці адрозніваюцца яны ад тых, што былі атрыманы амаль 60 год таму?
- Як пра гэта напісалі медыя? (На слайдзе рускамоўныя рэсурсы, можна знайсці на іншых мовах).

6. Вяртанне да ключавога пытання: “Як мінімізаваць “эфект Люцыфера”?”

Робота з ролікам ТЭД “Зімбардо пра эфект Люцыфера” (на 16 хвіліне відэа Філіп Зімбардо гаворыць пра 7 крокаў да зла ў дзеяннях чалавека). Калі часу не хапае, можна прапанаваць навучэнцам на слайдзе 7 крокаў да зла і папрасіць іх выбраць з іх тры самыя галоўныя, на іх погляд, дзеянні.

- Бяздумны першы крок
- Прыніжэнне іншых
- Адхіленне ад ўласнай індывідуальнасці, асобы (ананімнасць)
- Размыванне межаў адказнасці
- Сляпое падпарадкаванне загадам
- Некрытычнае прыняцце групавых норм
- Пасіўнасць у процідзеянні злу – раўнадушнае, абыхавае стаўленне, бяздзеянне

Рэфлексія.

Крыніцы

1. Митченко Л. КУЛЬТУРА СЧАСТЬЯ ДЛЯ НОМО OFFICE. Почему сегодня важно знать об эффектах Милгрэма, Зимбардо и метанавыках? — Электронный ресурс: <https://huxley.media/kultura-schastja-dlja-homo-office-pochemu-segodnja-vazhno-znat-ob-jeffektah-milgrjema-zimbardo-i-metnavykah/>
2. Савостьянова Е. Эксперимент в психологии: как далеко можно зайти? — <https://www.miloserdie.ru/article/eksperiment-v-psihologii-kak-daleko-mozhno-zajti/>
3. Что делает нас жестокими / Редакция / Электронный ресурс: <https://youtu.be/2MISe09ArHw>
4. https://ru.wikipedia.org/wiki/Эксперимент_Милгрэма
5. Бейкер П. Электрическая халтура: Разве знаменитый эксперимент Милгрэма что-нибудь доказывает? — Электронный ресурс: <https://inosmi.ru/world/20130924/213246707.html>

Медыятэксты на ўроку гісторыі па тэме “Паўстанне 1794 года на беларускіх землях”

Ала ГУЛЮК

Мэты ўрока:

1. Вучні вызначаць прычыны, мэты і ход паўстання 1794 года; будуць ведаць прычыны паражэння паўстання і гібелі Рэчы Паспалітай.
2. Фарміраванне навыкаў працы з медыятэкстамі, развіццё крытычнага мыслення, умення працаваць у парах, рабіць высновы, вызначаць галоўнае.
3. Выхаванне талерантнасці, патрыятызму, працавітасці і імкнення да новых ведаў і адкрыццяў.

Мэты ўрока на мове вучняў:

- Зможаце прааналізаваць прычыны паўстання 1794 года, мэты і вынікі.
- Зможаце ахарактарызаваць грамадскія погляды і чалавечыя якасці Т. Касцюшкі. Выкажаце свае адносіны да А. Суворава.
- Даведаецеся, хто такія “касінеры”, сэнс “Паланецкага ўніверсала”.
- Зможаце крытычна ставіцца да крыніц інфармацыі.

Абсталяванне ўрока:

Медыятэксты з Вікіпедыі, пытанні для аналізу тэкстаў, музычная афарбоўка, фотаздымкі помнікаў.

Ход урока

Гучыць паланез “Развітанне з Радзімай” Міхаіла Клеафаса Агінскага.

Настаўнік задае **ключавое пытанне**:

Чаму Міхал Клеафас Агінскі назваў свой паланез “Развітанне з Радзімай”?

Першы этап

Актуалізацыя ведаў. Адказы на пытанні:

1. Калі адбыліся першы і другі падзелы Рэчы Паспалітай?
2. Якія ставілася шляхта Рэчы Паспалітай да падзелаў краіны?
3. Што змянілася ў Рэчы Паспалітай пасля прыняцця Канстытуцыі 3 мая 1791 года?
4. Ці здольная была Рэч Паспалітая пераадолець палітыка-эканамічны крызіс?

Другі этап

Параўнайце лозунгі:

“Вольнасць! Цэласнасць! Незалежнасць!”

“Свабода! Роўнасць! Братэрства!”

Адкажыце на пытанні:

- Які лозунг і чаму выкарыстоўвалі паўстанцы 1794 года?
- У чым блізкасць лозунгаў паўстанцаў Рэчы Паспалітай і Французскай рэвалюцыі?
- Абапіраючыся на лозунг паўстання 1794 года, вызначыце прычыны паўстання і мэтаў.

Настаўнік: выкарыстоўваючы мультымедыя, распавядае пра Тадэвуша Касцюшку, факты з яго жыцця.

Трэці этап

Праца з медыятэкстамі

Настаўнік: Ці ведаеце вы, што такое Вікіпедыя?

Гэта шматмоўная агульнадаступная інтэрнэт-энцыклапедыя свабоднага распаўсюджвання, якую ствараюць супольнай працай добраахвотныя аўтары і каардынуе некамерцыйная арганізацыя Фонд Вікімедыя, якая знаходзіцца ў Сан-Францыска.

Распачатая ў 2001 г., сёння Вікіпедыя з’яўляецца найбуйнейшым і найпапулярнейшым даведнікам у інтэрнэце і надзвычай хутка развіваецца. Вы можаце ёй карыстацца, аднак даныя Вікіпедыі трэба таксама правяраць, бо кожны чалавек можа яе правіць і ўносіць свае змены. Не ўсе людзі, нажаль, сумленныя. І могуць дадаваць несапраўдныя даныя. Вікіпедыя ствараецца на 286 мовах свету. І на розных мовах артыкулы пра адну і тую ж падзею могуць быць вельмі розныя. Таму, каб правярыць сапраўднасць фактаў, трэба глядзець, на якія крыніцы спасылаюцца ў артыкуле, ці ёсць першакрыніцы. Звяртаю ўвагу, што беларуская Вікіпедыя ёсць на афіцыйным правапісе і на тарашкевіцы.

Праца ў парах з артыкуламі з Вікіпедыі

(артыкулы для працы пры адсутнасці інтэрнэта мэтазгодна раздрукаваць, а тэксты і выявы з артыкулаў вывесці на экран)

1. Артыкул у Вікіпедыі “На чале паўстання” у артыкуле “Тадэвуш Касцюшка”.

https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%B4%D1%8D%D0%B2%D1%83%D1%88_%D0%9A%D0%B0%D1%81%D1%86%D1%8E%D1%88%D0%BA%D0%Bo

2. Артыкул у Вікіпедыі “Паўстанне Касцюшкі 1794 года. Штурм Прагі” ў артыкуле “Аляксандр Сувораў”.

https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%92%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D1%96%D1%87_%D0%A1%D1%83%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%9E

(У дадзеных тэкстах Прага – гэта частка Варшавы)

Знайдзіце адказы на пытанні:

1. Якія падзеі апісваюцца ў двух тэкстах?
2. З якімі асобамі вы пазнаёміліся ў першым і другім тэкстах?
3. Якія адносіны ўзніклі ў вас да герояў гэтых тэкстаў?
4. У чым вы заўважылі супярэчнасці?
5. Ці можа лічбы загінулых у першым і другім тэкстах лічыць фактамі? Адказ абгрунтуйце.
6. Якое пытанне вы хацелі б задаць настаўніку?

Дыскусія па пытаннях

Настаўнік: Прывядзіце некалькі прыкладаў ушанавання памяці ў нашай краіне Т. Касцюшкі, А Суворава. Як вы мяркуеце, чаму так адбываецца і якія могуць быць прычыны? (Фота помнікаў, назвы вуліц, музеі).

Падвядзенне вынікаў

Настаўнік:

- Як вы думаеце, чаму сялян-паўстанцаў называлі касінеры?
- Чаму паўстанне не падтрымала асноўная маса насельніцтва, г.зн. сяляне? (Настаўнік растлумачвае сэнс “Паланецкага ўніверсала” пасля адказаў вучняў).
- Чаму паўстанне пацярпела паражэнне?

- Чаму сяляне і мяшчане ў асноўным спакойна, нават абьякава ўспрынялі распад Рэчы Паспалітай?

- Чаму многім удзельнікам паўстання прыйшлося “развітацца” з Радзімай?

Падрыхтаваць паведамленне на пытанні “Ці былі альтэрнатывы падзелам Рэчы Паспалітай?”. Абгрунтаваць свой адказ на аснове фактаў, прывесці прыклады з гісторыі.

Рэфлексія

Настаўнік: на ўроку мы пазнаёміліся з медыятэкстамі Вікіпедыі, для вас гэтая праца зусім новая. Тэксты не з падручніка, да якіх мы прызвычаліся. Адкажыце на **пытанні**:

- Хацелі б вы выкарыстоўваць на ўроку не толькі тэксты падручніка? Чаму?

- Ці была праца з медыятэкстамі карыснай?
- Што для вас было новым?
- Ці можам мы давяраць кожнаму тэксту з Вікіпедыі?
- Ці хацеў бы я стаць стваральнікам Вікіпедыі? Чаму?

Медыяадукацыйны ўрок па тэме “Літаратура і мастацтва ў першай палове XIX ст.”

Ала ГУЛЮК

Узаемасувязь з атрыманымі раней ведамі: дадзены ўрок з’яўляецца другім у сістэме ўрокаў па культуры на беларускіх землях у першай палове XIX ст.

Медыяадукацыйныя складнікі:

- работа з рознымі відамі медыятэкстаў (параўнанне тэкстаў з падручніка і Вікіпедыі),
- работа з рознымі формамі прадстаўлення інфармацыі (інфаграфіка і тэкст падручніка),
- выкарыстанне вэб-сэрвісаў і інтэрнэт-рэсурсаў у падрыхтоўцы да ўрока (перакуленае навучанне) і на ўроку.

Мэта: мяркуецца, што да канца ўрока вучні:

- *успомняць:* установы адукацыі на беларускіх землях, прозвішчы дзеячаў і іх уклад у развіццё беларускай культуры, асноўныя напрамкі палітыкі царскай улады ў адносінах да беларускай культуры.
- *будуць ведаць:* дзеячаў, дзякуючы якім адбываўся працэс станаўлення новай беларускай літаратурнай мовы, прыклады твораў жывапісу ў стылі рамантызму, музычныя творы, прыклады архітэктурных помнікаў у Беларусі, пабудаваных у стылі класіцызму.
- *змогуць:* працаваць з інтэрактыўнай мапай і практыкаваннямі, вікі-тэкстамі, інфаграфікай, вызначаць галоўнае і рабіць высновы.

Задачы асобнага развіцця:

- садзейнічаць фарміраванню навыкаў крытычнага мыслення, развіццю творчага мыслення;
- спрыяць выхаванню патрыятызму, разумення неабходнасці шанавання і захавання беларускай мовы і культуры.

Мэта на мове вучняў:

- *вызначым асноўныя асаблівасці развіцця літаратуры і мастацтва на беларускіх землях у першай палове XIX ст.;*
- *даведаемся пра станаўленне новай беларускай літаратуры і яе пачынальнасць;*
- *вызначым асноўныя рысы рамантызму, назавём прадстаўнікоў гэтага кірунку;*

- зможам прывесці прыклады твораў партрэта, нацюрморта;
- даведаемся пра заснавальніка польскай і беларускай класічнай музыкі;
- пранікнемся гучаннем паланеза М.К. Агінскага “Развітанне з Радзімай”.

Тып урока: камбінаваны

НАШТОБУЗУ (крытэрыі ацэнкі – на што буду звяртаць увагу):

1. Асаблівасці развіцця літаратуры і мастацтва.
2. Станаўленне новай беларускай мовы і літаратуры. Прыклады твораў і іх аўтараў.
3. Азначэнне рамантызму. Прыклады твораў у стылі рамантызму.
4. Яркія прадстаўнікі нацюрморта і гістарычнага жанру.
5. Кампазітары першай паловы XIX ст.
6. Прыклады архітэктурных помнікаў у стылі класіцызму.

Абсталяванне: падручнік, “светлафоры”, выявы мастацкіх карцін, тэксты і лісты з заданнямі для працы ў групах, інтэрнэт, раздрукаваны тэкст інфаграфікі, “воблака слоў”; невялікія карткі для ацэньвання вучняў “дзякуй за адказ”.

Ключавое пытанне: Мы ўсе любім падарожнічаць. Калі мы бываем у гарадах Літвы, Польшчы і Беларусі, то сустракаем назвы вуліц імя Адама Міцкевіча, Станіслава Манюшкі, Уладзіслава Сыракомлі, Міхаіла Клеафаса Агінскага і іншых дзеячоў культуры. Чаму не толькі мы, а і іншыя народы ўшаноўваюць памяць нашых слаўных землякоў?

Ход урока:

Этап I. Арганізацыйны

Мэта: прыцягнуць увагу вучняў, наладзіць кантакт з класам, растлумачыць класу, што ацэньванне ведаў будзе ажыццяўляцца з дапамогай картак “дзякуй за адказ”.

Этап II. Актualізацыя апорных ведаў

1. Прыём трох пытанняў.

Настаўнік: Паважаныя вучні, на нашым уроку мы працягнем вывучаць развіццё культуры на беларускіх землях у першай палове XIX стагоддзя. Адкажыце, калі ласка, на 2 пытанні:

- Што я ўжо ведаю па дадзенай тэме?
- Што я хачу даведацца?

2. Метад “Мазгавы штурм”. Адказы коратка запісваюцца на дошцы.

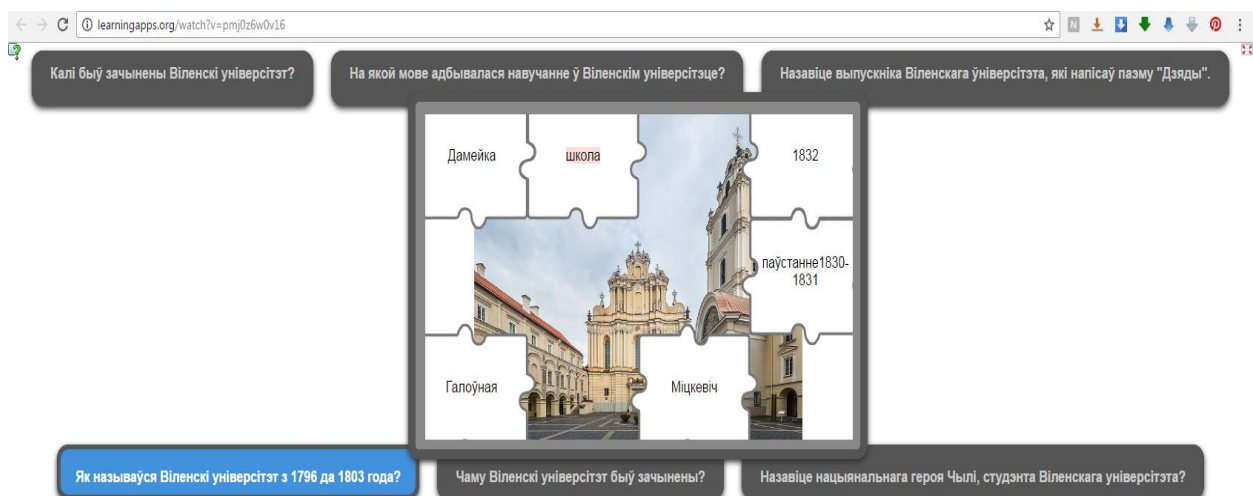
Настаўнік: Давайце ўспомнім, што спрыяла, а што не спрыяла развіццю беларускай мовы і культуры.

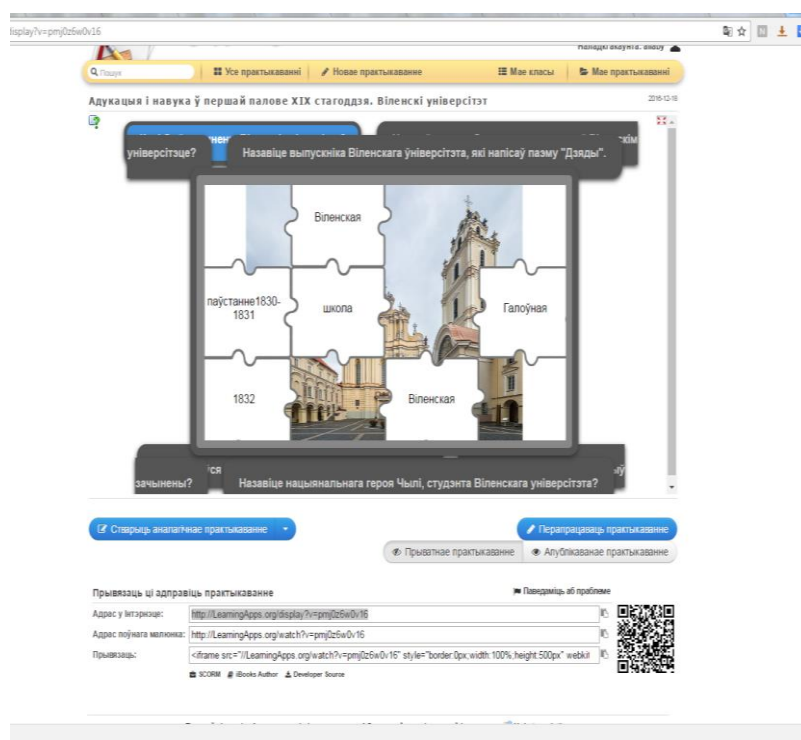
Спрыяла (+)	Не спрыяла (—)
• эканамічнае развіццё Беларусі, попыт на веды • складванне буржуазных адносінаў у нетрах феадальнага ладу • утварэнне беларускай нацыі • актыўны нацыянальна-вызваленчы рух • інтэнсіўнае ўзаемадзеянне з культурамі іншых народаў	• прыгонніцкая сістэма • каланіяльная палітыка расійскага самаўладдзя • будаванне асветы на прынцыпах “праваслаўя, самадзяржаўя, народнасці” • адмаўленне царскім урадам самастойнасці беларускай мовы, якая лічылася дыялектам рускай • вышэйшая адукацыя толькі для дзяцей дваран • у 1832 годзе закрыты Віленскі ўніверсітэт

1. Практыкаванне “Ажыві карцінку” з дапамогай вэб-сэрвісу (<http://LearningApps.org/display?v=pmj0z6w0v16>)

(неабходна падключэнне да інтэрнэта)

Настаўнік: давайце разам ажывім карцінку, адкажам на пытанне, якія ўстановы адукацыі існавалі на беларускіх землях у першай палове XIX ст., назавём найбольш вядомых дзеячаў культуры.

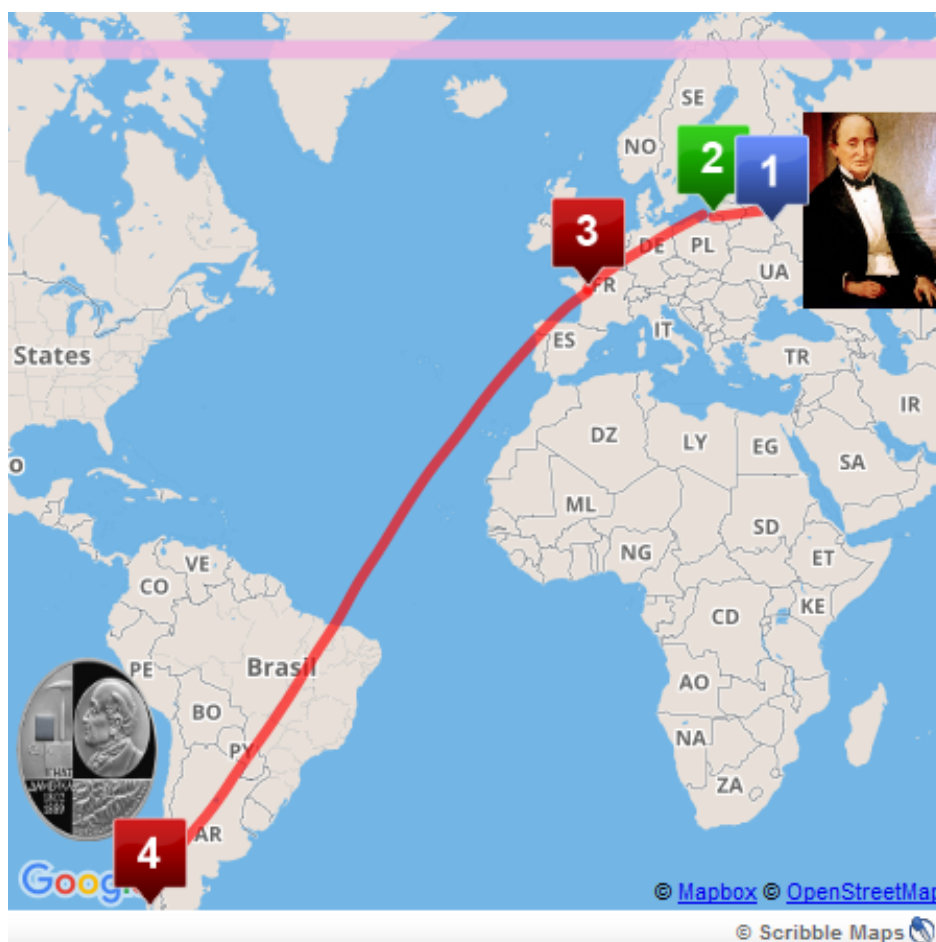

2. Праца з картай

Выкарыстанне вэб-сэрвісу:

https://www.scribblemaps.com/create/#id=qldpcNbsx5&lat=54.007768761934955&lng=30.76171875&z=2&t=osm_mapnik

Адказыце на пытанні і пакажыце на карце:

- Дзе нарадзіўся Ігнат Дамейка?

(У маёнтку Мядзвядка Наваградскага павета Мінскай губерні).

- Дзе атрымаў вышэйшую адукацыю?

(14-гадовы І. Дамейка быў адным з самых юных студэнтаў Віленскага ўніверсітэта).

- Чаму І. Дамейка адправіўся ў Парыж?

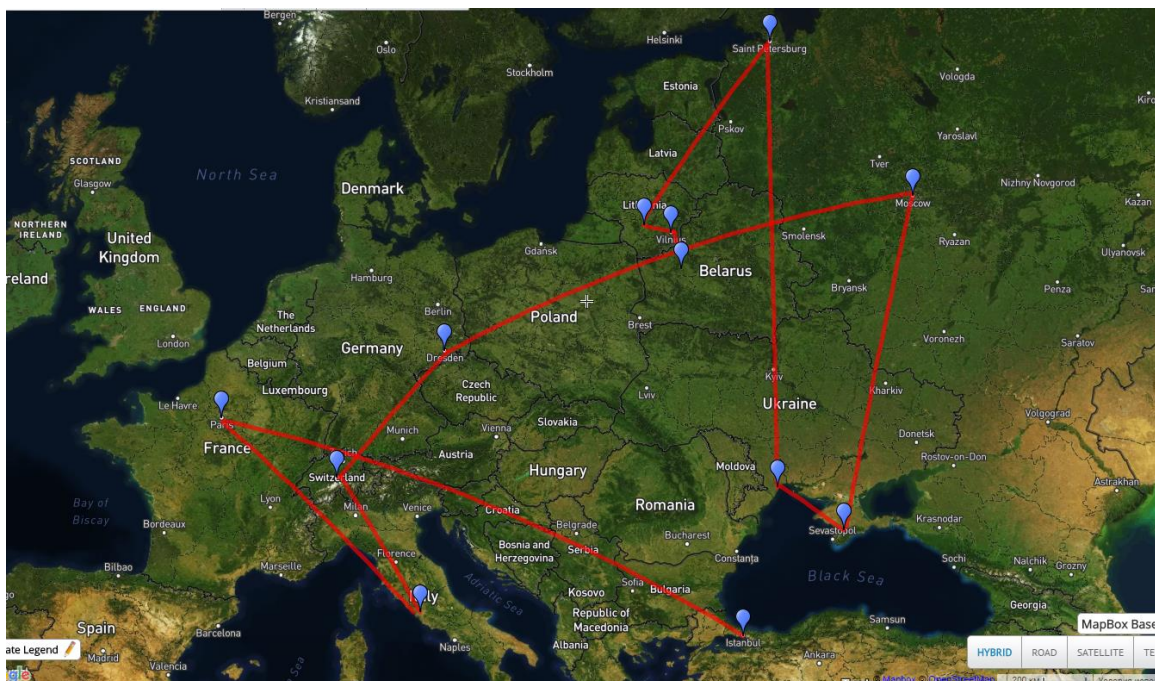
(Парыж на той час быў цэнтрам жыцця эмігрантаў з тэрыторыі Рэчы Паспалітай).

- Якую ролю у жыцці адыграла далёкая краіна Чылі?

(Ігнат Дамейка рэарганізаваў сістэму навучання Чылі; падрыхтаваў нацыянальныя кадры выкладчыкаў, геалагаў, мінеролагаў; увёў метрычную сістэму мер і вагі; адкрыў багатыя радовішчы золата, срэбра, медзі, каменнага вугалю, славутай чылійскай салетры, арганізаваў іх здабычу; склаў геалагічную карту Чылі; сабраў і апісаў мноства новых мінералаў, раслін, метэарытаў; арганізаваў бібліятэку прыродазнаўства; напісаў падручнікі па хіміі, фізіцы і мінералогіі; апублікаваў больш за 130 навуковых прац, якія прынеслі вучонаму сусветную вядомасць).

Паглядзіце ўважліва на мапу і адкажыце, жыццёвы шлях якога дзеяча культуры вы бачыце. Свой адказ абгрунтуйце

(Так, гэта жыццёвы шлях Адама Міцкевіча)

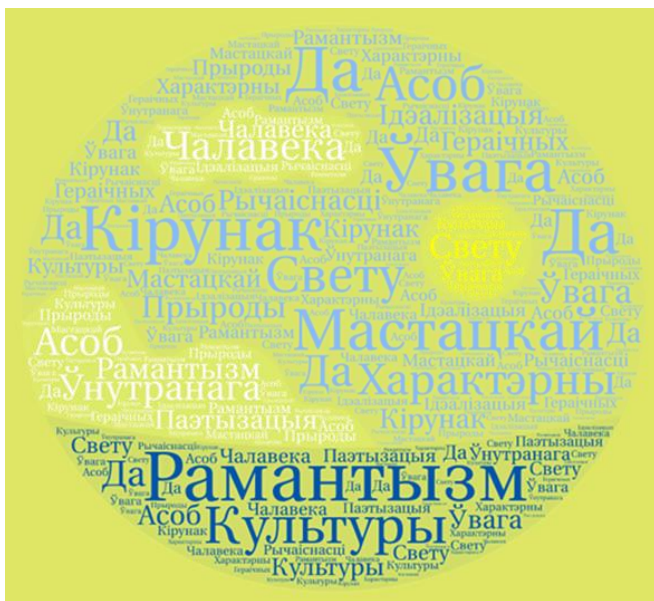
Этап III. Засваенне новых ведаў

1. Літаратура

Настаўнік: Характэрная з’ява беларускай літаратуры першай паловы XIX ст. – узнікненне ананімных твораў, якія, як правіла, уздымалі сацыяльныя праблемы і не маглі трапіць у той час на старонкі друкаваных выданняў з-за цэнзурных перашкод. Ананімныя творы перапісваліся, завучваліся на памяць, перадаваліся як сямейная рэліквія. Доўгі час ананімнымі былі знакамітыя беларускія паэмы “Энеіда навыварат” і “Тарас на Парнасе”. Цяпер найбольш верагоднымі іх аўтарамі лічацца адпаведна В.Равінскі і К.Вераніцын, але да канца гэтае пытанне не высветлена. Творы напісаныя з вялікім пачуццём гумару, але, тым не менш, вырашалі вельмі сур’ёзную праблему – народнай самабытнасці, даказвалі каштоўнасць народных традыцый, прыгажосць і багацце беларускай мовы, адкрывалі новы жанр у беларускай літаратуры. Стваральнікі гэтых паэм паказалі не толькі выдатнае веданне беларускай мовы, народных традыцый, фальклору і этнаграфіі, але і глыбокую эрудыцыю ў галіне сусветнай літаратуры.

2. Практыкаванне “Воблака слоў” з дапамогай вэб-сэрвісу <https://tagul.com>

Настаўнік: У канцы XVIII — першай палове XIX стагоддзя ўзнік кірунак у культуры Беларусі. Давайце разам вызначым паняцце рамантызму. Праца ў парах.

Романтызм — кірунак у культуры канца XVIII — першай паловы XIX стагоддзя, для якога былі характэрны ўвага да ўнутранага свету чалавека, ідэалізацыя прыроды і рэчаіснасці, паэтызацыя гераічных асоб.

3. Работа з тэкстамі з Вікіпедыі і падручніка

Пры падрыхтоўцы да ўрока вучні павінны былі самастойна выканаць наступныя заданні:

- На якіх мовах у Вікіпедыі ёсць артыкулы пра Уладзіслава Сыракомлю, Яна Баршчэўскага, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Адама Міцкевіча? (у большасці — на беларускай, польскай, рускай, літоўскай, англійскай і інш.)

- Як у артыкулах на розных мовах вызначаецца нацыянальная прыналежнасць літаратараў? Ці ёсць разыходжанні?

На ўроку абмяркоўваюцца вынікі працы з Вікіпедыяй, прапануюцца ўласныя гіпотэзы і тлумачэнні вучняў.

Літаратары	Вікіпедыя
Уладзіслаў Сыракомля 	• беларускі і польскі паэт, драматург, перакладчык • lenkiškai rašęs Lietuvos poetas • polski poeta i tłumacz epoki romantyzmu • белорусско-польский поэт, краевед, историк литературы
Ян Баршчэўскі 	• беларускі польскамоўны пісьменнік і беларускамоўны паэт, выдавец • polski i białoruski pisarz, poeta, wydawca • польский и белорусский писатель, поэт, издатель, один из основателей новой белорусской литературы
Вінцэнт Дунін- Марцінкевіч 	• беларускі празаік, паэт, драматург • białoruski poeta, dramaturg, klasyk literatury polsko-białoruskiej • белорусский писатель и драматург, классик белорусской литературы

Адам Міцкевіч

- польскі паэт беларускага паходжання
- польский поэт, политический публицист
- polski poeta, działacz polityczny
- poet, dramatist, essayist, publicist, translator, professor of Slavic literature, and political activist. He is regarded as national poet in Poland, Lithuania and Belarus.

Настаўнік прапануе звярнуцца да твораў літаратараў (раздрукаваныя), адказаць на пытанні да іх, вызначыцца з уласным пунктам гледжання.

Літаратары (тэксты) і пытанні для абмеркавання

Уладзіслаў Сыракомля

Не я пяю — народ Божы
Даў мне ў песні лад прыгожы,
Бо на сэрцы маю пугы
І з народамі імі скуты.
З ім я зліўся з добрай волі,
Чы то ў доли, чы ў нядолі,
Чы гдзе гора абзавецца,
Як асіна, грудзь трасецца.
Чы пра радасць чую весці,
Усё ў грудзь хаваю гдзесьці.
Мне гаворыць вёска, хата,
Мне гаворыць сэрца брата,
Рад збіраю, што пачую,
У грудзі сваёй нашу я,
Аж, як траўка на кургане,
Яно ўзыдзе — песняй стане.

(Тэкст:

<https://be.wikisource.org/wiki>

Ян Баршчэўскі

Дзеванька

Ах, чым жа твая, дзеванька, галоўка занята?
Ці табе не напрыкрылася чужая хата?
На каго ж ты павяраеш,
Сваё сэрца прыкланяеш?
Не будзе тут пуці.
Прывучыла ж ты двух хлопцаў, як пташак у сеці.
Яны к табе ўдзень і ўночы рады прыляцеці.
І ты к ім лятаеш,
Панскі двор пабуджаеш
На вялікі смех.
Прывучыла ж ты лоўчага, ён жа і стралец,
І дудар быў некалі, і рускі пявец.
А стралец і дудар —
Не вялікі гаспадар,
Будзеш без хлеба.
Палюбіла садоўніка, і гэта не ў пуць.
Ды ён жа слуга гасподскі, асцярожна будзь:
Мадамай табе не быць,
Дзяцей табе не ўчыць,
Ведзь ты не ўмееш.

1809

(Тэкст: <http://moykahany.ru/dzevanka>,
напісаў яшчэ навучэнцам Полацкай езуіцкай
калегіі)

2. Асноўным дасягненнем аўтара з'яўляецца зборнік фантастычных твораў з жыцця беларускай глыбінкі "Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях" у 4-х тамах (1844—1846)

(Тэкст: <http://knihi.by/knihi/barsceuski-jan-slachcic-zavalnia>)

Пытанні: - Ці можна назваць аўтара гэтых радкоў палымяным патрыётам? - Чаму вы так лічыце? Пацвердзіце сваю думку словамі з тэксту.	Пытанні: - На якой мове напісаны верш “Дзеванька”, на якой “Шляхціц Завальня”? Чаму? - Дакажыце вытрымкамі з тэкстаў, што творы напісаныя пад відавочным уплывам беларускага народнага фальклору, “дзе ў кожным слове жыве беларус”.
--	---

Літаратары (тэксты) і пытанні для абмеркавання	
Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч Ваш суд мне не страшны, хай злосна скавыча У будцы сабака, увагі на пса не звярну я. Як раіць пясняр Сыракомля, пішу я Цяпер, як заўсёды, на мове мужычай (Тэкст: http://dumki.org/quote/317)	Адам Міцкевіч Навошта спагады словы Плыўцу, што страціў усе спадзяванні? Яму лепш бура, яму лепш мукі, Лепш яму грозны ўдар нечаканы, Чым недзе ў цішы заламваць рукі, Глядзец у даль ды падлічваць раны... Літва, о айчына мая! Ты што здароўе... Як цаніць цябе трэба, той толькі спазнае, Хто цябе страціў... (Тэкст: http://www.slounik.org/157553.html)
Пытанні: - На якой мове піша паэт? - Як ён яе называе і як ён гэта тлумачыць?	Пытанні: - Да якога мастацкага стылю можна аднесці творчасць А. Міцкевіча? Дакажыце вытрымкамі з тэкстаў. - Чаму Адам Міцкевіч звяртаецца ў вершы “Літва”, а не “Беларусь”?

4. Практыкаванне “Светлафор”

Вучні знаёмяцца з інфаграфікай “Беларуская культура ў першай палове XIX стагоддзя. Асаблівасці развіцця” і параўноўваюць яе з тэкстам падручніка. Затым яны адказваюць на пытанні з дапамогай “святлафора”.

Зялёная картка	Жоўтая картка	Чырвоная картка
Правільна	Сумняваюся	Няправільна

Вэб-сэрвіс: <https://www.easel.ly/>

Сцвярдженні:

- Культура на беларускіх землях у першай палове XIX ст. насіла рэлігійны характар. (Чырвоная картка)
- Асаблівасцю культуры Беларусі была яе прыналежнасць адначасова спадчыне некалькіх народаў. (Зялёная картка)

- Помнікі Адаму Міцкевічу можна ўбачыць толькі ў Беларусі. (*Чырвоная картка*)
- Карціна Валенція Ваньковіча “Міцкевіч на скале АюДаг” напісана ў стылі рамантызму. (*Зялёная картка*)
- Прыкладам архітэктурнага помніка, пабудаванага ў стылі класіцызму, з’яўляецца палац Румянцавых-Паскевічаў у Гомелі. (*Зялёная картка*)
- Вядучым майстрам класічнага нацюрморта быў Ян Дамель. (*Чырвоная картка*)
- Ураджэнец Беларусі кампазітар Станіслаў Манюшка напісаў музыку да камедыі-оперы Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча “Сялянка”. (*Зялёная картка*)
- Уладзіслаў Сыракомля пісаў свае творы на польскай і на беларускай мовах. (*Зялёная картка*)
- Адным з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры быў Ян Баршчэўскі. (*Зялёная картка*)
- Першым класікам новай беларускай літаратуры стаў Паўлюк Багрым. (*Чырвоная картка*)
- Міхаіл Клеафас Агінскі напісаў сусветнавядомы паланэз “Развітанне з Радзімай”. (*Зялёная картка*)
- Выдатным узорам ведання беларускай мовы, народных традыцый, фальклору і этнаграфіі з’яўляюцца стваральнікі беларускіх паэм “Энеіда навыварат” і “Тарас на Парнасе”. (*Зялёная картка*)
- Прадстаўнікі рамантызму імкнуліся аб’ектыўна адлюстроўваць навакольную рэчаіснасць. (*Чырвоная картка*)

Этап IV. Падвядзенне вынікаў урока і рэфлексія

Настаўнік: вяртаемся да ключавога пытання.

Гучыць паланэз “Развітанне з Радзімай” Міхаіла Клеафаса Агінскага.

Настаўнік: Палякі, літоўцы, беларусы заўсёды з павагай слухаюць гэтыя зачараваныя гукі. Чаму не толькі мы, а і іншыя народы ганарацца і ўшаноўваюць памяць нашых славурых землякоў?

Прыкладны адказ:

Культура Беларусі першай паловы XIX стагоддзя цесна звязана з культурамі суседніх народаў. Беларускую культуру пачатку XIX ст. характарызавала шматмоўе, уздзеянне польскай мовы і культуры. У многіх галінах: выяўленчым мастацтве, літаратуры, тэатры, навуцы яна дасяг-

нула еўрапейскіх вышынь. Таму нашымі славытымі землякамі ганарацца і палякі, і літоўцы, і беларусы і іншыя народы.

Выснова (вучні з дапамогай настаўніка):

Нягледзячы на працяглую паланізацыю і распачатую русіфікацыю, беларускі народ здолеў захаваць этнічнае аблічча і нават пры вялікіх стра- тах адстаяць сваю нацыянальную перспектыву. А дасягненні ў развіцці культуры Беларусі ў першай палове XIX стагоддзя сталі вядомымі далёка за межамі Беларусі, з'яўляюцца прыкладамі мужнасці і патрыятызму.

Рэфлексія

Прыём ацэньвання цяжкасцей. Пытанні запісаны на дошцы.

- Чаму я сёння навучыўся?
- Што для мяне было лёгкім?
- Што для мяне было цяжкім?
- Чаму я хацеў бы яшчэ навучыцца?

Этап V. Дамашняе заданне: адпаведны параграф вучэбнага дапаможніка, падрыхтаваць паведамленне пра дзеяча культуры Беларусі першай паловы XIX стагоддзя.

Медыяадукацыйны ўрок па тэме “Прычыны вайны і ход ваенных дзеянняў у 1914—1916 гг.”

Іна ШЫМКО

Мэты ўрока для настаўніка:

- 1) раскрыць сутнасць міжнародных адносін напярэдадні Першай сусветнай вайны;
- 2) пашырыць веды вучняў аб новых спосабах вядзення вайны, раскрыць сутнасць паняцця “псіхалагічная вайна”;
- 3) даць характарыстыку асноўным бітвам перыяду 1914—1916 гг. і дапамагчы ўсвядоміць бессэнсоўнасць вялікіх страт у вайне;
- 4) працягваць работу па фарміраванні негатыўных адносін да вайны, развіцці навыкаў работы з картай і медыятэкстамі (фота, відэа, лістоўка).

Мэта на мове вучняў:

Даведаюся:

- чаму пачалася Першая сусветная вайна;
- як напярэдадні вайны складваліся адносіны паміж еўрапейскімі дзяржавамі — Вялікабрытаніяй, Францыяй, Германіяй;
- пра асноўныя бітвы 1914—1916 гг. і іх вынікі.

НАШТОБУЗУ (На што буду звяртаць увагу):

1. Ведаю, калі пачалася Першая сусветная вайна, асноўную прычыну вайны.
2. Назаву асноўныя накірункі палітыкі Вялікабрытаніі, Германіі, Францыі напярэдадні вайны.
3. Адкажу на пытанне, што такое “гонка ўзбраенняў”, псіхалагічная вайна.
4. Назаву і пакажу на карце два ваенна-палітычныя блокі.
5. Назаву і пакажу на карце тры асноўныя бітвы 1914—1916 гг.
6. Выкажу меркаванне наконт метадаў вядзення вайны краінамі-ўдзельніцамі.

Забеспячэнне ўрока: вучэбны дапаможнік, насценная карта “Першая сусветная вайна 1914—1918 гг.”, выказванні аб вайне, надрукаваныя “наштобузу”, тэст для самаправеркі, атлас “Сусветная гісторыя Новага часу XIX — пачатак XX ст.”, рэпрадукцыя карціны В.В. Верашчагіна “Апафеоз вайны”, фотаздымкі бітвы пад Вердэнам, ключавыя пытанні, дакументальны фільм “Імгненні XX ст. 1916 г. Бітва пад Вердэнам”

(<https://www.youtube.com/watch?v=q06rslOnW7s>), выявы ваенных лістовак (<http://psywarrior.com/WWIAllies.html>)

Афармленне дошкі: насценная карта “Першая сусветная вайна”, выказванні аб вайне, тэма ўрока, наштобузу, ключавыя пытанні, міні-табліца “Асноўныя бітвы”, рэпрадукцыя “Апафеоз вайны”, фотаздымкі бітвы пад Вердэнам.

Ход урока

Настаўнік называе тэму ўрока і прапануе вучням выказацца, пра што ім хацелася б даведацца пры вывучэнні дадзенай тэмы. Заслухаўшы варыянты адказаў, настаўнік разам з вучнямі вызначае мэты ўрока. Затым настаўнік раздае “наштобузу”, якія надрукаваны на лістках, прапануе абмеркаваць у парах, ці згодны вучні з крытэрыямі ацэньвання. Калі згодны, то “наштобузу” ўклеіваюцца ў сшыткі і каратка запісваюцца на дошцы, каб па ходзе ўрока да іх можна было звяртацца.

Ключавыя пытанні:

1. Хто вінаваты?
2. Ці можна было пазбегнуць Першай сусветнай вайны?

Уступнае слова настаўніка. Першая сусветная вайна — адна з найбуйнейшых у гісторыі чалавецтва войнаў — доўжылася з 1 жніўня 1914 г. па 11 лістапада 1918 г. Усяго ў вайне ўдзельнічалі 33 дзяржавы. Два магутныя ваенна-палітычныя блокі супрацьстаялі адзін аднаму — *Антанта* і *Траісты саюз* (паказвае на карце). На палях бітваў ваявала каля 70 млн чалавек, якія былі навучаны “забіваць”.

Пытанне да вучняў:

“Калі б у вас была магчымасць паставіць помнік вайне, то якім бы ён быў?”

Заслухаўшы некаторыя версіі дзяцей, настаўнік прапануе рэпрадукцыю карціны В. Верашчагіна “Апафеоз вайны” — своеасаблівы помнік вайне, дзе аўтар не ставіць мэтай напалохаць гледача, а звяртаецца да нашчадкаў з маленнем спыніць войны. На раме карціны мастак пакінуў надпіс “Прысвячаецца заваёўнікам: сучасным, мінулым і будучым”.

“Апафеоз вайны”

Гісторыя стварэння і апісанне карціны

Карціна была напісана ў 1871 годзе. Ідэя сюжэта была звязана з гісторыяй войскаў Тамерлана, якія пакідалі за сабой такія піраміды чарапоў.

Паводле іншай версіі, карціна была створана пад ўражаннем расказу аб тым, як правіцель Кашгара Валіхан пакараў еўрапейскага падарожніка і даў загад пакласці яго галаву на вяршыню піраміды, складзенай з чарапоў другіх пакараных людзей.

Падчас ваеннай службы ў Туркестане Верашчагін нагледзеўся на смерць, што выклікала ў яго спачуванне. А пасля яго паездкі ў Заходні Кітай, дзе жорстка пакаралі паўстанне супраць уладаў, з'явілася карціна “Апафеоз вайны”.

Карціна з'яўляецца адным з самых яркіх твораў В.Верашчагіна. На ёй выяўлена піраміда з чалавечых чарапоў на фоне разбуранага горада і абугленых дрэваў, сярод стэпу. Вакол піраміды пырхаюць вароны. Усе дэталі карціны, у тым ліку жоўты колер, сімвалізуюць смерць і спусташэнні. Яснае неба падкрэслівае мёртвы пейзаж карціны. Ідэю “Апафеозу вайны” ярка выражаюць шрамы ад шабелі і дзіркі ад стрэл на чарапах загінулых.

Вядомы рускі мастацкі крытык У.Стасаў так пісаў пра “Апафеоз вайны”: *“Здесь дело не только в том, с каким именно мастерством Верецагин написал своими кистями сухую пожжённую степь и среди неё пирамиду черепов, с порхающими кругом воронами, отыскивающими ещё уцелевший, может быть, кусочек мяса. Нет! Тут явилось в картине нечто более драгоценное и более высокое, нежели необычайная верещатинская виртуальность красок: это глубокое чувство историка и судьбы человечества”*.

Аналіз карціны В. Верашчагіна “Апафеоз вайны”

1. Дайце сваю назву карціне.
2. Які настрой выклікае карціна? Што асабліва ўражвае на карціне?
3. Якімі мастацкімі сродкамі аўтар выражае асноўную ідэю карціны? (колор, прырода, аб'екты карціны і г.д.)
4. Як вы разумеете сэнс надпісу, які аўтар пакінуў на карціне?

Слова настаўніка: Васіль Верашчагін — першы мастак, які паказаў вайну не як пераможнае шэсце, узнагароды і славу, а прадставіў вобраз вайны, дзе пануе чалавечы боль і няшчасце. Нездарма ў 1930-я гады ў Германіі была забаронена выстава карцін В. Верашчагіна. *“Перада мною, як перад мастаком вайна і я ЯЕ б'ю, колькі ёсць у мяне сілы”*, — так казаў пра свае карціны сам мастак.

Настаўнік звяртае ўвагу на **выказванні пра вайну** для замацавання маральнага ўздзеяння на навучэнцаў.

“Селянін апрацоўвае палі, рабочы абагачае гарады, мысліцель думае, прамысловасць стварае цудоўныя рэчы, геній творыць цуды... і ўсё гэта гіне на жахлівай міжнароднай выставе, якая завецца полем бітвы”.

Віктор Гюго

“Або чалавецтва пакончыць з вайною, або вайна з чалавецтвам”.

Джон Кенэдзі

Улічваючы цяжкае становішча многіх краін, што ўступілі ў вайну, заклікі да міру сталі гучаць і падчас Першай сусветнай вайны. Аднак было шмат прыхільнікаў вайны – буйных манапалістаў, палітыкаў, ваенных, якія не адмаўлялі вядзенне вайны да пераможнага заканчэння.

У канцы ўрока або на наступным уроку мы адкажам на пытанні:

Хто вінаваты? Ці магчыма было пазбегнуць Першай сусветнай вайны?

I. У выніку рашэння лагічнай задачы настаўнік разам з навучэнцамі вызначае прычыну Першай сусветнай вайны.

Задача

Чаму менавіта ў эпоху імперыялізму пачалася Першая сусветная вайна?

Імперыялізм — ? — ? — ? — ? — ВАЙНА

(развіццё прамысловасці, павелічэнне колькасці прадукцыі, павелічэнне патрэбы ў рынках збыту і крыніцах сыравіны, саперніцтва з-за чужых тэрыторый і, як вынік, — вайна)

Прычына вайны — саперніцтва з-за чужых тэрыторый і рынкаў збыту (запіс у сшытку).

Пытанні да навучэнцаў:

- 1.** Як вы думаеце, якая краіна ў першую чаргу магла цікавіцца рынкамі збыту і чаму? (Германія)
- 2.** Калі ўтварылася Германская імперыя? (1871 г.)
- 3.** Чаму ў сярэдзіне 1880-х гадоў Германія актыўна ўключаецца ў барацьбу за калоніі? (Вельмі хуткія тэмпы развіцця і, такім чынам, неабходнасць калоній, якіх Германія не мела)

Некаторыя факты пра Германію

Германская імперыя, створаная пасля франка-прускай вайны 1870—1871 гг., першапачаткова не імкнулася да палітычнага і эканамічнага ўплыву ў Еўропе. Аднак, нягледзячы на тое, што яе стваральнік Ота фон Бісмарк заявіў, што пакуль ён займае пост канцлера, Германія не будзе мець калоній, у працэсе палітычнага і эканамічнага ўмацавання да сярэдзіны 1880-х гадоў краіна ўключылася ў барацьбу за калоніі. Германія спяшалася заняць спрэчныя і не трапіўшыя ў каланіяльную залежнасць рэгіёны, а таксама стварала пагрозу каланіяльным уладанням Вялікабрытаніі, Францыі, Бельгіі, Нідэрландаў і Партугаліі. Пры гэтым Германія пачала пагражаць існаванню найбуйнейшых каланіяльных імперый:

Вялікабрытаніі, Францыі, якія былі вымушаны аб'яднацца ў “Сардэчнай згодзе” — Антанце.

II. Работа ў парах з тэкстам падручніка

Заданне: Вызначыць асноўныя накірункі палітыкі Вялікабрытаніі, Францыі, Германіі напярэдадні вайны.

Пры адказе на дадзенае пытанне выкарыстоўваецца “прынцып неўздыхання рукі”. Пасля выканання задання вучні называюць два ваенна-палітычныя блокі — *Траісты саюз* і *Антанта* (“Сардэчная згода”) і асноўныя накірункі палітыкі. *Настаўнік паказвае на карце ваенна-палітычныя блокі і краіны, якія ў іх уваходзілі.*

III. Для вывучэння **пытання “гонка ўзбраенняў”** было дадзена індывідуальнае дамашняе заданне вучню. На ўроку ён коратка расказвае, што гэта такое. (*Акцэнт неабходна зрабіць на тое, што было вынайздзена шмат зброі, упершыню была прыменена зброя масавага паражэння — газ іпрыт*).

Гонка ўзбраенняў — гэта павелічэнне ваеннай моцы, распрацоўка новай зброі.

Маральны аспект пытання: фарміруецца думка, што дасягненні навукі не толькі могуць палепшыць жыццё людзей, але і садзейнічаць стварэнню зброі масавага знішчэння. Сведкамі такіх маштабных разбурэнняў чалавечага лёсу служаць фатаграфіі з выявамі вынікаў бітваў.

“Вердэнская мясарубка”

Вынікі “Вердэнскай мясарубкі”

IV. Работа настаўніка і вучняў з тэкстам падручніка

На падставе матэрыялу падручніка састаўляецца кароткая схема ўступлення дзяржаў у вайну. Настаўнік паказвае дзяржавы на карце, вучні працуюць з атласамі.

V. Работа ў парах (пункт 4, атласы)

Заданне для вучняў: запоўніць табліцу “Асноўныя бітвы 1914—1916 гг.”

Дата	Асноўныя бітвы (тры)	Іх вынікі

Пасля выканання задання навучэнцы называюць і паказваюць на карце тры асноўныя бітвы 1914—1916 гг. (выкарыстоўваецца “прынцып неўздыхання рукі”).

Праца з медыятэкстамі

Мэта: развіваць уменні працаваць з інфармацыяй, аналізаваць, вызначаць асноўны пасыл медыятэкстаў.

I. Дакументальны фільм “Імгненні XX ст. 1916 г. Бітва пад Вердэнам”

Мэта: усвядоміць бессэнсоўнасць вядзення вайны з пазіцыі чалавечнасці.

У якасці дамашняга задання вучням было прапанавана прагледзець дакументальны фільм “Імгненні XX ст. 1916 г. Бітва пад Вердэнам” (<https://www.youtube.com/watch?v=qObrslOnW7s>) і занатаваць найбольш яскравыя выказванні аб вайне, якія прагучалі ў фільме.

Пытанні да вучняў:

1. Як паказаны адносіны да вайны Францыі і Германіі ў пачатку ваенных дзеянняў?
2. Як выказваюцца пра ваенныя дзеянні іх сведкі?
3. Як называюць бітву пад Вердэнам? Чаму?
4. Якія эпітэты да вайны вас найбольш уразілі?
5. Які асноўны пасыл даннага медыятэксту?
6. Ці можна давяраць дадзенаму матэрыялу? Чаму?

Настаўнік звяртае ўвагу на фота Вердэнскай мясарубкі, якое супадае з кадрамі фільма аб бітве пад Вердэнам і выказваннямі сведак.

II. Аналіз ваенных лістовак

Мэта: даказаць, што СМІ фарміруюць грамадзянскую пазіцыю, могуць служыць псіхалагічнай зброяй пры вядзенні ваенных дзеянняў.

Слова настаўніка:

Тактыка псіхалагічных аперацый прымянялася яшчэ Аляксандрам Македонскім, Чынгісханам і іншымі палкаводцамі. Аднак большасць даследчыкаў лічыць, што сучасныя псіхалагічныя аперацыі пачалі праводзіцца падчас Першай сусветнай вайны. Гэтаму спрыяла наяўнасць СМІ, радыё, добра прадуманых сродкаў данясення інфармацыі да мэтавай аўдыторыі. Сярод новых сродкаў распаўсюджвання інфармацыі былі самалёты, спецыяльныя артылерыйскія снарады, прапагандысцкія мінамётныя міны, паветраныя шары, да якіх чапляліся лістоўкі.

У 1914 годзе Брытанія мела адны з лепшых СМІ, вялікі вопыт міжнароднай камунікацыі ў тэхналагічных і камерцыйных мэтах. Брытанцы хутка ўзялі ініцыятыву па фарміраванні грамадскай думкі. Яны заверылі свет у тым, што распаўсюджваюць праўду, а інфармацыя ад Германіі — гэта падман. Адным з відаў прапаганды супраць Германіі сталі лістоўкі.

Настаўнік прапануе папрацаваць з лістоўкамі часоў Першай сусветнай вайны. Для эканоміі часу можна разбіць клас на групы і кожнай групе прапанаваць прааналізаваць і дэкадыраваць змест адной з лістовак згодна з памяткай.

Памятка:

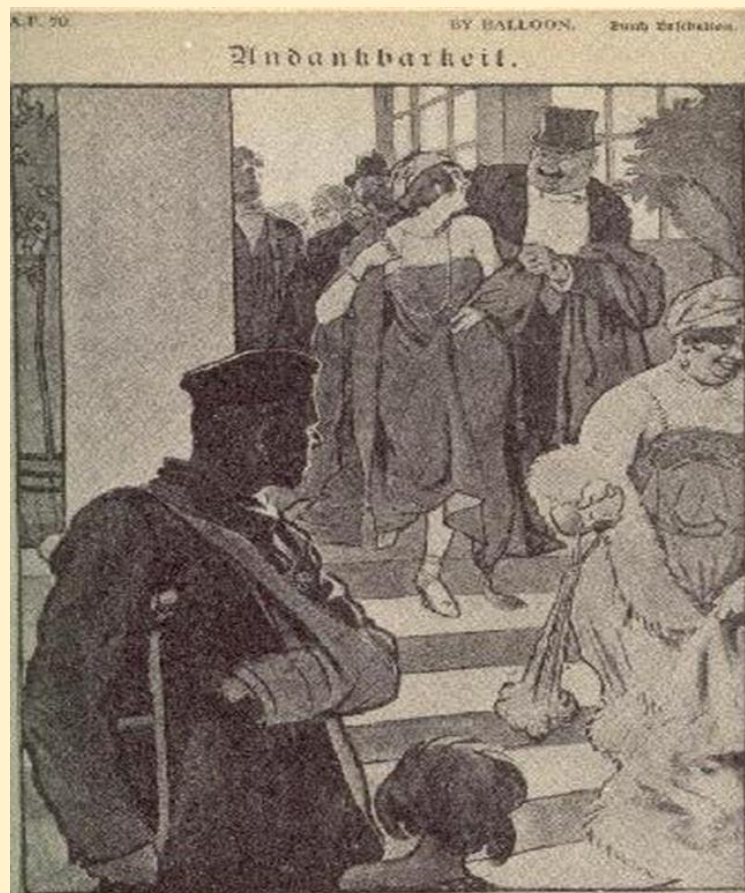
- 1.** Што вы бачыце на лістоўцы? Што на першым плане, што на другім? Як вы думаеце, чаму?
- 2.** Расшыфруйце надпісы пад лістоўкамі.
- 3.** Для якой мэтавай аўдыторыі створаны лістоўкі?
- 4.** Які пасыл дадзеных лістовак?

Такім чынам, вучні вызначаюць ролю псіхалагічнай зброі падчас вядзення ваенных дзеянняў.

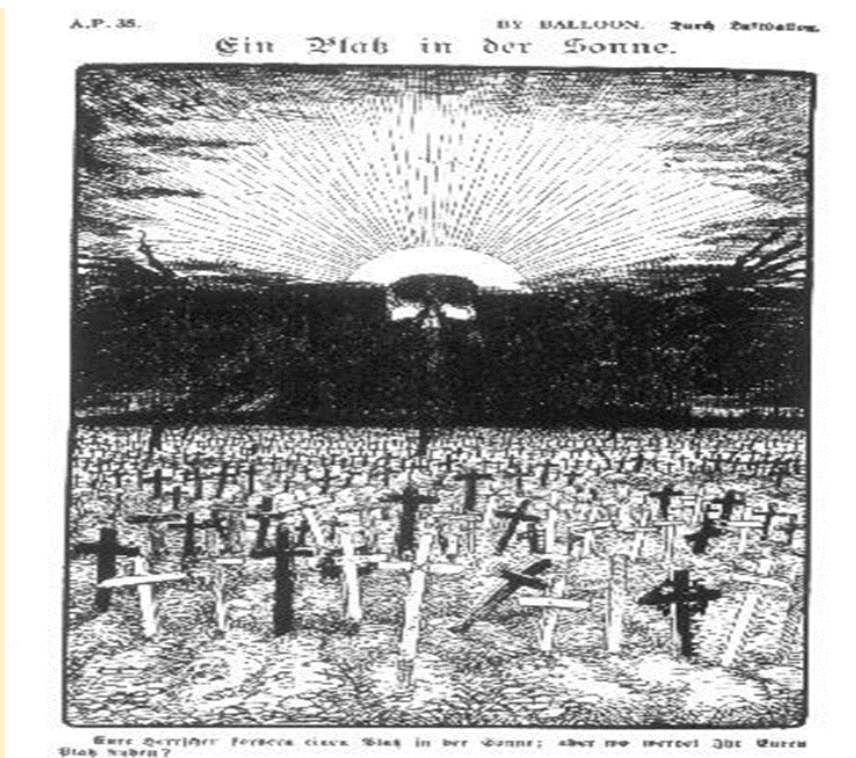
Пры наяўнасці часу можна звярнуць увагу вучняў на ключавыя пытанні, аднак, калі часу мала, ключавыя пытанні можна прапанаваць у якасці дамашняга задання.

Вы забралі ў мяне дзяцей: Іосіфа няма, і Сімеона няма, і Веніяміна забраць хочаце. (На лістоўцы адлюстравана нямецкая маці, якая пасылае свайго маладога сына на вайну. На сцяне фатаграфіі ў чорнай рамцы, якія “гавораць” аб тым, што яго бацька і браты ўжо загінулі. Назва лістоўкі “Апошні”.)

Лістоўка пад назвай “**Няўдзячнасць**”. Нямецкі салдат глядзіць на добра апранутых багатых грамадзян на вечарыне.

Лістоўка пад назвай **“Месца пад сонцам”**. Подпіс: “Вашы правіцелі патрабуюць месца пад сонцам, але дзе будзе ваша месца?”

“Ты патрэбен Брытаніі!”

Самаправерка ведаў вучняў згодна з наштобузу (вучням раздаюцца карткі з пытаннямі, на якія вучні адказваюць пісьмова)

1. Назавіце храналагічныя рамкі Першай сусветнай вайны.
2. Асноўная прычына Першай сусветнай вайны — гэта...
3. Назавіце два ваенна-палітычныя блокі.
4. Назавіце тры асноўныя бітвы і іх вынікі.
5. Гонка ўзбраенняў — гэта...

Робота з картай на замацаванне:

1. Пакажыце Антанту і Траісты саюз.
2. Пакажыце горад, у якім адбылося забойства спадчынніка аўстра-венгерскага прастола.
3. Пакажыце бітву на р. Марна, бітву ў раёне г. Вердэна (“вердэнскую мясарубку”), Брусілаўскі прарыв.

Рэфлексія:

1. *Якія гістарычныя факты асабліва ўразілі? Чаму?*
2. *Робота з якім медыятэкстам (відэа, фота, лістоўка) была найбольш цікавай? Чаму?*

Праца з медыятэкстамі на ўроку гісторыі па тэме “Польска-савецкая вайна 1919—1921 гг.”

Віктар ЖУК

Дыдактычная мэта ўрока

Мяркуецца, што да канца ўрока навучэнцы:

- будуць ведаць прычыны, асноўныя падзеі і вынікі польска-савецкай вайны, наступствы Рыжскай мірнай дамовы для Беларусі;
- змогуць выканаць аналіз медыятэксту — трэйлера, плаката, карыкатуры.

Задачы асобаснага развіцця:

Стварыць умовы для развіцця навыкаў крытычнага мыслення (аналізу, інтэрпрэтацыі, параўнання), фарміравання асацыятыўнага і лагічнага мыслення.

1. Аналіз трэйлера

Трэйлер уяўляе сабой невялікі відэаролік, які складаецца з кароткіх і звычайна найбольш відовішчных фрагментаў фільма, выкарыстоўваецца для яго анансавання або рэкламы. Праца з трэйлерам на ўроку мае на ўвазе не толькі аналіз гістарычнага кантэксту фільма, але і выяўленне механізмаў уздзеяння рэкламы на чалавека.

Трэйлер фільма “Варшавская бітва” (Польшча, 2011) (спасылка: https://youtu.be/_sjV8aouy5Q) можна дэманстраваць у пачатку ўрока, калі навучэнцы папярэдне азнаёміліся са зместам тэмы дома.

Пытанні перад праглядам:

- Што такое трэйлер?
- З якой мэтай ён ствараецца і дэманструецца?
- Ці станеце вы глядзець фільм, калі трэйлер вам не спадабаўся?

Пытанні пасля прагляду:

- Якой гістарычнай падзеі прысвечаны трэйлер фільма?
- Хто паказаны агрэсарам, а хто ахвярай?
- Якія вобразы выкарыстоўвалі аўтары для таго, каб драматызаваць падзеі?
- Да якіх пачуццяў, на ваш погляд, апелююць аўтары? Якія эмоцыі імкнуцца выклікаць?

2. Аналіз палітычных плакатаў і карыкатуры

Ва ўзброеных канфліктах, якімі прасякнута ўся гісторыя Найноўшага часу, урады ваюючых краін надавалі і працягваюць надаваць вялікую ўвагу прапагандзе. У першай палове XX ст. адной з асноўных і найбольш эфектыўных формаў прапаганды з'яўляўся палітычны плакат. Пасродкам яркіх вобразаў, яркага шрыфту і запамінальных фраз плакат, уздзеянні чаючы на эмоцыі чалавека, заахвочвае яго да пэўных дзеянняў, прымушае верыць таму паведамленню, якое закладзена ў змесце. Параўнальны аналіз польскага і савецкага палітычных плакатаў не толькі дазволіць лепш зразумець, як працавалі механізмы прапаганды таго часу, але і прадэманструе відавочныя адрозненні ва ўспрыманні самой вайны. З гэтай жа мэтай будзе выкананы і аналіз карыкатуры, якая адлюстроўвае бачанне канфлікту з пазіцыі трэцяга боку — прадстаўнікоў беларускага нацыянальнага руху.

Настаўнік прапануе навучэнцам азнаёміцца з планам аналізу медыятэкстаў (плакат, карыкатура), задаць удакладняючыя пытанні, пасля чаго раздае першай і другой групе копіі палітычных плакатаў — польскага і савецкага, а трэцяй групе — копію беларускай карыкатуры. Чаканыя вынікі працы груп прыводзяцца ніжэй.

План аналізу палітычнага плаката:

- Вызначыце падзею, якой прысвечаны плакат.
- Вызначыце, калі, па чыёй палітычнай замове, для якой аўдыторыі плакат быў створаны.
- Прааналізуйце персанажаў і сімвалы плаката.

Сфармулюйце паведамленне, якое плакат быў прызваны данесці да сваёй аўдыторыі.

Група 1. *Аналіз савецкага палітычнага плаката “Свіння, дрэсіраваная ў Парыжы”.*

1. Плакат адлюстроўвае мэтау, якую мела на Польшча ў пачатку вайны — адрадзіць Рэч Паспалітую ў межах 1772 года.

2. Плакат быў створаны ў 1920 г. па замове ўрада РСФСР. Мэтавая аўдыторыя — усе прыхільнікі савецкай улады.

3. Мастак намаляваў суперніка Савецкай Расіі ў выглядзе свінні ў старадаўнім галаўным уборы з надпісам “яснавяльможная Польшча” — відавочная адсылка да шляхецкага мінулага. Доўгія вусы — магчымы намёк на знешнасць Юзэфа Пілсудскага. Дакумент з надпісам “межы 1772 года” сімвалізуе мэтау, якую мела Польшча ў вайне. Свінню трымае на руках тоўсты чалавек — тыповы вобраз прадстаўніка буржуазіі, які фарміруецца савецкай прапагандай. Ён сімвалізуе капіталістычную Францыю, якая падтрымлівала Польшчу ў вайне.

4. Магчыма, паведамленне гучала б наступным чынам: “Асцерагацца няма чаго — такі вораг нам не страшны”.

Група 2. *Аналіз польскага палітычнага плаката “Да зброі!”*

1. Верагодней за ўсё, плакат адлюстроўвае падзеі 1920 года — паспяховае контрнаступленне Чырвонай Арміі, якая працягнула паход у напрамку Варшавы.

2. Плакат быў створаны ў 1920 г. па замове польскага ўрада. Мэтавая аўдыторыя — патэнцыйныя добраахвотнікі, грамадзяне Польшчы, здольныя трымаць у руках зброю.

3. Мастак намаляваў Чырвоную Армію ў выглядзе трёхгаловага цмока — быліннай пачвары з рускіх народных казак. Цмока імкнецца зваліць штыком чалавек ва ўніформе польскага салдата. Аднак пакуль незразумела, хто пераможа ў гэтым супрацьстаянні — пачвара напірае на салдата, які можа зваліцца, страціўшы раўнавагу. Цмок афарбаваны ў чырвоны колер, які сімвалізуе рэвалюцыю, савецкую ўладу і яе войска.

4. Акрамя таго, што плакат змяшчае прамы заклік уступаць добраахвотнікам у польскую армію, магчымая і іншая трактоўка паведамлення: “Лёс краіны залежыць ад кожнага”.

План аналізу карыкатуры:

- Вызначыце падзею, якой прысвечана карыкатура.
- Каго адлюстравіў мастак? Якія сімвалы ён выкарыстаў?
- Якое стаўленне да персанажаў — станоўчае ці адмоўнае — фарміруе карыкатура?
- Вызначыце палітычную пазіцыю аўтара.

Група 3. *Аналіз беларускай карыкатуры “Далой ганебны Рыжскі падзел!”*

1. Карыкатура прысвечана наступствам Рыжскай мірнай дамовы, у выніку якой тэрыторыя Беларусі апынулася падзеленай на тры часткі: заходняя частка знаходзілася ў складзе Польшчы, усходняя — у складзе РСФСР, і толькі 6 паведаў цэнтральнай Беларусі складалі тэрыторыю ССРБ. Аўтар пры гэтым не вылучае ССРБ як самастойную дзяржаву, дэманструючы, што цэнтральная Беларусь, як і ўсходняя, знаходзілася ў арбіце ўплыву Савецкай Расіі.

2. Мастак намаляваў персанажаў, якія раздзіраюць тэрыторыю Беларусі на дзве часткі, у касцюмах польскага шляхціца і салдата-чырвонаармейца, якія сімвалізуюць краіны, што падпісалі Рыжскую мірную дамову.

3. Карыкатура фарміруе адмоўнае стаўленне да персанажаў, дэманструючы іх варожыя адносіны да беларускай дзяржаўнасці.

4. Палітычная пазіцыя аўтара выяўляецца ў лозунгах “Далоў ганебны рыжскі падзел!” і “Няхай жыве вольная непадзельная сялянская Беларусь!”, а контуры разарванай тэрыторыі даюць падставу выказаць здагадку, што аўтар быў прыхільнікам **існавання Беларускай дзяржавы ў этнаграфічных межах пражывання беларускага этнасу**.

У рамках абмеркавання вынікаў праведзенай групамі работы, настаўнік можа прапанаваць вучням параўнаць польскі і савецкі плакаты — назваць іх падабенства і вызначыць, у чым заключаюцца адрозненні.

Мяркуюцца, што вучні самастойна прыйдуць да высновы аб тым, што абодва плаката пераследуюць агульную мэту — стварэнне негатыўнага вобразу ворага, аднак сродкі дасягнення мэты выкарыстоўваюць розныя. Польскі плакат апелюе да патрыятычных настрояў, заклікаючы змагацца, каб абараніць радзіму, у той час як савецкі плакат мае на мэце сфарміраваць пагардлівыя адносіны да суперніка.

Медыятэксты на ўроку гісторыі па тэме “БССР ва ўмовах станаўлення савецкага грамадства. Заходняя Беларусь пад уладай Польшчы”

Вольга САЎЧАНКА

Форма занятку: практычны занятак.

Медыаадукацыйная мэта: вучні будуць умець распазнаваць і характарызаваць гістарычныя факты, адлюстраваныя на плакаце, фотаздымку.

Задачы:

1. Паўтарыць асноўныя гістарычныя паняцці раздзела “БССР ва ўмовах станаўлення савецкага грамадства. Заходняя Беларусь пад уладай Польшчы”.

2. Забяспечыць фарміраванне цэласнай карціны перыяду 1921—1939 гг. у гісторыі Беларусі.

3. Развіваць культуру вуснага маўлення, творчы патэнцыял вучняў.

4. Спрыяць усведамленню плакатаў і фотаздымкаў як медыятэкстаў.

5. Забяспечыць фарміраванне медыякампетэнцыі вучняў праз:

- *уменне “расшыфраваць” змест плаката, фотаздымка,*
- *крытычнае стаўленне да створаных медыятэкстаў,*
- *праверку інфармацыі ў медыятэкстах.*

6. Выхоўваць увагу і павагу да гісторыі роднай краіны.

Абсталяванне: камп’ютар, мультымедыйны праектар, дошка, падручнік па гісторыі Беларусі IX класа.

Ход занятку

Настаўнік звяртае ўвагу навучэнцаў на тое, што завершана вывучэнне раздзела “БССР ва ўмовах станаўлення савецкага грамадства. Заходняя Беларусь пад уладай Польшчы”. Практычны занятак накіраваны на паўтарэнне, сістэматызацыю і падагульненне.

Навучэнцам прапануецца калаж з плакатаў і фотаздымкаў дадзенага гістарычнага перыяду (выводзіцца на экран), плакаты і фотаздымкі пранумэраваны.

Заданне 1. Паставіць у храналагічнай паслядоўнасці падзеі, “зашыфраваныя” на плакатах і фотаздымках (нумар плакта, фотаздымка павінен адпавядаць храналагічнай паслядоўнасці). На выкананне задання адводзіцца 5—7 хвілін. Па жаданні выклікаюцца тры чалавека, якія агучваюць сваю паслядоўнасць, называючы падзеі гісторыі Беларусі, паслядоўнасць запісваецца на дошцы. Аўдыторыя параўноўвае адказы-паслядоўнасці і прыходзіць да кансалідаванай высновы адносна правільнасці.

Заданне 2. Падабраць гістарычныя тэрміны пад гэтыя падзеі і раскрыць іх змест. На выкананне задання адводзіцца 10—15 хвілін.

Заданне 3. Паглядзіце на плакат, фотаздымак і адкажыце на наступныя пытанні:

1. На чый запыт зроблены?
2. На каго разлічаны?
3. Да чаго заклікае?

На выкананне задання адводзіцца 10—15 хвілін.

Заданне 4. Ахарактарызуйце і ацаніце адзін гістарычны факт, адлюстраваны на плакаце, фотаздымку (на выбар з прапанаваных). Можна карыстацца любымі даступнымі, правэранымі крыніцамі. На выкананне задання адводзіцца 10—15 хвілін.

Падвядзенне вынікаў працы праводзіцца праз адказы на наступныя пытанні, магчыма вывесці на экран:

1. Як вы ацэньваеце дадзены перыяд гісторыі Беларусі (у некалькіх сказах)?
2. Што станоўчага і што адмоўнага вы бачыце ў гэтым перыядзе, чаму?
3. Чаму новаму Вы навучыліся ці які навык замацавалі?

Глабалізацыя праз прызму карыкатур

Надзея КУШНЕР

Адной з істотных характарыстык сучаснага этапу грамадскага развіцця з'яўляецца пранікненне *глабалізацыйных працэсаў* ва ўсе сферы жыцця грамадства, у выніку якога адбываецца збліжэнне краін і народаў і станаўленне адзінай інфармацыйнай прасторы. У эканоміцы павялічваецца роля міжнароднага гандлю, усе большы ўплыў набываюць транснацыянальныя карпарацыі (ТНК) і банкі (ТНБ), міжнародныя арганізацыі (такія, як Сусветная гандлёвая арганізацыя (СГА), Міжнародны валютны фонд (МВФ), Сусветны банк), значна павялічваюцца маштабы і тэмпы перамяшчэння капіталаў.

У палітыцы адбываецца паслабленне нацыянальных дзяржаў, стварэнне інстытутаў наднацыянальнага характару і таксама павелічэнне ролі міжнародных арганізацый.

У сацыяльнай сферы ў выніку бесперашкоднага перамяшчэння людзей і інфармацыі актывізуецца ўзаемадзеянне паміж прадстаўнікамі розных народаў, паступова ўсё больш распаўсюджваюцца падобныя каштоўнасці, характэрныя для сучаснага “грамадства спажывання”.

У духоўнай сферы ўсё больш актыўна праяўляецца ўплыў універсальных феноменаў культуры, узмацняецца моўная уніфікацыя, распаўсюджваюцца адзіныя стандарты ладу жыцця, баўлення вольнага часу.

Як вынік, уздзеянне глабалізацыйных працэсаў мае вельмі супярэчлівы характр. Відавочна як станоўчыя, так і адмоўныя яго бакі. Да станоўчых можна аднесці стварэнне адзінай сусветнай прасторы, “празрыстасць” межаў паміж дзяржавамі і людзьмі, распаўсюджанне інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій, магчымасць жыхароў розных краін далучацца да дасягненняў сусветнай цывілізацыі, збліжэнне сістэм заканадаўства, эканамічных і тэхналагічных працэсаў.

У той жа час узрастае нераўнамернасць развіцця паміж рознымі рэгіёнамі планеты, усё большую актуальнасць набывае праблема “багатая Поўнач – бедны Поўдзень”, абвастраецца міграцыйная праблема, у адказ на культурную універсалізацыю узмацняюцца ксенафобія, нацыяналізм і рэлігійны фундаменталізм. Таксама з'яўляюцца грамадскія рухі анты-глабалістаў і альтэрглабалістаў.

Дарэчы, у 2007 годзе на экраны выйшаў мастацкі *фільм “Бітва ў Сіэтле”* (рэж. Сцюарт Таўнсэнд), які распавядае пра ўзнікненне руху

антыглабалістаў і іх першыя акцыі падчас пасяджэння ў лістападзе 1999 г. прадстаўнікоў Сусветнай гандлёвай арганізацыі ў г. Сіэтл (Злучаныя Штаты Амерыкі).

Пры вывучэнні глабалізацыі на ўроках гісторыі і грамадазнаўства адной з магчымых формаў працы з вучэбным матэрыялам з'яўляецца аналіз карыкатур, што ў сатырычнай форме адлюстроўваюць розныя яе праявы і наступствы. Прапануем падборку карыкатур па тэме, якія вучні змогуць прааналізаваць у малых групах альбо індывідуальна (на выбар настаўніка).

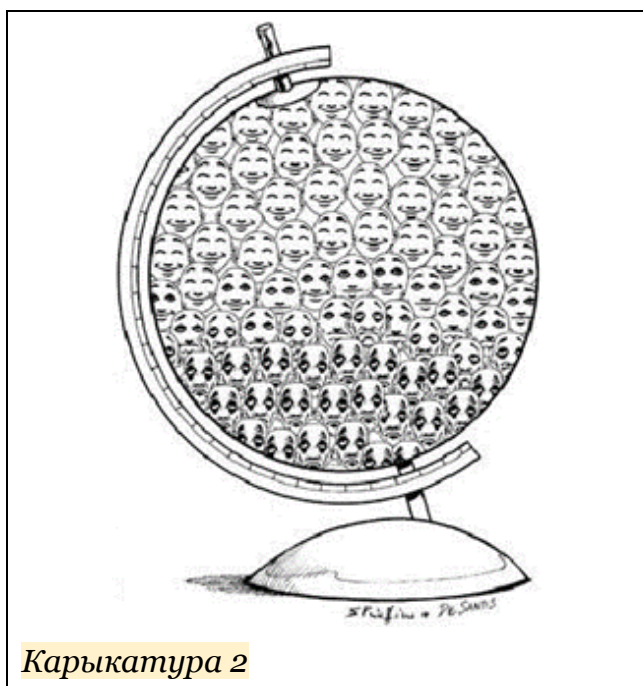
Карыкатура 1 паказвае, напэўна, самы відавочны і вядомы **сімвал глабалізацыі** – лагатып кампаніі “McDonald’s”, якая стварыла па ўсім свеце сетку рэстаранаў хуткага харчавання, якая працуе па сістэме франчайзінга (франшызы). Аўтар карыкатуры іранічна перарабляе знакамітую фатаграфію, дзе амерыканскія астранаўты выставілі на паверхні Луны амерыканскі флаг. У эпоху глабалізацыі на змену нацыям прыходзяць карпарацыі.

Карыкатура 1

Карыкатуры 2–3 прысвечаны праблеме **нераўнамернага развіцця розных рэгіёнаў планеты**, акумуляванню багата ў паўночных краінах (“багатая Поўнач”) і збыдненню паўднёвых рэгіёнаў (“бедны Поўдзень”). На карыкатуры 2 можна бачыць, што на Поўначы твараў няшмат, яны вялікія і задаволеныя, улыбаюцца, у той жа час як на Поўдні шчыльнасць насельніцтва значная большая, а твары становяцца ўсё хмурнее. На карыкатуры 3 варта звярнуць увагу на пояс, які “перацягвае” свет на дзве часткі і ўтрымлівае такія надпісы, як “G7” (“Вялікая сямёрка”), “IMF” (International Monetary Fund, Міжнародны валютны фонд). Гэтыя надпісы намякаюць, што менавіта міжнародныя фінансавыя арганізацыі ад-

казныя за несправядлівае пераразмеркаванне багацця і даходаў паміж рэгіёнамі.

Карикатури 4–5 адлюстроўваюць праблемы **няродўнасці даходу**, калі на долю найбагацейшых людзей планеты прыходзіцца палова сусветнага даходу, а другая палова — на долю астатніх 99% насельніцтва.

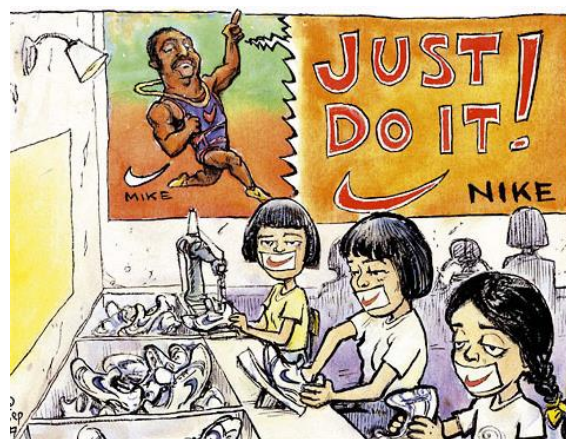

Карыкатуры 6–7 адлюстроўваюць праблемы, якія ўзнікаюць ў выніку распаўсюджвання такой з’явы, як **аутсорсінг** (англ. *outsourcing*: out – знешні, які знаходзіцца па-за межамі, source – крыніца). У эпоху глабалізацыі заходнія кампаніі ўсё часцей пераносяць свае вытворчасці ў краіны, якія развіваюцца, з тым, каб выкарыстоўваць больш танныя рэсурсы (матэрыяльныя і працоўныя). На гэтых вытворчасцях людзі працуюць за значна меншую плату, чым у развітым свеце, а жыхары заходніх краін прывыкаюць карыстацца дабротамі таннай працы.

Словы бацькі: “Не, ты не можаш перанесці выкананне сваёй хатняй працы ў Індыю”

Карыкатура 6

“Проста зрабі гэта!” (рэкламны слоган кампаніі “Nike”)

Карыкатура 7

Карыкатуры 8–9 заклікаюць задумацца над праблемамі, якія выклікае актыўнае прытрымліванне ідэалогіі **неалібералізму**. Неалібералізм, які прадугледжвае паслабленне дзяржаўнага рэгулявання, прыватызацыю дзяржаўнай уласнасці, свабодны гандаль, стаў асновай для эканамічнай палітыкі ў эпоху глабалізацыі. Прадугледжвалася, што неаліберальныя механізмы будуць эфектыўныя ва ўсіх странах. На карыкатуры 8 адлюстравана гэтая ідэя: неалібералізм “накорміць” усіх, падобна таму, як Ісус Хрыстос накарміў хлебам галодных. Аднак праводзіцца гэтая палітыка пры дапамозе заходніх фінансавых інстытутаў (палачкі ў руцэ фінансіста аб’яднаны знакам долара), а ў выніку для непадрыхтаваных эканомік можа выліцца ў аслабленне сваіх пазіцый пры сутыкненні з мацнейшымі эканомікамі. Карыкатура 9 адлюстроўвае падобны вынік — размыванне сярэдняга класа і збядненне насельніцтва ў выніку бяздумнай неаліберальнай палітыкі.

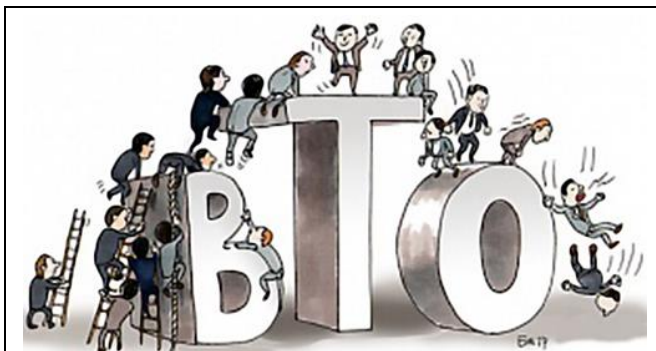

Карыкатура 8

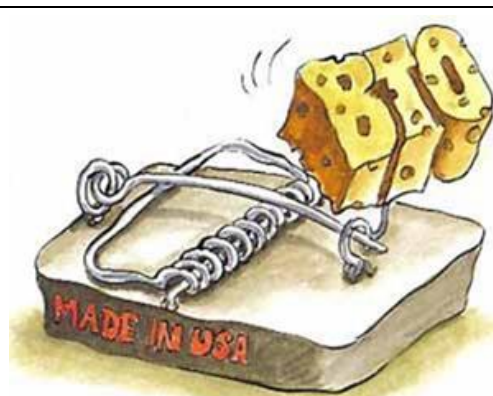

Карыкатура 9

Карыкатуры 10–13 сатырычна выяўляюць праблемы свабоднага гандлю ў сусветным маштабе. Асноўная ідэя заключаецца ў тым, што прынцып свабоднага гандлю, які прапагандуецца Сусветнай гандлёвай арганізацыяй, на справе з’яўляецца прынадай у пастцы, “траянскім канём”, з-за якіх бедныя краіны ўключаюцца ў гэты гандаль. На справе жа свабодны гандаль не азначае “справядлівы гандаль” (карыкатура 13 адлюстроўвае гэтую ідэю: “свабодны гандаль” супраць “справядлівага гандлю”), і ў выніку слабыя эканомікі яшчэ больш аслабляюцца пад ціскам моцных канкурэнтаў.

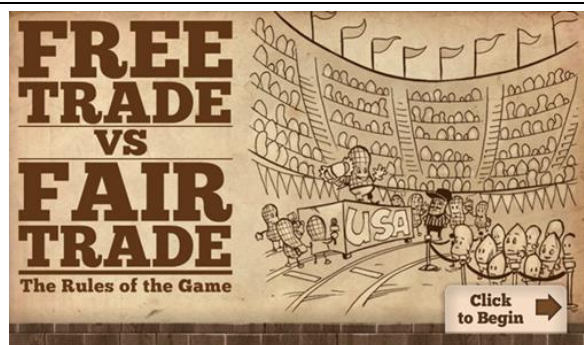
Карыкатура 10

Карыкатура 11

Карыкатура 12

Карыкатура 13

Карыкатуры 14–15 паказваюць, што “вялікія грошы”, МВФ, Сусветны банк, СГА з’яўляюцца рэальнымі фактарамі глабалізацыі. Менавіта “YES men” (“людзі, якія кажуць “так”), якія валодаюць рэальнымі грашыма (слова “YES” складзена з абазначэнняў асноўных валют — йена, еўра, долар), прымаюць асноўныя рашэнні ў сучасным свеце і дыктуюць яму сваю волю, не лічачыся з пратэстамі звычайных людзей, якія стаяць па-за акном.

Карыкатура 14

'YES MEN'

Карыкатура 15

Карыкатуры 16–18 паказваюць праблему ўзаемадзеяння бедных з багатымі, рэакцыю апошніх на патрабаванні рэформаў. На карыкатуры 16 у адказ на патрабаванне “перамен” беднякі атрымліваюць “рэшту” (абыгрываюцца розныя значэнні англійскага слова “change” — перамены, рэшта); на карыкатуры 17 паказана, што ў выпадку выстаўлення якіх-небудзь патрабаванняў менавіта бедных абвінавачваюць у тым, што яны “затапілі” лодку багача і росквіту; на карыкатуры 18 патрабаванні бедных краін выстаўляюцца як эгаістычныя памкненні да нажывы.

Плакаты: “Мы хочам перамен”, “Патрэбны перамены”. Мяшок: “Рэшта”.

Абыгрываецца розны сэнс слова “change” ў англійскай мове: перамены, рэшта

Карыкатура 16

Карыкатура 17

Карыкатура 18

Завяршаюць падборку **карыкатуры 19–20**, якія заклікаюць асэнсаваць, чым жа з’яўляецца глабалізацыя ў першую чаргу для бедных краін. Аўтар карыкатуры 19 прапануе паглядзець на яе як на “клетку” для “трэцяга свету”, аўтар карыкатуры 20 лічыць глабалізацыю хваляй, якая змятае на сваім шляху бедных, у той час як лодкай кіруюць багатыя краіны, народы і людзі.

Карыкатура 19

Карыкатура 20

Такім чынам, прааналізаваўшы дадзеныя карыкатуры, вучні атрымаюць уяўленне пра найбольш вострыя праявы глабалізацыі, якія становяцца прадметам сатырычнага адлюстравання і асэнсавання ў сучаснай інфармацыйнай прасторы.

Крыніцы

1. Кушнер Н. Глобализация и ее проявления как объекты карикатур // Беларускі гістарычны часопіс. — 2018. — № 3. — С. 68–72.

Звесткі пра аўтараў

Ала ГУЛЮК — настаўніца гісторыі і грамадазнаўства кваліфікацыйнай катэгорыі “настаўнік-метадыст” сярэдняй школы №207 г. Мінска.

Віктар ЖУК — настаўнік гісторыі вышэйшай кваліфікацыйнай катэгорыі сярэдняй школы № 11 г. Маладзечна.

Галіна ДАВІДОЎСКАЯ — метадыст вышэйшай катэгорыі аддзела метадычнага забеспячэння гісторыка-грамадазнаўчай і сацыякультурнай адукацыі Нацыянальнага інстытута адукацыі.

Ева ЗАЙЦОВА — настаўніца гісторыі базавай школы г. Печкі (Чэхія).

Святлана КУДРАЎЦАВА — намеснік дырэктара па рэдакцыйна-выдавецкай рабоце Нацыянальнага інстытута адукацыі.

Надзея КУШНЕР — кандыдат гістарычных навук, дацэнт, выкладчык грамадазнаўства кваліфікацыйнай катэгорыі “настаўнік-метадыст” Ліцэя Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Павел МАРЦІНОЎСКІ — намеснік дырэктара, настаўнік гісторыі базавай школы Вратыславава (Прага), старшыня Асацыяцыі настаўнікаў гісторыі Чэшскай рэспублікі.

Алена ПАЛЕЙКА — метадыст вышэйшай катэгорыі аддзела метадычнага забеспячэння гісторыка-грамадазнаўчай і сацыякультурнай адукацыі Нацыянальнага інстытута адукацыі.

Йозэф РЖЫДКЫ — дыдактык, супрацоўнік Інстытута па даследванні таталітарных рэжымаў (Чэхія).

Вольга САЎЧАНКА — выкладчык гісторыі і грамадазнаўства вышэйшай кваліфікацыйнай катэгорыі Мінскага радыётэхнічнага каледжа.

Марціна ЧУРДОВА — тэатральны лектар, супрацоўнік адукацыйнай арганізацыі Post Bellum (Чэхія).

Таццяна ШУМЕЛЬ — настаўніца гісторыі і грамадазнаўства вышэйшай кваліфікацыйнай катэгорыі Гарадоцкага навучальна-педагагічнага комплекса дзіцячы сад-базавая школа Маладзечанскага раёна.

Іна ШЫМКО — намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце, настаўніца гісторыі і грамадазнаўства вышэйшай кваліфікацыйнай катэгорыі Глыбоцкай раённай гімназіі.

www.nastaunik.info

Інфармацыйна-метадычны партал для настаўнікаў

Навіны адукацыі. Новыя тэхналогіі і метады выкладання. Грамадзянская адукацыя і нацыянальнае выхаванне. Адукацыйны досвед беларускіх настаўнікаў: распрацоўкі ўрокаў, школьных святаў, пазакласных мерапрыемстваў. Падручнікі, метадычныя дапаможнікі, навучальныя відэа- і аўдыясродкі.

Конкурсы і абвесткі. Сайт мае спецыяльны раздзел “Медыякомпас”, прысвечаны медыяадукацыі. Nastaunik.info — гэта грамадскі праект, створаны настаўнікамі і для настаўнікаў як пляцоўка для ўзаемадапамогі, абмену досведам, публікацыямі і педагагічнымі ідэямі.

Медыяадукацыя на ўроках гісторыі і грамадазнаўства:

дапаможнік для настаўнікаў

Рэдагаванне і афармленне:

Надзея Кушнер, Алена Палейка

**Выданне
падрыхтавана
дзякуючы
падтрымцы:**

**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs